

ORBÁN BALÁZS

KIEGÉSZÍTÉSEK
A SZÉKELYFÖLD LEÍRÁSÁHOZ
CSÍKSZÉK, MAROSSZÉK,
ARANYOSSZÉK

Charta

ORBÁN BALÁZS
Kiegészítések
A Székelyföld leírásához

Csíkszék,
Marosszék,
Aranyosszék

**A sorozatot tervezte:
Kisgyörgy Tamás**

**A kiadás előkészítését
az Országos Széchényi Könyvtár és
a Domus Hungarica Scientiarum et Artium,**

**a kiadást
a Nemzeti Kulturális Alapprogram
Környezetkultúra és Ismeretterjesztés Szakkollégiuma
támogatta**

nka

Nemzeti Kulturális Alap

**A kiadást
Budapest Főváros Levéltára
tette lehetővé**

**Megjelent
a Charta Kiadó és a Délkeleti Intézet
közös kiadási programja keretében**

Orbán Balázs

**Kiegészítések
A Székelyföld leírásához
II.**

**Csíkszék, Marosszék,
Aranyosszék**

CHARTA Kft.
Sepsiszentgyörgy

2006

A közlés
Orbán Balázs saját kezű jegyzetei alapján történt
(OSZK FOL. HUNG. 3193, illetve magángyűjtemény)

Szerkesztette és gondozta:

Boér Hunor és Dobra Judit

Borítóterv: Kisgyörgy Tamás

© A kéziratok tulajdonosa (Csíkszék, Aranyosszék)

© Charta, 2006

© Délkeleti Intézet, 2006

© Boér Hunor és Dobra Judit

(gondozott változat)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ORBÁN BALÁZS

Kiegészítések A Székelyföld leírásához/ Orbán Balázs –
Sepsiszentgyörgy [Sfântu Gheorghe]: Charta, 2002–2006
Sfântu Gheorghe: Charta, 2006

2 vol.

ISBN 973-99152-2-1

Vol. 2 - Csíkszék, Aranyosszék, Marosszék. - 2006. -

ISBN (10) 973-8326-21-4; ISBN (13) 978-973-8326-21-7

94 (=511.141 Secui) (498.4)

Biástól megtudtam, hogy a megyei levéltárból – a kolozsvári és gyulafehérvári példáktól félve – sikerült az 1635-ös marosszéki lustrakönyvet s a kevés nemesi és lófőiségi oklevelet kihozva biztosabb helyre segíteni. Az utóbbiakból kettő még nála van, s láttam, ott van Orbán Balázs *A Székelyföld leírásának*, Orbán külön bekötött lapokra teleírt, jegyzetes példányának egybekötött 3. és 4. kötete is. Nagybecsű kötet. Bár lemásolása volna lehetséges a jegyzeteknek...

KELEMEN LAJOS
(1923. augusztus 20.)

Az olvasóhoz

A *Székelyföld leírása*, amelyet gyakran csak mint „az Orbán Balázst”-t emlegetünk, a térség leghíresebb, több szempontból kivételes értékű ismerettára, egyben útikalauz és szerelmes vallomás a szülőföldről. „A legnagyobb székely” egy teljesebb, javított kiadást tervezett. A hatkötetes mű megjelenését követően saját példányát nagyszámú kiegészítéssel látta el. Lapjai közé üres íveket kötöttet, azokhoz újabbakat illesztett, az ide és a margókra, sorok közé írottak a *Marosszék* kötet esetében az eredeti terjedelem negyedét teszik ki. Törölt is – a tervezett változtatás számottevő.

Amikor Illyés Elemér 1981-ben, háromnegyed évszázad sikertelen kísérletei után végre megvalósítja a – firenzei-müncheni – második, hasonló kiadást, Orbán Balázs szándékát követve három kötetbe rendezi a hatszemes művet. Hozzájutnia a *Háromszék* és a *Marosszék* kiegészítéseihez sikerült, azokat a megfelelő kötet végére illeszti. A szövegközi és margójegyzeteket részben átírja, a módosítást és a közbeillesztett kéziratos íveket, toldásokat nagyjából faksimile formában közli. Az említett anyag így jóval nagyobb nyilvánosságot nyer, és bár inkább illusztráció értékkel, *A Székelyföld leírásának* kiteljesítéséhez azóta is ez a legjelentősebb hozzájárulás.

A Charta Kiadó a *Kiegészítéseket* most gondozott szöveggént kívánja a nagyközönség rendelkezésére bocsátani. A *Csík*-, *Maros*- és *Aranyosszék* kötetek kiegészítései a *Háromszék* hasonló anyagát követik. A sorozatot egy harmadik

kötetben az *Udvarhelyszék* kiegészítései fogják zárni. A közlés az 1982-es válogatás szempontjait tekinti irányadónak (Orbán Balázs, *A Székelyföld*, szerk. Katona Tamás, Európa Könyvkiadó, Budapest).

A Székelyföld leírása

KIEGÉSZÍTÉSEK A JAVÍTOTT ÉS BŐVÍTETT KIADÁSHOZ

II. Csíkszék

Csíkszék előismertetése

Csík történelméhez

Amiként Csíkszék egy elkülönült kis országocskát képez földtanilag, akként történelme is különválik; az ottani jogviszonyok is sokban, helyzetéből és népéletének különlegességéből kifolyólag eltérők voltak a Székelyföld többi székeinek viszonyaitól. Én hiszem, hogy a Csíkszékéből kikerült jeles irodalmi férfiak közül majd fog vállalkozó akadni, aki Csíkszék speciális történelmének megírását feladatául tűzendi ki,¹ amit nagymértékben megkönnyítendnek Losteinernek a somlyai kolostorban őrzött nagy horderejű kéziratai,² melyek Csík történelmére oly nagybecsű adathalmazt tartalmaznak. Az előmbe tűzött munkakör nem engedi meg azt, hogy Csík történelmével önállóan és tüzetesen foglalkozzam, de az erre vállalkozónak feladatát könnyítendő, mielőtt Csík községeinek részletes ismertetését megkezdeném, ide fogok iktatni néhány Csíkra vonatkozó fontos okmányt, melyek a szék történelmére és jogviszonyaira vonatkoznak, és amelyek az e kötetben később tárgyalandók megértésére és általános jellegzésére is szükségesek.

Mindenekelőtt egy fontos számadási adatra kívánok reflektálni, ez Szeben város számadási könyvében levő bejegyzés 1562-ből, ahol a székely forrongás alkalmával a

többfelé menesztett küldöttek költségei vannak bejegyezve, a többek közt ez:

„26 majj missus est Thomás waijda ad suam regiam maiestatem cum literis significandum qualiter siculi missisent huc Cibinium legatos suos videlicet, Matthiam Antalij de Vdwarhelij, item Johannem Ember S i j k i j et Georgium Kovach Schepsij, cum legatione quod nos fratres et legatos nostros ad eos deliberandum et consultandum cum eis mittere vellemus ... fl. 1. d. 20.”³

E feljegyzés határozottan látszik jelölni, hogy Csíkot régen Siknak (Sýk) nevezték, mi a sík föld, síkságtól való eredetre utal;⁴ továbbá fontos azért, miszerint mutatja, hogy a székelyek 1562-i mozgalma nem helyi érdekek kicsinyes harca, hanem egy nagyobb szabású szabadsági mozgalom volt, melyhez Erdély többi nemzeteinek is, így a szászoknak is csatlakozását megnyerni igyekeztek; ez az autonómia küzdelme volt a merev centralizáció ellen, mely hogy mily szigorú megtorlást és kegyetlen elbánást vont maga után, hogy a székelyekre küldött nyers katonák és idegen hivatalnokok, sőt maguk a székely primorok is mily zsarolásokat és törvénytelenségeket követtek el a különben szelíd király tudta és akarata ellenére a szegény székely népen, amelyet éppen ők izgattak fegyveres kérvényezésre, azt több e korból felmaradt folyamodásból értjük meg, melyekben ama kor vadságának valóban ijesztő képeivel találkozunk. A lesújtott s kalandorok, erőszakoskodók szabad zsákmányául odadobott szegény nép csak évek múlva, király haragjának csillapultával mert feljajdulni, országgyűléseken felszólalni, felfolyamodásaiban a bajt szellőztetni, előbb óvatosan, mint a háromszékiek, kik elősorolták bánatalmaikat a hatalmaskodó személyek megnevezése nélkül; a csíkiak már merészebbek voltak, s II. János királyhoz 1564-ben felterjesztett panaszukban⁵ nemcsak elősorolták a rajtuk elkövetett hallatlan zsarolásokat, hanem megnevezték a

hatalmaskodókat is. E kérvényt annyira érdekesnek tartom, hogy kivonatilag közleni szükségesnek látom.

Eszerint a zsarolás nemei voltak, hogy az adókat, miket azelőtt szék gyűlése szavazott meg és vetett ki, minden ellenőrzés és kulcs nélkül, önkényileg róják ki és szedik fel. Ki rögtön fizetni nem tud, annak örökségét maguk számára elveszik, marháját elfecsérlik. Hol az adót ily módon se tudják felhajtani, a falu előljáróságán szedik fel, sőt aki már fizette adóját, azon másodszer is felrántják.

A király szolgálatára küldöttek fizetését rovatal útján felszedték, de át nem adták. Adót vetettek a főemberekre, lófőkre s ezek jobbágyai és szolgálaira is. A király nevében sarcot vetnek, kire 50, kire 70 forintot, emellett gabonáját is elvitetik.

A perek folytatását elvették hadnagytól (így!) s törvényes bíraktól, házuknál viszik, s a per felvételéért 40-50 forintot rántanak fel. Iszonyú bírságokat rónak ki, s ebbe törvény ellenére nemcsak marhát, hanem örökséget is elexequálnak.

Vetéseiket, kaszálóikat marhájukkal lelegeltetik. A lófők felét király szolgálatára hadba küldték, más felét otthon hódoltatják, és rajtuk élődnek lovastul, cselédestül. Aki sarcát fizetni nem tudja, elfogatják, magukkal hordozzák, és veretik.

Akik ezt követik, Márton Péter, Becz Pál⁶, Antal Péter fiaival.⁷ Ezelőtt ha hadnagy közibük jött, egy harmadfű tehenet adtak, most a bírák, ispányok, hadnagyok és főemberek haddal jönnek, 6-10 pénzt szednek, és fejenként esketnek.

Tokai György és Székel János a dézsma helyett hatodot, sőt többet is szednek, a fizetni képtelen szegénységet elvitetik, s esztendeig is fogva tartják.

Végre írják: Mi felséged ellen nem lázadtunk, hanem a hadnagyok jöttek és hajtották a népet és a lófőket avégett, hogy a rajtunk esett törvényteleniséget elmondjuk és megpanaszoljuk, stb.⁸

Iszonyatos képe ez a zsarnokságnak, de hogy ezt király akarata és tudta nélkül gyakorolták az alantas közegek, kitet-

szik éppen János Zsigmondnak a háromszékiek felfolyamodása következtében kiadott tiltó rendeletéből. Nem bírjuk a királynak a csíkiak felfolyamodására adott feleletét, de igen valószínű, hogy az a háromszékieknek adottal hasonértelmű volt, s a kis zszarnokok túlkapásainak megszüntetését és a székely nép őszinte kibékülését vonta maga után, amit abból is következtethetünk, hogy a székelyek mindvégig hű támogatói voltak János Zsigmondnak, s az erdélyi fejedelemség megszilárdulását s ezáltal a magyar nemzet fennmaradását leginkább a székely fegyvereknek köszönhetjük.

A Csíkszékből a forrongás alkalmával jobbágyságra vetettek nézve adatot találunk János Zsigmondnak 1566. július 11-én Fehérvárról kiadott adománylevelében⁹, melynek Csíkra vonatkozó részéből következőt jegyzem ki:

Szárhegyen Lázár Istvánnak 27 ház jobbágyot, Jenőfalván Lázár Balázs és Farkasnak 32 ház jobbágyot, Karcfalván Geréb János és Balaskó Ferencnek 30 ház jobbágyot, Vacsárcsiban Fejér Györgynek 10 ház jobbágyot, Csicsóban Lázár Jánosnak 10 ház jobbágyot, Szentkirályon Andrassy Márton és Péternek 42 ház és Csekefalván Bech (Becz) Pálnak 34 ház jobbágyot.¹⁰

Az oly fontos 1567-i regestrum adatait Csík leírásánál már használtam, de hogy az egész teljességében ismerve legyen, azt szükségesnek tartom egész terjedelmében ideiktatni.

A regestrum Csíkra vonatkozó része következő:¹¹

„ S e d i s C h i j k		porta
Taplocza	duo ad hámor	44
Wardoffalwa		13
Zseogeod	una est exempt.	
Martonfalva	p. imp.	20
Chyobot	1 ad	
Chyomortan	1 ad hámor	20
Bedechy	1 est	26

Zenth Emreh	exempt.	30
Zenth Kyrál		23
Poklaudfalva		11
Chyatozegh		25
Zent Symon		27
Zent Marthon		47
Chyekeffalwa	1 lapicida	32
Kozmas		17
Lázárfalva	1 lapicida	14
Twsnad		41
Zent Gyeorgy		
Keorysményffalwa		15
Ittkeetfalwa		22
Kotorman	1 relax. est lapic.	5
Jeneofalwa	36	
Monijasd		3
Bankffalwa		20
Menassagh	67	
Zentlélek		15
Mydzent	1 ad hámor	30
Palffalwa		12
Delne		25
Zenth Mijklos		22
Borsowa		28
Zepwijz	2 sunt ad hámor	53
Zent Mijhalij		64
Gerechjffalwa	1 relax. ad hámor	20
Karchffalwa		21
Zent Thamás	2 ad hámor	34
Madaras		30
Danffalwa		43
Jeneofalwa	30	
Rákosfalwa		48
Vachyarchij	1 ad hámor	47

Amadefalwa		44
Chijchijo		17
Opp. Zereda		16
Zent Domokos		34
Sedis Gyergijo		
Tekereopatak		40
Zent Mijklos		78
Remete		6
Gytro		26
Zarhegij	4 ex. p. combust.	48
Uyffalw		32
Alffalw		44
Chyomaffalwa		15
Sedis Kazon		
Felseoffalwa		42
Wyffalw		26
Imperffalwa		23
Jakabhffalwa		33”

A csíkiak kiváltságaira és jogviszonyaira világot vető érdekes okmányt bírunk Báthori Zsigmondnak 1601. dec 31-én Déváról kiadott kiváltságlevelében, mely kivonatilag ekként hangzik:

„Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek, mivel régibb királyok és fejedelmek idejében is török s más országellenségek ellen hősileg harcoltak, valamint utóbbi időkben is a mi erdélyi hadmenetünk alkalmával – melyet az ország és szabadsága megtartása végett kezdtünk – babért érdemlő hősiességüket bámulhatni bámulhattuk, és azt is átláthattuk, hogy amaz erős férfiak nem népies szerény helyzetre, hanem fegyverhordozásra születtek és hivatvák, mert lelkeikben erény és hősiesség nyilatkozik, s különösen várakozásunkat és a haza reményét nemcsak betölték, de felül is múlták, s nem tekintve a németeknek hozzájuk is eljutott álnok csábításait, semmiként a mi és a haza hűségétől eltántorítani nem engedték magukat, de sőt minden viszontagságok közt hűk maradtak, azért régibb szabadalmaikat megerősítjük, s Csíknak minden most élő s ezután születendő lakóit a népies és nemtelen állapotból – melybe az idők mostohasága szoríták – kivéven valódi székely libertinusaink közé helyezük, minden rendes és rendkívüli adók, taxák, tizedek, kamarai hasznok, szóval minden népies szolgálat és teher alól kivesszük, felszabadítjuk, s mindazon régibb szabadságaik élvezetébe, mellyel bírtak, vagy elődeinktől nyertek, vissza-helyezzük, úgy azonban, hogy jól fegyverkezve minden hadmenetekben, úgy általános, mint részlegesben megjeleni tartozzanak.

Irántoki jóindulatból azt is megengedjük, hogy kapitányukat a közöttük lakó nemesek (primorok) közül szabadon válasszák, három-négy vagy többet is az alkalmasokból minden évben előnkbe és utódaink elébe felterjesszenek, hogy azok közül a legalkalmasabb kettő kiszemeltethessék.

Az azon székben levő vagy ezután található sőt és a havasok erdőségeit szabadon használják.

A vasbányákat az arra rendelt emberek által ezután is műveltetjük, de úgy, hogy azáltal a csíkiak szabadsága semmiben se szenvedjen. Hogy pedig a béke és egyetértés a nemesek és nevezett libertinusaink között meg ne zavartassék, következők megtartását rendeljük.

1ször Hogy a libertinusok a nemesekhez illő tisztelettel legyenek, azokat személyekben, javaikban stb. senki ne zavarja.

2ször A nemesek hasonló kegyelet és testvériséggel érintkezzenek libertinusainkkal. Végre

3ször Mit a nemesek a székelyek forrongása előtt örökösödés, vásárlás útján, de nem hatalmaskodással szereztek és bírtak, házat, földet, kaszálót, erdőirtványt, halastavat, malmot stb., ezután is ők és maradékaik békésen bírják; de mindazt, mit zálogra bírtak, visszabocsássák; amit tőlünk vagy elődeinktől nyertek, avagy székely örökségeiket ha másnak adták, elárusíták vagy zálogra vetették, cserélték, ezek mind érvénytelenekké válnak.

Mindezek erősségére kiadjuk ezen titkos pecsétünkkel erősített kiváltságlevelünket.”¹²

E kiváltságlevelél az 1562-i segesvári országgyűlés drákói szigorát enyhíteni s a székelyeknek attól kezdve megszorított szabadságaikat visszaadni volt hivatva, jellemző a székelyekre nézve, hogy bár egy félszázadig kihatott a visszatorlásnak szigora, egy esetet kivéve mégis mindig hűk maradtak a haza ügyéhez, mely vasvesszővel sajtolá, s ők mégis vérző testükkel fedezék, ha vész környezte azt. A Báthori által biztosított szabadalmak és mentesítések sem mindenben lettek végrehajtva, legalább az, hogy a vashamoroknál terhelteni nem fognak, aligha lett foganatosítva, mert a szekerességre azután is rá lettek törvényellenesen szorítva, mígnem az 1671-i országgyűlés törvénybe nem iktatta ezen végzését: **A szekérszeresség Csík, Gyergyó és Kászonban örökre eltöröltetik.**

II. CSÍKSOMLYÓ

Csíksomlyó (12–21. oldal) 12. oldal, 1. hasáb, 11. sor: ... *Taplochát 44 kapuval*. 1570. január 28-án János Zsigmond Fehérvárról a magát hadmenetek alkalmazásával kitüntetett csíkvárdotfalvi Balázs Pálnak várdotfalvi, csobotfalvi (Chyobotfalva), delnei és gyergyószentmiklósi primipillátusságaira új donatiót ad.¹³ 1589. január 28-án pedig Báthori Zsigmond Fehérvárról kiadott okmányában adja beleegyezését azon cseréhez, mely szerint Sombory László tanácsosa és az erdélyi tizedek haszonbérője somlyai, várdotfalvi és szentléleki jószágait cserébe adta Baládfy János bányabükki, káposztásszentmártoni és egerbegyi birtokaiért.¹⁴ 1591-ben Báthori a csíki vashámosok közül többeket, azok közt somlyai Márton Jánost is primipillátusságra emelte.¹⁵ 1659-ben, június hóban Barcsai Ákos ...

III. SOMLYÓ KÖRNYÉKE

Csíksdelne
(22. oldal)

22. oldal, 2. hasáb, 1) jegyzet, utolsó két sor:
... az 1333. év rovatában 682. lapon, *Dolna*
néven.. Mint fennebb látók, 1570-ben János
Zsigmond ad Balázs Pálnak új donatiót delnei jószágára.

1. **ábra** A csíksomlyói templom (Orbán Balázs összes fényképe a Székelyföldről, Budapest, 1993, 129.)

IV. CSÍKSZEREDA

Csíkszereda
(23–26. oldal)

25. oldal, 2. hasáb, a 3) jegyzet vége: ... (Gróf Lázár család okmányaiból.) Erre vonatkozik Lázár Istvánnak Szárhegyről 1663. március 16-án a fejedelemhez írt levele, melyben Domokos Tamás árva leánya és fia, Gábor osztályáról hosszabban érintvén azt írja: „a lövészszámok állapotját ami illeti, melyek a csíki várban voltak, azok nagyobb része Petki István őkegyelméje és az enyimek voltak, a tatár kánnak az országba jövelekor takarítottuk vala oda (alkalmasint Szárhegyről). Négy apró tarackocskák Petki István urammal közös, azokban való részét úgy tudom, Domokos uram maga bizonyos adósságba Petki uramnak adta volt.”¹⁶

VI. CSÍKSZEREDA TÁVOLABBI KÖRNYÉKE

Csíkszentlélek 32. oldal, 1. hasáb, 24–25. sor: ... a kifejlett
(31–32. oldal) latin (illetőleg latinizált arab) számjegyet mutatja fel.

Az 1567-i regestrumban Zentlélek tizenöt kapuval fordul elő. Mostani filiája az egy Zsögöd kivételével nem levén, alkalmasint a gyűjtő Szentlélek név alatt foglaltattak össze. Mint fenebb látók, 1589-ben Sombory László fejedelmi tanácsos elcseréli szentléleki birtokát ózdi Baládfy Jánossal.

Szentlélektől búcsút véve, folytatjuk utunkat ...

Hosszúaszó 32. oldal, 2. hasáb, 1–2. sor: ... tatárok azt fel-
(32. oldal) gyűjtötták és elpusztították.

Ez a Xántus Keresztes fia lehetett Xántus János vagy Pálnak, kik egy 1561-i okmányon előfordulnak, ugyanis János Zsigmond 1561. február 10-én Székelyvásárhelyről (Marosvásárhely) szentkirályi (Zentkijrál) Andrassy Márton és kozmási Becz (Bech) Pálnak rendeli, hogy hosszúaszói (Hozzuazzo) Santos (Xántus) Jánosnak ugyan hosszúaszói Santos Pál elleni, s bizonyos székely örökséget illető perükben az előbbinek meg nem jelenése folytán hátrányára hozott ítéletük végrehajtását függesszék fel, s újabb tárgyalás és tanúkihallgatásra napot tűzzenek, s ezek alapján hozzanak új ítéletet, miután ellenkezik az igazsággal, hogy valaki kihallgatatlanul elítéltessék.¹⁷ Ez okmány

nemcsak a Xántus családra vonatkozó adatokért, hanem azért is nevezetes, hogy Hosszaszónak ős nevére is útmutatást nyújt, s egyszersmint az akkori igazságszolgáltatás helyes jogfogalmaira is világot vet.

A történelmi nevet kivívott hős *Xántus Keresztes ivadékai elszármaztak innen ...*

Csikmindszent 33. oldal, 1. hasáb, alulról a 6–5. sor: ... *ebbe a világtól elrejtett magányba.*
(33–34. oldal)

Az 1567-i registrumban Mindszentet ezen összítő neve alatt találjuk, harminc kapuval bejegyezve.

Miután Mindszentnek ezen sajátságos topografikájával megismerkedtünk ...

VII. ALCSÍK

Zsögöd 34. oldal, új fejezet, 1. hasáb, alulról a
(34–35. oldal) 15–14. sor: ... *alkotmányos főkirálybírója, Mikó Antal lakik.*

Zsögöd egy 1539-i okmányban *S i j k e d* néven említetik, így: *B e n e d i c t i C z a k o d e S i j k e d.*¹⁸ Az 1567-i regestrumban *Z s e o g e o d n e k* írva Martonfalvával kapcsolatosan van feljegyezve hús kapuval, tehát a kettő akkor egy községet alkotott. 1653-ban *S ö g ö d f a l w a* néven találjuk Rákóczi György egy adománylevelében, melyben a zsögödfalvi határon levő *N y í l f ö l d* nevű területet szépvízi Imre János csíki alkirálybírónak adományozza.¹⁹

A faluval szemben az Olt jobb partján ...

35. oldal, 1. hasáb, 8–9. sor: ... *4-5 láb magasságban, bontatlan szilárdul áll. A hegy fennlapja oly, szögletein körített szabályszerű négyszöget képez, mintha idomítva lenne, ily alakban keretelik körül az izmos várfalak a hegynek 300 lépés kerületű, ily alakú fennlapján ...* (Hat szó kimarad, folytatás a 10. sorban.)

35. oldal, 1. hasáb, 18. sor: ... *s szemeit kiszúrással ne fenye-gessék.* Így volt ez, amikor én először e várromot meglátogattam és felfedeztem; azóta a helyzet változott, mert a Vártetőt borító erdőséget immár letarolták, s most e várromok nemcsak kényelmesen átkutathatók, hanem a Zsögödi-szorosból is a helyismerő által felfedezhetőek.

E vár fekvése a csaknem megközelíthetetlen hegyormon nagyon erős ...

35. oldal, 1. hasáb, 30–31. sor: ... *csíki Bálványos-várral volt láttani egybeköttetésben*, de egybeköti a néphagyomány a hátrább fekvő és a várnál jóval magasabb Haramhegyesével is.

A monda szerint a Haramhegyesén óriás lakott, oly roppant óriás, aki vár fokára leülve lábát az Oltban mosta, illetőleg azon roppant tengerben, mely akkor egész Csíkot elborítá, úgyhogy a hargitai várakban, itt, a szentgyörgyi Óriáson és a zsögödi várban lakó óriások csak hajón tudtak egymáshoz jutni s elevezni a Bálványoson (a csíki Bálványos-vár a Tusnádi-szoros felső torkolatjánál) lakó óriáskirályhoz. Egy alkalommal mind összegyűlvén Bálványos várában, elhatározták, hogy a vizet leeresztik Csík teréről, minek következtében a hegyet átmetsették a Tusnádi-szorosnál, hol az legtörpébb volt. Így tisztult meg Csík a víztől, és keletkezett a Tusnádi-szoros, de a víztől mentesült térségen csakhamar megjelent az ember ekéjével, s az óriásoknak pusztulni kellett. A haramhegyesi óriás látva végzetét összevissza rugdosta és hányta várát, s elvonult e tájról.

Ezen szép regében a nép e táj geológiai alakulását eszményíté, mely Csík terének víztől szabadultát, a természeti erők csodás működését, a Tusnádi-szorosnak áttörését óriások által hajtatta végre, kik végre kénytelenek az emberi szorgalom előtt háttérbe vonulni. A Haramhegyesének teteje most elhagyott, hajdani építkezésnek vagy várnak ott most semmi nyoma, csak nagy szikladarabok halmaza hever ott, az óriás dühöngésének e szomorú maradványai, melyek szintén valamely természeti alakulásnak, talán egy eruptiónak képezik jelzőit, miután nagyon valószínű, hogy e hegyek egykoron tűzokádók voltak. Feltehető ez főleg a Csíkban előforduló három *Haramról* (szentgyörgyi, lázárfalvi és ez), melyeknek kónikus alakja e föltevést igazolni látszik.

A várhegy déli aljában szép kis térség van ...

35. oldal, 1. hasáb, 35–36. sor: ... *azt a vár kútjának tartják, s úgy is nevezik, a túloldali utat Fallós útjának hívják. Közel van ide a Jajgató nevű hely, hol az óriás után Haramhegyesére települt haramiavezér az elfogott utasokat kínoztta, úgyszólván azok jajgatása messze elhallatszott.*

Zsögöd határán ...

35. oldal, 1. hasáb, 40–41. sor: ... *Borszék feltalálása előtt sokan járták és hordották is. Ezenkívül a Zsögödi-szorosban az Olt mindkét partján számos savanyúforrás buzog fel, a bal partiakat ivásra használják, a jobb partiakból kettő fürdővé van átalakítva, s lakhelyiségekkel is ellátva.*

Zsögöd között foly le, és szakad az Oltba Zsögöd-patak a ...

35. oldal, 1. hasáb, alulról a 12. sor: *Hargita és annak helyett Bakóteteje s annak*

35. oldal, 1. hasáb, alulról a 6. sor: ... *ásványos forrás buzog fel, melyek az utasok enyhítésére szolgáltatnak igen kellemes italt ... (Két és fél sornyi kimarad, illetve átírva, folytatás alulról a 4. sorban.)*

Csíkszentkirály (35–37. oldal) 35. oldal, 2. hasáb, 15. sor: ... *A szoros alsó torkolatjában, a (bal parti) Nagyos- és Tiva-patak Oltba ömlésénél fekszik Szentkirály ...*

36. oldal, 2. hasáb, 16. sor: ... *fenntartván csíkszentkirályi előnevét. 1566-ban János Zsigmond a székely forrongás miatt jobbágyságra vetettek közül Andrassy Márton*

és Péternek negyvenkét ház jobbágyot adományoz. Ez okmány kelt Tordán, november 3-án, s kiemeli a király benne, hogy „neveztek még azon időtől fogva, hogy Isten kegyelméből ez országban uralmunkat megkezdettük, úgy akkor is, midőn előző években a közszekely nép fenségünk ellen fellázadt, hűk maradtak. Utóbb Andrassy Péter a fényes portára s más küldetésekben és hadmenetekben is személyünk mellett forgolódott”, miért Szentimrén (Zent Imre) levő székely örökségét, Szentkirályon (Zent Kiraly) pedig negyvenkét ház jobbágyot adományoz minden hasznaival és tartozandóságaival egyetemben.²⁰

Emellett Szentkirály nevéhez fűződik ...

36. oldal, 2. hasáb, alulról a 7. sor elé: ... (Megfordított idomtalan ábécé és 1562.)

A templom közelében van a szép iskola csinos épülete, mely hatosztályú elemi iskolává fejlődött az újabb időben, két jól díjazott tanítóval. Az iskolának van egy magtára is, mely egy harmadik tanító fizetésének teremteni meg alapját.

A múlt században az Al-, Felcsík és Kászon pereit ellátó derékszéknek székhelye ...

36. oldal, 2. hasáb, utolsó két sor: ... csak e században tétetett át Somlyóra.

Szentkirály igen gazdag ásványos forrásokban, a Borsudvarban van egy kitűnő minőségű savanyúvíz (borvíz), a másik Elveiben, a templom közelében, amely fürdővé van átalakítva, egy harmadik, melyet ivásra használnak, s mely helyben oly erős, hogy a borszékivel versenyez, az Olt hídjától jobbra. Ennek közelében, az úgynevezett B o r s á r o s kertben és N á d a s s z e g ben még tíz más savanyúvízforrás buzog fel. Mindezek nagyon vasasok, s nagy szénsavtartalommal bírnak; másutt nagy értéket képviselnének, itt

Csíkban – s főleg e tájatt, hol magában a Zsögödi-szorosban számtalan ily savanyúvíz buzog fel – jelentéktelenek, legfőlebb a falusiaknak és utasoknak szolgálnak üde és erősítő italt, különben Elveiben a kutak vize is savanyúvízzel van vegyülve. De nemcsak a falu közelében, hanem határában másutt is fordulnak elő savanyúvizek, egy a falutól nyugatra a Magyarosút mellett, másik fenn az erdők között, az úgynevezett Büdösnél, ezt S ü l l ö g ő nek nevezik arról, hogy vize bugyborékolva tör fel.

A Szentkirálytól nyugatra eső erdőség különben is számos nevezetes pontot tár fel. A Zsögödi-szoroshoz lenyúló hegyek – melyek nevezetesebb csúcsai a B a k ó t e t e j e , P i r i c s k e - t e t ő ²¹, F a r a g ó és a hátuk mögött felmagasuló H a r a m h e g y e s e – egy gyönyörű völgykeblet keretelnek be, melyen a N a g y o s és a T i v a patakok törtetnek le a F e k e t e - h e g y ből, hol eredetüket veszik. A két csevegő csermely közt a H u n y a d nevű hegláncolat alkot választékot, melynek tövét a gyönyörű sziklacsoportozattal ékeskedő S z e m e s k ő képezi, hol a nép hite szerint egy nagy kakas őrizte aranyfolyás van. Innen és a közeli K á r á s z ú t j á n á l levő A r a n y o s k ú t tól is a monda szerint sok aranyat hordának a magyarországiak.

Szentkirály lakói nagy kereskedést űznek ...

37. oldal, 1. hasáb, 11–12. sor: ... *egy papirosmalma is van Szentkirálynak (Simon családe) és három cserépcsőre; valójában Csík munkakész ...*

37. oldal, 2. hasáb, 12. sor: ... *régi birtokos a Bors család, melyből 1570-ben Bors Györgyöt, Lukácsot és Andrást találjuk, kinek panaszára János Zsigmond jelzett év június 13-án Fehérvárról kiadott rendeletében szigorúan lehordja szentkirályi Andrassy Pétert, szentimrei Fodor Gergelyt és a Vitus család több tagjait azért, hogy azok fenn nevezett Bors-fiak-*

nak némely birtokait erőhatalommal elfoglalták. Azok rögtöni visszaadását meghagyja, s netaláni jogigényeikkel rendes per útjára utasítja.²² Még kitűnt a családból a krónikaíró Bors János, ki *Báthori Zsigmond ...* (Öt szó átcsoportosítva, illetve kimarad, folytatás a 13. sorban.)

37. oldal, 2. hasáb, 15. sor: ... *ezen korban is élt.*²³ A Bors családnak 1600-ban épült ős kúriája a Tiva-negyedben, ezen patak bal partján fekszik.

VIII. A LOK

Csíkszentgyörgy 38. oldal, 1. hasáb, 18. sor: ... 5 falu egy mérföldnél jóval hosszabb területen nyúlik el.
(38–39. oldal)

A Lok nevével nagyon régi korban találkozunk, nevezetesen Károly király (Károly Róbert) 1324-ben (in quindenis Pentecostes)²⁴ Déváról az erdélyi káptalannak rendeli, hogy Opor fiát Sándor és Egyedet L o k - K a z u n birtokába beiktassa. Erre az erdélyi káptalan azon jelentését küldi a királyhoz, hogy Pál nevű emberét kétszer küldötte ki a beiktatásra, de a csíki (Chyk) székelyek, nevezetesen László vezér (maior exercitus), Jakab fiai, Péter és Pál, Igrus fia Bene, Phelend fia István, Eltus Belus fia (az Éltes család előde alkalmasint) István, Sándor fia (a Sándor család előde) Bálint, Márkus fia Buruh, Bánk fia (Bánkfalvának nevét adó őse) Máté, Chumburd fia Jakab és András fia Miklós ellentmondottak; de midőn idéztettek, se meg nem jelentek, se másvalakit nem küldöttek. Erre a király rendeli, hogy nevezetteket L o k K a z u n b a mindenképpen beiktassák, az ellentmondókat király elébe utasítván.²⁵

Ez okmány nemcsak azért érdekes, mert Csíkra vonatkozó fontos adatokat nyújt, hanem főleg nevezetes az ez okmányban előforduló ős nevekért, amelyek bár nagyrészt keresztnevek – minthogy azon korban a vezetéksnevek nem is igen léteztek – mindazonáltal oly ős keresztnevek, melyeknek egy részét a keresztyén naptárban megtalálni nemigen tudjuk. Ami az okmányban előforduló L o k k a z u n elnevezést illeti, nézetem szerint az a csíki L o k nak valamely oly erdőségére vagy havasára vonatkozik, amely a kászoni

részre is átnyúlt. Különben Kászonban is van Lok nevű hely, mint ahogy Csíkban a folyók melletti teres és kaszálóul használt helyeket rendszeren Loknak hívják.

Szentgyörgy is, miként Csík mindenik faluja ...

38. oldal, 1. hasáb, 38. sor: ... 36 kapuval. Bankffalwa húsz kapuval, Kotorman öt kapuval, Zent György Keorysmenyfallwával összefoglalva, még egy most elenyészett vagy jobban mondva beolvadt falu, I t t k e e t f a l w a huszonkét kapuval.

Szentgyörgyöt illetőleg még sokkal messzebb felható adataink vannak ...

38. oldal, 1. hasáb, 40–41. sor: ... már a 14. század első felében önálló egyházközségként szerepel. 1570-ben február 16-án Fehérvárról János Zsigmond szentmártoni Jakab Andrásnak csíkszentgyörgyi s más jószágaira új donatiót ad.²⁶ Báthori Zsigmond 1591-ben november 15-én a csíki hámorhoz tartozó több egyént, azok közt csíkszentgyörgyi Finna Mártont és jenőfalvi (Jeneofalva) Kovács Pált és Vizij Miklóst primipillusokká teszi,²⁷ és 1596-ban Kolozsvárról június 25-én a kozmási Becz Tamás és neje, Bethlen Sára halálával koronára szállt szentgyörgyi, kotormányi, menasági s számos más jószágokat Csomortányi Tamásnak adományozza.²⁸

Úgy látszik, hogy Szentgyörgy az elpusztult Monyasd gyarmatja. A hagyomány azt mondja, hogy egy Beke Gál nevű monyasdi molnárnak kedve kerekedett vízszükségben szenvedő malmát átköltöztetni a Fissák azon csigolyás helyére, hol most Szentgyörgy fekszik, de vallásos neje nem volt rábírható, hogy a menasági templomtól – amely akkortájt e vidék egyedüli szentegyháza volt – oly messze távozzék. Férje egy vasárnapon, midőn templomozó felesége Menaságra ment, felgyújtá malmát, s így kényszeríté feleségét a lakásváltozásra. Az újonnan épült malom mellett az akkori gazdátlan csigolyásból nagy terjedelmű birtokot irtott és

foglalt, s csakhamar meggazdagodott. E példa más monyasakiakat is az odatelepülésre bírta, s így keletkezett Szentgyörgy. Az első odatelepülő Beke Gálnak utódjai ma is élnek Szentgyörgyön, e családból származott Gál Sándor, az 1848-49-i szabadságharc hőse honvéd ezredese, ki mint menekült, Nápolyban halt el.

Szentgyörgy Alcsíknak ma is igen nevezetes pontja ... (Egy szó kimarad.)

39. oldal, 1. hasáb, 15. sor: ... *hassanak híveik lelki üdvének biztosítására.* Azóta, hogy e munka közkézre került, Csík-szentgyörgyön a népnevelés ügye még örvedetesebb lendületet nyert, mert a község megvásárolta a piac nyugati oldalán pompálkodó szép emeletes őrnagyi (volt határőrezredi) lakást, s a fiiskolát abba költöztette át, hol rendes két tanár vezeti a tanítást a hat elemi osztállyal bíró jeles tanodában, míg a kántori lakban a leányiskola van berendezve, szintén két tanítóval. Felsőszentgyörgyön pedig községi iskola pompálkodik, két állami díjazásban részesülő tanító százhatvan tanítvánnyal. Még a harmincegy házból álló kis Kotormányban is van csinos iskola egy tanítóval. Ez adatokat örömtől dagadó kebellem jegyzem ide, mert azok fényesen tanúskodnak székely népünk műveltségi hajlamairól, csak legyen, aki azokat felköltse és érvényesítse.

Még megemlítem mint Szentgyörgyön élt ...

39. oldal, 2. hasáb, alulról a 14. sor: ... *itt igen népes búcsúkat szoktak tartani.*

Az Óriásnak egy kiszökellő előhegyét alkotó magas hegyfokon, az úgynevezett *B o l d o g a s s z o n y h e g y e s e n* áll a 15 lépés hosszú, 10 lépés szélességű imola, mely a késő gót kor viszemlékeit feltüntető modorban épült, fő- és oldalkapuja átszelt lóherével záródik, a vesszőmű homályos jelzésével; csúcsívben záródó ablakainak kőből faragott díszmü-

vezetét a két körív fölé helyezett, csúccsal fölfelé fordított szív alkotja. Homlokkapuzata fölött e felirat van bevésve:

In Hrem (honorem) Btae Mariae Vignis (Virginis) As The exerm. sumtibus Ill.ae Bmi D. Andreae Illyes Epi. Ind. Tr. ac D. Georgij Bors v. jud. Regii A. D. 1713 diebus Junii.

Ilyés András mint meggyétlen szegény püspök ...

39. oldal, 2. hasáb, alulról a 11–10. sor: ... *Az 1717-beli nagy pestisben elhaltak is ez imolóhoz temettettek el*, az egyes és egy nagy közös sírnak beholypadott helyei most is feltűnnek. Egy hátrább fekvő 3 öl átmérőjű gödörről azt tartják, hogy az óriás pincéjének a helye.

A Boldogasszony-kápolnától még félórát kell meredeken mászni, míg az Óriás-hegy tetejére ér az utas; feleútján éppen az út mellett kőkereszt jelöli a *Paphalála* nevű helyet, hol a hagyomány szerint ... (Egy sornyi kimarad, illetve módosul, folytatás alulról a 9. sorban.)

39. oldal, 2. hasáb, alulról a 3. sor: ... *folytassuk utunkat fel a Fissák völgyén.*

Az Óriás nem képezi legnagyobb csúcsát a Szentgyörgy fölé tornyosuló havasok zömének, mert afölé emelkedik a *Havas-tető*, mely a Menaságújfalut uralgó *Haram-hegyesével* és a *Harammal* függ egybe. A *Haram-tetőn* levő trigonometrikus oszloptól elragadó körlátvány tárul fel. Egyfelől egész Csík madártávlati képe, túlról Kászon és a Kistölgyesi-szoros roppant hegyhalmaza az ezek fölött átpillantó Ivontárral, mely már Oláhországban fekszik, oldalt a Gyimesi-szorosnak gyönyörű havas láncolata a félelmes Bordával és a Negyedfélmegye-havasának négy hegysarkával, melyek fölött a Tarkó és Nagy-Hagymás sziklaóriásai és a Széphavas roppant kupolája tűnnek fel félkörbe vesző ezüst bércekként. Oly elragadó e látvány, hogy dúsan kárpótolja a felmászás fáradalmiért az utast.

Negyedfelmegye havasa (42–43. oldal) 43. oldal, 2. hasáb, 3. sor: ... *senkinek hatalmában nem állott, stb.*
A havasbíróságnak a kaszálás ideje alatt katonaság is adatott rendelkezésére, hogy a gyakran előforduló összekoccanásokat meggátolhassák, a verekedéseknek elejét vegyék; rendszerint negyven-ötven fegyveres katona rendeltetett ki a határőrezred szentgyörgyi századából. A helyfoglalás napján dolgozni nem szabadván nagyszerű vendégség tartatott, melyre a katonaság is meghívatott, ezek munkakezdetkor puskáikat gúlába rakva egyik-másiknak segítettek is kaszálni; de ahogy valahol zenebona támadt, lerakták a kaszákat, s fegyvert ragadva közbeléptek, s rendet csináltak.

Az ezen rendszabályok és törvények alapján való birtoklás ...

IX. ALCSÍK

Csíkcsekefalva, 43. oldal, új fejezet, 1. hasáb: a 7. sor, a 2)
Csíkszentmárton jegyzetutalás és a vonatkozó jegyzet kimarad.
(43–44. oldal)

43. oldal, új fejezet, 1. hasáb, 11. sor: ... *lakói*
Szentmártonba húzódtak le.

1566-ban János Zsigmond szentmártoni Bech (Becz) Pálnak harmincnégy ház jobbágyot adományoz Csekefalván (Chekefalva), a lázongás miatt jobbágyosságra vetettek közül.²⁹ Az 1567-i regestrumban Zent Marthon negyvenhét Chyekeffalwa harminckét kapuval szerepel. 1570. február 16-án pedig szentmártoni Farkas Andrásnak és utódainak ad új adománylevelet szentmártoni, csekefalvi, szentgyörgyi és jakabfalvi székely örökségeire.³⁰ Szentmártoni János Mihály szentmártoni primipillátusát Dorottya leányára s ennek férjére, Kovács Bertalanra ruházza, mire Báthori Zsigmond 1580. április 10-ről beleegyezését adja.³¹ 1583. július 6-án Báthori Zsigmond Bech Imrének, Csík, Gyergyó és Kászon székek főkirálybírájának azon hősiességéért, melyet István lengyel király hadjárataiban s azután is tanúsított, Csíkszentsimonban húsz ház jobbágyot adományozott,³² és ugyanez év december 29-én Kászonszékben tizenhárom ház jobbágyot.³³ 1601-ben Becz Tamás leányának halálával e család deficiálván, Báthori ennek koronára szállt szentmártoni, csekefalvi s más jószágait Csomortányi Tamásnak adományozta.³⁴ Szentmárton régi családjai közt feltaláljuk a most is meglévő Potyó családot, nevezetesen Potyó Tamást, ki hamis pénzzel való élés miatt szentmártoni primipillátusát elvesztvén,

azt 1584-ben Báthori Zsigmond Kolozsvári Bálint és Királyfalvi János korlátnoksági írnokoknak adományozza.³⁵

Szentmárton most is *nagy kiterjedésű* ...

Kozmás (44–45. oldal) 44. oldal, 1. hasáb, alulról a 8–7. sor: ... 1332-ik évben e falu Sanctus Cosma et Damianus és 1333-ban egyszerűen S. Cosma néven fordul elő ...

44. oldal, 1. hasáb, utolsó sor: ... csupán 17 kapuval szerepel.

1570-ben május 6-án János Zsigmond Chyeke Mátyásnak kozmási és szentmártoni székely örökségeire Tordáról új adománylevelet ad,³⁶ az itteni Becz Tamás-féle jószágot nemesi lakással, továbbá szentgyörgyi, szentmártoni, szentsimoni, szentimrei, csekefalvi, menasági, kotormányi, verebesi, tusnádi jószágait Csíkban, újfalvi, felsőfalusi, jakabfalvi és nagykászoni birtokait Kászonszékben Csomortányi Tamásnak adományozza Báthori Zsigmond 1601-ben, amint fennebb látók.³⁷ Ez adománylevelél tanúskodik arról, hogy a Becz család egyike volt Csík tekintélyesebb és vagyonosabb családjainak.

Kozmás szintén hetivásárokkal ...

Lázárfalva (45. oldal) 45. oldal, 1. hasáb, alulról a 13. sor: ... Felső-Fehér megyéhez tartozott, de ez csak rövid ideig tarthatott, mert az 1567-i regestrumban Csíkszék községei közt tizennégy kapuval szerepel, valamint ott találjuk székely községként a későbbi lustrákban is, sőt 1643-ban Csíkszék egyik lustráját Lázárfalván tartá, amint alább kimutatjuk.

Határán alaun és salétrom jön elő ...

X. ALCSÍK

Csíkszentsimon 46. oldal, 2. hasáb, 11–12. sor: ... Szentsimon
(46. oldal) néven jön elő a 14. század első felében is.

Zenth Simon néven találjuk Ödönffy László görgényi várparancsnok és székelyek ispánjának egy 1552-ben Keresztyénfalváról, április 2-án kiadott rendeletében, melyben Csíkszék tisztjeinek meghagyja, hogy szentsimoni Erdes (Erdős) Balázs ellen, ki ugyan szentsimoni Márton Gergely fiát félholttá vervén, nagyobb hatalmaskodást követett el, s vérdíjban marasztaltatott, lépjenek fel, s Márton Gergelynek szolgáltatassanak törvényes elégtételt.³⁸

Csíkszentsimonban tekintélyes fiscalis birtok volt, mely a segesvári országgyűlésen nótázottakról szállott fejedelmi adományozásra, ezt János Zsigmond 1569. november 2-án Tordáról Andrassy Mártonnak és Péter fiának, s ezek utódainak adományozza, azért mert nevezettek a fejedelemnek és országnak hű szolgálói voltak, s a király lengyelországi száműzetése idejében is egészen visszatérteig mellette maradtak, s azutáni harcaiban is részt vettek. Főleg Andrassy Péter valódi példányképe volt a székely hősiességnek, s keblét minden időben kitette az ellenség fegyvereinek. Ez adományozása alól azonban kiveszi a szentimrei pixidáriusokat, kiket ország szolgálatára rendel. Nagyobb kancelláriája több megnevezett írnokainak, továbbá csicsói (Chicho) Lázár Jánosnak, amadéfalvi Balázs Antalnak, taplocziai (így!) Salamon Tamás és Péternek, szentgyörgyi Kovács Mihály és Chijkó Györgynek a beiktatást elrendeli.³⁹

Egy nappal később ugyan Tordáról Andrásy Márton és Péternek, Csík-Gyergyó és Kászon főkirálybírójának, „ki száműzetésünkben mellettünk, s a székely forrongáskor is hívünk volt, s azután a török császár és a mi hadakozásainkban is személyünk körül volt”, adja az egész szentimrei (Zenttimre, így!) részjóságot, azonkívül Csíkszentkirályon (Chijk Zent Kijralj) negyvenkét ház jobbágyot,⁴⁰ s ugyane napon elrendeli a fennebbi adományban nevezetteknek a beiktatást. És hogy az megtörtént, kitetszik Feltóti András királyi írnok és csicsói (Chijchó) Lázár Jánosnak 1569. november 17-én Csíkszentimréről keltezett jelentésükből, melyben tudatják, hogy nevezetteket a szentsimoni, szentimrei és szentkirályi jóságokba a szomszédos faluk harmincnégy lakójának jelenlétében ellentmondás nélkül beiktatták.⁴¹ Ennek következtében János Zsigmond 1569. november 23-án Gyulafehérvárról függőpecséttel ellátott kiváltságlevelet ad ki az Andrásyoknak.⁴²

A kegyekkel és javakkal elhalmozott s érdemeiért magasra emelt Andrásy Péter a Békés Gáspárral való cimborálásért nemsokára száműzetett, s nagy terjedelmű csíki javai részint az udvarhelyi várhoz csatoltattak, részint eladományoztattak. Így 1583-ban Báthori Zsigmond június 13-án Gyulafehérvárról az Andrásy Pétertől elkobzott és udvarhelyi várhoz csatolt csíkszentsimoni halastavakat csíkszentkirályi Zemere, másként Keetházij Mihálynak adományozza azon érdemeiért, amelyeket „István lengyel királynak és a mi szolgálatunkban is szerzett”.⁴³ És ugyanazon év július 6-án az István király és a mi hadjáratainkban is dicsőséges részt vett szentmártoni Becz Imrének Csík, Gyergyó és Kászon székek főkirálybírójának Csíkszentsimonban húsz ház jobbágyot adományoz.⁴⁴

Feltaláljuk csíkszentsimoni Márton Mihályt is, akinek János Zsigmond 1570-ben ad új adománylevelet szentsimoni és szentimrei székely örökségeire.⁴⁵

Szentsimon is több községrész vagy tizedekre oszlik, ezek: F e l s z e g , K ú t s z e g , K á p o l n a s z e g és B o l - h a s z e g (Két szó kimarad, folytatás a 13. sorban.)

Csíkszentimre 46. oldal, 2. hasáb, utolsó két sor: ... Szent-
(46-47. oldal) imre (Zent Emreh) szintén külön községnek
jegyeztetett.

Szentimre, mint fennebb látók, osztá mindenben a szomszéd Szentsimon sorsát, s a székely forrongáskor elkobzott s udvarhelyi várhoz csatolt ottani birtokok ugyanazon kézen forogtak a szentsimonival. Ezenkívül volt Szentimrén Csató-birtok is, melyet Csató János és neje, Brigitta halála következtében Báthori Zsigmond 1584. szeptember 23-án Fehérvárról Hídvégi Andrásnak adományozza férfiágra.⁴⁶

Az Olt e tájatt lassan folydogál ...

47. oldal, 1. hasáb, 20. sor: ... Acton németjei.

Szentimre határán a hegyek közé messze felnyúló Bányász-patak völgyében vagy három savanyúvízforrás fakad fel, ezek egyike fürdővé van átalakítva, s újabb időben kezd látogatottságnak is örvendeni. *Szentimre hegyeiben régen művelet alatti vasbányák voltak ...*

XI. KÁSZONSZÉK

Kászonújfalu 50. oldal, 2. hasáb, 2. sor: ... szabályozására
(50. oldal) gondolni.

Újfalu dacára Új- nevének, mégis régi telep,
már az 1567-i regestrumban W y f f a l w néven, huszonhat
kapuval van bejegyezve. *Úgy látszik ...*

50. oldal, 2. hasáb, 4–5. sor: ... van bejegyezve.

1591-ben június 15-én Báthori Zsigmond kászonújfalvi Kovachij Antalt – ki a csíki vashámorokban töméntelen ágyúgolyót öntött – primipillusságra emeli. Kászonújfalvi házát – mely Gidó Gergely és Antal házai közt fekszik – minden adók, taxák stb. alól kiveszi, „úgy azonban, hogy ágyúgolyókat a szükséghez képest öntsön a mi és utódaink számára”, s had idején ő és utódai jól fegyverkezve felüljenek, s harctérre siessenek. Ez iránt Mindszenti Benedeknek, udvarhelyi várparancsnoknak, Becz Imrének, a csíki hámorok praefectusának⁴⁷ és Zemere Mihály csíki főkirálybírónak rendeletét kiadja,⁴⁸ hogy Kováchij Antalt és utódait menteseknek tekintsék.

Újfaluban a Becz családnak volt birtoka, melyet, mint fennebb láttuk, 1601-ben Csomortányi Tamás nyert el.⁴⁹

Újfalunál az addig keleti irányú völgy ...

XII. KÁSZONSZÉK

51. oldal, 1. hasáb, alulról a 9. sor: *Lok Kászon Dok Kászon* helyett.

52. oldal, 2. hasáb, 8. sor: ... *csak a katonai szolgálatra szorítja*. Mindezeket megerősítette és helybenhagyta a nagy Bethlen Gábor fejedelem, ki 1626. augusztus 20-án Gyulafehérvárról kiadott confirmationalisában átírja Zsigmond, Mátyás, Ulászló és János Zsigmond királyok, Báthori István (1571-i) és Báthori Gábor (1608-ban kiadott) kiváltságleveleit, melyek Kászsónszék önkormányzatát, tisztválasztási jogát biztosítják, s ezenkívül Kászsónszék lakóit minden hadi expedíciók alól fölmenti, hogy a határszél felett jobban örködhessenek, a Moldovába vezető utakat és ösvenyeket megvédjék, az ellenség közeledtéről hírt adjanak, s azt az országos véderő megérkeztéig minden módon feltartóztassák.⁵⁰

A kászsónszékiek szintén bevonattak a határőri katonaszkodásba, de politikai önkormányzati függetlenségöket külön királyi bírójok alatt ... (Két szó kimarad, folytatás a 9. sorban.)

52. oldal, 2.) jegyzet, 3–4. sor: ... *kiadott védlevelével*, János Zsigmond 1571. augusztus 15-én Gyulafehérvárról, ki azzal bővítette ki, hogy Kászsónszék fellebbezéseit ne Csíkszékhez, hanem a fejedelmi curiához terjessze fel, és hogy királybírót, hadnagyot maguk válasszanak, törvényt otthon üljenek, szigorúan meghagyja Csíkszék tisztviselőinek, hogy Kászsónszék e szabadságaikban zavarni ne merészeljék. Ezt helybenhagyta Báthori István, s Zsigmond, Mátyás,

Ulászló védleveleinek érvényét fenntartani rendelte, impéri Gáspár István és felsőfalvi (Felseofalva = Feltíz) Bernád Ferenc kérésére, kik a fennebbi uralkodók kiváltságleveleit bemutatták. *Báthori Kristóf ...*

52. oldal, 2.) jegyzet, 5. sor: ... *aláírásával ellátott, Gyulafehérvárról kiadott okmányban ...*

52. oldal, 2.) jegyzet, 7. sor: *védlevelére helyett védlevelében.*

52. oldal, 2.) jegyzet, 13. sor: ... *Báthori Istvánnak szabadalomlevele. Kászonszék szabadalmait ...* (Három sornyi kimarad.)

52. oldal, 2.) jegyzet, 18. sor: ... *1600-i február 6-án, Báthori Gábor először 1608-ban május 10-én Kolozsvárról és másodszor 1613. július 20-án Nagyszebenből kiadott védleveleiben hozzájárult, sőt nagymérvben kibővítette (mint fennebb látók) Bethlen Gábor 1626-ban, legutóbb mindezeket átírta és helybenhagyta Lipót 1698-i, Bécsből kiadott confirmationálisában. Megvannak ezen eredeti okmányok ...* (Másfél sornyi kimarad, folytatás a 19. sorban.)

Kászonzeltíz, Kászonzonimpér, Kászonzakabfalva
(53-54. oldal)

53. oldal, 1. hasáb, utolsó sor – 2. hasáb, 1. sor: ... *1333-ban Kasun néven jön elő. Kászonzeltíz régi okmányokban és az 1567-i regestrumban is Felseoffalwa néven fordul elő, negyvenkét kapuval, tehát mint Kászonszék legtekintélyesebb községe, mert ugyanott Imperffalwa huszonhárom, Jakabhffalwa harminchárom kapuval szerepel. Felsőfalva néven találjuk Báthori Zsigmondnak 1583. július 29-én Fehérvárról kiadott adománylevelében, melyben Becz Imre főkirálybírónak adományoz Fel-*

sőfalván (Felseofalva) három, Imperfalván két és Jakabfalván szintén nyolc ház jobbágyot, továbbá azon Felsőfalván levő primipilláris curiát, melyet szárhegyi Lázár István erőhatalommal lefoglalt, s fia, Lázár András mindeddig bitorolt, de „amelyet most tőle visszavevén Becz Imrének adományozzuk”.⁵¹ Ugyan Felsőfalva néven találjuk Báthorinak azon 1601-ben kelt adománylevelében, mellyel a Beczek csíki és kászoni birtokait Csomortányi Tamásnak conferálja.

Kászonban is voltak a csíki hámorokhoz tartozó egyének, nevezetesen kászonfelsőfalvi Páll János, kit Báthori Zsigmond 1591-ben mint az államnak nagy hasznot szerzett egyént primipillussá tesz.⁵²

Kászonszék három faluja, amiként egybeépült csoportot képez, úgy egyházilag is össze volt olvadva, s mind a négy falu régen egy hitközséget alkotott, s csak a múlt században önállósították magukat, éspedig *Kászonújfalú 1701-ben ...*

2. ábra

A
kászonjakabfalvi
fürdő délről
(Orbán Balázs
összes fényképe a
Székelyföldről,
Budapest, 1993,
130.)

Kistölgyesi-szoros 56. oldal, 2. hasáb, alulról a 10. sor: ... vezet-
(56-57. oldal) hetett csapat, stb.

1358. június 28-án Nagy Lajos Budáról Brassó kereskedőinek szabadalmat ad, hogy a Bodza és Praha folyóktól (inter Bozzam et Prahovo) az V zig (így!) és odáig, hol az I l o n c h a folyó beszakad, és a Szeret (Zereth) a Dunába ömlik, szabadon és vámmentesen jár hassanak áruikkal.⁵³ Az ezen adományban felhozott V z alig lehetne más a kászonszéki Uz folyónál, az I l o n c h a, ha nem a Jalomica, akkor az Uzba ömlő I l o n k a - p a t a k a, s mivel Lajos szabadalomlevele a Bodza, Tömössel egyszerre említi az Uzot, tehát egyrangú határszéli szorosként, mint az akkor használt keleti kereskedelem tekintélyes útvonalát, azt kell feltennünk, hogy az Uz szorosa azon időben járt volt, s a kereskedelem egyik főbb csatornáját képezte. Nem lehetetlen, hogy a Kőkertnél levő erődítményi művek ezen korban emeltettek a határszél oltalmára.

E tájatt tölgyerdők is jönnek elő ...

XIII. FELCSÍK

Csíktaploca 58. oldal, 2. hasáb, 12. sor: ... *mint valóság-
(57-59. oldal)* *gal megtörtént tényt adták nekem elő.*

Taplocán a templom közelében egy nagy emeletes palotaszerű kőépület magasul fel a többi szerény házacskák közül, öröm tölti el az utas kebelét, amidőn kérdésére azon feleletet nyeri, hogy az a község iskolája.

Hogy Taploca régi telep, kitetszik ...

59. oldal, 2. hasáb, 9. sor: ... *(Lásd az 58. lapon.)*

Taploca az 1567-i regestrumban negyvennégy kapuval, tehát tekintélyes községként szerepel. 1650-ben április 5-én borosjenői Szentandrásij György az anyja, Simai Annáról rászállott csíktaplocai birtokát, a lemhényit Kézdiszékben, a szentlélekit Fehér megyében (ez Kézdiszentlélek, mely akkor Fehér megyéhez tartozott) és Zágort Küküllőben eladja nagykendi Kendi János és neje Czakó Erzsébetnek 100 db. jó értékű aranyért, egyet 3 forint 50 denárba számítva.⁵⁴

Felcsíkon is (miként Alcsíkon) ...

60. oldal, 1. hasáb, 11-12. sor: ... *Delne és Borzsova, Szent-
miklós alkotják ...*

Csíkcicsó 60. oldal, 1. hasáb, 32. sor: ... *a csicsói káposz-
(60. oldal)* *ta mindenütt nagy hírben van.*

Csicsót feltaláljuk C h i j c h ó néven Majlád István erdélyi vajda és székely ispánnak egy 1540-ben Foga-

ras várából kiadott rendeletében, melyben Csíkszék tisztjeinek szigorúan meghagyja, hogy delnei Gegő Boldizsárt, Pétert, továbbá Bíró és Demeter Jánost, kik csicsói Illyés Mihályt meggyilkolták, fogassák el, s érdemük szerint büntessék.⁵⁵ Ugyan C h y c h ó néven fordul elő János Zsigmond azon adománylevelében, mellyel a lázadás miatt jobbágyságra vetettek közül Lázár Jánosnak Csicsóban tíz ház jobbágyot adományoz.⁵⁶ Az 1567-i regestrumban C h i j c h i j ónak írtan, tizenhét kapuval szerepel.

Csicsótól keletre, a mező közepén ...

Madéfalva 61. oldal, 2. hasáb, utolsó két sor: ... *Madéfalvára mentünk*. Madéfalva régi okmányokban Amadefalva néven fordul elő, e néven találjuk az 1567-i regestrumban negyvennégy kapuval. 1583-ban, augusztus 7-én Báthori Zsigmond amadefalvi Antal Pálnak Amadefalván kilenc, Rákoson hat, Borzsován egy ház jobbágyot adományoz.⁵⁷ És e néven találjuk azon adásvevési szerződésben, mely szerint udvarhelyi Szűcs Mihály Amadefalván levő jobbágytelkét eladja Moréh Demeternek, Syger János kincstárnok szakácsának. 1591-ben Báthori Zsigmond nemcsak helybenhagyja, hanem nevezett szakácsnak amadefalvi házát minden adó, taxa, tized alól kiveszi, s ez értelemben rendelkezik Bodoni Balázs udvarhelyi várparancsnok Becz Imre és Zemere Mihály csíki királybírákhoz.⁵⁸ Bezzeg akkor megbecsülték a konyhaművészet mestereit.

Ezen történelmi tartozásunk után térjünk be Madéfalvára. *Van-e székelly ...*

64. oldal, 2. hasáb, 4–5. sor: ... *áldás és béke hamvaitokra!*

Fennebb röviden dióhéjban összefogva adtam elő a madéfalvi vész történetét egykorú szemtanú leírása szerint, ámde ezen még a történelem által kellőleg meg nem világított⁵⁹ és

meg nem bélyegzett iszonyatos népgyilkosságnak felderítését más szempontból is szükségesnek tartom. Okmányilag kívánom feltárni azért, hogy az utókor azt undokságának egész nagyságában megismerhesse.

Az egykorú okmányokat pedig veszem nem valamely elfogult s túlérzékenykedő egyéntől, hanem az erdélyi kormányzók hivatalos aktái közül, melyek – bár az esetet szépíteni igyekeztek – mégis megdöbbenő és eliszonyító képét tárják fel e sötét vandalizmusnak.

Legelőbb találjuk a gubernium egy körlevelét⁶⁰ Csík, Gyergyó és Kászon lakóihoz, melyben magyarra fordítva közli a királyné többrendbeli rendeletét, ezek közt a másodikban a csíkiak azon kérésére, hogy maguk megbízott emberét küldhessék a trón elébe, azt feleli, hogy sérelmeik orvoslását keressék a rendes úton, a guberniumnál, megdorgálván a rendellenes kívánságért: „adjátok tudtokra, hogy senki az új katonák (határőrök) közé, hanem ha önként való jókedvéből adná arra magát, be nem vétetik. Akik be nem álltak, eddigi állapotukban változatlanul megtartatnak, de akik a hadiszolgálatot már felvették vagy felveszik, attól kemény büntetés terhe alatt el ne vonassanak”. A gubernium szintén magyar nyelven kommentálja⁶¹ a királyné leiratát, s hízelegve akarja a székely népet a fegyverfelvételre rábeszél-
ni. „A székelység – mond –, mely más hazafiai közt eleitől fogva mint választott nép királyát fegyverrel szolgálta, most régi dicsősége megújítására hivatik fel, hogy fegyverrel szerzett régi szabadságát felelevenítse.” Továbbá fejtegeti, hogy mily teljes boldogságot remélhetnek, kik Őfelsége anyai kegyelmét engedelemmel (engedelmesen) és hív szolgálattal igyekeznek megnyerni.

Rosszalja, hogy a commissio előtt illetlenül viselték magukat, e tudatlanságból és vakmerőségből eredett magatartásért ezúttal megenged, de „ha atyai intésünk nem használ, megérdemlett büntetést el nem kerülitek”.⁶²

Ugyanez év május 17-én Háromszékhez is küldött magyar nyelven írt pátenst a gubernium, dicséri, hogy a fegyvert felvették, de megrója azért, hogy azt később vakmerő emberek bujtogatására visszaadták, s az elfogottakat kiszabadították. Küldjük gróf Bethlen Miklós tanácsosunkat, s rendeljük, hogy kik a fegyvert felvették, függjenek tisztjeiktől, kik visszaadták, a szék tisztjeitől.⁶³

Ott találjuk Mária Terézia 1763. május 1-jén Laxenburgból kiadott rendeletét, amelyben tudatja, hogy a szélbeli katonaság felállítására kiküldött commissióba gróf Lázár Jánost és gróf Bethlen Miklóst küldötte ki az ott levő ontopai báró Siskovics mellé, hogy azon katonaságot a legcélszerűbben szervezzék, s a tervezetet felterjesszék. Megújítja azon már máskor is kifejezett akaratát, hogy a katonaság felállítása minden erőszak nélkül (absquae omni violentiae) történjék.⁶⁴ Ugyanez év július 7-ről írja, miszerint arról értesül, hogy Kézdiszékben egy lelkész bujtogatja a népet, ezt vagy más bármely bujtogatót a commissariusok idézzék meg, fogassák el.⁶⁵ Egy másik, október 8-án Bécsből kiadott rendeletében a commissiót felhatalmazza, hogy a bujtogatókat sommás katonai úton ítéljék és kivégeztessék.⁶⁶

Következik a háromszékieknek és kászoniaknak Menaságújfaluból 1764. január 4-én keltezett kérvénye a commissióhoz, amelyben valóban szívrázó hangon adják elő bajaikat, mondják, hogy oly hírt vettek, miszerint a commissio nagy katonai erővel akar reájuk jönni, amire oly rémület vett erőt a nép között, hogy mindenestől fogva el akart ilyen hideg télnek idején hazájából szaladni, csak alig tudták magukat arra

határozni, „hogy Excellentiátokhoz járuljunk, holnap beadandó kérvényünkben meg fogják érteni; sokan azért jötünk, mert követünknek múlt évben sem adtak Szebenben hitelt, de nem is tudtunk oly követet találni, ki el mert volna menni. Csíki atyánkfiai is a félelem miatt házaikat elhagyták, s csak nagy bajosan tudtuk rávenni, hogy hozzánk csatlakozva kérelmükkel ők is Excellentiátok elébe járuljanak. Nem kívánunk mi a székely natiótól elszakadni, Isten nevére kérjük, hogy ilyet ne tegyenek fel rólunk, és Isten nevében kérjük, nehogy valamiképp bántódásunk legyen”.

Mily megható, mily szívhez szóló hangja a megfélemlített, a végletekig gyötrött nép fájdalomának. A forradalmárok nem így szoktak beszélni. És ezzel szemben a zsarnoki felfuvalkodottságnak és az emberi érzetből kivetkőzött vadságnak minő üvöltése az a két rendelet, melyet feleletképpen a commissio kiadott. Egyiket június 6-án, a madéfalviakhoz, melynek pontjai ezek:

„1ször. Írásban vagy két követük által most rögtön tudásák, akarnak-e őfelsége parancsának meghallgatására megjelenni, és mikor?

2ször. Más falubeli embert ez órától fogva meg ne szenvedjenek, és ne merészeljenek ilyennek gazdálkodni (élelmet adni).

3ször. Aki a fegyvert felvetteket bántalmazná, pártütőnek tekintetik.

4szer. Aki a zenebona okozóit, habár titokban is, feladja, amnesztiát s 20 aranyat kap, aki elfogva hozzánk hozza, 100 aranyat és jövőre Őfelsége kegyelmét.

5ször. Folyó hó 10-én Háromszékre inquisitio megy azok ellen, kik házaiknál nem lesznek. Inti, hogy az itt levők rögtön hazatakarodjanak, ha személyüket és vagyonukat megmenteni kívánják.”

Ez még szentelt víz azon január 7-én Toplicáról kiadott másik kiadványhoz képest, melynek első pontja azt rendeli,

hogy „mindenki házához szálljon, a fegyvert felvegye, aki nem teszi, mindenütt kergettetni fog, és még keményebben fogják büntetni.

2szor. Senki házához háromszéki vagy máshonnan való embert be ne fogadjon, annak ne gazdálkodjék (ne éljelmezze), sőt fogja meg, kötözze meg valahol találja, s a commissióhoz behozza, különben életét veszíti, akik nem engedelmessékednek, minden keménységgel és szörnyű halállal büntetettnek. Ahol férfi nincs, ott az asszonyok e parancsot adják férjeiknek.”⁶⁷

Akik ily hangon beszéltek, azok természetesen előre el voltak tökélve azon hóhérolásra és vérfürdőre, amit következő nap hajnalán tigrisi kegyetlenséggel végrehajtottak. Valóban szépen feleltek meg az uralkodó azon rendeletének, hogy a fegyvert minden erőszak nélkül adják fel, csak azoknak, kik önként felveszik.

És most lássuk a madéfalvi vést úgy, amiként ők maguk, a nép hóhérai azt előadják. Ez az a hivatalos jelentés, amelyet a commissio Csíkrákosról báró Siskovics, gróf Lázár János és gróf Bethlen Miklós aláírásával 1764. január 12-én a királynéhoz felterjesztett, és amelynek rövid foglalata ez:⁶⁸

Cifra és körmönfont hamis állításokkal fűszerezett bevezetés után azt mondják, hír szerint Udvarhelyszékről 100 lovas, 400 gyalog, Háromszékről 1300 ember jött át január 3-án az erdőkön – mint mondák – kérvényt aláírni, de ahelyett az erdőkre és erdő alatti falukra húzódtak, és Szépvízen a katonákkal vendégeskedtek. Következő napon a commissio elébe akartak jönni kérésükkel, „megizentük Persina kapitány által, hogy ne tömegesen, hanem két követjük által adják be kérésüket, s midőn ezt [a] Kálnoky-hadnagy is ismételte, s figyelmeztette, hogy az ágyúkhöz ne közeledjenek, mert közékük lövet, tegezve, durván feleltek neki. Udvarhelyszékről – mint értesülünk – Parajd felől jövő és a gyergyaiakat is felvevő segítséget vártak”. A commissio 6-án

reggel egy kiáltványt küldött [a] Kálnoky-hadnagy által Madéfalvára öt példányban (a fennebbit), mire két követ jött, egyik háromszéki, másik kászoni, s egy igazoló kérvényt nyújtva be, következő napra ígérték az érdemleges nagy kérvény benyújtását. A commissio látva, hogy az elégedetlenek száma szaporodik, s hovatovább magukhoz vonják a népnek még csendesen maradott részét is, látva továbbá, hogyha most sikerülne is szelíd móddal feloszlatni a népet, majd midőn a fegyvert feladják, még sokkal veszélyesebb forrongás fogna bekövetkezni, elhatározta a köznyugalmat kevesek veszélyének elibe tenni, s tekintve, hogy régen is az ily összeseregléseket fegyveres erővel szokták szétszórni, s „támaszkodva Felsőged október 8-i rendeletére, mely szerint a commissio munkálatát gátló minden mozgalmat bárminő módon meg kell akadályozni: megtettünk minden intézkedést. Január 7-én hajnalban 200 katonát Carato alezreddessel indítottunk a mozgalom elnyomására, következő utasítással: 1ször. Fegyverrel magokat oltalmazókat, különösen a háromszékieket – kiknek idejövetele nagyobb vétket involvál- kegyelem nélkül öljkék le. 2szor. Olyanokat, kik parasztfegyverekkel (fejsze, vasvilla stb.) állanak ellent, a huszárok és ágyúk által szórassák szét. Ha pedig, 3szor, a nép elkeseredett ellentállást fejtene ki, nehogy a katonaság ok nélkül veszélyeztessék, gyújtsák reájuk a falut.⁶⁹

A katonaság teljesíté – mondanak – megbízását, s midőn a lázongók nemcsak védték magukat, az ablakokon kitűzeltek, hanem egymást biztatva s lármázva a háromszékiek golyót repítettek, a katonaság használta fegyverét, s felgyújtva a házakat, a falu (Madéfalva) leégett.

A megöltek számát – azok a harctéren szétszórva levén, s sok övéi által eltemetés végett elvitetvén – nem lehet tudni, de majd részletezve felterjesztendjük. Foglyot ötszáznál többet hoztak, ezekből a sebesülteket, hogy a népre rettentőleg hassanak, de azért is, hogy sebeiket jobban ápolhassák, szét-

bocsátottuk,⁷⁰ a többi foglyokat – a háromszékieket és minden csíki faluból kettő kivételével – el fogjuk bocsátani.

A katonaság és tüzérségből csak egy sebesült, egy ló átlövetett, [a] Kálnoky-hadnagynak keze könnyedén sebesült.

Ez volt a menete a szomorú végrehajtásnak, amit mi kiáltványaink, a székek királybíráinak felszólalásai s intelmeinkkel meggátolni törekedtünk, de amelyet a nép ellentállása folytán, nagyobb bajok elhárítása és Felséged tekintélyének fenntarthatásáért – fájó szívvel bár⁷¹ – végett megtenni voltunk kénytelenek.

Megtettünk mindent, hogy a szétriasztott népet házaikhoz való visszatérésre és engedelmes önmegadásra bírjuk, hogy így annyiszor megszakadt munkálatunkat folytathassuk. Tudattuk gróf Mikes Antallal (háromszéki főkirálybíró), s meghagytuk, hogy személyesen kiszállva a falukra, ott a mi pátenseinket szétosztva a népet lecsendesítse. A foglyok közt folytatjuk a vizsgálatot, hogy a mozgalom indítóit kipuhatolva lesújthassuk, stb.”

Minő iszonyú vádirat e felterjesztés, mellyel éppen igazolni törekednek eljárásukat. Minő gyalázatos eljárás, midőn az uralkodót is bevonják, s annak október 8-i rendeletére támaszkodnak eljárásuk igazolására, holott azon rendelet csakis egyes bujtoatók megfenyítésére vonatkozott, míg más rendeletében meghagyta, hogy a fegyvert minden erőszak nélkül adják fel azoknak, akik azt önként felveszik. Minő iszonyatos pilátusi mosakodás az ártatlan vérben, minő cinikus beismerése a hivatalos és ok nélküli gyilkosságnak, amit fegyvertelen, csak kérelmezni egybegyűlt népen, csupa megfélemlítés céljából véghezvittek. A vérontás, a gyújtogatás előre, hidegvérrel s hiénai kegyetlenséggel el volt határozva, amint az a katonaságnak adott utasításból kitetszik.

Ők lemészároltatták a népet – amint e felterjesztésben bevallják – azért, mert habár most szelíd módon szétozlásra bírhatták volna is, majd ha a nép fegyvert kap kezébe,

erőteljesebb ellentállást fejthetett vala ki. És véres tettüket, undok testvérgyilkosságukat szépítendő, egy nagy hazugsággal akarják elhitetni, hogy a nép fegyveres ellentállása és lövöldözése kényszeríté a katonaságot fegyvere használatára és a falu elhamvasztására, holott az a nép nemhogy fegyvert nem használt, hanem – amint Loseiner megírta – még pálcait is mind lerakta Madéfalvára menetele előtt, nehogy azzal vádolhassák, hogy ellent akar állani. Az a szegény elkeseredett és a több napi hidegben tartózkodás folytán megdermedt és kiéhezett nép nemhogy ellentállásra gondolt volna, hanem, amidőn a kérvényüket fehér zászlóval vivő küldöttségüket kartáccsal söpörtették el, egy csomóba gyűlve és térdre esve, szent zsolozsmákat énekelve fogadta a halált, valódi vértanújaként a szabadságnak. És hogy Loseiner ezen előadása a való, és a commissio jelentése a leghamisabb ráfogás, azt leginkább tanúsítja maga a jelentés, mely szerint a katonaság közül egy sebesült, egy ló átlövetett, s [a] Kálnoky-hadnagy kezén sérült meg, hisz ha az a Madéfalván összesereglett pár ezer ember ellent akart volna állani, ha mindig veszélyes és öldöklő utcai harcot folytatott volna, s a házakból – tehát fedett helyzetből – lövöldözött volna: akkor nem egy katona és egy ló sebesült, hanem a katonaság egy nagy része pusztult volna el.

Nem állott ellent a szegény nép, nem védte magát, hanem lemészároltatták, hogy megrettentsék és a katonáigát nyakába vethessék; lehóhérolták, mert vére szomjúztak.

De nemcsak a commissio és az általa a népre uszított katonaság vérengzett és kegyetlenkedett, hanem még a polgári hatóságok is versenyeztek velük a vad kegyetlenségben, amint kitetszik ez egy ezen 1764. évben Kozmásban, alcsíki és kászoni nagyszámú lakos által aláírt kérvényből, melyben előadják, hogy „báró Bornemisza Pál főkirálybíró katonasággal jelent meg Kozmás községben, fej- és vagyonvesztés terhe alatt Ófelsége nevében maga elé rendelte a faluk lakóit,

s ott összeírták, s bár ezt az összeírásakor, úgy azután is kijelentették, hogy határőrök lenni nem akarunk, kínzással, veréssel, bilincsbetétellel eskütételre kényszerítettett, s bár még így is kijelentők, hogy szolgálni nem akarunk, mégis rászorítottak a katonai szolgálatra, s ezenfelül tizenkét font gyertyának és tizenhárom szekér fának a csíkszeredai várba való szállítására ítélték. Mit ha a felséges Gubernium nem hisz el, méltóztassék alkalmat adni, hogy azt bizonyíthassuk, de különben az ily kicsikart eskü érvénytelen levén”, kéri a Guberniumot, hogy a kényszerű katonaságtól felmentes-senek, s hazájukban megmaradhassanak.

A Gubernium válasza az volt, hogy habár senkit erővel fegyver viselésére szorítani nem lehet, de mivel az esküt letették, őfelsége engedelmé nélkül fel nem menthetik, hanem forduljanak a commissióhoz.⁷²

Nohát ezek a kozmási kérvényt Alcsík és Kászon faluinak nevében aláírtak, ezek azok közé tartoztak, akik állítólag önként vették fel a fegyvert, el lehet képzelni, hogyha ezekkel is így bántak, s a persuasio eszköze a verés, bilincs és kínzás, a fej- és vagyronvesztéssel való fenyegetőzés volt: akkor el lehet képzelni, hogy miként bántak el azokkal, akikre ráerőszakolták a fegyvert. Ha elég kegyetlenek voltak a Madéfalván sebesült több száz embert minden orvosi segítség nélkül hagyva iszonyatos zord hidegben nyílt sebeikkel a faluikba szétküldözni s a biztos elpusztulásnak kidobni csak azért, hogy – amint a commissio jelentése mondja – a többieknek rettentő példával szolgáljanak, ha a még soha össze nem számíthatott s a commissio által tudott, de az uralkodónak bejelenteni nem mert halottak vagy jobban mondva halomra gyilkoltakat még a temetés tisztességétől is megfosztva, dicstelenül dobták állati hullákként egy nagy gödörbe: akkor elképzelhetjük, hogy miként bántak el azokkal, kikre a madéfalvi vérfürdő behatása alatt a fegyvert felerőszakolták.

Erre megadják a feleletet a passusokon levő hivataloknak számos jelentései – azok közt egypár németül is –, melyekben jelentik, hogy a székelyek nagy tömegekben, családosul vándorolnak ki Moldovába és Bukovinába. Találjuk ezek folytán a hosszú egyezkedéseket, amnesztiákat, visszatérési határidők meghosszabbítását, a kizavartaknak minden módon való visszaédesgetését. Jöttek is vissza, de többen elpusztultak a hosszas út fáradalmai és nélkülözései közepette; akik azt túléltek, most is pár ezren Bukovinában vannak, kik ott egy század óta megfogyva bár, de törve nem, fenntartják magukat, s megőrzik keblükben hazaszeregetetüket és a vágyat visszatérni e hazába, mely oly mostoha volt hozzájuk. Ó, bárha a jelen igyekeznék helyreépíteni a múltnak mulasztásait és feledtetni annak kegyetlenségeit.⁷³

XIV. CSÍKRÁKOS ÉS VIDÉKE

Csíkrákos 65. oldal, 1. hasáb, az 1) és 2) jegyzet
(65–72. oldal) kimarad.

66. oldal, 2. hasáb, utolsó sor: ... ezen gúnyjától visszariadnunk?

Rákos régi okmányokban gyakran R á k o s f a l v a néven fordul elő. E néven találjuk az 1567-i regestrumban negyvennyolc kapuval, tehát mint Csíkszéknek egyik legjelentékenyebb községét. Ezen a néven találjuk János Zsigmond azon 1570-beli új adománylevelében, mellyel szépvízfalvi Mezei Pétert, Mihályt és Mártont r a k o s f a l v i, göröcsfalvi és szépvízfalvi birtokaikban megerősíti.⁷⁴ Báthori Zsigmond amadéfalvi Antal Pálnak adományoz Rákosfalván hat ház jobbágyot.⁷⁵ 1591-ben pedig rákosfalvi Fodor Pétert, a csíki hámorok érdemdús munkását emeli primipillussá.⁷⁶ Hogy a Csereyek s különösen Cserey Mihály történész Rákoson lakott, azt alább fogjuk tüzetesen tárgyalni.

De ideje már, hogy a történelem Rákosából visszatérjünk a jelen Rákosába ...

XV. SZÉPVÍZ ÉS KÖRNYÉKE

Göröcsfalva, Vacsárcsi (Csíkrákos) (72. oldal) 72. oldal, új fejezet, 1. hasáb, 17–18. sor: ... *hosszan elnyúló faluk során vezetett át: Rákoson felül első falu a vele összeépült s egyházilag vele egyesült Göröcsfalva, Benkő Gömrötsfalvának írja.*⁷⁷ Az 1567-i regestrumban Gerechijffalwa néven, húsz kapuval találjuk, egy másik, Rákosnál tárgyalt 1570-i okmányban Györfalwa néven fordul elő, és Görczfalwa néven Báthori Zsigmond egy kiadványában, mellyel göröcsfalvi Béres Balázst, ki a csíki hámoroknál hasznosan működött, primipillusok osztályába sorozza.⁷⁸ Végre az 1643-i lustrában Georeoczifalwa néven van bevezetve.

Göröcsfalvával összeölelkezik Vacsárcsi. E falu Mocharchy néven fordul elő János Zsigmond 1566-i adománylevelében, mellyel Fejér Györgynek a községben tíz ház jobbágyot adományoz,⁷⁹ az 1567-i regestrumban Wachyarchij néven, negyvenhét kapuval mint tekintélyes község fordul elő. Vacsárcsi (Vacsartzij) Csáki Antalt és Máté Pétert, a csíki vashámorok szakértő és az országnak nagy hasznot hajtott bányászait Báthori Zsigmond 1591-ben primipillusokká tette.⁸⁰

Szentmihály felé vezető utunkban megtekintettük ...

Csíkszentmihály (73. oldal) 73. oldal, 1. hasáb, 7–8. sor: ... *Szentmihály elnevezés.*

Szentmihályal mint tekintélyes egyházközséggel már a 14. század első felében találkozunk.⁸¹ Barlasi Demeter özvegye, Margit, néhai zsögödi Czakó Benedek leánya, hosszas pert folytat boldogult férje szentmihályi (Zent Mijhal) öröksége és Nijres (így!) falu határán levő fekvőségeiért, melyeket véckei Zekel János és Sándor Mihály azon ürügy alatt foglaltak el, hogy azok férjének csak éltére voltak átengedve. Majlád István erdélyi vajda 1539. december 17-én Fogarasból rendeli szentkirályi Andrassy Márton, szentpáli Kornis Miklós és csicsói Lázár Imrének, hogy kiszállva Szentmihályra, amaz erőszakkal elfoglalt birtokokat nevezett özvegynek s gyermekei Kristóf és Margitnak visszaadassák, s azokba ellentmondásra nem figyelve beiktassák.⁸² Az 1567-i regestrumban Zenth Mijhalij hatvannégy kapuval mint Csík tekintélyesebb községe szerepel.

Szentmihályon is voltak a csíki vashámorhoz tartozó emberek, ezek közül Báthori Zsigmond 1591-ben, november 15-én Kovács Ambrust és Koncz Benedeket primipillusokká teszi.⁸³ 1641. október 18-án Rákóczi György szentmihályi Török Pált, ki mint némely székelyek hadnagya a csatákban hősileg harcolt, s különösen a rakamazi és borosjenői csatákban kitüntette magát, nemességre emeli.⁸⁴

Szentmihálynak mint régi egyházközségnek *lőréses védfallal kerített temploma tisztes régi műemlék ...* (Két szó kimarad, folytatás a 9. sorban.)

Csíkszentmiklós
(74. oldal)

74. oldal, 1. hasáb, 17–18. sor: ... az 1567. évi regestrumban 22 kapuval szerepel. 1653-ban Ferenczi Gábor, udvari korlátnokság jegyzője és a gyergyai lovasok hadnagya Szárhegyen csíkszentmiklói Literati Ambrus János alkirálybíróval tesz vásárt, amit Rákóczi György ez év március 4-én Fehérvárt helybenhagyott.⁸⁵

Szentmiklós *temploma magaslatot koronáz ...* (Folytatás a 19. sorban.)

Csíkborzsova 74. oldal, 2. hasáb, 27–28. sor: ... Szent-
(74. oldal) miklós és Delne közt fekszik Borzsova, mely
község az 1567-i regestrumban Borsowa
néven, huszonnyolc kapuval van bejegyezve, 1583-ban
amadéfalvi Antal Pál nyer itt egy ház jobbágyot Báthori
Zsigmondtól.⁸⁶

E falucskáról legfellebb azt mondhatjuk ... (Egy szó kimarad.)

Szépvíz 74. oldal, 2. hasáb, alulról a 10. sor: ... szép
(74–75. oldal) regényesen.
Szépvíz régi telep, a hagyományok szerint
Szent László korában alapult, az 1567-i
regestrumban Z e p w i j z néven, ötvenhárom kapuval
szerepel, tehát már akkor egyike volt Csík nagyobb
községeinek. 1570-ben Z é p w i z f a l v a néven találjuk a
fennebb Rákosnál tárgyalt okmányban, melylyel szépvízfalvi
Mezei Péter János Zsigmondtól új adományt nyer több csíki
jószágaira, 1653-ban március 4-én Rákóczi György szépvízi
(Z e p v i z z) Imre János csíki alkirálybírónak adományozza
a zsögödfalván levő N y í l f ö l d nevű helyet.⁸⁷

Úgy látszik, hogy volt idő, amidőn Szépvíz és a gyimesi
faluk a nemzeti fejedelmek alatt országgyűlési képviseleti
joggal voltak felruházva, ezt következtetjük Benkő⁸⁸ azon
állításából, hogy a csíki vám országgyűlési képviselettel volt
felruházva, márpedig a c s í k i v á m a nemzeti fejedelemség
korszakában Szépvízen volt elhelyezve, s így e jog csakis
ezt illethette, megosztva alkalmasint a Tatros menti csángó
falukkal.

A nemzeti fejedelemség korszakában Szépvízen voltak elhelyezve a Gyimesi-szoros felügyeletére és oltalmára a szék által tartott plájások, kik minden adó és taxák alól ki voltak véve, sőt törvénykezési önkormányzattal is bírtak, amint ez kitetszik Rákóczi Györgynek 1649. február 1-jén Gyulaféhvárról kiadott rendeletéből, melyben meghagyja, hogy „a csíki e o r á l l o k (így!) azon régi szabadalmukat, hogy pert ellenük a csíki vámos (így!) előtt kezdtették, és főtisztek elé fellebbezték, tekintve fáradalmas éjjeli-nappali szolgálataikat, jövőre is fenntartsák, azonban a főkapitány tekintélyének sérelme nélkül, valamint azt is megrendeljük, hogy őket, miként eddig, úgy ezután is semminemű adóval ne terheljék.”⁸⁹ 1701-ben a plájások már katonai hatóság alá vannak rendelve, az ez évi országgyűlés mondja, hogy a passusokon levő hajdúk directiója generális kezén forogván, ezek költségeit ne csak a székelység, hanem ország hordozza, s minden passusra felesleges kapitány helyett hadnagy állíttassék parancsnoknak.

1715-ben e plájások egy része Szentdomokosra, Menaságra és Kászonba helyeztetett át, s csak egy részük maradt Szépvízen.⁹⁰ A plájások ezen eltelepítése fogyasztotta meg Szépvíz székely lakosságát.

Szépvíz sokadalmakkal és hetivásárokkal bíró falu ...

75. oldal, 2. hasáb, 3–4. sor: ... a mi kedves örmény testvéreink.

Szépvízen az örményeknek külön templomuk és papjuk van ... (Nyolc és fél sor, valamint a hozzá tartozó 1) jegyzet kimarad.)

XVII. AZ OLT FELVÖLGYE

Csíkmadaras, Csíkdánfalva (Oltfalvával) (85–86. oldal) 85. oldal, új fejezet, 2. hasáb, 6–7. sor: ... *kőmetzők és bányászok.* Csíkmadaras és Dánfalván, sőt az azzal szemben levő Oltfalván is voltak a régi időben állami vashámorok, melyek csíki vashámorok néven szerepelnek régi okmányokban, s ott oly nagy mennyiségben állították elő a vasat, hogy az nemcsak a belszükségletet fedezte, hanem keletre is nagykereskedést űzött vele az államkincstár. A vas mellett Felcsíkban voltak cinóber- és kéneső-bányák, amelyeknek termékei szintén kiviteli cikkeként szerepeltek a fejedelmi korban, s nemegyszer vittek a portára menő követségek ajándékképpen, de eladásra is Csíkban termelt cinóbert és kénesőt. Ezen bányákhoz Csík számos faluiban munkát végeztek. E munkát nem kötelezettségből, hanem önként vállalták magokra a csíkiak, amint kitetszik egy 1571-i okmányból, melyben előadatik, hogy ez év Szent Jakab napján Báthori István kiküldött embere, Bánffy Pál előtt Udvarhelyt megjelentek Csík-, Gyergyó- és Kászonszék küldöttei az ottani faluk nevében, s szabad akaratból kötelezték magokat arra, hogy a csíki vashámorokhoz minden évben három hétig dolgoznak, és a majorság betakarításánál egy hétig, nem tartozásból, hanem a fejedelem azon jóságának viszonzásáért, hogy a terhek nagyrészét levette vállalkról.⁹¹

Hogy a csíki vashámoroknál hadiszerek is gyártottak, azt Báthori Zsigmondnak egy 1591. június 15-én kiadott megerősítő leveléből látjuk, mely által kászónújfalvi Kováchy

Antalt azért teszi primipillussá, s újfalvi házát azért tehermentesíti, mert régi időktől fogva nagy mennyiségű ágyúgolyót és más hadiszereket öntött a csíki hámorokban.⁹²

Egyáltalában a csíki hámorosokat nagy elismerés és kitüntetésben részeltették fejedelmeink, s azt meg is érdemelték, mert ők egyik kezükben bányászcsákányt és verőt, másik kezükben kardot tartottak. Béke idején bányászok, harc idején katonák voltak, hogy fegyverrel védjék a béke és munkásság áldásait és vívmányait; amint legszembeötlőbben kitetszik Báthori Zsigmondnak Fehérvárról 1591. november 15-én kiadott kiváltságleveléből, melyben előadja, hogy „tekintve hű szolgálataikat, nemes és nemzeti dánfalvi Kovács Istvánt, Balázst, Antal Jánost, Lőrincz Ferencet, Moréh Pétert, Miklós Lukácsot, Kamuthi Balázst, Kovács Bálintot, továbbá szentmihályi Kovács Ambrust és Koncz Benedeket, nemkülönben vacsárcsi Csáki Antalt, Máté Pétert, rákosi Fodor Pétert, somlyai Márton Jánost, szentgyörgyi Finna Mártont, jenőfalvi Kovács Pált és Vizij Miklóst, borzsovai Béres Tamást, göröcsfalvi Béres Balázst, mind csíkiakat, végre gyergyókilyénfalvi Barabás Tamást és kászonfelsőfalusi Páll Jánost, kik mindannyian csíki vasbányáink körül szakértelemmel forgolódván, nekünk s az országnak sok hasznot szereztek, azért hogy ezutánra is buzdítást nyerjenek, eddigi népies (plebeusi) állapotukból kiemelvén valóságos primipillusokká tesszük, ők magukat és utódaikat mindazon előjogokkal felruházzuk, melyekkel többi székely primipillusaink bírnak; de ezért ők és utódaik tartoznak béke idején a mi csíki vasbányáinkat művelni, had idején pedig jó lovakkal és fegyverzettel felkelni és táborba szállni. Mi ezen kettős kötelezettség fejében őket, lakásaikat s birtokaikat minden rendes és rendkívüli adók, taxák fizetése alól felmentjük, szolgálataikat, vetéseiket minden kilenced, tized stb. terhe alól kivesszük. Azért Mindszenti Benedek udvarhelyvári (így!) kapitány, Rác Imre, csíki

hámososaink igazgatója, és Zemere Mihály csíki királybíró-
nak s e szék más tisztjeinek, dézsmaszedőinek stb. rendeljük,
hogy nevezettek s utódaikat mint valóságos primipillu-
sokat fennebb körvonalazott előjogaikban, mentelmeikben
megtartsák, s másokkal is megtartassák, stb.” Ezen nevezetes
okmányt a fejedelem Sennyei Pongrác és Petki János által
mutattatta be 1609. május 30-án Csíkszék közgyűlésén.⁹³

Báthori Gábor az akkori csíki főkapitány Bethlen Gábor-
nak adományozta a csíki hámosokat.⁹⁴ A csíki hámosok élén
később egy praefectus vagy gondviselő volt helyezve, kinek
hivatalával össze volt kötve a vámok kezelése és a Gyimesi-
szorosban levő plájások felett való felügyelet. E hármas
hivatalt 1681-ben Apafi Endes Miklósról ruházta, e r h ő z
v a l ó g o n d v i s e l é s r e n e v e z t e k i, Endes ez év
július 5-én a csíki vashámból keltezett reverzálist ad ki,
melyben eskü alatt kötelezi magát a szorosok őrzésére, a
plájások felügyeletére, a vámok és a hámosok kezelésére.⁹⁵

*Hogy kiváltságainál fogva Madaras saját önkormányzati joggal
bírt ...*

85. oldal, új fejezet, 2. hasáb, 10–11. sor: ... az 1585-i
országgyűlésre követet küldött.

*Egy 1712-ben kelt ... (Másfél sornyi, valamint a vonatkozó
2) jegyzet kimarad, folytatás a 13. sorban.)*

86. oldal, 1. hasáb, 14–15. sor: ... *Köd-patakának Olttal való
egyesülésénél fekszik Dánfalva.* Dánfalva és a vele szemben
fekvő Oltfalva is élvezte Madarassal egyetemben mindazon
kiváltságokat és előjogokat, amelyek a csíki hámososokat
illették. Dánfalvát e néven feltaláljuk az 1567-i regestrum-
ban, negyvenhárom kapuval. Látók fennebb Madarasnál,
hogy Báthori Zsigmond 1591-ben nyolc dánfalvi bányászt
jutalmazott primipillátussággal. 1639-ben Rákóczi György
Fehérvárról május 15-én kiadott nemeslevelével a Petki Ist-

ván főkapitány által ajánlott dánfalvi Chyaky (Csáki) Jánost, Ferencet, Pétert és Lőrincet nemességre emelte vitészségükért, címerül kardot tartó emberkart adván.⁹⁶

A Dánfalvától csak az Olt által elválasztott Oltfalvát nem találjuk az 1567-i regestrumban, miből azt következtethetjük, hogy az akkor vagy nem létezett, vagy Dánfalvának csak kiegészítő részét alkotván, külön nem jegyeztetett. Oltfalva egyik részét Városnak nevezik. Nem tudhatni, hogy e követelő elnevezés honnan eredett, hacsak nem azon kor visszszemlékét akarja fenntartani, midőn a csíki hámorhoz tartozott e faluk ugyancsak városi előjogokat és országgyűlési képviseltetési jogot élveztek. Oltfalván szintén sok a fazékos, régen itt is voltak vashámorok ... (Négy sornyi kimarad, folytatás a 18. sorban.)

Karcfalva, Csíkje- 86. oldal, 1. hasáb, alulról a 9. sor: ... nagy nőfalva *lelki örömet okozott nekem.*

(86-88. oldal) *Karchijfalva* néven találjuk János Zsigmondnak 1566-ban kiadott adománylevelében, melyben a székely forrongás miatt jobbágságra vetettek közül Geréb János és Balaskó Ferencnek Karcfalván harminc, Jenőfalván Lázár Balázs és Farkasnak harminckettő ház jobbágyot adományoz.⁹⁷ Az 1567-i regestrumban Karcfalva huszonegy, Jenőfalva harminc kapuval fordul elő; mindezek adatot szolgáltatnak arra, hogy mindkét falu ama korban már tekintélyes volt. Hogy 1591-ben Jenőfalván voltak primipillátusságra emelt bányászok, azt már fennebb, Madarasnál láttuk.

Karcfalva felső végénél ...

XXII. SZENTDOMOKOSTÓL GYERGYÓSZENTMIKLÓSIG

Tekerőpatak
(104. oldal) 104. oldal, 1. hasáb, alulról a 15–14. sor: ...
csermelynek tekervényes folyásától vehette a
*falu nevét.*⁹⁸ *T e k e r e o p a t a* kot az 1567-i
registrumban negyven kapuval találjuk bejegyezve. Ferenczi
Gábor, a gyergyai lovasok hadnagya a tekerőpataki Forika
István és Jánostól szerzett szárhegyi székely örökségében
1653. március 4-én Rákóczi György által megerősítettik.⁹⁹
Tekerőpataktól rövid negyedóra ...

Gyergyószent-
miklós
(104–108. oldal) 104. oldal, 1. hasáb, alulról az 5–4. sor: ...
annyival, mennyivel azidőszerint Csík egyetlen
helysége sem bírt. 1570-ben János Zsigmond
a magát hadmenetek alkalmával nagyon
kitüntetett vardotfalvi Balázs Pálnak várdotfalvi, csobotfalvi,
delnei és gyergyószentmiklói (*G y e r g y ó Z e n t m y k -*
l o s) primipillátusságaira új donatiót ad.¹⁰⁰ 1581-ben Gyer-
gyószentmiklóst *M i k l ó s f a l v a* néven találjuk, a *t i l a l -*
m a s v e t é s e kről itt alkotott szabályzatban.¹⁰¹ 1591-ben,
július 8-án pedig Báthori Zsigmond ad ki Fehérvárról új
adománylevelet gyergyószentmiklói Kovács Péter és utó-
dainak gyergyószentmiklói curiáján.¹⁰²

Gyergyószentmiklós az újabb időben örvendetes
fejlődésnek indult. *Emelkedésére nagy befolyással voltak látoga-*
tott sokadalmi és hetivásrai ...

XXIV. SZENTMIKLÓSTÓL BORSZÉKIG¹⁰³

Szárhegy 112. oldal, új fejezet, 1. hasáb, 11–12. sor: ...
(112–115. oldal) *márvány promontorium déli alján pompálkodik Szárhegy.*

E község neve régi okmányokban sajátos változatokat mutat. Zárhegy néven találjuk János Zsigmond azon 1566-i adománylevelében, mellyel a lázongás miatt jobbágságra vetettek közül Z á r h e g i j n ötvenhét ház jobbágyot adományoz Lázár Istvánnak.¹⁰⁴ Ugyane néven találjuk az 1567-i regestrumban negyvennyolc kapuval; de Z a r h e g i j a l y a néven fordul elő azon 1507. évi vásárokmányban, mely szerint szárhegyalji Lázár András három primipillátust vásárol a marosszéki Kisfaludban.¹⁰⁵ Mostani nevén találjuk egy 1653. március 4-én kelt szerződésben, melynek alapján Ferenczi Gábor korlátnoksági jegyző és a gyergyai lovasok hadnagya Szárhegyen egy tekintélyes jószágrészt vesz meg Literati Ambrus János királybírótól és tekerőpataki Forika István és Jánostól; és erre Rákóczi fejedelem beleegyezését is megnyeri.¹⁰⁶

Szárhegy ott a márványhegy alján valóban festőileg fekszik, úgyhogy az a legmeglepőbb és legszebb képek egyikét tárja fel ... (Egy sornyi kimarad, illetve átírva, folytatás a 13. sorban.)

Ditró 116. oldal, 2. hasáb, 21. sor: ... a Martonka-
(115–117. oldal) *patak partján Ditró.*¹⁰⁷

E község az 1567-i regestrumban Gytró néven, huszonhat kapuval van bejegyezve, Gyitró néven találjuk Rákóczi Györgynek 1646. január 5-én Fogarásból kiadott kiváltságlevelében, mely szerint Csybi Istvánt, Gergely Mihályt, id. Balykó Mihály és Mártont, Pál Ferencet, Balykó Györgyöt, Iklódi Balázst, Pétert és Jánost, Balázs Gergelyt, Csybi Balázst, id. Csybi Jánost, ifj. Csybi Jánost, Kelleo Jánost, Ziksay Mihályt, Balázs Antalt, Mészáros vagy Balázs Pétert és Gergelyt, Blasy Jakabot, Deák Pált, Balázs Ilyést és id. Csybi Mihályt, mind gyitroiakat és remetei Ivachon Istvánt, kik minden időben, de kiváltképpen utolsó hadjárata alkalmával hősileg harcoltak, jutalomképpen a gyergyói pixidáriusok közé sorozza, s minden rendes és rendkívüli adók, taxák, tizedek, kamarai hasznok és kilencedek fizetésétől fölmenti.¹⁰⁸ Gyitró néven találjuk az 1685-i lustrális könyvben is, Timon is Gitrumnak írja, ami arra mutat, hogy Ditrónak régi neve Gyitró volt, s a kezdő G-t csak a múlt századokban cserélték fel a D-vel. A régen tekintélyes Ditró most is *nagy, hosszú falu ...*

XXVII. A TÖLGYESI-SZOROS

132. oldal, 2. hasáb, 20–21. sor: ... a délnek lefolyó Putnapatak torkolatjában van a tölgyesi vám. A tölgyesi vám is országgyűlési képvisellel bírt a nemzeti fejedelmek idejében, mert Benkő azon állítása,¹⁰⁹ hogy a csíki és gyergyói vámok is küldöttek követeket az országgyűlésre, csakis a gyimesi és tölgyesi vámot illethetik.

Ez az annyi nagyszerű pontot felmutató Tölgyesi-szorosnak ...

3. ábra Rakpart a tölgyesi vámon alul (Orbán Balázs összes fényképe a Székelyföldről, Budapest, 1993, 131.)

XXVIII. ÁTRÁNDULÁS GYERGYÓTOPLICÁRA

Toplica

(Maroshévíz)

(134–137. oldal)

134. oldal, új fejezet, 2. hasáb, alulról a 4–3. sor: ... *a kúp alakú Magura büszkélkedik*. Terve van véve a Szék-pataka mellett országutat vezetni Borszékre, ami ha valósul, nagymérvben fogja rövidíteni az odautazást, mert itt csak csekély vízvásalstón át, hegy nélkül lehet két óra alatt Borszékre jutni, míg most a Tilalmas felé és a Közrezen át hat órát kell a ropant hegyeken való átvergődésre fordítani. Ez út elkészülte nagyban emelné Borszék látogatottságát, mert akkor Marosvásárhelyről – a gyönyörű Toplicai-szoroson és a Szék-patak völgyén át – tíz óra alatt Borszékre lehet jutni.

Toplica fő kikötőhelye a Marosnak ...

135. oldal, 2. hasáb, alulról a 15–14. sor: ... *mit az Oltnál elvettem, a Marosnál visszaadom!* Mert habár Toplica későbbben, s nevezetesen a 17. században Torda megyéhez csatoltatott is, azelőtt Gyergyóhoz tartozott, s így csak jogszerű vissza-bebelezést követek itt el. Hogy mikor szakítottatott el Toplica Gyergyótól, arra útmutatást nyújt egy 1655-i határjárási és jogszabályozási okmány, mely különben is annyira érdekes adatokat tartalmaz, hogy kivonatilag ideiktatni szükségesnek látom.

Ez okmány szerint 1655-ben egy arbitrativum forum ül össze Gyergyótoplica határszélén *K e o t s* nevezetű helyen, hol Gyergyó részéről jelen vannak Lázár István, Ambrus János gyergyói királybíró és szárhegyi Bot Ferenc ülnök; Torda megye részéről Rácz György, Simon János és Kádár

István, kik azért jöttek össze, hogy az ezelőtt számos évekkel Torda megyéhez applicált Toplica falut illetőleg – hol Kemény Simonné Alia Mária jobbagyai laknak – ezek és a gyergyói székelyek közt felmerült differenciákat elintézzék. A személyesen megjelent Kemény Simon és a gyergyaiak között a halászatot érdeklőleg végeztetett, hogy a Maros vize a Mészkö aljától a Nyírmező közepén levő Siklod nevű örvényig Kemény Simon részére tilalmasban tartatik, a gyergyaiak azon felül és alul halászhatnak, de lementükben a Kemény Simon tilalmasában nem, ha halásznának, mi rajtuk van, elvehető, s díjával változzék meg (így!). Úgy a toplicai lakosok is engedelem nélkül a Siklod örvényén alul és Mészkőn felül nem halászhatnak, hasonló büntetés terhe alatt. A Siklod örvény vagy tornyának (így!) hálózása (vonóhálóval való gyalmászat) felől a gyergyaiak, amidőn tavasszal és ősszel arra kelnek, hírt adjanak Kemény Simon gondviselőjének, ki szintén embereket rendelvén, mi halat ezen örvény vagy toronyban fognak, egyenlően osztatik fel. Csíki tiszték, ha szék közönséges szükségére halat akarnak fogatni, bizonyos emberüket cédulával küldjék, s akkor a tilalmasban is halászhatnak. A határ állapotját a Keotskő terén halomhányással határozták meg. Minden vadászat és nyestek fogása a gyergyóiaknak szabados a Magyaró-patak két felén, a Toplica vizéig. Sebesített vadat a gyergyaiak a toplicai határon is bántódás nélkül követhetnek, valamint a toplicaiak is a sebesített vadat felkereshetik a gyergyói részen. Ha e pontok ellen az egyező felek bármelyike is vétene, 200 forint, ha magánszemély szegi meg, 25 forint büntetésen marad; melyet a hibáson a megálló fél minden törvényes mentség kizárásával felránthat.

A jó szomszédság kedvéért Kemény Simon és házastársa abba is beleegyeznek, hogy a gyergyaiak öszön juhaikat a toplicai határon legeltethessék, erről a gondviselőnek jelen-

tést téve, ez azonban a legeltetésért semminemű fizetést
vagy honoráriumot a gyergyaiaktól ne vehessen.¹¹⁰

Toplica lakossága ...

Marosszék

Marosszék előismertetése

8. oldal, 1. hasáb, 4. sor: ... *Marosszéken is.*

A székelyek minden tisztviselőiket, még a haderőt vezérlő kapitányaikat is szabadon választották, s a fejedelem csak a megerősítési jogot gyakorolta. Sokan azt állítják ugyan, hogy a szabad választás joga nem terjedt volna ki a székely kapitányokra, hogy azokat a fejedelem nevezte volna ki, pedig ha ez néha kivételesen s törvényellenesen előfordult is, de a haderő vezetői is rendszerint a nép választása alapján emeltettek hivatalaikba. Erre nézve Aranyosszék leírásánál is fogok okmányi bizonyítékokat felhozni, itt speciálisan Marosszékre vonatkozólag mutatok be egy okmányt, amely szerint a marosszékiek ez eminens jogú fejedelmi elismerés és szentesítésben is részesültek, nevezetesen Báthori Zsigmond 1601. december utolsó napján Déváról egy nevezetes okmányt ad ki, melyben a többek közt mondja:

„Marosszék lakóit minden rendes és rendkívüli adók, kamarai hasznok, tized s minden népies szolgálmányok alól kivesszük, minden régi szabadságaikat megerősítjük. Praefectusaik vagy kapitányaikra nézve meghagyjuk a szabad választást, úgyhogy minden évben három e tisztre alkalmas egyént választva hozzánk felterjesszék, hogy azokból az alkalmasabbnak ítélt kettőt megerősítsük (tehát eszerint Marosszéknek két kapitánya volt); de Marosszék lakói is had idején páncélokkal, láncsákkal, kopjákkal s más hadiszerelevényekkel jól felkészülve a mi és utódaink rendeletére hadba szállani tartoznak! A libertinusoknak, valamint a nemeseknek tisztesség adassék, javaikban, személyükben senki ne bántsa. A nemesek is testvériesen legyenek, s mit a forrongás előtt bírtak, házat, földet stb. ezután is ők és utó-

daik bírják, a zálogost vissza ne tartsák. Amit tőlünk vagy elődeinktől nyertek, azt eladni, cserélni vagy elzálogosítani ne merjék, stb.”¹¹¹

Marosszék tisztségét 1848 előtt ...

9. oldal, 1. hasáb, alulról a 8. sor: ... *Szentföldnek is nevezik.*

Még pár szót Marosszék birtokviszonyaira s birtokosaira nézve. E munka folyamán több helyt ki lett tüntetve az, hogy miként keletkeztek János Zsigmond korában Székelyföldön a donationalis jószágok és jobbágyságok, ami azelőtt a Székelyföldön soha nem létezett, s homlokegyenest ellenkezik a székely közjoggal. Ez az 1562-i segesvári országgyűlésnek volt ildomtalan és törvényekbe ütköző ténye, mely az ősz szabadságaik védelmére fegyvert fogott, illetőleg rohamkérvényre összegyűlt székelyek közül oly sokakat csonkított meg, s ezeket jog- és szabadságfosztottan vetett terhes jobbágyságra, oly sok addig szabad és a székely örökösödési rend szerint kihalás esetében is a szomszédra és nem koronára szálló szabad birtokot és a közhelyeket csatolt a székelyek fékezésére épített két várhoz (udvarhelyi és várhegyi várakhoz), s azokat, valamint a jobbágyságra vetetteket is fejedelmi adományozás körébe vonta be. Az ilyen – úgynevezett fejedelmi birtokokat a székelységekre küldött idegen (sok esetben külföldiek, mindezenesetre nem székelyek) kapitányok, csapatvezérek s más kreatúráinak eladományozta, ezek aztán, hogy legyen mit maguknak adományoztatni, az ilyen fejedelmi birtokokat folyton erőszakos módokon is szaporították, ezt tették a székely nemesek is, amint kitűnik a fejedelmválasztásra gyűlt székelyeknek 1571-i tövisi emlékiratából, melyben előadják, hogy Telegdi Mihály fejedelmi tisztartó, ennek ispánjai és szabadosai rámennek nemcsak a szegény népre, hanem a lófők és főemberek (primorok) birtokaira, erőhatalommal karós kertjeiket (kerített helyeiket), szán-

tóikat, kaszálóikat, házaikat, egyéb épületeiket elfoglalják, s a két várhoz (udvarhelyi, várhegyi) és sóaknákhöz, vashámorokhoz (alkalmasint a csíki fejedelmi vashámorokra vonatkozik) csatolják, hogy maguk használják és maguknak adományoztassák. Ily módon elfoglalták csaknem minden faluban a községi helyeket, erdőket, havasokat, legelőket minden törvénytétel nélkül, azokat királyi birtokoknak keresztelték, s donatio alá vonták. Ily módon keletkeztek Székelyföldön a donationalis birtokok.

Ez legnagyobb mérvben Marosszéken gyakoroltatott, hol a fegyvert fogottak s a vajai rétre gyűltek száma legnagyobb volt, s hol a bajt még az is tetézte, hogy az ily módon királyivá tett birtokokat leginkább idegen tisztviselőinek s kalandor zsoldosainak (katonáinak) adományozta János Zsigmond (és Báthori Zsigmond is), amint kitetszik az emlékirat következő soraiból: „Továbbá sok bántásaink és niomoruságink keozet my nekünk megmondhatlan bántás és niomoruság ez, hogij az my megholt feiedelmunk és tij kegielmetek elrendelte állapotunkba sok idegen népeket zolita mij keozünkbe, kijvaltkepen Maros zeket tellieséggel azoknak oztá, és chak feörenden levő attiankffiainak, regteol valo lakos helijek melij faluban voltanak, kijknek mind eossek (ősük) és Attiok (atyjuk) az ott valo keosségnek segetségekkel és zolgállatiokkal éltenek elfoglaliák, ugij lofewk is mind lenni láttatnak mert jus regium donatioval mind hazakat, mind eorokségeket feoldeken lakoikat (jobbágyaikat) elitélik, stb.”

Ím, itt van kulcsa annak, hogy miért találkozunk Marosszék csaknem minden községében donationalis birtokrészekkel, melyek fejedelmi adományozás tárgyát képezték, s miért van Marosszék birtokos osztályában oly sok beszármazott idegen, azaz nem marosszéki s gyakran nem is székely eredetű család.

Marosszék összes lakóinak száma ...

I. SZOVÁTA ÉS KÖRNYÉKE

Szováta 14. oldal, 1. hasáb, alulról az 5–4. sor: ... a
(14–17. oldal) *Nyárád mentén felmenő s Mihházáig, sőt a*
Bekecsen is követhető római út ...

14. oldal, 2. hasáb, 16–17. sor: ... *az enlaki és martonosi cas-*
trumok létezéséből és a Székelyudvarhelyen legújabb időben
felmerült római maradványokból erre lehet következtetést
vonni ...

15. oldal, 1. hasáb, alulról a 12. sor: ... *hátszáma 326.*

Úgy látszik, hogy a Kornisok által feldúlt első telephely
S ó s v á r o s nevet viselt, ezt sejteti Báthori Zsigmondnak
azon 1580-ban kiadott adománylevele, mellyel a Mihályffyak
defectusával koronára szállt számos marosszéki birtokokat
Kovacsóczy Farkasnak adományozza, ebben S ó v á r a d mel-
lett S ó s v á r o s t találjuk, ami alig lehetne más, mint Szová-
ta.¹¹²

Igen valószínű, miszerint a Kornisok ...

15. oldal, 1. hasáb, alulról a 9–8. sor: ... *ezt következtet-*
hetjük Báthori Zsigmondnak 1585-ben kiadott adományle-
veléből, mellyel kibédi Madaras Jánost megerősíti az ősei által
*is bírt szovátai jószágban,*¹¹³ *de még inkább ugyan Báthori*
Zsigmondnak 1587. december 15-én Egeresről kiadott ado-
mányleveléből, amely nemcsak Szováta lételére vonatkozólag
tartalmaz adatot, hanem oly történelmi érdekekkel bír, hogy
azt rövidletben ismertetni szükségesnek tartom.

Ebben a nevezett fejedelem hosszas bevezetés után előadja, hogy Gyulai Pál főudvarmestere minő nagy szolgálatoakat tett úgy neki, mint atyjának, István lengyel királynak, kinek hadmeneteiben tevékeny részt vett, nevezetesen a muszkákkal folytatott harc kezdetén szerencsés előjel és felbátorító példaként hatott Gyulai Pál azon bámulatos hőstette, hogy midőn az első, vagyis poloczi várhoz értek, Gyulai Pál golyó és nyílzápor közt e vár kapujához lovagolt, hogy azt kémszemle alá vegye, s a reá rohant két muszkát levágva bántódás nélkül s győzelmesen tért meg király táborába. De nemcsak a harc-tereken, hanem a békealkudozásokban és követségekben is hasznos szolgálatoakat tett, most pedig mint fő udvarnokunk tünteti ki magát. Ez érdemei jutalmául a fehérvári káptalan requisitorainak rendeli, hogy „a nem sok ideje telepített Szovátát Marosszéken – melyet István király már egykor Gyulai Pálnak adományozott volt örökösen, s melyet mert körülhatárolva nem volt, Sombory László tanácsos és abosfalvi Radvánszky Márton ítélőmesterünk által a szomszédok és Marosszék több nemesei jelenlétében kijárattunk – most abba sárdi Lázár Lőrinc, káli Kun Gáspár, Dósa András s más megnevezettek jelenlétében Gyulai Pált beiktassa”. A beiktatást Balásffy János gyulafehérvári requisitor a szomszédok jelenlétében következő évben foganatosította is. Ellentmondott márkodi Váradi Pál Zsuzsa leánya bizonyos részéért, fennemlített kibédi Madaras János egy szovátai ház jobbágyért és magyarosi Tőkés Antal, több magyarosi és torboszlói Tőkés nevében.¹¹⁴

Az okmány azon kitételéből, hogy már István király adta Szovátát Gyulainak, és abból, hogy Báthori Zsigmond a nem sok ideje telepített Szovátáról beszél, azt kell következtetnünk, hogy vonatkozik a Kornis által másodszer felépíteni kellett Szovátára. Gyulai nem sokáig bírta, mert az az ő elbukásával Báthori Boldizsárra szállt, s erről ismét Báthori Zsigmondra, ki 1597-ben, december 19-én a Báthori Boldizsárról

visszaszállott szovátai jószágot és nemesi curiát ... (Két és fél sornyi kimarad, folytatás alulról a 6–5. sorban.)

15. oldal, 2. hasáb, 11–12. sor: ... átadott szovátai, vadasi és szentmiklósi jószágokért. Szövérdi Gáspár Jánosné ezzel szemben s talán éppen ezért szovátai jószágát Apafi Györgynek hagyományozta, s erre 1630-ban Brandenburgi Katalin beleegyezését s helybenhagyását is kinyerte, de a beiktatáskor szövérdi Gáspár Mihály ellentmondott.¹¹⁵ Maroszék tisztségének a német militia elszállásolása tárgyában tett 1694-i jelentésében ez van bejegyezve: Szovátát nagyobbrészt Lázár Imréné és Keresztúri jobbágyai lakják.¹¹⁶ 1741-ben a *fiscus* perelt ... (Egy szó kimarad.)

II. SÓVÁRAD ÉS KIBÉD KÖRNYÉKE

Sóvárad 21. oldal, 1. hasáb, alulról 10. sor (az ábra
(20–23. oldal) felirata):
... (*Cohors pedestris alpensium.*)

Tulajdonképpen Sóvárad bogpontját képezte itt összefolyó három római hadútnak, melyek egyike a Kis-Küküllő terén feljőve a szovátai sóaknákhöz ment, a másik, amely a Maros menti főútvonalból Vásárhelynél kiágazván a jeddi völgyön, a Nyárad terén fölment Mikházáig, onnan a Bekecs lonkáján át Sóváradra, innen pedig Siklód tájékán Enlaka és Martonos castrumait érintve Szentmihályra, innen Udvarhelyen át a Homoród mentére, a homoródszentmártoni hatalmas castrum alatt elhaladva Ponte Veteréhez (Hévíz), hol ismét elágazva egyik ment Fogarasnak, alkalmasint a Verestoronyi szoroson át a Dunához, a másik a baróti castrumig, s innen az Olt mentén haladva, később a Feketeügyhöz átcsapva a komollói, kézdivásárhelyi és Ojtoz-torkolati (Veneturné vára) castrumok védelme alatt ki az Ojtozi-szoroson az Al-Dunáig. Ha ezen római úthálózatot figyelemmel kísérvük, azon meggyőződésre kell jönnünk, hogy az nemsak hódítási vágyból emelt hadútja, hanem egyszersmind kereskedelmi közlekedési vonala is volt a hódított országok előnyeit oly jól kiaknázni tudó római uralomnak. A rómaiak sastekintete átlátta, hogy az akkori Dácia mely bő adományaival van a természetnek megáldva, s légiói nemsak a packázó dákokat legyőzni, hanem e terület kincseit kizsákmányolni jöttek ide, és erre leginkább a római utak hálózata adja az iránytűt kezünkbe, mert habár a római utak Erdély fő hadászati vonalain húzódnak el, de benn az ország-

ban azok vagy azoknak mellékágazatai mindenütt a gazdag sótelepekhez és aranybányákhoz irányulnak; alig van Erdélynek oly művelhető sótelepje, mely a római utak által érintve ne lett volna. Marosújvár és Torda a főútvonal mellett volt, s még most is ott látjuk Tordán azon óriási sóstavakat, melyek a római sóaknák üregeibe gyűltek. Innen a rómaiak főútvonala elágazott, egyik ment be a Nyugati-Kárpátok gazdag aranyereihöz a várfalvi castrum védelme alatt, a másik a kolozsi, onnan a dézsaknai sótelepekhez. Egy harmadik szárnyvonala alább, Sósszentmártonnál ágazott el, és a Maros-téren felhúzódva a maroskeresztúri castrum védelme alatt vonult fel Marosvásárhelyre, itt ismét kétfelé ágazva, egyik ment a Görgény és Vécs táji sótelepekhez; a vécsi castrumnál a Maros terét elhagyva a Sajó és Szamos völgyére, hol alkalmasint a Dézsakna felől jövővel összefolyt. A másik, illetőleg a Maros mentinek egy szárnyvonala betért a szűk jeddi völgybe, onnan a Nyárád mentén fel Mikházára (majd ezt lépten-nyomon követendjük ama táj ismertetésénél), onnan a Bekecsalján át a sóváradi castrumhoz és a szovátai sóhegyekhez, hol, mint láthatók, öt nagy sóstó ömleng a hajdani római bányák üregeibe.

Sóváradról átvonult Udvarhelyhez, hol egy ma parlagon heverő sótömsz van, de amely a rómaiak korában művelet alatt volt, s Udvarhely helyén feküdt coloniának adott lételt. Innen átvonult ez út a Homoród mentére, a gazdag szentmártoni sótömszhöz, melynek minden elágazásait fel az abásfalvi völgyig (hol most is a pincék sóba vésvék) és le a homoródszentpáli hatalmas sótelepig követte s kiaknázza, amint azt csalhatlan nyomok tanúsítják.

Nem esetlegesség, hanem éles észre mutató kereskedelmi kombináció hozta létre s vezette ekként Erdély területén a római utakat; óriási kiviteli kereskedést folytatott Róma Erdély sójával, mellyel Kelet összes tartományait elárasztotta, s mivel hódított népek általi művelése s közlekedési vo-

nalainak szintén azok általi kiépítése szinte mibe se került, Erdély sójából és aranyából roppant bevételei voltak, amint azt a Traján-émlék diadaljelvényei is jelölni látszanak. E roppant kincsek – miként Róma hatalma egész súlyát latba vetette, s imperátora maga szállt legjobb légióival harcra – most is itt vannak bérceink közt, de azt, mit Róma évezredek előtt oly eszélyesen tudott kiaknázni, mi parlagon hevertetjük, s kiszámíthatatlan milliókra emelhető jövedelmeinket feláldozzuk a szövetséges irigysége és kapzsiságának, pedig kiépült vasutaink, sőtözmseinket érintő hajózható folyóink arra ösztönöznek, hogy a rómaiak által másfél ezreddel ezelőtt megjelölt útját és módját kövessük a boldogulhatásnak.

A római vár fölébe épült falu ...

21. oldal, 1. hasáb, alulról az 5. sor: ... 8 denárt fizet.

Sóvárادت V á r a d ó néven találjuk János Zsigmondnak azon 1569-i adománylevelében, mellyel majd Erdőszentgyörgynél tüzetesebben foglalkozunk, s amellyel Erdőszentgyörgyöt több marosszéki részjóságokkal, azok között v á r a d ói, gesesivel homoródszentpáli Kornis Mihálynak adományozza.

1580-ban Báthori Kristóf a Mihályffy-féle jószágokat adományozza Kovacsóczy Farkas korlátnoknak, mikor S o v á r o g i j néven említették.¹¹⁷

1651-ben pedig egyszerűen V á r a d néven jön elő több szomszédos falukkal mint oly birtokok, melyeket Kornis Ferenc fiágának kihaltával Rákóczi György Rhédei János, Udvarhelyszék főkirálybírójának adományoz.¹¹⁸

Benkő József mondja, hogy Sóváraddon ...

*Kibéd
(23–24. oldal)*

23. oldal. 2. hasáb, 24–25. sor: ... Ennyi, mit a természetten terén tarlózhatunk.

1569-ben Kornis Mihálynak adományoz János Zsigmond bizonyos kibédi részjóságot. 1585-ben Báthori Zsigmond ad kibédi Madaras Jánosnak új adománylevelet elődei által is bírt kibédi kúriája és birtokára, továbbá szovátai, abodi, berekeresztúri és sóváradjai részjóságaira.¹¹⁹ 1588. december 29-én pedig kibédi Székely Antalnak ad új adománylevelet kibédi székely örökségére, s őtet a lovasok közé újból felvétetni rendeli, úgy azonban, hogy jó fegyverekkel, lóval s tisztességes kiállítással harc idején mindig kiálljon.¹²⁰ 1604-ben Bogáthi Menyhért egy malmot bír Kibéden.¹²¹

Aminő érdektelen Kibéd elősorolt birtoklási viszonya, éppoly eseménytelen történelmi múltja is, ami csekély megjegyezni való van, az sem megy a Rákóczi-forradalmon felül. (Másfél sornyi kimarad, folytatás a 26–27. sorban.)

III. MAKFALVÁTÓL ERDŐSZENTGYÖRGYIG

Makfalva 24. oldal, új fejezet, 1. hasáb, alulról a 10.
(24–27. oldal) sor: ... *tekintélyes községgként szerepel.* 1569-
ben *M a g f a l v a* néven találjuk azon
adománylevelében János Zsigmondnak, mellyel Kornis Mihálynak adományoz Marosszéken levő több jószágrészt, azok közt a magfalvit is.¹²² Ugyanez év december 1-jén adományoz Balogh Ferenc udvari emberének bizonyos *m a g f a l v i* részjószágot Marosszékből.¹²³ És ugyanez év július 24-én Gyulafehérvárról makfalvi Nagy Jánost kivéve a nemtelen állapotból, valódi nemessé teszi azért, mert az minden hadmenetekben dicsőséges részt vett, de különösen Nagybánya ostromakor elsőnek mászta meg falait, s a németek zászlaját is elfoglalta. A nemesítettnek makfalvi házáat kiveszi adók, taxák s minden kamarai hasznok és szolgálmányok alól. Ezek foganatosítása iránt Telegdi Mihály, a hat szék kapitánya és Zekeltámatt vár praefectusához s Marosszék tisztviselőihez intézkedik.¹²⁴ Az itteni Gáspár-féle juszt szövérdi Gáspár János özvegye Apafi Györgynek hagyományozta.¹²⁵

Makfalva újabb időben nagyban emelkedett ...

Atosfalva 27. oldal, 2. hasáb, 10–11. sor: ... *kihagyásával Atosfalva.*
(27. oldal) 1569-ben János Zsigmond Kornis Mihálynak adományoz némely atosfalvi (Attosfalwa) és szentistváni (Zentistván) réteket, melyeket addig is békésen bírt; de főbirtokos volt itt magyarosi Fichior Mátyás, kinek János

Zsigmond ugyan 1569. május 27-én Gyulafehérvárról egész Atosfalvát – az ott lévő székely örökségek kivételével – adományozza.¹²⁶ A Gáspár-féle atosfalvi jószágot Gáspár János özvegye 1630-ban Apafi Györgynek hagyományozza.

Atosfalvának a hat családtól eredő Hatosfalvából való származását nemcsak a régi, hanem az újabb korra vonatkozólag is igazolva találjuk, mert Marosszék tisztségének 1694-i jelentésében ezt találjuk: Atosfalván van hat ház.

E falu lakói is nagyban ...

Csókfalva 28. oldal, 2. hasáb, 25–26. sorban: ...
(28. oldal) *C s ó k a f a l v a* volt, s csak később rövidült meg. Régi okmányokban nevének sajtászerű változataival találkozunk, János Zsigmond azon 1569-i adománylevelében, mellyel Kornis Mihálynak adományozza Erdőszentgyörgy és tartozékait *C s ö g f a l v a* néven,¹²⁷ egy másik ugyanez évben kiadottban, mellyel Pataki Imrének adományoz e községben bizonyos részjószágot *C h i j o k f a l w a* néven,¹²⁸ és egy harmadik, ugyanez év április 25-én Gyulafehérvárról kiadott adománylevelében, mely szerint marosszéki *C h i o k f a l v á n* és Bedén levő, netalán fiscusra szállható javakat és előnyöket Ghijczij (Ghiczy) Jánosnak adományozza, mivel ő magyarországi javait elhagyva Maximiliántól pártjára, a magyarok ügye mellé állt, s azt mindig kiváló hűséggel és áldozatkészséggel szolgálta. Fennebbi adományozását azonban úgy teszi, hogy a nevezett falukban lakó szabad székelyek régi jogai sértetlenül fenntartassanak.¹²⁹ *C z i o k f a l w a* néven találjuk szövérdi Gáspár Jánosné 1630-i végrendeletében, mely szerint Apafi Györgynek hagyományozta a többek közt csókfalvi részjószágát is.¹³⁰ Balázi István krími tatár rabságából 1660-ban érdekes levelet ír Csókfalvára nejéhez.¹³¹

1808-ban az unitáriusok Csókfalván tarták zsinatjukat.¹³²

Megjegyzést érdemlő körülmény ... (Két sor időrendi okból átcsoportosítva, folytatás a 29. sorban.)

Erdőszentgyörgy 29. oldal, 2. hasáb, 11. sor: ... melléklésre méltónak ítélem.
(29–31. oldal)

Erdőszentgyörgy első ismeretes birtokosai az Erdősiek voltak, kikről alkalmasint a falu előneve származott; ezek nyomában a Medgyes család, mely alkalmasint a székelyek Medgyesnémetől kapta nevét, de a tisztos ősök nyomdokába egy méltatlan utód lépett erdőszentgyörgyi (Erdőszentgyörgy) Meggyes Balázspan, ki „Baszaráb vajda és a törökökkel cimborálván, Alybey vajda s más török ellenségeinkkel kezét fogva, hazánk azon részének dúlatását elősegíté, miért törvényeink és szokásaink szerint hűtlenségi bűnbe esett, s jószágait vesztette, nevezetesen Bozédot, Erché, Urajt, Soospatatot, Gerebenest, Pethét, Kapwst, Kemijntelkét, Zent Pétert, Thwsont, Egrestheut, Fijletelkét és Wdvarhelyt”, melyeket mint koronára visszaszálltakat Mátyás király Budáról 1481-ben Báthori István országbíró és erdélyi vajdának adományoz.¹³³ A beiktatásnak Medjes Sofia (Balázs leánya) Drágffy vajda előtt Kolozsvárt bögyözi Wass Benedek által ellentmondattott.¹³⁴

Birtokosok voltak Erdőszentgyörgyön a Barcsaiak és rigmányi Kovács Ferenc, ki 1550. június 20-án a kolozsmonostori konvent előtt visszavonta azon kiskorúságában tett intézkedését, mely szerint Erdőszentgyörgyön levő székely örökségét Kaczaj Jánosnak zálogra adta volt.¹³⁵

Nemsokára Szentgyörgy sokféle birtokai mind a Kornisok kezén összpontosul, ugyanis János Zsigmond 1569-ben homoródszentpáli Kornis Mihálynak új adománylevelet ad a régebben is bírt erdőszentgyörgyi Erdőssij- és Barchay (Barcsai)-féle jószágokra és Borzandprædiümra Marosszéken (?), továbbá Oláhmező, Horgasföld és Csipkés

praediumokra Udvarhelyszéken, valamint csókfalvi, makfalvi, kibédi, sóváradi, gegesi, havadi és vadasi jószágokra, szentistváni és atosfalvi némely rétekre és szántókra.¹³⁶ Ez a Borzand a csókfalvi határon, Borzand-patak mellett feküdt.

1603-ban a székely Kornisoktól hazafias maguktartásuk miatt elkobzott fennebbi javakat a haza ellenségeivel cimboráló ruszakai Kornisok nyerték el, nevezetesen Kornis Boldizsár, kinek 1603. szeptember 19-én Déváról adományozta Basta, és november 16-án Fehérvárról azokba való beiktatását elrendeli, 1604. február 6-án pedig Kolozsvárról, mégpedig magyar szövegű leiratban rendeli Csongrádi Ferenc Marosszék, Bedő István Udvarhelyszék kapitányainak, hogy ami marhát és takarmányt Kornis Boldizsár jószágából elvittek, visszaadják.

Ez év szeptember 20-án a hazaárulás jutalmazásához hozzájárult Rudolf császár is, Kornis Boldizsárt fennebbi javak birtokában megerősítvén.¹³⁷

A haza sorsának jobbra fordultával a szentpáli Kornisok ismét visszakapják Erdőszentgyörggyel többi birtokaikat is, de szentpáli Kornis Ferencben fiágon a család kihalván, 1651. május 1-jén Rákóczi Görög Rhédei János udvarhelyszéki főkirálybírónak adományozta az erdőszentgyörgyi, gegesi, csókfalvi (Csiokfalva), szentistváni (Zentistván), makfalvi, kibédi, váradi (így) s ezek mellett az udvarhelyszéki Kornisféle birtokokat.¹³⁸

Ez idő óta úgy Erdőszentgyörgy, mint fennebbi tartozékai a Rhédeiek kezén maradt egészen korunkig, csak pár évtized óta ment sógorság jussán idegen kézre. Erdőszentgyörgyről Marosszék tisztségének 1694-i jelentésében ezt találjuk bejegyezve: Erdőszentgyörgyön szabad ember három, többi Rhédei jobbágiai. Ez utóbbiakat is szabaddá tette 1848, de fájdalom, a szolgaság idejében vallást és nemzetiséget cseréltek, s bár csak magyarul beszélnek, mégis oláh templomba járnak, pedig elődei ezeknek is tősgyökeres székelyek voltak; talán a szabad lét ismét visszatereli oda, honnan a szolgaság elvonta volt.

A gróf Rhédeiek szentgyörgyi kastélya ...

30. oldal, 1. hasáb, 18–19. sor: ... *az unitáriusok kezére ment át.*

Vallástörténelmi tekintetben fordulópontra képez a szombatoság, mert a szentpáli Kornisok, úgy az egész község buzgó unitárius volt, de 1618-ban az orthodox püspök, Keserői Dajka János a szombatosok megtérítésére teljhatalommal, fejedelem személyeseként kiküldetvén Erdőszentgyörgyön zsinatot tartott, hol a szombatoságra hajló unitáriusok megtérítését magára ruháztatván, ő üldözőbe vette nemcsak a szombatosokat, hanem a tiszta unitáriusokat is, attól csak az úgynevezett orthodox hitre való áttérés menté meg. Ahol ez ijesztés, jószág-konfiskációval s más kényszereszközökkel nem sikerült, ott az erőszak alkalmaztatott, s egyszerűen fegyveres erővel elfoglalta az unitáriusok templomait Erdőszentgyörgyön, Andrásfalván, Demeterfalván, Göcsön, Harasztkereken, Kelementelkén, Magyaroson, Márkodon, Somosdon, Názánfalván, Sámsondon és Sárdon, s a híveket áttérésre kényszeríté.¹³⁹ Az erdőszentgyörgyiek legalább részben ismét visszatértek az unitárius hitre, s templomuk ismét az egy igaz Isten hitének volt menhelye egészen 1640-ig, *de papjuk ekkor elhalván ...* (Három szó kimarad.)

30. oldal, 1. hasáb, 25–38. sor: ... *a hívek mind átálltak a református hitre.*

Szentgyörgy az utóbbi időkben ... (Tizenegy sornyi bekezdés és a hozzá tartozó jegyzet kimarad.)

Havadtő 31. oldal, 2. hasáb, 10. sor: ... *Nyárádtő,*
(31. oldal) *Egrestő és Havadtő elnevezések teszik*
bizonyossá. ...

IV. HAVAD-PATAKÁNAK VÖLGYE, GYALAKUTA ÉS KELEMENTELKE KÖRNYÉKE

Havad 31. oldal, új fejezet, 2. hasáb, 5 sor: ... 10
(31. oldal) *kapuval jegyeztetett be.* 1569. november 23-
án Fehérvárról kiadott adománylevelével
János Zsigmond *H a w a d o t* – az ott lévő *v á l o g a t o t t*
d a r a b o n t o k (így) kivételével – More Lászlónak
adományozza, s Telegdi Mihály Zekeltámatt (így!) vára
parancsnokának a beiktatást elrendeli.¹⁴⁰ Úgy Vadasd, mint
Havadon birtokos volt szövérdi Gáspár János, özvegye e
javakat is Apafi Györgynek hagyományozta 1630-ban.¹⁴¹
A falutól keletre a meredek, erdőnőtte ...

Geges 32. oldal, 1. hasáb, 15–17. sor: ... *G e g e s t*,
(32. oldal) *mely Rákóczinak 1651-i adománylevelében*
(lásd Erdőszentgyörgynél) *G y e g e s* néven
fordul elő. Geges igen csinos székely falu, *mely földének*
kopárságát ... (Fél sornyi átírva.)

Rigmány 33. oldal, 1. hasáb, 2. sor: ... *5 forint bírságot*
(32–33. oldal) *fizet.*
1550-ben kelt okmányban *R i j g h m a n*
néven fordul elő, s itteni birtokosként Kovács Ferenc említ-
tetik. (Lásd Erdőszentgyörgynél.) 1583. július 14-én Balácsi
Ferenc nyer Báthori Zsigmondtól új adománylevelet addig is
bírt rigmányi (Rigmán) birtokára.¹⁴²
E faluban régen Gyulai család volt a főbirtokos ...

Gyulakuta 33. oldal, 2. hasáb, utolsó sor: A Gyulakutára
(33–35. oldal) vonatkozó jegyzet kimarad.

34. oldal, 1. hasáb, 8–9. sor: ... Az 1567-i *regestrumban mostani nevén fordul elő*. Innen eredett az egykor híres Gy a l a k u t i család, mely családból Gyalakuti Péter, Miklós fia mint Marosszék viceszékbírája jelen van az 1451-ben Székelyvásárhelyen tartott nemzeti gyűlésen;¹⁴³ ugyanazon évben már Marosszék főkirálybírájaként szerepel, alkalmasint első ismeretes főkirálybírája a széknek. Gyalakuti Mihály (alkalmasint előbbi fia) 1506-ban az agyagfalvi gyűlésen van, s azt Marosszék részéről aláírja.¹⁴⁴ Ma e nevezetes család nem létezik.

Gyalakuta lakói közül a székely forrongásban sokan vettek részt, s azért sok volt a jobbágyságra vetettek száma is. János Zsigmond 1569-ben Lázár Imrének ezek közül tizenhat ház jobbágyot adományoz.¹⁴⁵

A jeles szövérdi Gáspár János, kire alább még visszatérek, Gyalakután szintén tekintélyes birtokos volt, halála után özvegye, Bethlen Zsófia 1630-ban a fehérvári káptalan előtt végrendeletet tesz, melyet ez év augusztus 13-án Brandenburgi Katalin is megerősített; ennek értelmében Gyalakutát udvarházzal, Kelementelkét malommal, kakasdi és göcsi jószágrészeket Haller Istvánnak; atosfalvi, szováta, makfalvi, havadtői, vadasdi, csókfalvi, szentiványi marosszéki jószágait és a nagykendit Küküllő megyében Apafi Györgynek; paniti jószágát udvarházzal, feleit, kisleludít, káposztásszentmiklósit, csibafalvit, harcóit, kölpényit Bethlen Györgynek s mindkét ágon való utódainak hagyományozza. A beiktatáskor szövérdi Gáspár Mihály mindhárom örököst érdeklőleg ellentmondott, mivel ama jószágok bátyjától származván, nem özvegyét, hanem őtet illetik.¹⁴⁶ Ebből kitétszik, hogy ama tizenkilenc faluban levő roppant birtokok mind Gáspár János tulajdonai és nem – mint sokan vélték – neje jószágai voltak.

A szentpáli Kornisok birtokait, azok közt a gyalakutit is, mint Szentgyörgynél láttuk, Kornis Boldizsár nyerte hazaárulásáért Bastától 1603-ban.¹⁴⁷ De a főbirtok János Zsigmond óta mindig a Lázárok kezén maradt. Marosszék tisztiségének 1694-i jelentésében is ez áll: Gyalakutát is nagyrészt Lázár Imréné bírja. Csak a legközelebbi időben ment gróf Lázár József halálával Bánffy-kézre.

A falu felső végén levő, a távolból ...

Kelementelke 35. oldal, 2. hasáb, alulról 4–3. sor: ... 18
(35–36. oldal) *kapuval fordul elő.* Kelementelke lakói unitáriusok voltak egészen 1618-ig, ekkor foglalja el templomukat az erdőszentgyörgyi zsinaton szabad kezet kapott Keserői Dajka János, s kényszeríti a híveket az ev. református vallásra való áttérésre.¹⁴⁸ 1666-ban már önálló egyházközsége ...

35. oldal, alulról a 3–2. sor: ... *önálló egyházközsége van itt a reformátusoknak.*

Kelementelkét szövérdi Gáspár János bírta a 17. század elején, mint fennebb Gyalakutánál látók, özvegye másnak hagyományozta, de úgy látszik, hogy szövérdi Gáspár Mihály ellentmondása megtartá a Gáspár családnak, ez azonban Mihályban mindkét ágon kihalván, a kelementelki és bala-vásári jószágokra 1655-ben Sárpataki Márton fiscalis director publicatiót adott ki.¹⁴⁹ De azt előzőleg Bethlen Gábor Fogarashól 1628. március 24-én a Gáspárok magvaszakadtával rendelkezésére jött kelementelki jószágot véckei Balázi Ferenc főlovászmesterének adományozza azon érdemeiért, amelyeket a magyar haza szabadsága érdekében a haza határain kívül folytatott harcokban szerzett.¹⁵⁰

Apafi Mihály többször fordul meg Kelementelkén, így ottan találjuk 1665. február 18-án, midőn gogányi Mihály

deák Bethlen Farkas és testvérei nevében ellentmond annak, hogy Daczó János a szenterzsébeti jószág és udvarházba introducáltassa magát, miről Apafi Kelementelkéről fenn írt napon keltezett okmányban nyilatkozványt ad.¹⁵¹ 1674. augusztus 23-án Apafi Radnótról az esetre, ha Kendi János utód nélkül halna el, koronára szállandó kelementelki és zágori jószágait hű komornyikja, nagymedgyesi Vajda Lászlónak adományozza.¹⁵² Ez a nagyon ritka feltételes adományozások közé tartozik, ami ez alkalommal eredményes volt, mert Kendi ugyancsak utód nélkül halván el, Vajda 1677. július 10-én Radnótról kiadott rendelete nyomán ama birtokokba be is iktattatott. 1676. március 15-én Apafi ismét Kelementelkén van, írt napon innen ad ki rendeletet tordai Szűcs Anna (előbb Szaniszló Albertné, utóbb Székely Zsigmondné) perében hozandó ítéletre vonatkozót.¹⁵³ Következő 1677. évében július 10-én Radnótról fenn nevezett komornyikjának, Vajda Lászlónak újólag adományozza a Kendi-féle kelementelki, azonkívül a kóródi és szentmártoni részjószágokat, melyekbe azonnal be is iktattatott.¹⁵⁴

1694-ben Kelementelkét Gyulaffy László bírja, amint ez kitetszik Marosszék tisztségének ez évi jelentéséből.¹⁵⁵ A Gyulaffyakról szállt a Henterek és Siménekre.

Kelementelke vidéke egyike a Kis-Küküllő ... (Tíz sor kimarad, folytatás a 36. oldalon, az 1. hasáb 10. sorában.)

36. oldal, 1. hasáb, alulról 12–11. sor: ... *Kelementelkétől Marosvásárhelyig 13,181 öl.*

Kelementelke irányában van a Segesvárról jövő országúton egy vámós híd (kelementelki Henter-birtokhoz tartozó), okmányi adatunk van arra, hogy e ponton már a 14. században állott egy nagy vérontást okozott vámós híd; amint kitetszik ez az 1366. évben Tordán tartott országgyűlés tárgyalásaiból, hol Kendi Mózes fiai, cikmántori (Chykmanthel) Demeter és István kiválván a rendek közül jelentik, hogy már

régtől fogva vámos hídjuk van a Kis-Küküllőn (supra Kykullew minor), melyre királyi engedéllyel bírnak; de a kőrösi és bogácsi (Keurus, Bogachy; Medgyesszéekben) szászok ördögi dühvel rohanták meg e hidat és Kendi Tamás házáat, ötöt magát megölték, mindenét felprédálták, s a hídvámengedély okmányát elvitték. E panasz következtében Dénes vajda vizsgálatot tartván bebizonyult, hogy a kihágást nevezett két község összes lakói követték el, miről az érdekelteknek a vajda a gyűlés nyolcadnapján bizonyítványt is állított ki.¹⁵⁶ Hogy miként bűnhedett a vérengző két szász falu, arra adatot nem tudtam találni.

A régi vámos híd elpusztult, mert a mostanit homoród-szentmártoni Biró Sámuel fiscalis director építtette, s vám-szedési jogot maga, neje és utódai részére 1701. június 28-án Lipót engedélyezett.¹⁵⁷ *Kelementelkén alól a boráról híres ...*

V. A GÖCSI-PATAK VÖLGYE

Göcs
(37–38. oldal) 38. oldal, 1. hasáb, 20–21. sor: ... az 1614-i *lustrakor már 22 gazdát találunk Göcsön. A marosszéki tisztség 1694-i jelentésében ez áll: „Göcs nyomorú kis falu, hat ember lakja. Kiknek száma ma hatvanra szaporodott.”*¹⁵⁸

Váry Lőrinczffij Péter deák özvegye (Márton Sára, később Kemény Ferencné), valamint fiai, Péter és András 1570. július 19-én marosszéki Göcsön (G e o c h) levő székely örökségeikre új adománylevelet kapnak János Zsigmondtól.¹⁵⁹ Göcs egy részét, amint Gyalakutánál látók, szövérdi Gáspár János bírta, s özvegye 1630-ban Haller Istvánnak hagyományozta.

Fennebb látók, hogy Göcs lakói unitáriusok voltak, s hogy csak 1618-ban, templomuk erőszakos elfoglalása után térítették át az ev. református hitvallásra, melyen meg is maradtak. *Göcsi Mátyás, a reformátusok superintendense ...* (Két sornyi kimarad, illetve átrendezve, folytatás a 23–24. sorban)

Székelyvaja
(38–40. oldal) 38. oldal, 1. hasáb, 36–37. sor: ... *mint önálló egyházközség szerepel.*
1484-ban Madarasi Miklósné végrendeletében egyik tanúként András vajai (W a j a) plebanus is szerepel (lásd bővebben Backamadarasnál). Az 1567-i *regestrumban ...*

38. oldal, 1. hasáb, 37–38. sor: ... *W a y a néven, 9 kapuval fordul elő.*

Vaján verték szét 1562-ben János Zsigmond zsoldoshadai a szabadságaik védelmére fegyvert fogott székelyeket, amint azt alább a csatater leírásánál tüzetesebben tárgyalandjuk. Úgy látszik, hogy János Zsigmondnak a székely forrongás miatt támadt haragja nemcsak a fegyveresen egybesereglettek, hanem maga Vaja község ellen is dühöngött, mert a segesvári országgyűlésen e község lakói mind jobbágyságra vettetésén, János Zsigmond az egész községet Váry Péter deáknak adományozta, amint ez kitűnik egy 1567. július 4-én Telegdi Mihály Zekeltámatt (udvarhelyi vár) parancsnokához küldött rendeletéből, melyet mint nyelvészetileg is igen érdekes magyar okmányt itt egész terjedelmében közlök.

„Márton Sárának, Váry Péter deáknának panaszolkodásából értjwk, hog te Vaya neweo falwt, kyt my az eo Urának életére kegielmesen attunk volt, holta után eo kezebeol ottan ky foglaltad volna. Azert myert hog my Peter deáknak azt a falwt nem chyak elteijig hanem eoreokbe mind fijurol fyura attuk es az eo arvaytol sem akariuk elzakasztani: paranchyollyuk neked hog azt a falwt e lewelt látván mydgyárt megerezd, az eo meghagijot feleségének és arwaynak bijrnija had nekyk és teorvén ellen valo háborgatok ellen oltalmazd eeket. Secus non feceris, Datum Albae Julie 4 die july A D 1567. stb.”¹⁶⁰

Vaján birtokos volt a Mihályffy család is, ezek defectusával 1580-ban Báthori Kristóf a többek közt azok vajai jószágát Kovacsóczy Farkas korlátnoknak adományozta.¹⁶¹ 1591. május 2-án Báthori Zsigmond Fehérvárról Vajai János fejedelmi írnoknak adományozza a neje, Mihályffy Borbára magvaszakadtával különben is ötöt illető vajai, berei, buza-házi és berekeresztúri jószágrészeket.¹⁶²

A fehér barátok ...

VI. A NYÁRÁD ALVIDÉKE

Kisgörgény 41. oldal, 1. hasáb, alulról a 17. sor: ...
(41. oldal) *cseresznyéről híres.*

Kis Gergenij néven találjuk János Zsigmond azon, 1570. augusztus 3-án Gyulafehérvárról kiadott adománylevelében, mellyel kismarjai Bocskai Gergely, fiai s leányainak adományoz Bodonban, Fintaházán, Lukafalván és Kisgörgényben levő jószágokat.¹⁶³ *1667-ben Apafi Mihály ...*

Székelycsóka 41. oldal, 1. hasáb, alulról a 8. sor: ... *csakis*
(41. oldal) *abban összpontosul.*

Csókas régen a *Chokafalla* nevet is viselte, legalább e néven fordul elő János Zsigmond azon, 1569. július 16-án Gyulafehérvárról kiadott adománylevelében, melyben bethlenősi (így!) Bethlen Farkasnak marosszéki Csókafalván (*Chokafalla*) és Maroskeresztúrt levő jószágokat adományoz.¹⁶⁴ A marosszéki tisztség 1694-i jelentésében úgy fordul elő, mint csak négy ember által lakott falucska.

Alább a szintén Nyárádba siető Eger ...

Somosd 41. oldal, 2. hasáb, 10. sor: ... *in sylvis cornea*
(41. oldal) *bacca suis.*

Somosdon Mihályffyak bírtak, ezek magvaszakadtával somosdi birtokuk is Kovacsóczy korlátnokra szállt.¹⁶⁵

Somosd erős unitárius község volt, templomukat 1618-ban foglalta el erőszakkal Keserői Dajka református püspök, s a híveket áttérésre kényszerítette.¹⁶⁶

Somosdon tartatott 1710-ben ...

Fintaháza 42. oldal, 2. hasáb, 19–20. sor: ... a már
(42. oldal) *Marosszékhez tartozó F i n t a h á z á t.*

Fintaházáról az első okmányi adatunk 1451-ig hat fel, amidőn Hunyadi János a szászsebesi országgyűlésen hozott végzésében (Káposztás-) Szentmiklós és Kövesddel Alárdi Jakabnak ítéli.¹⁶⁷ 1570. augusztus 2-án János Zsigmond kismarjai Bocskai Gergely fiainak, Jeremiás, Gábor, István, Simon, ezek netaláni kihaltával nővéreiknek, Erzsébet, Anna, Sára, Judit, Krisztina és Ilonának s utódaiknak adományozza az atyjuknak már korábban transferált fintaházi, kispöngényi, lukácsfalvi (így) és bodoni jószágokat,¹⁶⁸ sérthetetlenül fenntartva az e falukban lakó szabad székelyek jogait. 1580-ban Fintaházát is, illetőleg az ott lévő Mihályffy-féle jószágrészt Kovacsóczy Farkas korlátnoknak adományozza, más harminchat marosszéki faluban levő jószágrészekkel együtt Báthori Kristóf.¹⁶⁹ Marosszék tisztségének 1694-i jelentésében ez áll: Fintaházán Haller István részét Sándor Sámuelné bírja.

Az eddig mindenütt a tér túlsó oldalán folyt Nyárád ...

Lukafalva, Lukai- 42. oldal, 2. hasáb, utolsó sor: a 3) jegyzet
lencfalva kimarad.

(42–44. oldal) 42. oldal, 2. hasáb, utolsó sor – 43. oldal, 1. hasáb, első sor: ... L u k a f a l v a .

Ilencfalvát I l o n d f a l v a néven találjuk János Zsigmond 1570. augusztus 21-én kiadott adománylevelében,

mellyel lőrincfalvi Fekete Andrásnak újból adományozza addig is békésen bírt ilondfalvi és lőrincfalvi jószágait.¹⁷⁰ 1580-ban Ilendfalva néven fordul elő Báthori Zsigmond azon adománylevelében, mely szerint a koronkai Mihályffyak defectusával koronára szállt ilendfalvi s más jószágokat Kovacsóczy Farkas korlátnoknak adományozza.¹⁷¹ Ilendfalva néven találjuk az 1567-i regestrumban is nyolc kapuval, s ugyane néven 1597-i okmányban.¹⁷² És ismét Ilendfalva néven Báthori Zsigmond azon 1597. szeptember 26-án Gyulafehérvárról kiadott rendeletében, melyben a fehérvári káptalannak meghagyja, hogy titkárát, Balássij (Balássy) Jánost a Polyák János magvaszakadtával rendelkezésre jutott ilendfalvi, székelyfalvi és szentannai jószágokba beiktassák. A beiktatás a káptalan jelentése szerint következő, 1598. évben meg is történt.

Hagyomány szerint nevének úgy régi, mint új változatai egyaránt K i l e n c f a l v á t ó l erednek, mert e volt legrégebb s attól eredő neve, hogy kezdetben kilenc gazda települt ide.¹⁷³

Ilencfalva határán van egy P o s o n nevű hely, amely a régi Poson ág emlékét tartja fenn, mivel a hagyomány szerint a legelőbb idetelepült és falut alapított kilenc székely gazda a Poson ághoz tartozott. Ilencfalva határán, a Poson közelében Nagy- és Kisátal hegyek neve is ősi emlékekkel állhatnak összeköttetésben, s a magyarok bejötté előtt megszállt Á t a l k ö z t juttatják eszünkbe.¹⁷⁴

A szomszédos testvérközség, Lukafalva nével 1409-ben találkozunk, Marosszék ez évi, Zenthannai Pál elnöklete alatt tartott közgyűlés előtt folyt perben, melyet Madarasi Imre és fiai szengyeli Mátyások ellen nyárádtői és lukafalvi (L u c - c a f a l v a) székely örökségeik ügyében folytattak.¹⁷⁵

1570. augusztus 2-ről kiadott adománylevelében János Zsigmondnak L u k a c h f a l v a (Lukácsfalva) néven találjuk.¹⁷⁶ Ez volt eredeti, Szent Lukács védszentjétől (a kato-

likus korban) eredő neve, de amely az egész vidéket magához ragadott reformációkor Lukafalvává változott át.

Ilencfalva és Lukafalva *együtt alkot egy ev. református egyházközséget ...* (Három szó kimarad.)

VII. A NYÁRÁD TORKOLATJA

Nagyteremi 46. lap. 1. hasáb, 10–11. sor: ... *Folytassuk Teremiben vizsgálódásunkat.*
(45–48. oldal)

Teremiről messze felható okmányi tudomásunk van. Kemény József gyűjteményében¹⁷⁷ vonatkozás van arra, hogy az 1263-ban a kolozsmonostori apátsághoz tartozott; ezt okmányilag is igazolva látjuk, ugyanis Lépes Lóránd erdélyi vajda 1433. június 14-én Tordáról rendeletében meghagyja, hogy Antal kolozsmonostori apátot visszaiktassák a Küküllő völgyében Nyárád (Nyáragh) folyó melletti két *T h e r e m y* (így!) birtokába, mely régebb is a kolozsmonostori apátsághoz tartozott, de elidegenítettén, most mások bitorolják. A beiktatás meg is történt, de annak ellentmondott Sykesd Mihály és Rakusdi Péter.¹⁷⁸ Ez okmány régiebb kori birtoklásra hivatkozván nem lehetetlen, hogy a két Teremi már a 13. század végén birtokában volt a kolozsmonostori apátságnak, sőt az sem lehetetlen, hogy a ferences rendiek Temtiben levő kolostora, melyről Pázmány Péter említést tesz,¹⁷⁹ Teremiben állott, miután az ily papi birtokokban rendszeren szoktak kolostorok lenni.

1319-ben teremi Belus testvére, Mihály özvegyének, Ilonának egyezményileg átengedi Jövedics felét, miről Benukk tylegdi (udvarhelyi) esperes és püspöki vicarius ez év, oct. nat. b. virginis¹⁸⁰ Gyulafehérvárról bizonyítványt ad ki.¹⁸¹ 1387-ben teremi Pethew fia Péter boszkuti birtokát 300 aranyforintért adja el bethleni Apa unokája Gergelynek.¹⁸² Igen valószínű, hogy ezen két okmányban előforduló teremi Belus, Pethew és Péter mind a Sükösd-öskhöz tartoztak, de

amint azon korban szokásban volt, vezetéknevük mellőzésével, csak keresztnévük említettett. Ezen utóbb említett Péter fia lehetett az a Sykesd Mihály, aki 1433-ban a kolozsmonostori apát beiktatásának ellentmondott – mint fennebb látók –, és e Mihálynak fiai lehettek Sykesd Miklós és János, kik Becze András megöléséért 80 aranyforint vérdíjt fizetnek 1488-ban, amint ez Báthori István vajda ez év Mária- apján kiadott bizonyítványából¹⁸³ kitűnik.

1502-ben S ü k ö s d G á s p á r fordul elő,¹⁸⁴ ennek fia azon S ü k ö s d B e n e d e k, kit Izabella királynő követként küld, hogy a Magyarországon bolygó gyulafehérvári püspököt, Bornemisza Pált biztonság okáért Nagyváradra kísérje.¹⁸⁵ Ezek nyomdokában találjuk Sükösd Miklóst és Gáspárt. Ezek valamelyike volt atyja Sükesd György mezei kapitány és hatalmas unitárius főúrnak, ki az alsórákosi kastélyt építtette, s kinek sírját majd alább felkeresendjük. Györgynek testvére volt János, ki 1607-ben Lázár Katalint vette nőül. 1612-ben találjuk Sükösd Miklóst, ki hévízi Literati Andrásnak fejedelmi beleegyezéssel ad el Fogarasban bizonyos jószágot,¹⁸⁶ s kit ez évben a szebeni hongyülés nótá- zott.¹⁸⁷ A nők közül találjuk Sükösd Annát (Bethlen Jánosnét), Erzsébetet (Lázár Andrásnét), Borbárát (Petki Istvánnét).

Ezek nyomában találjuk Sükösd Mihályt, ki Nagyszom- batban haldokló állapotban levén, András honti esperes előtt végrendeletet csinál, melyben kijelenti, hogy a nagyszombati ferencesek egyházában temetessék el, leányai gondnokául Bethlen Gábor fejedelmet, Péchi Simont, Erdélyi Istvánt, Béli Kelement, Wesselényi Boldizsárt, Angyalosi Jánost és testvérét, Sükösd Györgyöt nevezi ki. A fejedelmet felkéri, hogy Balling János kezén levő javait leánya és nevezett fivérének adassa, továbbá ürmösi és ágostonfalvi jószágait leányainak 1000 forintért, ezek defectusával Gávay István és Péter rokonainak 600 forintért hagyja meg. Azon egyezményt pedig, melyet balázsfalvi és szenterzsébeti jószá-

gaira nézve Péchi Simonnal 1620 májusában kötött, érvényben hagyja, kívánja azonban, hogy Péchi leányait fiörökösévé tegye.¹⁸⁸

Ez adatokat történeti becsük mellett azért is soroltam elé, hogy a Sükösd család körül derengő homályt és zavart a lehetőleg eloszlassam, s ezen hatalmas unitárius családot, mely honfrierényekben oly gazdag volt, illő fényben tüntessem elő; azonban e jeles család, melynek egyik kiváló tagja (a végrendelkező Mihály) Bethlen Gábor harcaiban vérzett el a magyar szabadságért, Györgyben, ki mint mezei kapitány szintén végigharcolá e nagy korszak nagyszerű harcait, kihalt, s az általuk lakott és bírt Teremiben II. Rákóczi György idejében, 1639-ben Petki Farkas lakik.¹⁸⁹

De nem sokkal azután Teremit ...

(Hatvanhét sor a hozzátartozó hét jegyzettel kimarad, illetve átírva, folytatás a 46. oldalon, a 2. hasáb 18. sorában.)

A Nyárad völgye Teremitél nézve.

4. **ábra** A teremi Bethlen-kastély, mögötte a Nyárad völgye (Orbán Balázs összes fényképe a Székelyföldről, Budapest, 1993, 139.)

47. oldal, 1. hasáb, 1–2. sor: ... a halál kiragadta ellenei kezéből.

A Teremi múltjával összeforrt Sükösd családnak ismeretése után még foglalkoznunk kell némely magára Teremi községére vonatkozó régi okmánnyal, ezek között felemlítem azt, hogy Teremi hosszas pert folytatott a szomszédos Lukafalvával és Lőrincfalvával a Teremi-patakának más mederbe szorítása miatt. 1647. június 13-án Marosszék és Küllő megye vegyes bizottságot küldött a helyszínére, mely határozatilag kimondotta, hogy a teremi birtokosok tartoznak a patakot a halastótól az országútig régi medrébe visszavenni, s azután is gondot fordítani, hogy Lukafalva és Lőrincfalva határán kárt ne okozzon.¹⁹⁰

De ennél sokkal fontosabb Rákóczi Györgynek 1656. április 4-én Gyulafehérvárról kiadott kiváltságlevele, mellyel nagyteremi Kővári Lászlót s név szerint megnevezett más harminchét nagyteremi (mind magyar nevek) puskásokat (sklopetarios) hadi érdemeikért, melyeket atyja szolgálatában szereztek, de főleg azért, hogy a havasalföldi lázongások alkalmával minden csábítások dacára nemcsak hűk maradtak, hanem lelkesen harcoltak, „őket és fiúutódaikat azon szabadalomban részesítjük, hogy a radnóti uradalomhoz tartozó Nagyteremiben és határán levő mindennemű jószágaik – mintha fiscalítások nem lennének – minden tized, adó, jobbágyi és paraszt szolgálmányoktól mentesíttessenek, őket minden ily terhek alól felmentjük, csakis puskás hadi szolgálatra lesznek ők és fiúutódaik kötelezve, természetesen kivétnek az allodiális kaszálók, erdők és az abban való vadászat.” Elrendeli azért radnóti tisztjei és Sebessy Miklós fejedelmi javak praefectusának, Széki Sándor dézsi provisornak s ezek hivatalutódainak, hogy Nagyteremi nevezett lakóit és ezek utódait ezen jogok és mentelmekben megtartsák, s mások által is megtartassák. Megjegyezvén, hogy ha

Teremiből valahová más helyre telepednének, ezen szabadalmaik megszűnnek, s azonnal jobbágyság alá esnek.¹⁹¹

Nagyteremi egykor hős lakói, kik akkor egytől egyig magyarok voltak, a fejedelmi kiváltságlevél dacára később jobbágyságra vettek a kapzsi földesurak által, a szolgaság alatt aztán legnagyobb részben a szolgaság nemzetiségét vették fel, s oláhokká lettek. A Balázsfalvára hallgató hosszú ingű és nagy kalapú oláh ma már hagyományilag sem bír fogalommal arról, hogy ősei 200 évvel ezelőtt a kiváltságolt magyar hősök sorában díszlettek. Sőt gyűlöli fajunkat a renegát szenvedélyességével. Magyaroknak Teremiben csak az unitárius és ev. református hiten levők maradtak meg, de ez a kevesebb szám, mert a Bethleneknek Nagyteremit bírt ága katolizálván, jobbágyságot is áttérésre kényszeríté; ezek aztán rövid idő múlva az olcsóbb görög egyesült valláshoz fordultak, s ma már mind oláhokká váltak.

Sükösd idejében az egész falu (akkor mind magyarok, mert oláhokká jobbágyokból később lettek), *unitárius volt ...* (Két és fél sor átírva, folytatás az 5. sorban.)

47. oldal, 1. hasáb, 12–14. sor: *... az udvarban van imaháza a néhány katolikusnak, az oláhoknak is van temploma ...*

VIII. AZ AL-NYÁRÁD JOBB PARTJA

Lőrincfalva 49. oldal, új fejezet, 2. hasáb, 4. sor: ... (*Lásd az 50. lapon.*)
(49–50. oldal)

Lőrincfalván János Zsigmond 1566. július 11-én tizennégy ház jobbágyot adományoz Barabásy Farkasnak, ezek mind a kegyetlen segesvári országgyűlés vasszigorának voltak szánandó áldozatai.¹⁹² Birtokosok voltak itt a Mihályffyak is, ezek defectusával itteni birtokaikat 1580-ban Kovacsóczy korlátnok nyeri el.¹⁹³ Birtak itt az Alárdiak is, de Alárdi Ferencné (Bogáthi Anna) halálakor Báthori Zsigmond Kendi Ferenc és utódainak adományozza az Alárdi-féle lőrincfalvi, csibafalvi (Chijbafalva) és káposztásszentmiklósi jószágokat. Kendi azonban 1590-ben egyezményileg visszabocsátja Alárdi Gáspár (Ferenc fia) és utódainak olyformán, hogy ha Alárdi Gáspár utód nélkül halna el, nemcsak a visszabocsátott jószágok, hanem Kerelőszentpál kastélyával, Ugra és a szentmargitai praedium is Kendi Ferenc és mindkét ágoni utódaira szálljon. Ezt Báthori Zsigmond 1591. május 28-án is megerősítette.¹⁹⁴ 1623-ban *lustra tartatik Lőrincfalván ...*

49. lap, új fejezet, 2. hasáb, 11. sor: ... (*Galambod és Udvarfalván.*)

Ez adománylevél kelt március 18-án Fogarasban; előadja ebben, hogy Toldalagi Mihály főkirálybíró, előbb mint a portára küldött követ nagy érdemeket szerezvén, ezek jutalmául adományozza Lőrincfalván, Udvarfalván és Galambodon azon jószágokat, melyek szövérdi Gáspár János mind-

két nemen való magvaszakadtán szálltak a korona rendelkezésére, „amelyeket előbb fele részben marosvásárhelyi Borsos Tamás táblai ülnökünknek adtunk volt, s amelyet egymás közt megosztva, mindenik része kiszakított volt, de mivel Toldalagi erre nézve a szükséges okmányokat nélkülözi, azért ezen adománylevelével biztosítja, úgy azonban, hogyha az ő vagy társbirtokosának, Borsos Tamásnak magva szakadna, egymásnak részét kölcsönösen örököljék”.¹⁹⁵ Tehát Bethlen Gábor két nagy diplomatáját még a birtoklásban is összehozta és egyesíté.

Marosszék tisztségének 1694-i jelentésében Lőrincfalvára vonatkozóan ezt találjuk: Lőrincfalvát nagyrészt Maxai uramék bírják. Majd alább, Nyárádtónél elő fogjuk adni, hogy ezen ős székely család csupa zelizásból ős nevét a Máriaffyval cserélte fel. A Daczók és Macskásiak Maxai-jusson bírnak Lőrincfalván.

Az 1831-i kolerakor ...

*Káposztásszent-
miklós
(51-52. oldal)*

52. oldal, 1. hasáb, 5-6. sor: ... *egy ős szarvasnak találták kövült csontvázát.*

Szentmiklós birtoklása némely érdekes adatot mutat fel, így 1451-ben Hunyadi János a szászsebesi országgyűlésen ítéletet hoz medgyesfalvi Alárdi Jakab és kiscaludai Gerew István utódai osztályos perében, mikor a többek közt Ponya Mihály szentmiklósi (Z e n t M i c l o s), fintaházi, kövesdi birtokait Alárdi Jakab nyeri el.¹⁹⁶ Birtokos volt Zenth Mikloson erdőszentgyörgyi Megyjes Balázs; de a törökök és Baszaráb vajdával cimborálván, nótázott 1481-ben, s Mátyás király roppant javait, azok közt a szentmiklósit is Báthori István vajdának adományozta.¹⁹⁷

1493-ban Ulászló visszaadta Megyjes Bálintnak.¹⁹⁸

Szentmiklós szabad lakóiból is sokat vetett jobbágságra a segesvári országgyűlés, ezekből János Zsigmond 1566-ban

tíz ház jobbágyot adományoz Gerdey János özvegyének, mely nemsokára Mihályffy Tamásra és Jánosra, ezek defectusával Kovacsóczyra száll.¹⁹⁹ Birtokosok voltak Szentmiklóson az Alárdiak, Báthori 1590-ben az itteni Alárdi-féle jószágot is Kendi Ferencnek adományozza, de Kendi egyezményileg visszabocsátá Alárdi Gáspárnak.²⁰⁰ Úgy Szentmiklóson, mint Csibafalván birtokos volt szövérdi Gáspár János, özvegye ezeket Bethlen Györgynek hagyományozta 1630-ban.

Szentmiklóssal egészen össze van épülve ... (Két sor kimarad, folytatás a 9. sorban.)

Csiba 52. oldal, 1. hasáb, 11–12. sor: ... *C h y b a f -*
(52. oldal) *f a l w a* néven 2 kapuval, külön faluként szerepel. Csiba múltja is kapcsolatos Szentmiklóséval. Birtokosai ugyanazok voltak, kiket Szentmiklósnál előszámláltunk, azokat ismételni nem akarván, oda utaljuk az olvasót, legfőlebb azt említjük, hogy az régi okmányokban mindig *C h y b a f a l v á n a k* íratik. Mint látók, a 15. században csak két kapuval jegyeztetett, azután se fejlődött, mert a marosszéki tisztség 1694-i jelentése szerint e falut csak három ember (alkalmasint család) lakta. 1702-ben még mindig Csibafalva nevet visel, *s még ekkor is önálló ...* (Egy sornyi kimarad, illetve átírva, folytatás a 13. sorban.)

Nyárádkarácson 52. oldal, 1. hasáb, 24. sor: ... *egybe van*
(Folyfalvával) *épülve.* Karácsonfalván és Folyfalván is a
(52–53. oldal) Mihályffyak bírtak, ezek kihaltával
Báthori Zsigmond 1580-ban Kovacsóczy
Farkas korlátnoknak adományozza a Mihályffyak karácsonfalvi (Kariachionffalva) és folyfalvi (Folijofalwa) jószágait.²⁰¹
Karácsonyfalva úgy látszik, mindig önálló ...

53. oldal, 1. hasáb, 14–15. sor: ... jószágait Toldalagi Mihály nyerte el a hagyomány szerint, amit okmányilag is igazolva látunk, mert bírjuk Bethlen Gábornak 1623. június 10-én Barótról kiadott azon adománylevelét, mely szerint ercsei Toldalagi Mihálynak adományozza azon szentbenedeki curiát tartozandóságaival, továbbá ákosfalvi és folyfalvi birtokokat, melyek Komáromy István magvaszakadtával szálltak a korona rendelkezésére.²⁰²

A Folyfalva között beszakadó Nagy-patak ...

Cserefalva (53. oldal) 53. oldal, 1. hasáb, utolsó sor – 2. hasáb, 1. sor: ... e falu lakói szegénységük miatt rovatalmenteseknek jegyeztettek be. 1569. december 23-án János Zsigmond Fehérvárról Bechkereky János udvari emberének adományoz Cserefalván bizonyos jószágot.²⁰³ Volt itt Mihályffy-féle, Kovacsóczyra szállt birtok is.²⁰⁴

Cserefalva dohányáról s igen szép leányairól híres. ...

IX. A FELSŐ-NYÁRÁD VIDÉKE

Ákosfalva 54. oldal, 1. hasáb, 1) jegyzet, első sor: *ákos-*
(54. oldal) *falvi helyett Ákosfalvi*

54. oldal, 1. hasáb, 1) jegyzet, utolsó sor: ... *tartja fenn emléké*t. Mint Cserefalvánál látók, az ákosfalvi Komáromy-féle birtokot Bethlen Gábor 1623-ban Toldalagi Mihálynak adományozta.

Nyárádszent- 55. oldal, 1. hasáb, 16. sor: ... *apce [pace*
benedek *helyett]* 1493.)
(54-55. oldal) Mint Cserefalvánál látók, a Komáromy István magvaszakadtával rendelkezésre jutott szentbenedeki (Zent Benedek) jószágát curiával 1623-ban Bethlen Gábor a portai követségek alkalmával nagy érdeemeket szerzett Toldalagi Mihálynak adományozza, kinek utódai ma is bírják.

Szentbenedeknél táborozott ...

55. oldal, 1. hasáb, 20. sor: ... *meglepett és szétvert.*

A székely *J e n ő n e m* (genus) *B o r o s z l ó* ágának emlékét feltaláljuk a Szentbenedek határán levő Boroszló nevű helyen, mely a *B e r e k* közelében fekszik, s a Toldalagi család egy külön – mintegy 200 holdnyi – birtokát képezi. Úgy Boroszló, mint Berek előfordul már 1642-ben Haller Gábor naplójában.

A Nyárád középtere már keskenyebbé lesz ...

Harasztkerék 55. oldal, 2. hasáb, 16–17. sor: ... a *harasztkerei*
(55–56. oldal) *református lelkész birtokában van.*

Említők már Erdőszentgyörgy leírásánál, hogy a Nyárad-völgy alsó felében nagyon erősen elterjedt volt az unitarizmus, de 1618-ban, midőn az erdőszentgyörgyi zsinat az orthodox püspök Keserői Dajkára bízta a szombatosok megtérítését, ez nemcsak a szombatosokat, hanem az unitáriusokat is üldözőbe vette, s templomaikat karhatalommal elszedve áttérésre kényszeríté a híveket; ekkor szedte el az unitáriusok templomait Göcsön, Vajában, Somosdon, Nagyteremiben és Harasztkereken.²⁰⁵

A harasztkerei határszélen egy magas hegycsúcsot – honnan a Kis-Küküllő és Nyárad terére minden irányban el lehet látni – Ő r nek és Ő r h e g y nek is neveznek. Hajdan – mint mondják – ő r állott ottan az ellenség kémeelésére.

Harasztkereken néhány jeles pap volt ...

Szentgerice 56. oldal, 2. hasáb, alulról a 7. sor: ... *lássuk*
(56–57. oldal) *mármost e falu népét.*

Szentgericén volt Kovacsóczy korlátnokra szállt Mihályffy-féle jószág.

Szentgericén, mint tekintélyes unitárius hitközségben, az unitáriusok gyakran tartottak zsinatot. Így 1672. július 2-án. 1696-ban az unitárius zsinat Árkoson vette kezdetét, udvarhelyszéki Szentmihályon folytatott, de a hadi mozgalmak által ott is zavarva lévén, június havában Szentgericére vonult, és ott fejeztetett be; e zsinaton a tordai iskola és nyomdára gyűjtéseket eszközöltek. Zsinat volt Szentgericén még 1714- és 1756-, 1788-, 1789- és 18??-ban.²⁰⁶

Jakab Elek jeles történetírónk Szentgerice szülöttje.

Aki hazánkban a nép jellemét ...

Backamadaras 57. oldal, 2. hasáb, 11. sor: ... *szőlőkoszorús*
(57–58. oldal) *lábainál.*

1392-ben Zsigmond király *B a c h k a m a -*
*d a r a s i P á*lnak Küküllő megyei Kiszöllóst (Kys Sewlews) adományozza.²⁰⁷ Ez első okmányi adatunk e faluról. 1484-ben Madarasi Miklósné csinál végrendeletet madarasi s más birtokokról;²⁰⁸ ebben tanúkként szerepelnek András vajai, Benedek köszvényesi, Lőrinc vásárhelyi plebanusok, keresztúri Nagy Pál, agárdi Sijdó Pál, Waczmany Mihály, Báljnthfalvy György és süketfalvi Nagh. 1569-ben János Zsigmond *bálintfalvi Nagy Pálnak b a c h a m a d a r a s i* és *bálintfalvi székel*y örökségeire ad új adománylevelet.²⁰⁹ *1583-ban Sigor ...* (Egy szó kimarad, folytatás a 12. sorban.)

57. oldal, 2. hasáb, 13. sor: ... *János nyer a fiscus által biztosított jószágrészt.* 1596-ban Báthori Zsigmond adományoz Bachkamadarason egy részjószágot vásárhelyi Keopeczi Jánosnak.²¹⁰

1630-ban július 4-én lustra tartatott ...

Nyárádbálintfalva 58. oldal, 2. hasáb, 15–16. sor: ... *az 1567. évi*
(58. oldal) *registrumban csak egyetlen kapuval fordul elő.*

Marosszék tisztségének 1694-i jelentésében ezt találjuk: *Bálintfalvát hat ember lakja.* Különben *Bálintfalva* régi község lehet, mert ha mint falu nem fordul is elő, de az e falutól nevet nyert *Báljnthfalvy* családot, nevezetesen *B á l i j n t h f a l v y* Györgyöt már 1484-ben feltaláljuk. (Lásd fennebb, Madarasnál.)²¹¹

X. NYÁRÁDSZENTLÁSZLÓ ÉS VIDÉKE

Nyárádszentlászló 60. oldal, 2. hasáb, 31–32. sor: ... *mesés alakban adja át emlékét az utókornak.*
(59–60. oldal)

A Syger családon kívül Szentlászlón még más birtokosra is találunk, így 1569-ben János Zsigmond Fehérvárról július 22-én szentlászlói (Zenth László) Burján Mihály és utódainak adományoz Szentlászlón egy részjóságot, kikötvén a székelyek jogainak sérthetlenségét.²¹² 1570. április 1-jén pedig monyáti Csövek Mihálynak ad új adománylevelet szentlászlói (Zenth László) s más birtokaira.²¹³ 1580-ban Kovacsóczy Farkas nyeri el a szentlászlói (Zent László) Mihályffy-féle birtokot.²¹⁴ Marosszék tisztiségének 1694-i jelentésében Szentlászlóra vonatkozólag ez áll: Szentlászlót nagyobb részt Sárossy János bírja, ki, mint fennebb látók, a Syger-féle birtokok örököse volt.

Az unitáriusok régiebb időkben gyakran tarták zsinataikat Szentlászlón, tudomással a következőkről bírok: 1637. július 20., 1640. június 24., 1645. június 29., 1676., 1691. április 26-án (ezen választatott Kövendi Mihály püspökké), 1717, 1749-, 1784- és 1832-ben. Az 1749-i zsinat végzéseiből kitűnik az is, hogy akkortájt Szentlászlónak igen kitűnő iskolája volt, melyben papnövendékek is képeztettek, ezek kiképzésére három évi tanfolyam lévén itt rendszeresítve, az itt végzettek azonnal felszentelés alá bocsáttattak. Az 1784-i zsinatról folyamodtak az unitáriusok évente két részleges zsinat (partialis synodus) tarthatásáért, amit meg is nyertek.²¹⁵

Marosszék viceszéke múlt időkben ...

Nyomát (60–61. oldal) 60. oldal, 2. hasáb, alulról a 8–7. sor: ... *e falu M o n y a t néven, 9 kapuval szerepel*, de hogy ez ős nevét s emellett N a g y b o l d o g a s s z o n y f a l v a melléknevet is viselt, számos adat bizonyítja, így 1570-ben m o n i j á t i Csövek Mihály nyer itten szentlászlói, kebelei és gálfalvi régóta bírt jószágaira új donatiót János Zsigmondtól.²¹⁶ *1580-ban Mihályffy Tamás defec-tusán ...* (Fél sornyi kimarad.)

61. oldal, 1. hasáb, 15. sor: ... *melyben M o n i á d néven fordul elő*, Rákóczi Györgynek 1634. február 12-én az udvarhelyi várból kiadott rendeletében M o n a s d néven, ugyanis előbocsátván, hogy Marosszéken Bozédon, Monasdon a külön vallásúak közt villongás támadván, Apafi György vezetése alatt számos tagból álló bizottságot küld ki, hogy nevezett falukba kiszállva templomot, parókiát s egyházi javakat a több lelket számláló hitfelekezetnek adassák át. Ki ellentmondana, országgyűlésre evocálják.²¹⁷ *A Monyat név azután még soká tartja magát ...*

61. oldal, 1. hasáb, 17–18. sor: ... *így egy 1667. évi határ-járási okmányban is e nevet találjuk*. E néven találjuk Marosszék tisztségének 1694-i jelentésében, így: *Monyát kicsin falu. Sőt e név szerepel még ...*

Szentháromság (61–63. oldal) 61. oldal, 2. hasáb, 21–22. sor: ... *már a 14. század első felében önálló egyházházköztségként szerepel*. 1493-ban Z e n t t r i n i t á s néven, vagyis magyar–latin nevének sajátos összeházasításával találkozunk. Az okmány egy adás-vevési szerződés, mely szerint Forró János szenttrinitási nemes, György nevű fia, Hedvig és Katalin nevű leánya a kolozsmonostori konvent előtt eladja Apafi Lénárdnak Küküllő megyében levő

Csergedet (Cherged) 200 aranyforintért.²¹⁸ Az 1567. évi regestrumban ...

61. oldal, 2. hasáb, 29. sor: ... *már fennebb elmondók.*

Hogy pedig Szentháromságnak Z e n t t o r o n t á s és Z e n t r o n t á s gúnynevét az unitárizmus elterjedésével egyidejűleg kapta, kitetszik János Zsigmondnak 1569. november 22-én Gyulafehérvárról kiadott confirmationálisából, mely által azon egyezséget, miszerint Mihályffy Tamás özvegye, Melith Márta z e n t t o r o n t a s i (így!) részjóságát Kataij Györgynek eladta, helybenhagyja.²¹⁹ És ugyanezen év november 30-án János Zsigmond Gyulafehérvárról Kataij György udvari emberének Z e n t r o n t á s o n (így!) és Berében adományoz bizonyos királyi részjóságot.²²⁰ 1591. április 21-én Báthori Zsigmond Tordáról Syger Jánost előre biztosítja, hogy szentrontási (Z e n t r o n t a s) Kovács Antal kihalása esetében ennek szentrontási s Marosszéken másutt található birtokait ő fogja elnyerni.²²¹

Szentháromság a L u t s o n -pataka ...

61. oldal, 2. hasáb, alulról a 5–4. sor: ... *az unitáriusoktól erőhatalommal elvették, ugyanakkor elvették az unitárius hívek által öntetett három harangot, süketfalvi Gergely deák által ajándékozott ezüst kelyhet, a parochiális és még három más telket, melyeket Bereczky, Faluvégi és a Nagy család ajándékoztak volt az unitárius egyháznak, s ezenkívül az unitárius eklézsia 17 db. szántóját, 4 db. erdejét, amint ez kitetszik Kénosi T. János okmányokkal támogatott leírásából,²²² és amint ez a szentháromsági unitáriusoknak ...*

Bede
(63. oldal)

63. oldal, 2. hasáb, 5. sor: ... *Bede Jánostól kapta.*

1569-ben János Zsigmond a Maximiliántól átjött s a magyar ügyet hűn szolgáló Gijczij Jánosnak adományoz Bedén bizonyos részjóságot.²²³

Bedén nagyrészt reformátusok laknak ...

XI. A KÖZÉP-NYÁRÁD FELSŐ RÉSZE

Nyárádgálfalva 63. oldal, új fejezet, 2. hasáb, 2–3. sor: ...
(63–64. oldal) *nemrégén vált el Szentlászlótól, s lett önálló egyházközséggé.*

1569. július 3-án szabadkai Kis Ambrus fiágának kihaltával koronára szállt nyárádgálfalvi (N i a r a d G á l f a l w a) örökségét Zsuzsánna és Borbára leányaira ruházza át örökösödési joggal.²²⁴

Gálfalván a régész Szentiványi ... (Egy szó kimarad.)

Nagyadorján 64. oldal, 2. hasáb, 2–3. sor: ... *Kisadorjánhoz*
(64. oldal) *viszonyítva ennél nagyobb.*

Nagyadorján (N a g i j A d o r i j a n) egy részét Zápolya János (János Zsigmond) 1570-ben Nyárádszeredához csatolta, Báthori Zsigmond pedig a Mihályffy-féle részt 1580-ban Kovacsóczy korlátnoknak adományozza. 1589-ben a János Zsigmond által Nyárádszeredának adott részt Bánffy Boldizsárnak adja.²²⁵

Nagyadorjánt csak egy hegyhát választja el ...

Kisadorján 64. oldal, 2. hasáb, 6. sor: ... *leányközsége is.*
(64. oldal) *Kisadorján előnevének megfelelőleg kis falucska most is, kisebb volt régen, mert*

Marosszék tisztségének 1694-i jelentésében ezt találjuk: Kisadorjánt két ember lakja. Ez ma huszonnégy családra szaporodott. *Ezen falucskának ...*

Székelytompá (64. oldal) 64. oldal, 2. hasáb, 13–14. sor: ... torkolatában fekszik Tompa. Tompán és a szomszéd Szentlőrincen főbirtokos volt régen a Mihályffy család, Mihályffy Tamás defectusával a birtokok szintén Kovacsóczy Farkas korlátnokra szálltak 1580-ban.²²⁶ Ezen birtokrészeket most a Bothos család bírja. Tompán van Bothos Kálmán tagosított mintagazdászata, oly szépen ... (Fél sornyi átírva, folytatás a 15. sorban).

64. oldal, 2. hasáb, 23. sor: ... szintén e szék alkirálybírája, és két országgyűlésen Marosszék egyik választókerületének országgyűlési képviselője.

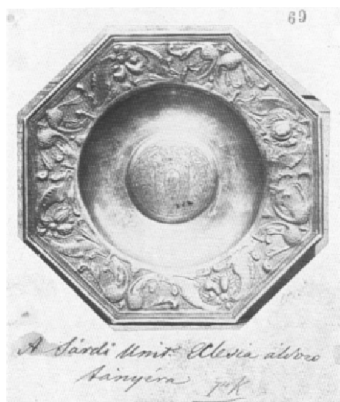
Tompa régen Szentlőrincnek volt filiája ...

Kisszentlőrinc, Székelysárd (65. oldal) 65. oldal, 1. hasáb, alulról a 16–15. sor: ... melyen a Marosvásárhely-Sóvárad országút (Kebeleszentiványról) lejön. Tompa leírásánál ismertettük Szentlőrincnek vallástörténelmét, sajnos feldúlatását és átalakulását. Hogy szerény múltja feltárva legyen előttünk, itt még röviden reflektálnunk kell régi birtokviszonyaira is. 1570-ben május 5-én szentlőrinci M á s f é l A n d r á s t és M á r t o n t harc-tereken szerzett érdemeikért János Zsigmond a plebeusok sorából kivévén, a valódi székely primipillusok közé sorozza, szentlőrinci, szentiványi és monyáti (Monijat) jószágaikat adómentesíti, úgy azonban, hogy harc idején jó lovakkal és teljes fegyverzettel tartoznak úgy ők, mint utódaik felkelni. Az áthelyezés foganatosítására nézve rendelkezik Telegdi Mihály, Zekeltámatt vára parancsnokához.²²⁷ Ugyanez év július 12-én János Zsigmond nyarádtói Barabásy Farkasnak adományozza a marosszéki Szentlőrincen levő királyi részjóságot.²²⁸

Az 1694-i tisztségi jelentésben azon bejegyzés fordul elő, hogy Szentlőrincet Kun Lászlóné bírja. Ezen Kun-birtok lehe-

tett az, amely 1570-ig királyi birtok volt, s amely ilyené azáltal lett, hogy a székely forrongásban résztvett lakói az 1562-i segesvári országgyűlésen jobbágyságra vettek, minek az lett a Székelyföldön mindenhol ismétlődő eredménye, hogy itt mint a szomszédos Sárdon, Vecén, Mosonban az eredetileg székely lakosok a szolgaság járma alatt a jobbágyság nemzetiségét vették fel, de csak névlegesen, mert átalakulásuk nem nemzetiségi, hanem vallási volt. Azáltal, hogy keleti vallásra tértek át, nemzetiségüket nem adták fel, s azokat, kik csak magyarul beszélnek, ma sem tekinthetjük oláhoknak, hanem keleti vallású székelyeknek.

De térjünk vissza a tompai fő völgybe, ahol fennebb haladva nemsokára Sárdot érjük. A jobbágyságra vetettek közül Sárdon hét ház jobbágyot adományoz János Zsigmond Lázár Mihálynak. 1566-ban.²²⁹ Ugyanezen részjóságot nyerte el később sárdi Lázár Lőrinc, ki 1585-ben nyer Báthori Zsigmondtól új adománylevelet sárdi curiája és székely örökségére, továbbá szentlőrinci, tompai, agárdi szerzeményeire.²³⁰ E birtok később a Kun családra szállott, mert az 1694-i tisztségi jelentésben ez áll: Sárdot Kun Lászlóné bírja. *Ez ma Bornemisza-kézen van. Sárd azonban régi időben ...* (Két sorny ki marad, folytatás alulról a 12. sorban.)

5. ábra A sárdi unitárius egyház aranyozott ezüsttányérja Barcsai Ákostól (Orbán Balázs összes fényképe a Székelyföldről, Budapest, 1993, 39.)

Vece
(65. oldal) 65. oldal, 2. hasáb, 8. sor: ... Sárdon felül a völgy háromfelé ágazik, e zugokban mindenütt faluk rejtőzködnek, a nyugat irányú völgyben fekszik Vece ...

65. oldal, 2. hasáb, 9–10. sor: ... *kis oláh falu.*

1570-ben agárdi Nagy István és Péter János Zsigmondtól jószágot és biztosítást nyernek agárdi, bőii (B e o h) és vecei (V e c h e) jószágaikra.²³¹ Az 1694-i tisztségi jelentés azt mondja, hogy Vecét öt-hat jobbágy lakja.

Az észak irányú közép völgyben ...

Székelymoson
(65. oldal) 65. oldal, 2. hasáb, alulról a 15–14. sor: ... *statuáltatja is magát.*²³² 1606-ban Bogáthi Menyhért végrendeletében marosszéki Mosont úgy hagyja nejeének, Bánffy Margitnak, hogy ha nevét változtatná, szálljon hűgára, Wass Ferencnére, ami meg is történt, mert 1635-ben Markó vajda özvegye ...

65. oldal, 2. hasáb, alulról a 13–12. sorban: ... *kit másodszer Wass Ferenc vett nőül.* Az 1694-i tisztségi jelentésben Mosont érdeklőleg ez áll: Mosont Wass György bírja. *A Wassokról a Hallerekre ...*

65. oldal, 2. hasáb, 3) jegyzet végére: ... 1837. 5. lap és Kemény József, *Dipl. Trans.*, VI, 335.

Székelybő
(66. oldal) 66. oldal, 1. hasáb, utolsó két sor: ... *Az 1567. évi regestrumban B e ő néven, 6 kapuval szerepel.*

Bő nevének különböző változataival találkozunk a régi okiratokban. B e o f a l v a néven találjuk János Zsigmond-

nak egy 1570. április 3-án Gyulafehérvárról kiadott adománylevelében, mellyel Valencz László és Zengyel András és Bálintnak Beofalván és Nyárádtőn adományoz bizonyos részjóságot,²³³ de ugyanezen uralkodónak ugyanez év július 5-én szintén Fehérvárról kiadott primipilláris levelében az egyszerű B e w néven találjuk, mégpedig előneveként bői Wechey Mihálynak, kit a gyalogok közül kiemelve, lófővé teszi, s bői jóságát újból adományozza.²³⁴ Az 1694-i tisztségi jelentésben pedig Böv néven, mint öt-hat házból álló jelentőtlen falucska említetik; lakházainak akkori száma ma már megtízszereződött.

Bőben most reformátusok és katolikusok ...

Süketfalva, 67. oldal, 1. hasáb, 6–8. sor: ... S ü k e t -
Demeterfalva és Demeterfalva, mindkettő
(67. oldal) Szentanna leányközsége s valószínűleg gyarmata is.

Süketfalvának legelső ismert neve S y k e s d f a l v a , ugyanis 1484-ben Lőrinc marosvásárhelyi lelkész Madarasi Miklósnak előtte csinált végrendeletéről bizonyítványt ad ki, melyben tanúkként szerepeltek keresztúri Nagy Pál, és süketfalvi Nagy ...²³⁵ Ez okmány alapján azon következtetésre vagyunk feljogosítva, hogy régen a község S y k e s - d f a l v a nevet viselt, ily nevét pedig valószínűleg az innen származhatott Sükösd családtól nyerte, mely régi okmányok bizonyítása szerint Sykesdnek íratott.

Az 1694-i tisztségi jelentés szerint: Siketfalva kicsin falu, öt-hat nemes lakja, a többi jobbágy.

Demeterfalvát érdeklőleg bírjuk János Zsigmondnak 1571. február 22-én Székelyvásárhelyről kiadott azon rendeletét, melyben a kiküldött biztosoknak meghagyja, hogy demeterfalvi Nagy Tamásnak Örlec (Eörlec) és Medgyes nemből, Seprőd és Medgyes ágból való demeterfalvi primi-

pillátusságához tartozni követelt két vadasdi jobbágytelek ügyét a helyszínen megvizsgálják és kitisztázzák.²³⁶

Demeterfalva is unitárius hitközség volt, templomukat 1618-ban foglalta el Keserői Dajka orthodox püspök. Az 1694-i tisztviségi jelentés szerint e községet akkor csak négy ember lakta.

A szomszédos két községben *mi nevezettest sem találván ...* (Két szó kimarad.)²³⁷

Nyárádszentanna 68. oldal, 1. hasáb, alulról a 10. sor: 1660
(67–68. oldal) helyett 1560.

Nyárádszereda 69. oldal, 1. hasáb, alulról a 11–10. sor és a
(68–71. oldal) hozzátartozó 4) jegyzet kimarad.

69. oldal, 1. hasáb, alulról a 5–4. sor: ... Szeredának az adorzáni határon szőlője és erdeje van. E birtokot 1570. január 12-én adományozza Gyulafehérvárról János Zsigmond; amint az okmány mondja, *M a r o s Z e r e d a* (így!) város (oppidi nostri) bírása, esküdtjei és lakói kérésére a nagyadorjáni királyi birtokot Marosszékből minden tartozandóságaival, vizeivel, erdeivel, szántóival stb. Marosszereda városnak adományozza örökösen, oly feltétellel azonban, hogy nevezett Nagyadorján lakói a szokásos fizetéseket, úgymint adókat, török császár censussát ezután is beszolgáltassák.²³⁸

Ezen birtokrészt, sőt Szeredában is bizonyos részjóságot 1589-ben Gyulafehérvárról március 7-én kiadott adománylevelével Bánffy Boldizsár tanácsosnak és neje Patócsi Erzsébetnek adja cserébe Báthori Zsigmond, a Patócsi Erzsébet elődei által épített Bethlen vára negyedrészeért, melyet most Bánffy fejedelem kezére bocsátott. Ez okmányban az áll, hogy a János Zsigmond által Zereda városának adományozott

nagyadorjáni (Nagy Adorian) portiót és Maros Zereda városát adományozza Bánffynak és nejének, kikötvén a székely primipillusok, puskások és gyalogosok jogainak és szabadságainak sérthetlenségét, stb.²³⁹ És ezen utóbbi kitétel magyarázza meg azt, hogy Báthori nem egész Szereda városát adományozta, aminthogy nem is adományozhatta, hanem valamely ottan levő jobbágytelket vagy telkeket. Úgy látszik azonban, hogy Báthori ez adománylevele nem effectuáltatott soha, mert a szeredaiak most is bírják a nagyadorjáni portiót, sőt bírják Demeterfalva tetemes részét is, melyet hagyomány szerint Bocskai István fejedelemtől nyertek, bár erre vonatkozó okmányi adatot felfedezni nem sikerült.²⁴⁰

Szereda már régen, nevezetesen 1606-ban ... (Öt sornyi és a vonatkozó két jegyzet kimarad, folytatás a 69. oldalon, a 2. hasáb 3. sorában.)

71. oldal, 1. hasáb, 7. sor: ... *mióta (1863-ban nyert) postaállomása és gyógyszerháza is van, némi emelkedés vehető észre ...*

XII. A KIS-NYÁRÁD VÖLGYE

Nyárádandrásfalva (71–72. oldal) 71. lap. új fejezet, 2. hasáb, 1–2. sor: ... *testvére, Imre, ugyanezen évben új adománylevelet nyert. A János Zsigmond által 1570. április 29-én Gyulafehérvárról kiadott adománylevélben e jószág rész andrásfalvi királyi jószágként szerepel; de az okmány kiköti az ottan lakó szabad székelyek jogainak és szabadságainak sérthetetlenségét.*²⁴¹ Ami mutatja, hogy akkor is laktak e községben szabad székelyek, ezek legtekintélyesebbike volt andrásfalvi Balog Mátyás, aki ugyan János Zsigmondtól nyer ez év április 30-án új adománylevelet andrásfalvi, somosdi, markodi, buzaházi és vataházi (így!) székely örökségeire.²⁴² *Nemsokára Andrásfalván más birtokos is jelenik meg ...*

71. oldal, új fejezet, 2. hasáb, 6–7. sor: ... *marosszéki Andoriásffalván és Szovátán, Ethéd és Újfaluban (Udvarhelyszéken) adományoz a netalán lappangható királyi jogokkal ...*

72. oldal, 1. hasáb, 2–3. sor: ... *azok a szabad székelynek jobbágyá tételét nem engedték meg.*

1614-ből bírunk egy érdekes conscriptiót Nyárádandrásfalvára vonatkozólag, melyben azokat találjuk összeírva, kik Andrásfalván Balázsij Ferenc jobbágyaivá lettek, részint hogy hadba nem mentek, részint oltalomért, részint adósságért, és ezek mind székelyek, mint neveik is tanúsítják, mint Gege-si, Péntek, Balog, Majlát, Kovács, Biró, Sütő, Nagy.²⁴³ A

Balázsiakat itt is a Gyulaffyak követték. Az 1694-i tisztségi jelentésben az áll, hogy Marosandrásfalvát Gyulaffy László bírja.

Andrásfalvát még a 17. század elején is kizárólag unitárius székelyek lakták, templomukat 1618-ban foglalta el Keserői Dajka János, s a híveket áttérésre kényszeríté.²⁴⁴ Az ev. reformátusok erőszakoskodását követték a Lázárok, akik jobbágyaikat katolikus hitre térítették; a katolikus papok zsarolásai pedig a hívek egy részét az olcsóbb görög egyesült egyházhoz kergették; de ezáltal az andrásfalviak nem veszték el nemzetiségüket, él bennük székely eredetük önérzete, s bár vallásuk folytán hibáson oláhoknak mondják, én őket keleti vallású székelyeknek nevezem és tartom, azt hiszem, teljes joggal, *mert oláhoknak csak nem nevezhetem azokat ...* (Két sor kimarad, folytatás a 6. sorban.)

Seprőd
(72. oldal) 72. oldal, 1. hasáb, alulról az 5. sor: ... 6 kapuval jegyeztetett be. Seprődön 1694-ben a tisztség jelentése szerint mindössze csak hat ház volt. *Az itten lakott Seprőd család ...*

Székelybere
(74. oldal) 74. oldal, 1. hasáb, 35. sor: ... *ahhoz tartozó javadalmakkal ajándékozta meg, melyekkel azt addig a fejedelem bírta, kivéve az ott lakó székely primorokat, valamint a primipillusokat és gyalogokat, kiket egytelkes nemeseknek tekintvén, országunk szolgálatára választunk.*²⁴⁵ *A Káthai család ma is megvan Kendőben. ...* (A 3) jegyzet kimarad.)

Mája
(74. oldal) 74. oldal, 2. hasáb, első sor: ... *Mája nagyon régi telep lehet.*

Majlád István erdélyi vajdának egy 1533. november 6-án Segesvárról kiadott ítéletében *M a i o s* és *M a i j o s* néven fordul elő.²⁴⁶ Majai Kovács László és neje, Kerestély Dorottya (majai Kerestély László leánya) utód nélküliek lévén, majai primipilláris örökségüket majai Nagy Miklósnak hagyományozták, mire Báthori Zsigmond 1587-ben március 22-én Szénaverősről beleegyezését adta.²⁴⁷ Birtoκος volt itt Mihályffy Mihály is, kiről leánya Borbárára, erről Wajai János fejedelmi írnokra szállott, kit Báthori Zsigmond 1589. április 28-án kiadott új adománylevéllel biztosított.²⁴⁸

Mája egészen 1814-ig Berekeresztúr leányközsége ... (Két sornyi és a vonatkozó 1) jegyzet kimarad, folytatás a 3. sorban.)

Márkod
(74. oldal) 74. oldal, 2. hasáb, 8–9. sor: ... *gyümölcs-tenyésztéséről vezetes falu.*

1453-ban Hunyadi János Marosvásárhelyről bizonyos *M á r k o d i B a l á z s* által eladott birtok iránt rendelkezik. (Lásd Vásárhelynél.) Márkod az 1567-i regestrumban *mai* néven, tizenhárom kapuval szerepel. 1570-ben *M a r k o d f a l v a* néven említetik.²⁴⁹ 1570-ben április 30-án andrásfalvi Balog Mátyás nyer Báthori Zsigmondtól új adománylevelet, márkodi, seprődi, buzaházi és vataházi székely örökségeire.²⁵⁰ Ugyanez év május 24-én magyarosi Zőke Gergely, János, Péter és György nyernek márkodi, kendői és magyarosi székely örökségeikre új donatiót.²⁵¹

Márkod régen erős unitárius hitközség volt, az unitáriusok itteni egyházát 1618-ban foglalta el az orthodox püspök Keserői Dajka, s a híveket áttérésre szorítja.²⁵² Mint református hitközség filiává degradáltatott, s csak 1793-ban *sza- kad el Berekeresztúrtól ...*

74. oldal, 2. hasáb, 19. sor: ... *Z a k s z ő l ő*. 1721-ben csak 20 gazda lakta ... (Egy mondat kimarad, a végéről a 2) jegyzet a bekezdés végére kerül, folytatás a 20. sorban.)

74. oldal, 2. hasáb, 29. sor: ... *három falu közt oszlott meg*.

Hogy Vataháza mikor dúlatott fel, arra nincsenek biztos adataink; fennebb látók, hogy 1570-ben még mint falu szerepel, kilenc évvel később már csak mint praedium említetik. Ugyanis 1579. június 12-én Báthori Kristóf Újvár várából Várad Pálnak, a székely sóaknák igazgatójának és Lázári Lázár udvari emberének adományozza az egész *v a t a h á z i p r a e d i u* mot Marosszéken, mely előbb *M a r k o d*, Demienháza és Buzaházához tartozott, de István lengyel király akkori „erdélyi vajda és testvérünk által azon három részt összevonva Toldalagi Balázs görgényvári provisornak és Lázár Ferenc marosszéki királybírónak adta volt, miután Várad Pál, Lázári Lázár és Posgai György árvái ezek nyomán békés birtokában maradtak, azért ezen vataházi praediumot minden tartozékaival s az ott lehető királyi joggal adjuk újból is nevezettek árváinak, kivéve az ország védelmére rendelt ottan lévő primorok, primipillusok és pixidariusok jogait és örökségeit.”⁽³⁾ Tehát habár praedium néven jön elő, de még akkor is lakva volt, mert különben nem vette volna ki az ott lakó székely primorok stb. örökségeit. Azonban úgy látszik ... (Tizenöt és fél sornyi kimarad, a 3) jegyzetutalás helye módosul, folytatás alulról a 7. sorban.)

Kendő
(74-75. oldal)

75. oldal, 1. hasáb, 20-21. sor: ... *utoljára lehúzódtak mostani helyökre*.

Az 1567-i regestrumban *K e n d e o* kilenc kapuval szerepel. 1569-ben, június 10-én János Zsigmond Gyulafehérvárról egész Kendeot Suszalts Horváth János udvari emberének, György és Gáspár testvéreinek adomá-

nyozza az ott lakó székely primorok, lófők és gyalogok birtokainak kivételével, s ezek jogai sérthetlenségének kikötésével.²⁵³ A kendői szabad székely családok közt találjuk a Z ő k e családot, kik Magyarosról származtak oda, ezek közül Zőke János és testvérei nyernek új adománylevelet 1570-ben János Zsigmondtól kendői székely örökségükre.²⁵⁴ Kendőnek legnevezetesebb és népesebb családja volt a C h i o n t h (Csont) család, melynek számos tagjai nyernek fejedelmi megerősítést itt és más szomszédos községekben lévő terjedelmes birtokaikban, nevezetesen 1570. július 5-én János Zsigmond kendői (Kendeo) Chionth Mátét és Lőrincet a székely primipillusok közé sorozza,²⁵⁵ s ugyane napon kendői (Kendeo), torboszlói és márkodi székely örökségeikre új adománylevelet ad,²⁵⁶ és ugyanez év július 20-án Chionth Antalnak ad új donatiót kendői és Marosszék számos más faluiban levő birtokaira.²⁵⁷

Volt itten a falu nevét viselő K e n d e i család is, ezek közül Kendei Györgyöt 1570. július 20-án János Zsigmond a plebeusok közül kivévén, valódi székely primipillussá teszi, s kendői, markodfalvi (így!) és mikházi székely örökségeire új donatiót ad.²⁵⁸

Kendőn és Székesen Báthori Kristóf 1577-ben, január 6-án Besztercéről a maga és Sulyok Imre korlátnok aláírásával kiadott adománylevélben Bertsenij Imre udvari emberének, „ki István lengyel királynak, valamint nekünk is nagy szolgálásokat tett, adjuk marosszéki Zekes és Kendeoben azon részjóságokat, melyeket István lengyel király Lázár Ferenc királybírónak adományozott volt, de amely adománylevelet nevezett Lázár Ferenc soha ki nem vétén s aziránt nem is rendelkezvén, halálakor reánk visszaszállt, stb.”²⁵⁹ Kendő régen Berekeresztúr filiája, attól 1814-ben vált el és lett önálló egyházközséggé. ... (Két sornyi kimarad, folytatás a 23. sorban.)

75. oldal, 1. hasáb, 1) jegyzet: *Most házszáma 66 ...* (Eleje, több mint egy sornyi kimarad.)

Berekeresztúr 77. oldal, 1. hasáb, 25. sor: ... *ijesztgetik az*
(75-77. oldal) *éjféلكor arra járókat.*

Berekeresztúri (Kerezttthur) Nagy Pál-lal 1484-ben találkozunk.²⁶⁰ Nyujtódi Pál 1566-ban hét ház jobbagyot nyer Berekeresztúron János Zsigmondtól.²⁶¹ Birtokos volt itt a Mihályffy család is, de Mihályffy Borbárában e család kihalván, annak berekeresztúri, berei, buzaházi és vajai jószágait férje, Vajai János fejedelmi írnoknak adományozza, s abban 1591. május 2-án Báthori Zsigmond által megerősítetik.²⁶² Mind e birtokok később a K e r e s z t ú r i család kezében összpontosultak. Ezen, a falutól nevet nyert híres családból *Marosszéknék több jeles főtisztje s más hivatalnoka került ki.* (Nyolc szó kimarad, folytatás a 27. sorban.)

Torboszló 77. oldal, 2. hasáb, 16. sor: ... *Határán van*
(77. oldal) *egy Keve reg nevű hely. A keve reg szó*
régen lázongást, forrongást jelentett. E

helyre is okszerűleg alkalmaztatott, mert itt egy szomorú vészemlékeket keltő néplázadás ment végbe; ugyanis a nemesség utolsó felkelésekor a Nyárád menti nép idegenkedett a fegyver felvételétől, attól félvén, hogy majd állandóan fegyver alatt marasztaltatnak, mint a csíki és háromszéki határőrök, s azért abodi Nagy Ferenc és sóváradi Tóth István vezetése alatt több ezerre menő nép sereglett össze Torboszló határán, az ez eseményről Keve reg nevet nyert helyre. Ennek hírére háromszéki határőr katonaságot rendeltek Abodra. Egyik őrmester a berekeresztúri lelkésznek testvére lévén, ennek látogatására rándult, és látván a Keve regen a sok népet gyűlöngeni, kérdi egyik odasietőtől, hogy mi van ott.

Majd megtudják, felelt ez. Alig érkezett meg a hírrel Abodra az őrmester, s alig tétettek meg ott a védelmi intézkedések, hogy a nép a Keveregről lehömpölygött, s bár az első sortűzre sokan elestek, a nép elszántan rohanta meg a katonaságot, s csak elszánt tusa után sikerült azok szétűzése. A sebesültek és fogságba jutottak Marosvásárhelyre vitettek, egy katonai bizottság szállt ki Sóváradra, ott Tóth Istvánnál megtalálták az összeesküdtek vagy inkább jogvédelemre szövetkezettek névsorát, melybe harminc faluból igen sokan voltak beírva, ezeket mind összefogdosták, de hosszabb s rövidebb letartóztatás után szabadon bocsájtattak; a két vezért, abodi Nagy Ferencet és Tóth Istvánt elítélték, és Szamosújvárra hurcolták, mindkettő ott halt el a börtönben, sőt Tóth családját valóban tragikus sors érte, mert nem volt elég, hogy a családfő összezúzatott, hanem egy égés alkalmával özvegye négy gyermekével együtt a lángok martalékává lett. Tóthnak csak két testvére maradt életben, ezek ismét tíz családra szaporíták a Tóth nemzetséget.²⁶³ Ím ez a szomorú emlékü Kevereg név eredetének története, vérrel van az bejegyezve a szabadságára féltékeny székely népnek önvédelmi történetébe.

Torboszló Szentimre filiája volt ... (Öt és fél sor a hozzátartozó 2) jegyzettel kimarad, folytatás a 22. sorban.)

Nyárádmagyarós 77. oldal, 2.hasáb, utolsó sor: ... *Marosszék* (77-78. oldal) *egy helysége sem bírt.* Látók fennebb, Atosfalva leírásánál, hogy János Zsigmond 1569. május 27-én Gyulafehérvárról magyarosi Fichior Mátyásnak Atosfalván egy székely örökséget adományoz, valamint Kendő leírásánál, hogy ugyanezen uralkodó magyarosi Zőke János, Gergely, Antal, Péter és Györgynek 1570-ben ad új adománylevelet magyarosi, márkodi, kendői és köszvényesi jószágaikra.²⁶⁴ Birtokos volt itt Mihályffy Tamás és János is, ezek defi-

ciálván, magyarosi tekintélyes birtokaikat 1580-ban Kovacsóczy Farkas korlátnok nyeri el.²⁶⁵

Magyaros vallástörténelmére megjegyzem, hogy a Fel-Nyárad-völgy legtekintélyesebb unitárius hitközsége volt, azt 1618-ig kizárólag unitárius székelyek lakják; ekkor foglaltatja el erőszakkal az erdőszentgyörgyi zsinaton szabad kezet nyert Keserői Dajka református püspök az unitáriusok magyarosi templomát, s az itteni és szomszéd falusi unitáriusokat a szombatosok ellen kimondott jószág-konfiskáció kényszerével áttérésre erőszakolja.²⁶⁶ Magyaros ez áttérítés következtében nem csak ősei hitét, hanem egyházi önállóságát is elveszíté, s bár akkor már nagyon tekintélyes község volt, egyházhatóságilag mégis Keresztúr alárendeltjévé (filiájává) lett, amint azt *fennebb látók ...* (Két sor kimarad, illetve átírva, folytatás a 78. oldalon, az 1. hasáb 3. sorában.)

XIII. SELYE ÉS BEKECS

Nyárádselye 79. oldal, 2. hasáb, alulról a 7. sor: ... *A selyei családok közt legrégebb* a falutól nevet nyert S z e l y e i család; ennek egyik előde, Selyei Domokos 1570-ben, július 9-én nyer primpilláris levelet János Zsigmondtól.²⁶⁷ Másik régi s jelenleg is *legterjedtebb a Kacsó család ...* (Egy szó kimarad.)

81. oldal, 2. hasáb, 2. sor: *minek helyett mindennek.*

83. oldal, 2. hasáb, 15. sor: ... *egészen napjainkig fennmaradt.*

Mielőtt az oly sok tekintetben érdekes Bekecstől megválnánk, foglalkoznom kell egy régi perokmánnyal, amely némely, e hegységre vonatkozó igen érdekes adatot tartalmaz. E per Báthori István fejedelem idejében kezdődött, s érdekelve volt abban ezen fejedelem adományozása folytán Somlyai Gergely fiscalis director, Bodoni Balázs görgényi várparancsnok, Kovacsóczy Farkas korlátnok, Köszvényes és Remete községek s sok más magánbirtokosok. A per folyamatja határkijárást tett szükségessé, melynek eszközlésére 1585. január 25-én birtokosokat küld ki, hogy a Remete és Köszvényes közt per tárgyát képező K o n g ó k ö v e t a helyszínén kijárják, s birtoklási viszonyait a helyszínén való tanúkihallgatás alapján kiderítsék. Az ez alkalommal tartott hosszas feleletésből kitűnik, hogy a K o n g ó k ö t a r t o m á n y a (így) a K a r a j á t - p a t a k á t ó l jobbra a B e k e c s t e t e j é g nyúlt, és hogy az mindig Köszvényes

határához tartott, és soha Remetééhez nem, mert az út, mely a Bekecs-tetőtől a Nyárádig, az úgynevezett Bekecs-saljáig lemegey, volt mindig a két község határának elkülönítő vonala, míg másfelől a Nyárád folyó mellett, Felsőköhérről Porgolátkapujáig a Kurta-patak volt a határvonal.

A hosszas pernek egy ezen évben (1585) létrejött egyezség vetett végett, mit a fejedelem is ez év április 17-én megerősített. A békeegyezmény főbb pontjai voltak, hogy a Kongókő szántóit, kaszálóit bírják ezután is Köszvényes és Remete lovas és gyalog székelyei, Somlyai és Kovacsóczy jobbágysai akként, amint eddig bírták. Ami a két község által eddig közösen bírt erdőket illeti, ezek iránt úgy egyeztek, hogy a Bekecserdeje maradjon Somlyai Gergelynek s mindkét nembeli utódjainak. A Bekecsútjától kezdve, a Várlátóhely oldalában a Kőhegy nyakáig menve egyenest azon erdőben, szintén Somlyai Gergely s kétnemű utódai kezén marad; de Somlyai is a többi peres erdőkhöz való minden követeléséről lemond, s azokat egészen a remetei székely lovasok és gyalogoknak, valamint Kovacsóczy Farkasnak s ezek utódainak hagyja szabad, háborítlan birtokukban és használatukra.²⁶⁸

És most szálljunk le a magasból, hogy a Bekecsset északról körül folyó Nagy-Nyárád völgyét tegyük vizsgálódásunk tárgyává.

XIV. A NAGY-NYÁRÁD VÖLGYE

Jobbágyfalva 83. oldal, új fejezet, 1. hasáb, 13–14. sor: ...
(83. oldal) *Az első falu, melyet völgyében érünk, J o b b á - g y f a l v a .* E falunak a segesvári országgyűlésen jobbágyságra vetett lakói közül János Zsigmond 1566. július 11-én Tóth Balázs és Ferencnek tizenöt ház jobbágyot adományoz.²⁶⁹ 1570-ben ugyanők új adományt nyernek a már korábban adományozott tizenöt jobbágyfalvi ház jobbágyra.²⁷⁰ 1649. július 20-án Rákóczi György Fehérvárról Borbély, másként Szakmáry János jobbágyfalvi jószágát teszi adómentessé.²⁷¹ A marosszéki tisztség 1694-i jelentése azt mondja: Jobbágyfalvát Tott Mihály és Boronkai Gergely bírja. Különben e falu régi jobbágynépessége újabb gyarapodást nyert, mert lakóinak egy része jövevény, s *ide telepített jobbágyokból ...* (Öt szó kimarad, folytatás a 15. sorban.)

83. oldal, új fejezet, 1. hasáb, 17. sor: ... *Régen, mint látók, a Tóth család ...*

Csíkfalva 84. oldal, 1. hasáb, alulról a 20–19. sor:
(83–84. oldal) ... *ma is megvan Jobbágyfalván, Ehedén s másutt.* Innen ered, és csíkfalvi előnevet is használt Borbély, másként Szakmáry János fejedelmi írnok, később a fejedelmi tábla ülnöke és fiscalis director, kit mint már korábban is nemesi rendhez tartozót, Rákóczi György 1649-ben július 20-án Gyulafehérvárról kiadott okmányával újból is nemesít, s enyedi házát, csíkfalvi régi curiáját és bir-

tokát, valamint jobbágyfalvi és mikházi jószágait adómenteseknek nyilvánítja.²⁷²

A helynevezések által igazolt hagyomány ...

Nyárádszent-
márton
(84–85. oldal)

84. oldal, 2. hasáb, 31. sor: ... 1332. évi rovatában is.
1566-ban július 11-én János Zsigmond Zekely Jánosnak és Chany (Csányi) Istvánnak marosszéki Szentmártonban tíz ház jobbágyot adományoz a segesvári országgyűlésen jobbágyságra vetettek közül.²⁷³ A Zekel-féle rész Kachkán (Kaczkán) Mártonra száll neje, Zekel Anna jussán. Erre 1583-ban, november 25-én Báthori Zsigmond Kolozsvárról új adománylevelet ad.²⁷⁴ Marosszék tisztségének 1694-i jelentése szerint Szentmárton nagy részét Barcsai Pál bírta.

Mint régi egyházközségnek ...

85. oldal, 2. hasáb, alulról a 16–15. sor: ... a felvidékiek templomfoglalási terveikkel felhagytak.

Szentmártonban mint központi egyházközségünkben az unitáriusok gyakran tartottak zsinatot. Zsinat volt itt 1639. július 7-én kezdődő, 1656. június 17-én, 1668. június 3-án, 1685. június 30-án, 1703. július 17-én, 1741. június 17-én, 1769. június 10-én, 1803. június 25-én.²⁷⁵

Még megjegyzem, hogy 1873-ban miniszteri engedéllyel Szentmárton régi C s í k- előneve helyett a N y á r á d- előnevet vette fel és használja.

A Nagy-Nyárádba jobbpártilag beszakadó ...

Ehed
(86. oldal)

86. oldal, 1. hasáb, 12–13 sor: ... lakói a hagyomány szerint Magyarországról származtak, és amely egy alább közlendő okmányban

E t h e d néven említették. Ethedi volt Barlabásij Ferenc, ki 1608. június 11-én nyer Báthori Gábortól adománylevelet az elnyerés óta mindig békésen bírt ehedi és hodosi örökségeire.²⁷⁶ *E falu csak 1839-ben szakadt el Hodostól ...*

Jobbágytelke 87. oldal, 2. hasáb, 6–7. sor: ... *telephelyüket ez okból nevezték így.* A hagyomány itt is történelmi alappal bír, de hogy ez felderíthető legyen, szükséges e kérdéssel tüzetesebben foglalkoznunk, s kiterjeszkednünk nemcsak e község, hanem a szomszédos H o d o s, E h e d és a Nagy-Nyárád menti M i k h á z a , K ö s z v é n y e s és R e m e t e múltjára is, mert e falukat sorsuk egybecsatolta, miért azok történelme együttesen tárgyalandó.

Felderítésre váró, homály borongta kérdés az, hogy Marosszék említett felső faluinak lakói vagy legalább azok egy része miként és mikor csatoltatott a görgényi királyi várhoz. Igen valószínűnek tetszik, bár okmányi bizonyítékunk erre vonatkozólag hiányzik, hogy ezen, a székely joggal ellentétes állapot a János Zsigmond idejébeli székely lázongások és ezek bosszús megtorlása korszakából származik, mert ezen várhoz tartozandóság nyomait az erdélyi fejedelemség első korszakában feltaláljuk, amint kitetszik Báthori Kristófnak 1580. április 24-én Gyulafehérvárról kiadott adományleveléből, mely szerint Kovacsóczy Farkasnak adományozza Remete, Jobbágytelke, Hodos és Ehed egész községeket Marosszéken, melyek a görgényi (Gheorgen) várhoz tartoznak. Adományozza minden ott létező királyi joggal, minden hasznaival, földeivel, szántóival, erdeivel, vizeivel, réteivel stb. kivéve azonban az e falukban lakó székely primorokat, primipillusokat és gyalogokat, kik a hazának szabad harcosai, valamint ezek javait és örökségeit, s kikötvén a székely jog és szabadság sérthetlenségét.²⁷⁷ Kivette tehát e faluk lakóinak nagy

tömegét, eszerint tehát ez adományozás némely nemes telekre, kisszámú jobbágyságra vonatkozott, az úgynevezett inquillinusokra; de a három fő osztály, a primorok, primipillusok és gyalogok továbbra is szabad székelyek maradtak, a két első osztály a székelyek közt szék zászlaja alatt szolgált, s csak a harmadik osztály, a darabontoknak nevezett gyalogpuskások voltak a görgényi várhoz beosztva, amint kitetszik Báthori Zsigmondnak egy alább közlendő kiváltságleveléből, melyben e faluk gyalogjairól mint görgényi várhoz tartózókról beszél; holott Báthori Kristóf fennebbi adománylevele kétségtelené teszi, hogy e községekben primori és primipillusi osztályokhoz tartozó lovasok is voltak, kik szék zászlaja alatt szolgáltak.

Volt Jobbágytelkén és Hodoson Mihályffy-féle birtok is, ezeket Mihályffy Tamás és János defectusával Báthori Zsigmond 1580. április 24-én szintén Kovacsóczy Farkasnak adományozta.²⁷⁸

Ezek előrebocsátása után mármost elemezzük egy kissé tüzetesebben Báthori Zsigmond fennebb érintett kiváltságlevelét, amely nagymérvben fogja e kérdést megvilágosítani. Ezen okmány kelt Gyulafehérváron, 1580. szeptember 22-én, ebben a többek közt a fejedelem mondja, hogy „a görgényi várhoz tartozó tisztek és gyalogpuskások Torda megyeiek és marosszékiek, J o b b á g y t e l k é n , E t h e d e n (így!) R e m e t é n , M i k h á z á n és Köszvényesen (K ö z w e n i e s) lakók jelentik, hogy őket újabb időben gyakori őrállásokkal vár kapuinál, tiszteknél stb. annyira elfoglalják, hogy otthoni dolgaik hátramaradván, családjaikat fenntartani képtelenek. Emellett pénzbeli büntetésekkel is annyira terhelik, hogy szegényebbeik koldusbotra jutnak. Ily törvény és rendszabályok nélküli állapotot továbbra fenntartani és megtűrni nem akarván, rendeljük

1ször, hogy nevezett gyalogjaink (pedites) sem a görgényi számtartó vagy provisortól, sem Torda vármegye alispán-

jától, sem Marosszék főkirálybírjától, sem semmi más törvényhatóságtól ne függjenek, hanem saját tisztjeik rendelkezése és hatósága alatt legyenek. A görgényi várban levő minden őrállástól mentesítjük. Ők otthon legyenek, de úgy, hogy ha valamely támadás híre vagy valamely küldöttünknek fedezete igényelné, a görgényi vár vagy számtartó izenetére azonnal megjelenjenek a görgényi vár megszállására és védelmére oly számmal, miként szükségeltetik. Sőt sürgős esetekben tisztjeik nem is várván a várnagy vagy számtartó izenetét, azonnal felgyűjtsék a haderőt, s a várhoz siessenek; de se várnagy, se tisztok nélküli felkelést ne rendeljenek, s szükségtelen dolgot és költséget ne okozzanak nekik.

2szor. Ami az igazságszolgáltatás rendjét illeti, rendeljük, hogy tisztjeik mondjanak első ítéletet, mellyel ha valamelyik fél megelégedve nem lenne, a görgényi provisor és várnagyhoz, onnan a mi curiánk, illetőleg személyünk elibe jöjjön az ügy. A bírságokat, akár várbírság legyen is, egyedül tisztjeik szedhetik.

3szor. Tisztjeik, mikor szükségesnek ítélik, lustrálják nevezett gyalogokat, ilyenkor fegyveres gyakorlatokat, hadmozdulatokat tétessenek, oktassák, hadászatilag kiképezzék, hogy minden eshetőségre mindenkor had- és harcképesek, elkészültek legyenek.

4szer. Gyalogjaink előnyére azt is megengedjük, hogy ha valaki közülök szükségből valamely fekvőséget elidegeníteni vagy eladni akarna, ahhoz első vételi joggal gyalogjaink bírjanak, úgyhogy örökségeikből csakis fegyvertársaiknak adhassanak el. A gyalogok kihalása esetében azok minden ingó és ingatlan javait előbb közeli, azután távoli rokonai öröklik. Aki csak fiágon deficiál, azt a leány öröklí; de aki az ily leányt feleségül veszi, az tartozik – ha különben nem is lenne fegyver alatt – a mi gyalogjaink közé állani, s minden hadi kötelezettségnek eleget tenni.”²⁷⁹

Ez okmány fényes világot vet e faluk népének dicsteljes múltjára, feltárja egész hadszervezetüket, jogviszonyaikat, nem kis mérvű szabadalmaikat, élvezett önkormányzatukat, mi a polgárkatonai állását oly előnyösen illusztrálja; de ha jogok és szabadalmakat élveztek, egyszersmind a hadi szolgálat pontos teljesítésére is rá voltak szorítva. Hogy e tekintetben mily katonás szigorral jártak el, s a hazafias kötelmek elmulasztását mily kérlelhetlenül sújtották, kitetszik éppen Báthori Zsigmond fejedelemnek 1590. november 3-án Gyulafehérvárról kiadott adományleveléből, mely szerint Domokos Bálintot és Gergelyt, Bakó Benedeket és remetei Sófalvi András, valamint ezek fiait és összes javaikat Kovacsóczy Farkasnak adományozta. Nevezettek a görgényi várhoz tartozó gyalogok voltak ugyan, és ez alapon szabadok voltak birtokaik is, de „nemrégén ármányos fogásokkal a katonai szolgálat, a várparancsnok és tisztjeik hatásköre alól kivonván, másoknak kötötték le magukat; miért mint lázadók s meg nem engedett dolgok indítói, ítéletünk alá estek, s halálra ítéltettek. Farkas Ferencen végre is hajtatott ez ítélet, a többiek életének ugyan megkegyelmeztünk, de mások rettentő példájára jobbágyságra vetettük, s így őket minden javaikkal s utódaikkal adományozzuk örökösen korlátnokunk, Kovacsóczy Farkasnak, kinek vásárhelyi Keopeczi István, ehedi Bala Máté, Ferenczy János, deményházi (Diemenháza) Dijnesi András és remetei Gál Mihály általi beiktatását, ellentmondások tekintetbe nem vételével elrendeljük.”²⁸⁰ A beiktatás ez év december 11-én meg is történt.²⁸¹ Ugyanily okból, a katonai szolgálat és tisztjeik hatósága alól való maguk kivonása miatt halálra ítéltettek jobbágytelki Farkas Ferenc fiai, Péter, Imre, Mátyás és György; életük kegyelmet nyert, de jobbágyságra vettetésén, 1591. november 3-án szintén Kovacsóczynak adományoztattak Báthori Zsigmond által.²⁸²

Az addig kegyekkel és gazdag adományokkal elárasztott Kovacsóczy kegyvesztetté lévén, ennek hodosi, ehedi, jobbágy-

telki, deményházi és remetei jószágait 1595-ben Bocskai István nyeri el, s abba statuáltatik is,²⁸³ de mindezen adományozások csak a degradáltak vagy már korábban jobbágyi sorsban élőkre s némely nemesi telekre vonatkoztak, de nem érintették az e falukban levő szabad székelyeket, ső, a gyalog székelyeket sem, mindazonáltal fennmaradt azon anomália, hogy a primorok és primipillusok szék zászlaja alatt keltek fel, míg a gyalogok, bár saját tisztjeik kormányzata alatt s Marosszék kötelékében, de mégis a görgényi királyi várhoz voltak beosztva. Ez mélyen sértette a székelyek jogait, s nem is szűntek meg ezek az országgyűléseken e visszás helyzet megszüntetését szorgalmazni, minek következtében az 1607-i kolozsvári országgyűlés kimondotta, hogy „a görgényi várhoz tartozó marosszéki darabontokra vonatkozólag végeztük, hogy mivel ők is székelyek és a szabadság őket is egyaránt illeti, ennek utána azok is a többi szabad székelyek között, mint székelyek szolgáljanak.”²⁸⁴ Ott áll az *Approbata Constitutio*, V. rész, 56. alatt: „A marusszéki darabontok Görgény várához való szolgálattól eximináltatnak és a többi székelyek közé azon szabadsággal incorporáltatnak.” Mindezen országos végzések azonnal végrehajtva nem lettek, mert Báthori Gábor 1608. szeptember 20-án Kolozsvárról 36 000 aranyforintért inscribálta Bocskai Miklós Szatmár megyei főispán és Szatmár kapitányának egész Görgény várát, az ahhoz tartozó Torda vármegyei falukkal s marosszéki Remete, Köszvényes, Mikeháza (így!), Demienháza (Deményháza), Jobbágytelke, Hodos és Eheden levő gyalogokkal egyetemben, azon joggal, amint azt Bocskai István bírta, azaz liber baronatus címen, mindkét nemre.²⁸⁵

Hogy az országos végzések mikor lettek végrehajtva, s hogy Marosszék felső részének megrövidített lakói mikor nyerték vissza székely szabadságaikat, arra vonatkozó biztos adatok hiányoznak. Alkalmasint a nagy Bethlen Gábornak volt ez igazságos műve, legalább azt következtethetjük abból,

hogy Rákóczi György fiának, Zsigmondnak adományozván 1649-ben Görgény várát,²⁸⁶ bár az adománylevélben az ahhoz tartozó faluk egyenként elő vannak számlálva, azok közt nem találjuk többé a marosszéki fennebb megnevezett falukat, amelyek e korban már a Székelyföld kötelékébe vissza voltak csatolva.

Ezeket itt elmondani szükségesnek láttam, mert csak így értelmezhattük e falunév eredetét, valamint csak így érthettük meg a Nagy-Nyárád felvidéke említett községeinek viszonyát a görgényi várhoz; most már ezen előismerettel folytathatjuk kutatásainkat Jobbágytelkén.

Jobbágytelke az 1567. évi regestrumban ... (Húsz és fél sornyi és a vonatkozó 1) jegyzet kimarad, folytatás a 87. oldal 2. hasábjának alulról a 16. sorában.)

XV. A SZENTFÖLD

Buzaháza
(88. oldal) 88. oldal, 1. hasáb, 2–3. sor: ... *Szentmártonon felül Buzaházát érjük. Buzaházán birtokos volt andrásfalvi Balog Mátyás, aki 1570-ben, április 30-án nyer buzaházi székely örökségére új adománylevelet János Zsigmondtól.*²⁸⁷ *Buzaháza érintkezési pontja a katolikusok és protestánsoknak ...* (Két szó kimarad.)

Mikháza
(88–92. oldal) 89 lap, 2. hasáb, 32. sor: ... *dézsmáigyben tett átíratában. Több régi okmányban, mint például Báthori Gábor 1608-ban kiadott – fennebb közölt – adománylevelében M i k e h á z á n a k í r a t i k, mi a Mikétől való eredet mellett bizonyít.*

Csak hagyomány az, hogy a keresztyénség ...

90. oldal, 1. hasáb, 19. sor: ... *1656-ban II. Rákóczi György védlevelet ad a kolostor számára.*

Ezen véd- és kiváltságlevél fényes bizonyítványa annak, hogy a mi erdélyi protestáns fejedelmeink mily türelmesek és felvilágosodottak voltak azon korban, amidőn az uralkodó vallások fejedelmei Európa-szerte üldözték és irtották a más vallásúakat, amidőn még Magyarországon is a magát míveltnek hirdető osztrák uralkodó vérpadokkal, csoportos száműzésekkel és legyilkolásokkal pusztítottak a protestantizmus követőit. Erdély fejedelmei nemcsak küzdöttek a vallásszabadságért, hanem azt országukban sértetlenül fenn

is tartották, s az általuk is követett uralkodó vallást más felekezetűek rovására nem engedték garázdálkodni. Nem megható-e az, hogy Erdély egyik legbuzgóbb protestáns fejedelme ad védelelet és kiváltságokat egy külföldi szerzetesek által alapított katolikus zárdának, amelynek nyíltan bevallott célja volt a protestantizmus terjedésének meggátolása, és a katolikus vallás térfoglalása egy oly nép között, hol akkor időben katolikusok nem voltak, s ami ma van, azt ezen protestáns fejedelem által védett kolostor hódította és tartotta meg.

Rákóczi említett kiváltságlevele kelt Gyulafehérvárt, 1656. április 10-én; abban a többek közt mondja, hogy törökországi boszniai ferencesek mikházi fráterei jelentik, hogy ők régebben – megfogyatkozván országunkban a katolikus lelkészek – „törökországi Bozna-Argentínából (így!) hívtattak, a Mikházán törvényesen szerzett helyre kolostort építettek, s azt huszonnyolc év óta békésen bírják és lakják, s lakták és bírták boldog emlékü édes atyánk uralma alatt is. Most azonban némelyek őket nyugtalanítják, s ezen csendes munkahelyükből el akarják zavarni, azért mi ezen boszniai szerzeteseket védszárnyaink alá véve, világi és egyházi személynek szigorúan megrendeljük, hogy a mikházi szerzeteseket és utódaikat semmi módon nyugtalanítani ne merészeljék, s a szerzetükbe belépni akarókat e szándékukban ne gátolják, stb.”

A fejedelem által ekként biztosított mikházi kolostorban oly rendtelenségek s összeütközések merültek fel, melyek a fejedelmek, sőt a pápák beavatkozását is maguk után vonták; ahonnan való függés sok botrányt idézett elő, minek következtében 1667. szeptember 5-én a bíbornokok gyűlése Rómában VII. Orbán pápa brevéjére hivatkozva megtiltá, hogy a mikházi, csíki, gyergyai s más erdélyi kolostorok idegen szerzeteseket bevegyenek, s azokat tisztekkal ruházzák fel.²⁸⁸ Ekként a magyar szerzetesek pápai és bíbornoki rendellettal biztosítottak a mikházi kolostor birtokában, s folytatták terjeszkedésüket.

Már 1666-ban az *akkori guardián Kájoni János ...* (Egy sor kimarad, folytatás a 21. sorban.)

90. oldal, 1. hasáb, 27. sor: ... *a falu végi vár romjainak anyagjával készült.*

Ezalatt ismét a szerzetesek összevesztek, s igyekeztek egymást onnan kiküszöbölni, s mint kitűnik Apafinak 1671. október 7-én Gyulafehérvárról kiadott rendeletéből, melyben a marosvásárhelyi minoriták guardiánja, Kázmérnak meghagyja, hogy a Sámsondra telepített barátokat visszahívja, mert ott meg nem tűri; „a mikeházi (így!) klostromot – melyet natióbeli barátok (így!) építettek, s melyet nekünk engedett a fejedelem – szintén elvettétek. Azért serio rendeljük kegyelmednek, hogy Sámsondról a pátereket elhívja, a mikeházi klostromot visszaadja a natióbeli barátoknak, mert ha nem, különben is restituáltatjuk, stb.”²⁸⁹ A templom a 17. század végén megtoldatott, az ekként *megnagyult új templomot ...* (Egy szó kimarad, folytatás a 28. sorban.)

92. oldal, 1. hasáb, 9–10. sor: ... *százados fák árnyában, igen szépen fekszik.*

Mikházáról még megemlítem, hogy Báthori Zsigmond 1585. március 10-én, Gyulafehérvárról mikházi (Mikháza) Zichy Jánosnak az István lengyel király és az ő hadmeneteiben szerzett hadi érdemeiért mikházi nemesi curiáját és ottani jószágát újból adományozta volt; de fiai nem lévén, most Kováczy Zsófiától született Anna, Erzsébet és Margit nevű leányait fiúsítja (in veros haeredes et succesores masculinos nominamus), s atyjuk mikeházi jószágai örökösivé teszi.²⁹⁰ Ezen okmányból, valamint a kolostornak Rákóczi által adott kiváltságleveléből, a pápai bullából és Apafi fenn kivonatozott rendeletéből is kitűnik az, hogy Mikháza a 17. században is Mikeháza nevet viselt. Hogy Mikháza lakóinak egy része a görgényi várhoz szolgált, s hogy ott Kovacsóczy Farkas

korlátnok s később Bocskai István és Miklós is bebírók voltak, azt fennebb, Jobbágytelke leírásánál előadtam.

A Mikháza feletti Csillaghegy oldalán ...

Nyárádköszvényes 92. oldal, 1. hasáb, 15. sor: ... Köszvényes is,
(92. oldal) mely falut 1484-ben K e z w e n y e s néven
találjuk, mint amelynek Benedek nevű
papja tanúként szerepel Madarasi Miklósne ez évben kiadott
végrendeletében.²⁹¹ Köszvényes csinosan épült sokadalmas hely

...

XVI. KÖSZVÉNYESREMETE KÖRNYÉKE

Köszvényesremete 93. oldal, 1. hasáb, 17. sor: *Hodosnál helyett*
(Nyárádremete) *Jobbágytelkénél.*
(93. oldal) 93. oldal, 1. hasáb, 19. sor: ... *azt mind*
szabad székelők lakván.

Úgy azt is tüzetesen előadtuk Jobbágytelkénél, hogy Remete lakóinak egy része a görgényi várhoz szolgált, valamint az is érintve volt, hogy Bocskai István s utána Miklós is bírtak Remetén bizonyos részjóságot, különben *Remetén most is megvan a Bocskai család ...*

XVII. NYÁRÁDTÓL A MAROSIG

98. oldal, új fejezet, 2. hasáb, alulról a 4. sor: *T ö v i s h e g y* helyett *T ö v i s*.

98. oldal, új fejezet, 2. hasáb, utolsó két sor: ... sok cserépdarab s más építkezési nyomok mutatkoznak. E hagyományt igazolni látszik Báthori Zsigmondnak 1583-ban kelt és alább részletezendő adománylevele, melyben a Kachkán Mártonnak adományozott jószágok között előfordul a *t ü s e d i* részjószág is, mint Kál és csinádi praediummal szomszédos helységben levő, s amely minden valószínűség szerint nem volt más, mint a néphagyomány szerint tatárok által feldúlt és e helyen feküdtnek állított *T ü s e d*, mely idővel Tövissé alakult át a nép száján. Ezt annyival inkább jogosultak vagyunk hinni, mert a *F a l u h e l y* Kál és Erdőcsinád között fekszik.

Az alább beszakadó két kis mellékvölgyben ...

Székelykál
(99. oldal)

99. oldal, 1. hasáb, 10–11. sorban: ... már 1333-ban Eustachius nevű kaáli lelkész említve van. *K á l f a l w a* néven találjuk János Zsigmond azon 1569. május 27-én Gyulafehérvárról kiadott adománylevelében, mellyel Balogh Ferenc udvari emberének adományozza egész Kálfalvát Marosszéken, az ottani szabad székelyek kivételével.²⁹² A Mihályffyak is bírtak Kálban, kihaltukkal ezt és a kisernyei praediumot is Kovacsóczy Farkas korlátnok nyeri el.²⁹³ 1583-ban, november 25-én Báthori Zsigmond Kolozsvárról Kachkán Márton és neje,

Székely Annának új adománylevelet ad az addig is bírt szentmártoni, mikházi, nagyernyei, káli, Csinád praediumi, t ü s e di (így!) és a Torda megyében lévő szederjesi részjószágaikra.²⁹⁴

Kál vallástörténelmére vonatkozólag megjegyzem, hogy már *János Zsigmond idejében az egész falu ...*

99. oldal, 2. hasáb, alulról a 16. sor: ... *communióra adatott 1670.*

Kálban mint az unitáriusok tekintélyes egyházközségében néhány zsinat is tartatott, nevezetesen 1763. június 18-án és 1796. július 2-án, melyen a Martinovics és társainak kivégeztetését tudató kormányleirat fájó szívvel vétetett tudomásul.²⁹⁵

Kál határán még némely régi ...

Ikland 100. oldal, 1. hasáb, alulról a 6. sor: ... *művének ismertetése végett kivonatoztam.*
(100. oldal)

Iklandra vonatkozólag kevés adattal rendelkezünk. 1566-ban, július 11-én János Zsigmond Kun Benedeknek adományoz Iklandon nyolc ház jobbágyot.²⁹⁶ A Mihályffyak iklandi jószágát 1580-ban Kovacsóczy Farkas nyeri el.²⁹⁷

Alább, hol Kál-pataka ...

Nagyernye 100. oldal, 2. hasáb, 15. sor: ... *önálló egyházközségként szerepel.* 1451-ben *Ern i j e*
(100–102. oldal) néven találjuk Hunyadi János egy ítéletében.²⁹⁸

1472-ben Nagerneu néven Mátyás királynak Budáról ez évben kiadott rendeletében, melyben a gyulafehérvári káptalannak meghagyja, hogy a szentkirályi kolostort a Toldalagi Andrástól nyert javakba, nagyernyei Zekel Pált kiküldöttje

mellé felvevén, beiktassa.²⁹⁹ 1507-ben Ulászló rendeletére a kolozsmonostori konvent beiktatja Zekel Ferencet Kisfalud birtokába, e beiktatásnál jelen van a többek közt nagyernyei (Nagijernye) Zekel Bernád és Wass György, Marosszék alkapitánya is.³⁰⁰ 1569. július 10-én János Zsigmond Gyulafehérvárról nagyernyei Szél Benedeket a székely lófők közé sorozza.³⁰¹ 1570. július 19-én ernyei (Erne) Sikó Pálnak ad új donatiót ernyei birtokaira.³⁰² A nagyernyei Mihályffy-féle jószág 1580-ban Kovacsóczy Farkas kezére megy.³⁰³ 1585-ben, december 8-án Báthori Zsigmond Gyulafehérvárról Bogáthi Boldizsár marosszéki főkirálybírónak adományozza azon nagyernyei nemesi curiát és jószágot, melyet Szász Imre és Dacz (így!) András primipillusok azért vesztek, mert egymással harcra kelvén, egymás testvéri vérént ontották.³⁰⁴

Nagyernye régen is tekintélyes falu volt, az 1567. évi *regestrumban* 22 kapuval ...

101. oldal, 1. hasáb, 26–27. sor: ... *kiknek fiscusra szállt javait 1727-ben a kamara directora* ... (Egy szó kimarad.)

101. oldal, 1. hasáb, alulról a 15–14. sorban: ... *erőhatalommal (katonai karhatalommal) elfoglalták*.

Ezen templomfoglalás oly vad kegyetlenséggel hajtatott végbe, hogy azt a rendelkezésünkre álló adatok nyomán egész rútságában kell az emberiség tanúságáért felmutatnunk. 1729-ben a jezsuiták katonasággal, felbujtogatott és lerészegített katolikus hívekkel jelentek meg Nagyernyén templomot foglalni. A templomukba húzódott unitárius híveket fegyveresen rohanták meg, azok közül sokakat megsebesítettek, a többit ütve-verve szétkergették; tisztos öreg lelkészüket, nagyajtai Cserey Sámuelt az utcára vonszolva úgy elverték (a jezsuiták is saját kezüleg ütötték a keresztekkel), hogy haldokló állapotba jutott, s azután ruháitól megfosztva, mezítelenül hagyták vérében az utca sarában fuldokló öreget. Ezen hősi tettük után

a jezsuiták fanatikus énekével vonultak az unitárius templomba, onnan a szószéket, úrasztalát kihordták a templom kerítésébe, darabokra törték, s az ottani sírkert fejfáit is egybehordva, felgyújtották, s a halottak sírfáiból élesztett ez örömtűz mellett proceszsiót jártak a templom körül, azt kívül-belől tömjénnel megfüstölték, s „ad majorem dei gloriam”, az öreg lelkész halálhörgései között elfoglalták.

A templommal egyidejűleg elfoglalták az unitáriusok papi és mesteri lakát, iskolaházát, 46 darab szántóföldjét, két zsellértelkét, melyeket mind unitárius hívek ajándékoztak az unitárius egyházhoz. És ezen durva merénylet, a tulajdonnak ily erőszakos elorzása, a vérontás és vad orgia büntetetlenül maradt; a szegény unitáriusok hiába folyamodtak a kormányshoz, fel egészen az udvarhoz, se templomukat, se elvett birtokaikat soha vissza nem nyerhették.³⁰⁵

Így járt el az osztrák uralom szövetségeseivel, a taláros ördögökkel azon országban, mely a vallás és lelkiismeret szabadságát már 1570-ben törvénybe iktatta, s mely azt a protestantizmus kizárólagos uralma idejében sem szegte meg soha, sőt miként fennebb, Mikházánál láttuk, a legprotestánsabb fejedelem veszi oltalma és védszárnyai alá azon jövevény szerzeteseket, kik katolikus propagandát csinálni jöttek. Aztán ki meri még ily tényekkel szemben állítani, hogy minket magyarokat az osztrák uralom civilizált? Minő ámitás! Hisz az osztrák uralom egy virágzó civilizációt, egy szabad intézmények alapján kifejlett alkotmányosságot igyekezett itt nálunk halomra dönteni. Barbár kegyetlenségnél, vallási és politikai üldözésnél, minden nemes és nagy ledöntésénél más emléket közöttünk nem hagyott. Ezen uralom az emberiség történelmének legsötétebb lapjait tölté be, az egy szégyenfoltja az emberiségnek, amelytől minden népnek undorral és megvetéssel kell elfordulnia. Átok volt az rajtunk, átok az emberiségen, mely az emberiség előhaladását századokkal késleltette. Véres keze mindenütt nyomokat hagyott a népek történetében. Ott

van véres bélyege Olaszországban, Spanyolországban, Németalföldön, Svéciában, Franciaország invázióiban; ott Németország véres küzdelmeiben, melynek vallási meggyőződését vérbe fojtotta, melynek egységét, hivatásszerű nagyságát századokon át gátolta. Nemcsak mi magyarok tekinthetünk megvetéssel ez uralomra, hanem leginkább Németország az, mely a testvérgyilkos kézen száradt százezrek véérért és százados pangásáért megbüntetheti az osztrák uralmat, s megbüntetheti az apák vétkét a késő utódokban. Az ernyei kegyetlenség legyen reánk is emlékeztető jel. A jezsuiták ezen vad eljárása nemhogy megtorolva nem lett, hanem ők lettek Nagyernyén a helyzet urai. *Ez időtől fogva az unitáriusok kis fából épült imaházba szorultak ...*

Tófalva

(102–103. oldal)

102. oldal, 2. hasáb, alulról a 4–3. sor: ... *nemsokára lakosokat nyer, kitetszik abból, hogy 1582-ben botházi Bodoni Gergely kolozsvári Literati Gábornak botházi birtokáért marosszéki T ó t f a l u b a n (így!) egy ház jobbágyot és 150 forintot ad, s erre Báthori Zsigmond jóváhagyását is kieszközli.³⁰⁶ Ez a Literati Gábor Tótfaluban másik jószágot is cserélt cherinai Vuketievich János udvari embertől, ki 1583-ban a marosszéki Tótfaluban levő *Z e k e l r é s z n e v ű p r a e d i u m* ot (így!) átengedte egykor dézsi kamara ispán, most fejedelmi titoknak kolozsvári Literati Gábornak cserébe, ennek szintén marosszéki csejdi jószágáért, ki e cserére a fejedelmi jóváhagyást megnyerte.³⁰⁷ 1607-ben Rákóczi Zsigmond Nagyenyedről szeptember 23-án keltezett adománylevelet ad Pataki Jánosnak egész *T h o f a l w á r a* (így!), melyet részint nejével kapott, részint pénzen vásárolt.³⁰⁸*

Mindezekből az tűnik ki, hogy Tófalvát régen Tótfalunak hívták, talán arról, hogy Vuketievich által telepített első lakói talán tótok voltak; és az, hogy volt Tótfalunak egy

S z é k e l y r é s z nek nevezett praediuma, amelyben a széke-
lyek külön laktak. Különb en a régi Tótfalu lakói elpusztul-
tak, mert az 1694-i tisztségi jelentés azt mondja, hogy Tót-
falut csak két ember lakja, s így mostani oláh eredetű lakói
csak a múlt században telepítették át földesuruk, a Bálin-
tithok által a Mezőségről oda; de hogy régi lakói vagy
legalább az úgynevezett Székelyrészen lakók szabad széke-
lyek voltak, az kitűnik az 1614-i és későbbi lustrális
könyvekből, melyekben *lakói szabad székelyként szerepelnek ...*
(Négy és fél sor a hozzá tartozó 4) jegyzettel kimarad, foly-
tatás a 103. oldalon, a 1. hasáb, 2. sorban.)

103. oldal, 1. hasáb, 33–34. sor: ... az egyetlen tagosított
határ volt az egész Székelyföldön ...

Csej d
(103. oldal) 103. oldal, 2. hasáb, 2 sor: ... *Czyeid* és
C h e i j d néven fordul elő. Sőt nevének
egy harmadik variációjával is találkozunk
János Zsigmond 1566-i adománylevelében, mellyel Zekel Fe-
rencnek marosszéki C h e y d f a l w án tizenöt ház jobbágy-
ot adományoz.³⁰⁹ 1583-ban a Literati Gábor fennebb említett
csereokmányában C h y e y d nek íratik.

E faluban született ...

Székes
(103–105. oldal) 103. oldal, 2. hasáb, 20. sor: ... *hegykebelben*
rejtőzködik Székes.
1285-ben pünkös d utáni nyolcadnapon
László király Zekesről ad ki egy okmányt, melyben a szatmár-
németi vár építéséhez a Szamoson (Z o m u s) követ szállító
hajók vámmentességét engedélyezi.³¹⁰ Nem lehet határozot-
tan állítani, hogy ez az okmány a székelyföldi Székesen kelt
volna, bár valószínű, mert ezidőtájt László király a tatárok

elleni harcok folyama alatt megfordult Erdélyben. Mindenesetre érdekes adat arra, hogy a Szamoson azon időben hajókázás folyt. 1291-ben Zekes és Rijho közti K w t (Kut) nevű helyet Warday Tamás Kolnuk Dániel grófnak (ispánnak) adja el.³¹¹ Z e k e s f a l w a néven találjuk Hunyadi Jánosnak 1451-ben, a szászszebesi országgyűlésen kiadott ítéletében, mely által a székesfalvi, szentannai, udvarfalvi részjóságok Gerew István leányai, Margit és Mártának ítéltetnek oda.³¹² 1569-ben, július 1-jén János Zsigmond Tordáról Pataki Imre kedves udvari emberének ad adománylevelet Z e k e s re, az ottani székelyek jogának sérthetlenségeit kikötvén.³¹³ Székes az 1567. évi regestrumban Zekes néven, 7 kapuval fordul elő ... (Két szó kimarad, folytatás a 21. sorban.)

103. oldal, 2. hasáb, utolsó sor: ... *Lázár Ferenc marosszéki főkirálybírónak adományozott volt István lengyel király; de Lázár az adománylevelet nem vevén ki, halálával az visszaszállt a fejedelem adományozására. Hogy pedig székesi Bercsenyieknek ...* (Két szó kimarad, folytatás a 104. oldalon, az 1. hasáb első sorában.)

105. oldal, 1. hasáb, 19. sor: ... *öles fával sem tudtuk elérni.* Alkalmasint itt feküdt azon Kut (K w t) nevű hely, melyet 1291-ben Kolnuk Dániel vett meg (lásd fennebb).

De térjünk vissza a Maros völgyére ...

XVIII. MAROSVÁSÁRHELY FEKVÉSE ÉS KELETKEZÉSE

Marosvásárhely 107. oldal, 1. hasáb, 19–20 sor: ... *legalábbis egy százados életre volt szüksége.*

(106–174. oldal) 1344. október 18-án András mester, a három nemű székelyek, Brassó és Beszterce ispánja Székelyvásárhelyről (in Foro Siculorum) kiadott okmányban bizonyítja, hogy György mester, András udvari katona fia György ispánt (comes), Orbos székely fiát Ferenc fia testi sérelméért, kit Erne véletlenül megölt volt, kielégítette, s azért a nemzeti gyűlés színe előtt a vád alól felmenti.³¹⁴ *Hogy Nagy Lajos korában is még ...*

107. oldal, 1. hasáb, alulról a 7. sor: ... *nyers bőreit ők vehessék meg.*

1409-ben (fer. IV. prox. p. festi b. Martini conf.)³¹⁵ a vásárhelyi udvarban (in curia Wasarhelyini) tartja Marosszék első ismeretes közgyűlését Zenthannai Pál elnöklete alatt.³¹⁶

Hunyadi János 1448-ban ...

107. oldal, 2. hasáb, 2–3. sor: ... *mikor a székely örökösödés rendje megállítatik.* 1453-ban (f. VI. prox. ante festi b. Joh. bapt.)³¹⁷ Hunyadi János ismét Zekel Vásárhelyt van, honnan Marosszék esküdt bírának, Erdelij Miklós főkirálybírónak és Bichak (Bicsak) főkapitánynak elrendeli, hogy valamely örökségbe, melyet Th... (alkalmasint Thoth) István Márkodi Balázstól 20 aranyforinton vásárolt, s mely neki most odaítéltetett, beiktassák.³¹⁸

1507-ben, amidőn király rendeletiből a kolozsmonostori konvent kiküldötte Kisfaludban Zekel Ferencet beiktatja, jelen van Balajj András székelyvásárhelyi (Zekel Vásárhely) bíró, Kovách János és Zerdajj Balázs polgárok.³¹⁹

1562-ben Zekel Vásárhely bírója, N y e r g e s S e b e s t y é n, kinek és a többi bírónak kértére János Zsigmond az 1559-i fehérvári országgyűlésen, annak július 12-i ülésében megállapított articulusait a székelyeknek úgy, amint boldog emlékü atyja helybenhagyta, az ország törvényei közé iktatta.³²⁰ *Az 1567. évi regestrumban ...*

107. lap. 2. hasáb. 8–9. sor: ... *Legelső szabadalomlevele Mátyás királytól van, 1470. április 18-án, ebben Erdély vajdájának és alvajdájának rendeli, hogy Zekel Wásárhel (így!) lakosait törvénytelenül zsarolni ne merészeljék, ne zálogolják, hanem kinek ellenük keresete van, a város tanácsa előtt keresse.*³²¹ Hajtópénzt e város lakóitól ne szedjenek. Következő, 1481. évben Báthori István erdélyi vajda rendeli, hogy Zekel Wásárhely kiváltságainak és törvényeinek érvénye fenntartassék.

Második szabadalmát ugyan a nagy Mátyás király, 1482-ben, hainburgi táborából adja ki. *Ebben Wasarhel néven ...* (Egy sor átírva, folytatás a 10. sorban.)

108. oldal, 1. hasáb, 8–10. sor: ... *alapulását történelmileg legfellebb a 14. század elejére tudjuk felvinni.*

A nagy Mátyás király különösen kegyelte e várost, s hosszantartó uralma alatt úgy ő maga, mint az általa inspirált erdélyi vajda, Báthori István, mindent megtettek e város gyors fejlődésének előmozdítására. A nagy királynak már fennebb kivonatozott kiváltságtevéseit vajdájának és erdélyi helytartójának szakadatlan sorozatban követték oly kiváltságlevelei és rendeletei, melyek e már hadászati fekvésénél fogva is fontos város emelkedésének mindannyi hathatós emeltyűjét képezik. Érdekes lenne ez okmányok szó szerinti közlése, de a

korlátolt tér, mellyel munkaköröm rendelkezik, nem engedik ezt meg; mindazonáltal mégse tehetem, hogy legalább kivonatilag azokat ide ne iktassam, mint Marosvásárhely múltjának fénypontjaira útmutatást, és tájékoztatást nyújtva Marosvásárhely jövő monográfiusa számára, aki e nagy munkát kedvezőbb auspiciumok közt folytathatandja, miként én azt önerőmmön anyagi nehézségekkel küzdve megkezdettem.

Báthori István országbíró és erdélyi vajda kiváltságlevellei és Marosvásárhelyre előnyös rendeletei így következnek:

1481. április 9-én Görgény várából Ramocsa Lőrinc és Mihály görgényi várparancsnoknak rendeli, hogy Wasarhel lakóit régi szabadalmaikban háborgatni ne merészeljék.³²²

1483. november 23-án Báthori István Medgyesről rendeli a görgényi várnagyok és Marosszék kapitányainak s más hadi tisztjeinek, hogy Zekel Wásárhel lakóit – kik régi törvény és szokás szerint országon kívül táborozni nem tartoznak – ne kényszerítsék a jelen hadmenetelben való részvételre, fennmaradván azonban azon régi kötelezettségük, hogy ország határán belül táborba szálljanak.³²³ 1484-ben *Báthori István vajda rendeli ...* (Három sor kimarad, folytatás a 14. sorban.)

108. oldal, 1. hasáb, 17. sor: ... *ország határán kívül való katonáskodástól ismételten mentesíti.*

1485. október 23-án Báthori István a Földvár alatti táborból Marosszék tisztjeinek megtiltja, hogy vásárhelyi lakosok ügyeibe avatkozzanak; azokat – kik törvény szerint magok is ítélnék – elítélni ne merészeljék.³²⁴

Következő, 1486. év január 6-án maga Mátyás király ad ki Budáról egy fontos kiváltságlevelet, melyben Zekel Wásárhel lakóinak kérésére, azok javait szíven hordván s előmozdítani törekedvén, azokat minden adó- és vámtól (tributo seu teulonii), mit lovaik, szekereik, ökreik vagy személyeikről a mi földünkön s minden, akár királyi, akár királynéi vámos

helyeken fizettek vagy fizetendők lennének, örök időkre felmentjük.³²⁵

1488-ban (fer. IV. prox. p. Dominicam Quasimodo)³²⁶ Budáról Mátyás király a besztercei posztókereskedők és szatócsok részére kiadott kiváltságlevelében megengedi, hogy Zekel Wásárhel kivételével másutt szabadon kereskedhessenek,³²⁷ amiből azt következtetjük, hogy e cikkek elárúsítására Marosvásárhely egyedárusági joggal bírt.

Mátyás uralma után se lett Marosvásárhely mellőzve, s különösen az erdélyi vajdák folytonosan örködtek fejlődése felett, s számos rendeleteik által biztosíták szabadalmaikat, s védelmezték a jogsérelmek ellen. 1521-ben, június 17-ről Báthori István, Szaniszló fia Szentágotáról rendeli, hogy Marosszék tisztjei Wásárhely lakóit – kik saját jurisdictióval bírnak – ítélni ne merészeljék.³²⁸

Ugyan 1521-ben Báthori Szaniszló fia ...

108. oldal, 1. hasáb, 21. sor: ... *ne állomásozzék.*

Maga János király (Zápolya) 1532-ben Péter és Pál napján Marosvásárhelyt mulatott.³²⁹

1536-ban Majlád István vajda ...

108. oldal, 1. hasáb, 24. sor: ... *szerte járhassanak.*

1538. május 9-én Majlád István vajda Zekel Wásárhelyt időzván, szentgyörgyi Thoth Mihály által némely vásárhelyi polgáron elkövetett hatalmaskodásért 38 forint bírságot fizettet.³³⁰

1539. december 15-én ugyanő Fogaras várából Marosszék tisztjeinek rendeli, hogy szentgyörgyi Thoth Mihály Sánta Pál nevű szolgája felett – ki azért fogatott el, mert marosvásárhelyi (M a r o s V a s a r h e l) Kabalás Balázs házát fegyveresen megrohanta, és a gazda életét fenyegette – mihamarabb törvényt lássanak, s ítéletet hozzanak.³³¹ Ez okmány nem annyira tárgyánál, mint inkább azért fontos,

mert tudtommal Vásárhely Maros- előnévvel legelőbb fordul elő, mellyel szemben azonban a Zeke- előnév még jó darabig megtartja uralmát.

A Marosvásárhely iránti kegyelet és előszeretet a nemzeti fejedelemség korszakában sem csökkent, sőt emelkedett. Péter oláh vajda 1541. július 25-én Fogaras alatti táborából hadainak halálbüntetés terhe alatt megrendelte, hogy az oltalma alá vett Zekel Vásárhelynek tűzzel-vassal kárt tenni ne merészeljenek.³³²

Az interregnum alatt, 1554-ben *Dobó István és Kendi vajdák ...*

108. oldal, 1. hasáb, 27. sor: ... *Vásárhely lakóinak.*

A városok és a polgári elem fejlődését lelkén hordó s azt lehetőleg elősegítő Izabella királynő *1557-ben rendeli, hogy ...* (Négy sor átírva, folytatás a 32. sorban.)

108. oldal, 1. hasáb, 35. sor: ... *ugyanez évben kelt okmányban megengedi és Mehchey ítélőmestere által elrendeli, hogy Zekel Vásárhely lakói maguk közt házakat eladhassanak és vehessenek. Egy harmadik, ugyanez évben kiadott kiváltságlevele által Zekel Vásárhely lakóit úgy erdélyi, mint magyarhoni birtokaiban minden vám alól kiveszi. Helytartója, Martinuzzi gyakran fordul meg Vásárhelyt, s mint alább látni fogjuk, többször tart ottan országgyűlést.*

János Zsigmond szintén kegyelte Marosvásárhelyt, számos kiváltságokkal látta el, viszont Marosvásárhely lakói szilárdan ragaszkodtak a magyar nemzet létfeltételét alkotó erdélyi fejedelemséghez, s annak megszilárdulását teljes áldozatkészségükkel elősegíteni nem szűntek meg. Ezt leginkább János Zsigmond kiváltságlevelei bizonyítják; ezek közül az első 1557-ből való, melyben a szék tisztjeinek rendeli, hogy a vásárhelyi iparosokat ne terheljék.

Nevezetesebb ennél egy másik kiváltságlevele, melyet 1560-ban (fer. V. prox. p. festi b. Elisabetha virg.)³³³ Kolozsvárról ad ki, ebben többek közt mondja: „tekintve a mi Zekel Vásárhel nevű városunk lakóinak hű szolgálatait, kik úgy előttünk, mint édesatyánk előtt kedvessé tudták magukat tenni, azért különös kegyelmünkből, s hogy hűségünkre még inkább lekössük azon város lakóit, az ország minden más ítélőbírósága alól kivesszük, az egyházi hatóság kivételével, s más királyi városaink szabadalma értelmében csak a mi ítéletünktől tesszük függővé úgy, hogy bárminő és bárki által indítandó per vagy kereset a zekelvásárheli bíró és esküdtek előtt folyjon, azok által ítéltessék el, s ha valamelyik fél fellebbezést nem kér, ott be is végeztessék; de mivel az embereket perlekedő hajlamuk gyakran perbe juttató hosszú perekbe sodorják, hogy ily bajnak gát vettessék, rendeljük, hogy Zekel Vásárhel bírái és esküdtei, jeleniek és jövődöbeliek, minden pereket, bármiben és bárki által indíttassanak, gyorsan ellássák, s azoknak revízióját egyenesen a mi királyi curiánk, valamint utódaink, királyok és vajdák curiái elibe terjesszék, minden csatolványaival együtt, érett megfontolás, felülvizsgálás és megállítás végett. Rendelem azért minden ispányok, alispányok, várnagyok, tisztek, s különösen Marosszék tisztjeinek, hogy nevezett várost ezen törvénytételi jogában sérteni ne merészeljék, sőt abban oltalmazták bárki ellen is.”³³⁴

Ez okmány igen fontos, mert az, ha nem is mondja ki egyenesen, de tényleg a szabad királyi városok sorába emeli Marosvásárhelyt, fél századdal elébb, mint ez decretálva lett.

1562-ben János Zsigmond a hadvezéreknek és hadvezetőknek rendeli meg, hogy lovaikat a város határán ne legeltessék.

1571. január havában János Zsigmond huzamosabb ideig múltat Marosvásárhelyt; ez időre esik (január 6-án) azon nevezetes országgyűlés, amelyben a vallásszabadság decretáltatott, és az unitárius vallás becikkelyeztetett. Vásárhelyt van a

fejedelem még ez év január 20-án is, innen intézkedvén e napon egy Makfalvát érintő perben.³³⁵ Utódja szintén számos kiváltságlevéllel biztosítja e város jogait és önkormányzatát, így 1572-ben *Báthori István ...* (Hét sor kimarad, illetve betagolva, folytatás a 43. sorban.)

108. lap, 1. hasáb, alulról a 7. sor: ... *hatalmaskodását tiltja.*

1581-ben Báthori Zsigmond az italok szabad árulását engedélyezi. 1593-ban *Báthori Zsigmond ...*

108. oldal, 1. hasáb, alulról a 3. sor: ... *keresete ne legyen.*
1596-ban Mária Krisztina rendeli, hogy Bogáthi Boldizsár és Toldy István küldötte...³³⁶

Hogy Mihály vajda ...

108. oldal, 2. hasáb, 8–9. sor: ... *senki felhatalmazása nélkül ebben a városban ne erőszakoskodjék.*

1607-ben, március 16-án Rákóczi Zsigmond Vásárhelyt múlat, innen adja ki e napon az erdélyi lutheránus püspökség kiváltságlevelét, mely így van keletezve: *d a t u m i n M a r u s W a s a r h e l*,³³⁷ és így egy új adatot szolgáltat arra, hogy a *M a r o s*- előnév a *Z e k e l*- mellett használtott már Bethlen Gábor előtt is.

Azonban mindenkinél nagyobb kegyelet és előszeretettel ...

108. oldal, 2. hasáb, utolsó sor: ... *a Marosvásárhely név.* Ez időtől fogva lett Vásárhely szabad királyi várossá, s indult meg egészen napjainkig lehető rohamos fejlődése és virágzása. Marosvásárhely *p é n z v e r é s i j o g g a l* is bírt, amint kitetszik az 1671. és 1673. évi országgyűlések végzéseiből, melyek szerint Marosvásárhely, Brassó, Szeben és Besztercének minden usualis pénznek igaz ligában való veretése megengedettik.³³⁸

Ezen szabadalmak ...

109. oldal. 1. hasáb, alulról az 5–3. sor: ... az 1567. évi regestrumban még mint falut találhatjuk *S a s w a r i j t 4 kapu járulékkal*, bár már ekkor ott bebíró volt Marosvásárhely, amint kitetszik egy 1577-ben káli Kun Benedek és csittfalvi Basa Mihály által eszközölt sásvári határkijárásból,³³⁹ sőt ennél későbbben, nevezetesen 1580-ban ...

109. oldal, 2. hasáb, 3. sor: ... még ekkor is külön faluként szerepel. 1590. november 25-én Báthori Zsigmond Kolozsvárról adománylevelet ad ki, mely szerint székelyvásárhelyi Keopecki Jánosnak mindkét nemre újból adományozza *S á s - v á r i b a n*, Jedden, Backamadarason Marosszékbén, továbbá Gerebenesen, Petén, Balánban (Torda) és Kisszóllósben, Hosszúaszóban (Küküllő) levő birtokaikat.³⁴⁰ Ebből világos, hogy 1590-ben Sásvári még falu volt, s már ekkor vásárhelyi polgár birtokában volt, s alkalmasint e révén olvadt be Vásárhelybe. 1724-ben *B o r o n y a i M a r g i t ...*

109. oldal, 2. hasáb, 10. sor: ... adóját is a város pénztárába fizeti.

Székelyfalvára vonatkozólag messze felható okmányi adatok állnak rendelkezésünkre. Így 1487-ben Lépes Lóránd erdélyi vajda a gyufehérvári káptalannak elrendelvény Literati Antal Küküllő megyei főjegyzőnek korntelki birtokába való beiktatását, a káptalan által felveendő regiusok között ott találjuk székelyfalvi (*Z e k e l f a l w a*) Jakab Ádámot.³⁴¹ 1519-ben egy Kisfaludot érdeklő s alább részletebben ismertetendő perben székelyfalvi (*Z e k e l f a l w a*) Sánta Miklós mint a benefalviak ügyvédje szerepel. Az 1567-i regestrumban *Z e k e l j f f a l w a* néven, külön faluként van két kapuval bejegyezve.

1583. június 7-én Báthori Zsigmond új adománylevelet ad szentannai Polyák János (Ferenc fia) és nővéreinek, Klárának (Sarmasághi Mihályné), Annának (vajdaszentiványi Literati Istvánné), valamint Polyák Miklós Klára nevű leánya számára az elődeik és szülők által is bírt székelyfalvi (Z e k e l j - f a l w a), úgy primipilláris, mint plebeusi székely örökségek alkotta birtokaikra, valamint bergenyei, hoczoi (H a r c ó), ménesi, felei, csávási (C h i á v á s), galambodi, udvarfalvi, szabadi (Z a b a d), bárdosi és szabédi (Z á b e d) jószágaikra, mindkét nemre.³⁴² 1585-ben Báthori Zsigmond a város Derekelwe nevű, Székelyfalva felé eső határát járattja ki. 1590-ben Sarmasághi Mihályné (Polyák Klára) fiai, Gábor, Elek és György fennebbi jószágait, azok közt a székelyfalvit (Z e k e l j f a l v a) is cserébe adják székelyfalvi Polyák Klára vingárdi Orbai Kristófnének topai, szentmihálytelki, györgyfalvi és patai jószágaiért.³⁴³

A fenn körülírt székelyfalvi birtok fennebbiek magvaszakkadtával 1597-ben Balázsij János fejedelmi titkár kezére ment, kitől Mikó Ferenc vette meg. 1609-ben Székelyfalvát Marosvásárhely város megcserélte Mikó Ferenc és Toldalagi Esztertől, adván érte Szabadban tizenkét népes jobbágytelket, minek következtében a városhoz applicálta Báthori Gábor.³⁴⁴ De nemcsak ez okmányokban maradt fenn a hajdani Székelyfalva, hanem annak még ma a helyszínén is feltalálhatjuk némi emlékét és nyomait.

S z é k e l y f a l v a a v á r o s t ó l é s z a k r a ...

109. oldal, 2. hasáb, 31–32. sor: ... *de ezen beköltözés a 17. század kezdeténél, a fennebb előadottak alapján, korábbra nem tehető. Gordásfalva, melyet a hagyomány ...* (Három sornyi kimarad, folytatás a 36. sorban.)

109. oldal, 2. hasáb, alulról a 3 sor: ... a Holtmaros közelében. E kettőről semmi okmányi adat nem áll rendelkezésünkre.

Benefalva ma is létező falu ...

110. oldal, 1. hasáb, 21. sor: ... Kisfaludot alapíthatták.

Kisfaludra vonatkozólag szintén okmányi adataink vannak, bár nem könnyű eligazodni, hogy egyik-másik adat a kettő közül melyikre vonatkozik. 1453-ban a náznánfalvi és *k y s f a l u d i s z é k e l y e k* perelnek Semijén, Bolgár László és Szentkirály lakóival.³⁴⁵

1508. július 16-án Budáról Ulászló Perényi Imre nádor és Bazini Péter erdélyi vajdának rendeli, hogy szentgyörgyi Thoth Miklósnak benefalvi és *k y s f a l u d i* jószágait – melyeket a székely nemzeti gyűlés azért vett el, s őt magát azért száműzte, hogy idézetre a gyűlés előtt meg nem jelent, s a gyűlés tilalmára nem figyelve vajda szolgálatába állt – adassák vissza Thothnak, s az ügyben törvényt tegyenek, s ítéletet hozzanak.³⁴⁶

Az ez okmányban említett *K y s f a l u d n a k* Benefalvával való említése kétségtelenné teszi, hogy itt a Vásárhelybe olvadt Kisfaludról van szó; de fontos ez okmány főleg azért, mert kétségtelenné teszi, hogy a régi székely nemzetgyűlések a száműzés és jószágelkobozás souverain jogát is gyakorolták. Ez ügygel kapcsolatos másik fontos adat Zápolya János 1519-ban (fer. II. prox. a. festi nat. b. virg. glor.)³⁴⁷ kiadványa, melyben tudatja, hogy Barlabássi Lénárd alvajda Marosszék tizenkét ülnökével Székelyvásárhelyt szentgyörgyi Thoth János ügyében törvényt ülven, Thoth János ügyvédje, Frátha Mátyás és a benefalviak ügyvédje, székelyfalvi Sánta Miklós beszédjeikből kitűnt, hogy szárhegyi Lázár András (alkalmasint székelyek kapitánya) Thoth János atyját, Miklóst a Székelyföldről száműzven, jobbágyait szabad székelyeknek jelentvén felszabadítja; de a benefalviak

ügyvéde azt, hogy valóban szabad székelyek lettek volna bebizonyítani nem tudván, az ellenügyvéd pedig bebizonyítván, hogy azok a Thothok valódi földönlakói voltak, s csak erővel szabadították fel, azért a vajdai törvényszék a benefalviakat Thoth János jobbágyainak nyilvánítja.³⁴⁸

Ez okmányból olyan valami tűnik ki, hogy a székely nemzeti gyűlések nemcsak a jószágelkobzás, hanem a jobbágyok felszabadítása jogát is gyakorolták. Az, hogy a nemzetgyűlés meghatalmazottja által szabad székelyekké tett benefalviak visszaíteltettek a vajdai szék által a száműzött fiának, nem alterálja e jog létezését, mert II. Lajos uralma alatt sok törvénytelenység és jogellenes történet, itt is úgy látszik, hogy csak a benefalviakat restituálta a vajdai ítélet, mert a kislelkiokről nem lévén szó az ítéletben, azok úgy látszik, továbbra is szabad székelyek maradtak, s hogy azok maradhasanak, nemsokára Marosvásárhelyre költöztek át, s határukat is odacsatolták.

Az 1567-i regestrumban két *K w s f a l w d o t* találunk, egyik után egyszerűen az van írva, *p a u p e r e s*, a másik után pedig négy kapu van bejegyezve. Minden valószínűség szerint az előbbeni, szegénynek minősített *Kwsfalwd* csatlakozott Vásárhelyhez, mert a hagyomány szerint a hosszas perlekedésben elszegényedvén többen eladták birtokaikat a városnak, s elszéledtek, leginkább Vásárhelyre telepedtek, mások azért telepedtek át a városba, hogy oltalmat nyerjenek volt földesuruk zaklatása ellen, s így a város népességét gyarapították. Az így lakosok nélkül maradt *Kwsfalwd praedium* má vált, s legnagyobb részben sámsondi Lázár János által bíratott; de ezen részt, az úgynevezett *C y s f a l u d i p r a e d i u m o t* is megvásárolta a város, s annak Vásárhelyhez való csatolására 1568-ban az engedélyt János Zsigmondtól megnyerte.³⁴⁹ Ez a *kislelki praedium pedig* ... (Tíz sornyi kimarad, folytatás a 32. sorban.)

XIX. MAROSVÁSÁRHELY KRÓNIKÁJA,
ALAPÍTÁSÁTÓL A JELEN KORSZAKIG
LEHOZVA

111. oldal, 1. hasáb, 8. sor: ... a 14. század közepén, nevezetesen 1367,³⁵⁰ 1370 és ismét 1377-ben immár Nagy Lajos meglátogat ...

111. oldal, 1. hasáb, 22. sor: ... *nemzeti gyűlést*.
1453-ban Hunyadi János ismét Vásárhelyt van (lásd fennebb).

1487-ben Zekel Vásárhely városa Somogy[i] Jánosné és Kerelő[i] Páltól megcseréli a B o d o n t h o r o k nevű tavat, adván azért a V á g o t t B e r e k nevű helyet.^{350a}

1492-ben a nagy M á t y á s k i r á l y t ...

111. oldal, 1. hasáb, 1) jegyzet vége: ... 66–67. lapján és Kolozsvári Oklevéltár, Jakab Elek, (oklevéltár Kolozsvár története első kötethez, Buda, 1870) 68, 93.

111. oldal, 2. hasáb, 21. sor: ... 1532-ben Péter Pál napján Zápolya János maga is ...

111. oldal, 2. hasáb, 4) jegyzet vége: ... 1340. lap. Lásd fennebb hivatkozást.

113. oldal, 2. hasáb, 33–34. sor: ... *Homonnai miatt nem sokat végeztek*.

1608-ban Báthori Gábor megengedi, hogy a haza szolgálatában fogságra esett vásárhelyi Balogh Péter javai eladathassanak, hogy ötlet a törökök kezei közül kiszabadítsák.

1609-ben rendeli, hogy a vásárhelyiek a Fogaras előtti táborba eleséget szállítsanak, s ugyanez évben megengedi, hogy a város határának bizonyos részeit a város lakói közt felosszák.

1611-ben Báthori Gábor ...

113. oldal. 2. hasáb, alulról a 15. sor: ... 80 lovast és 100 gyalogost állított ki, miért Báthori fejedelem egy leiratában meg is dicséri hűségüket, s továbbra is hasonlóan buzdítja.

1612-ben a város hadjutalékának a fehérvári táborba való küldetését rendeli.

1613-ban a Bethlen Gábort behozó törökök ...

113. oldal, 2. hasáb, alulról a 6. sor: ... a szomorú feldúlástól.

Bethlen Gábor 1615-ben adójukba betudandó 1000 forintot rendel kiszolgáltatni Vásárhely által a hadsereg számára, és száz gyalog küldését parancsolja.

1619-ben a viasznak külföldre kivitelét tiltja, és a lippai táborból a vásárhelyi nemes telkek iránt intézkedik. Ezen alapult a vásárhelyi nemes házaknak egészen 1849-ig fennállott kiváltsága.

1631-ben I. Rákóczi György adó- és tehermentesíti Szabó István azon vásárhelyi házát, mely fejedelmi szállásul szolgált.

A vásárhelyiek tömegesen vettek részt e fejedelem válásszabadságért folytatott harcaiban, sokan lettek áldozatai hazafias buzgalmuknak, sokan estek el a harctereken, sokan bénultak és betegesedtek el a hosszú hadjáratban. Ezekből 1644-ben a tokaji táborból többeket bocsát haza, megdicsérve nemes, önfeláldozó hazafiaságukat.

1633-ban Vásárhelyt fogatta el ...

113. oldal, 2. hasáb, alulról a 3. sor: ... április 4-én.

Ez év április 5-én innen ír Kapi Andrásához, az eperjesi tractánál levő követéhez.³⁵¹

1636-ban Marosvásárhely mellett tartatott ...

114. oldal, 2. hasáb, alulról a 9. sor: ... két utca elégett.

A tanács erre vonatkozó jelentése azt mondja, hogy ha Isten a szelet el nem fordítja, talán egy ház se maradt volna; kéri Apafit, hogy e hatalmas nemzetet (a törököt) fordítsa el róluk.

1663-ban, midőn Apafi a török mellé kiment ...

117. oldal, 2. hasáb, alulról a 2. sor: ... e városban harminckilenc történelmileg ismeretes országgyűlés tartatott.

A Marosvásárhelyt tartott országgyűlések krónikai rendben ekként következnek:³⁵²

Albert király alatt:

1439. Cseh Péter és Zoltán Lőrinc, székelyek ispánja a székelyeket és szászokat király nevében e gyűlésre meghívják.³⁵³

Mátyás alatt:

1486. fest. Epih.³⁵⁴ Kitetszik Báthori István vajdának a töröcsvári vám ügyében Brassóhoz írt leveléből.³⁵⁵

II. Ulászló alatt:

1515. quart. Pentec.³⁵⁶ Erdély nemesei a szászokkal tudatják, hogy Zekel-Vásárhelyt gyűlést tartanak, s arra meghívják.³⁵⁷

II. Lajos alatt:

1524. Az itt egybegyűlt rendek felszólítják a szászokat, hogy az unió értelmében fegyvert fogjanak, s részt vegyenek a Zekel Pál fogarasi várnagy letételére indult sereg műveleteiben.³⁵⁸

Zápolya János alatt:

1529. Ez Dátoson kezdődött, és Zekel Vásárhelyt folytatott, a székelyek ekkor csatlakoznak Zápolyához.³⁵⁹

1536. június 24-én.³⁶⁰

1540. március 8-án. E gyűlést Majlád István tartja.³⁶¹

Izabella alatt:

1541. január 26-án. A három nemzet.³⁶²

1541. június 12-én.³⁶³

1542. január 26.–február 24.³⁶⁴

1543. november 29-én, a helytartók.³⁶⁵

1545. november 1-jén.³⁶⁶

1549. december 29-én, Martinuzzi a székelyek elcsábítására, ami nem sikerült.³⁶⁷

1550. Martinuzzi, mikor a pártján levő katolikus és a hű maradottak közt kardra került a dolog.³⁶⁸

1552. A Castaldóval szemben állást foglalt székelyek, kiket Kendi oszlatott el.³⁶⁹

Ferdinánd alatt:

1552-ben. Ezen gyűlés Marosvásárhelyt tartására a következő tordai gyűlés hivatkozik.³⁷⁰

1553. E gyűlésről küldik Macskásit és Bethlen Gergelyt Izabella visszahívására.³⁷¹

1554. január 25-én. Innen Dobó a portára küld követet.³⁷²

1554. május 13-án Ferdinándhoz küldnek követséget.³⁷³

1555. április 24-én, Dobó és Kendi vajdák által egybe-híva.³⁷⁴

1555. december 23-án. Balassa Menyhárt fővezérnek választatik.³⁷⁵

János Zsigmond alatt:

1558.

1561. január 14-én.³⁷⁶

1570. január 31-én.³⁷⁷

1571. január 6-án, melyen a vallások szabadságát kimondták, Várad erősítése iránt intézkednek.³⁷⁸

Báthori István alatt:

1574. június 13-án. Illye vára megerősítését becikkelyezik.³⁷⁹

Rákóczi Zsigmond alatt:

1607. március 18-án. Homonnai megzavarta e gyűlést.³⁸⁰

Barcsai Ákos alatt:

1658. november 6-án. Ez iktatta be Barcsait a fejedelemségbe.³⁸¹

II. Rákóczi György alatt:

1659. szeptember 24-én. Mely II. Rákóczit harmadszor ültette a trónra.³⁸²

Barcsai Ákos alatt:

1659. december. Mely Barcsait másodszor helyezte trónra.³⁸³

I. Apafi Mihály alatt:

1661. szeptember 13–16-án. Ali pasa Apafit fejedelemmé választatja.³⁸⁴

1663. szeptember 24. A helytartók, Béldi Pál és Petki által összehíva.³⁸⁵

1667. január 5-én. Ekkor adoptálja Apafi Bánffy Dénes fiát.³⁸⁶

I. Lipót alatt:

1692. szeptember 3-án. Bánffy György kormányzó által egybehíva.³⁸⁷

1693. december 19. — 1694. január 6-án. Katonai élelem szavaztatik.³⁸⁸

1694. december 12-én. Adó szavaztatik, ország terhe moderáltatik.³⁸⁹

1695. december 12. — 1696. január 19-ig. Ezen választott Apor István kincstárnokká.³⁹⁰

1698. Mely a kapuk újból való felszámítását elrendeli, adóreformok.³⁹¹

Rákóczi Ferenc alatt:

1707. március 28-án. Melyen Rákóczi Ferenc Erdély fejedelemségébe ünnepélyesen beiktattatott, s mely a jog győzelmének legfényesebb diadalünnepe volt.³⁹²

Krónikánk előtűnteti ezen az ország sorsára döntő befolyását gyakorolt hongyülések sorozatát; előtűnteti azt, hogy e *hadtanilag nevezetes ponton mennyi csata ...* (Kilenc szónyi, valamint a vonatkozó 2) jegyzet átírva, illetve kimarad, folytatás a 118. oldalon, az 1. hasáb 1. sorában.)

XX. A MAROSVÁSÁRHELYI VÁR

119. oldal, 2. hasáb, 12. sor: ... a Székelyföldön várat építeni nem szabad, az 1603-i dézsi országgyűlésen nagyon felzúdultak ...

119. oldal, 2. hasáb, 18–19. sor: ... a vár elhányásával is fenyegetődött.

A vásárhelyi követek rámutattak a háromszéki templomkastélyokra, melyeknek lerontását az 1545-i székelyvásárhelyi országgyűlés kimondotta, mégis fennállának; de erre a székelyek ellenvetették, hogy azok az ellenséges beütéseknek kitett határszéli székben vagynak, s különben is apró kerítések, nem pedig erődök, mint aminő a vásárhelyi. *Végre Borsos azon ügyes diplomatikai fogással élt ...*

121. oldal, 1. hasáb, alulról a 22–21. sor: ... s éppen e bástya, mely a szűcsöké volt,³⁹³ okozhatta a déli falnak szabályellenes kihajlását. ...

121. oldal, 2. hasáb, alulról a 27–26. sor: ... Nemes Gábor azt állítja, hogy az 1240³⁹⁴ előtt épült ...

127. oldal, 2. hasáb, 1.) jegyzet: ... Nagy Balázs és Kovátsné helyett³⁹⁵ Nagy Balázs Kovátsné ...

XXI. MAROSVÁSÁRHELY

135. oldal, 1. hasáb, alulról a 12–10. sor: ... *a reformátusoknak tisztességes iskolája van itt, mely particularének neveztetett*, amely – miként az 1557-i tordai országgyűlés végzéséből kitetszik – a ferencesek konfiskált kolostorából alakítottatott előbb lutheránus iskolává, később a város Kálvin hitelveit fogadván el, az iskola és az azzal kapcsolatos templom is a helvét hitűek kezére ment át. Ez iskola már a nemzeti fejedelemség első szakaszában fejedelmi és országgyűlési pártolásban részesült. Izabella királynő 250 forintot rendelt évente az iskola felsegélésére, s annak megadására fiát is kötelezte, aki azt teljesítette is, amint kitetszik 1562. szeptember 1-jén Gyulafehérvárról kiadott adományleveléből, mely szerint a székelyvásárhelyi és kolozsvári nyilvános iskoláknak „a korábban kolozsi esperes által élvezett, de most rendelkezésünkre jött kolozsvári dézsmának negyedét, minek árendája 250 forintot tesz”, adományozza.³⁹⁶ Ezen adományát gyarapította, és országgyűlésileg is biztosította, amint ez kitűnik az 1565-i kolozsvári országgyűlés ezen végzéséből: a székelyvásárhelyi „scholához az harmadfél száz forint segítséget ő felsége, az megholt kegyelmes asszonyunk levele tartása szerint ez esztendőben is megadtam, az jövőre is megadatja Isten segedelmével, mert kedvez ő felsége a tanúságnak és a tanuló személyeknek.”³⁹⁷ Méltó szavak egy kulturális állam törvénykönyvéhez, melyek bizonyítják az ország és fejedelme műveltségét, és szépen illusztrálják kulturális törekvését, a törvényhozás emelkedettségét. Erdély

törvényhozása továbbra is kiterjeszté ez iskolára figyelmét; a következő, 1566-i tordai országgyűlés már e segílyt állandósítani óhajtotta, kimondván, hogy a székelyvásárhelyi iskolához a tanítók fizetése és szegény tanulók segílyezésére az 1566. és 1567. évre is megszavazzák a 250 forintot, s egyszersmind az országgyűlés felkéri a királyt (János Zsigmondot), hogy az évenkénti gondoskodást kikerülendők, adjon ki rendeletet a dézsmák kezelőinek, hogy azon 250 forintot mindenkor, minden esztendőben kiszolgáltassák ez iskolának.³⁹⁸

1587-ben Báthori Zsigmond ... (Hat sornyi, valamint a hozzá tartozó 1) jegyzet kimarad, folytatás alulról a 3. sorban.)

135. oldal, 1. hasáb, utolsó sor – 2. hasáb, első sor: ... a vásárhelyi iskola tanoncainak növelésére. A nagy Bocskai István végrendeletében a marosvásárhelyi scholának 3000 forintot, hagyományozott. Bethlen Gábor 200 forintot ...³⁹⁹

6. ábra A marosvásárhelyi református kollégium épülete, ahogy azt Orbán Balázs láthatta (Orbán Balázs összes fényképe a Székelyföldről, Budapest, 1993, 145.)

135. oldal, 2. hasáb, 17–18. sor: ... Ez iskola helyisége a Szent Miklós-egyház mellett volt;⁴⁰⁰ később azonban, úgy látszik ...

136. oldal, 1. hasáb, 10–11. sor: ... (a fennemlített Décsi János fiától⁴⁰¹) más házon ...

148. oldal, 1. hasáb, 28–30. sor: ... A református egyházközség levéltárában van egy 1739-ben, január 31-én kelt consistoriális rendelet,⁴⁰² melyben ...

148. oldal, 1. hasáb, alulról a 20–19. sor: ... megvan a református egyházközség levéltárában egy 1722. január 22-én kelt összeírása⁴⁰³ az ispotály törvényeinek ...

148. oldal, 1. hasáb, alulról a 15–14. sor: ... Ebben emlékezik az előtte volt ispotályi papokról,⁴⁰⁴ ezek ...

159. oldal, 2. hasáb, 29. sor: ... Semsey Tamásné Imreh Franciska⁴⁰⁵, Orbán József ...

XXV. A POKLOS-PATAK VÖLGYE

Koronka 175. oldal, 2. hasáb, 20–22. sor: ... Az 1567.
(175–178. oldal) *évi regestrumban Coronkának írva, 8 kapuval szerepel.*

1507-ben Lázár Andrásnak Kisfaludba való beiktatásánál Choronkai Benedek fordul elő, tehát volt már régen is e falu nevét viselő *K o r o n k a* család.

Koronkát legnagyobb részben a Mihályffyok bírták, akik az uralkodók kegyeiben álló, aulikus emberek, és ennek következtében igen gazdagok voltak. Alig volt Marosszéknek oly községe, hol birtokuk ne lett volna, melyeket a fejedelmek minduntalan szaporítottak; így (Szapolyai) János király 1529. november 13-án Budáról koronkai Mihályffy Péternek adományozza a somkereki Erdélyi Ferenc nótájával koronára szállt Kolozs megyei Zsukot, két Kályánt, Asszonyfalvát és Vistát.⁴⁰⁶

1555-ben a német párt vajdái, Kendi és Dobó iktatják be koronkai Mihályffy Tamást a Thamássy László és Lajos kihaltával koronára szállt Salij, Boly, Ikland, Bodon, Kapus, Uraj, Sospatak Torda megyei, Méhes, Velkér és Tuzson Kolozs megyei birtokokba, Thamássy Borbára ellentmondásával.⁴⁰⁷

János Zsigmond Bósban ad 1566-ban hat ház jobbágyot Mihályffij Tamásnak,⁴⁰⁸ alkalmasint kárpótlásul azért, mert a vajjai réten egybegyűlt székelyek a király táborában lévő Mihályffy Tamás koronkai kastélyát feldúlták volt, de a bósi adomány csak bevezetés volt, mert 1569. november 20-án János Zsigmond a székelyek jogainak sérthetlenségével adományozza egész Koronkát (alkalmasint azok jószágát, akik a vajjai táborban voltak) Mihályffy Jánosnak (Tamás fia) és

nejének, Melijth Mártának, 1570-ben Bósra ad új donatiót az utódokra is kihatólag;⁴⁰⁹ de utód nem volt, a roppant vagyon nem óvta meg a gazdag családot a kihalástól, mert ezen Jánosban a Mihályffy család kihalván, teméntelen birtokát Báthori Zsigmond 1580-ban, március 24-én Gyulafehérvárról kedvenc korlátnok, Kovacsóczy Farkasnak adományozta. Hogy megítélhető legyen, mily terjedelmes birtokok voltak a Mihályffyak kezén, s hogy az e kötet folytán a Koronkára való hivatkozások okadatolva legyenek, elősorolom itt a Mihályffyakról Kovacsóczyra szállt jószágokat egyenként. Voltak pedig ezek: Bós egészen, részjószágok: Koronkán curiával, Sóvárardon, Szovátán, Bodonban, Cserefalván, Karácsonfalván, Folyfalván, Sámsondon, Kisgörgényben (Kws Görgény), Vaján, Fintaházán, Backamadarason, Ákosfalván, Csibán (ChybaFalwa), Ilencfalván, Szentgericén (Zenth Geriche), Nyárádtőn (Nijáradthw), Szentlászlón, Bedén, Nagydorjánban, Tompán, Monyáton vagy Nagyboldogasszonyfalván (Nyomát), Magyaroson, Deményházán, Mosonban, Iklandon, Kálban, Kebelén, Kebeleszentiványon, Jobbágytelkén, Hodoson, Nagyernyén, Jedden, egész Vácmán (Watzmán) és Kisernye praediumok, mind Marosszéken, ezeken kívül Küküllő vármegyében Kóródszentmártont (Korogy Zenth Márton), Korodot (Korogy), Fületelkét, Kisszóllóst.⁴¹⁰ Tehát összesen harminchat marosszéki községben levő birtokrészek, melyek sok helyen tekintélyesek voltak.

A Kovacsóczy nótájával Koronkát és a szomszédos két praediumot s más szomszédos jószágrészeket a Toldalagiak nyerték el, a többi nagyon sokfelé oszlott szét. A régi Mihályffy-kastély romjaiból ... (Hat és fél sor kimarad, folytatás a 28. sorban.)

Székelybós
(179. oldal)

179. oldal, 1. hasáb, 7. sor: ... *Bós nevével*
legelőbb 1566-ban találkozunk, mikor János
Zsigmond B o o sban hat ház jobbágyot

adományoz Mihályffij Tamásnak.⁴¹¹ Az 1567. évi regest-
rumban két kapuval jegyeztetett be ... (Egy sor átírva, illetve
kimarad, folytatás a 8. sorban.)

179. oldal, 1. hasáb, alulról a 7. sor: ... *Kisernyéről tele-
pedtek ide.* Kisernye feldúlata régen történhetett, mert
amint Koronka leírásánál láttuk, 1580-ban már mint praedi-
um adományoztatik Kovacsóczy Farkasnak, még *egy századdal
előbb mint a Toldalagi család praediuma fordul elő* ... (Három szó
kimarad, folytatás alulról a 6. sorban.)

180. oldal, 1. hasáb, 3. sor: ... *egykor itt volt szőlőiből marad-
tak fenn.*

A Waczmány névvel 1484-ben találkozunk Lőrinc széke-
lyvásárhelyi lelkésznek Madarasi Miklós végrendeletéről ez
évben kiadott bizonyítványában, melyben a felemlített sze-
mélyek közt előfordul Michael de Waczmany.⁴¹² Miből azt
következtetjük, hogy akkor még lakott falu volt; úgy látszik
azonban, hogy ezen első adatunkat alig élte túl egy századdal,
mert 1580-ban már csak praediumként adományoztatik Kovac-
sóczynak.⁴¹³ Most csak a néphagyomány és a helyelnevezés
nyújt támpontot a kutatásra.

Ekként védi a hagyomány emlékét ...

180. oldal, 1. hasáb, 17–18. sor: ... *történelmi igazságokat
rejtegetnek regés redőikben.*

Most két Vácmán van, felső Vácmán, hol a backamadarasi
út felmegy, és alsó Vácmán, hol a vácmáni korcsma fekszik.
Ezen felül vannak azon sziklák, melyek a kegyetlen Vácmán
király és eltépett gyermekeiből kővültek. Ugyanis ez a
Vácmán király vadászatai alkalmával a szegény emberek
vetéseit összetaposta, s kutyáival széttépette azokat. De Isten
haragja egy napon ellene fordult, s saját kutyái tépték szét
ötet és hét gyermekét; ezek tetemei megkővülve alkotnak

két nagyobb és két kisebb sziklát, e sziklák alatt vérükből fakadt fel a Vácmán-forrás.⁴¹⁴

Miután e völgyület ...

Jedd 180. oldal, 1. hasáb, 31–32. sor: ... *J e d h*
(180. oldal) *néven, 10 kapuval szerepel.*

Jedden is bírtak a Mihályffyak, mely jószágukat 1580-ben Kovacsóczy nyeri el. Bébíró volt szentkirályi Chyánij (Csányi) Miklós, ki a Békéssel való cimborálásért elvesztvén birtokát, azt Báthori Zsigmond 1588-ban, július 14-én Gyulafehérvárról Chyánij Balázs és Jánosnak (előbbi fiainak) visszaadja.⁴¹⁵

Jeddnek fő nevezetessége ...

Marosagárd 180. oldal, 2. hasáb, 27. sor: ... *igénytelen kis*
(180. oldal) *falú. Agárdi Nagy István és Péter Jánosnak*

1570. május 10-én János Zsigmond Tordáról új adománylevelet ad addig is békésen bírt agárdi, kebelei, szentiványi, vecei, bőii (Beoh) és süketfalvi jószágaikra.⁴¹⁶ Különben Agárdon *semmi megjegyzésre méltót nem találunk ...* (Egy szó kimarad.)

Kebeleszentivány 180. oldal, 2. hasáb, alulról a 7–6. sor: ...
(180–181. oldal) *Kebeleszentivány régen tiszta székely falu volt,*

lakói nagyrészt szabad székelyek, mert csak csekély rész volt az, mit e községben a Mihályffyak és az agárdi Nagyok s az előbbieik nyomán Kovacsóczy Farkas bírt. Régen tekintélyes község, de a törökök által 1660-ban feldúlva, a lakosai legyilkoltatván jelentőségét veszíté, elannyira, hogy az 1694-i tisztségi jelentés szerint akkor csak öt-hat ember lakta. Pedig az vallási központja volt hajdan ezen

vidéknek, anyaegyháza itt feküdvén a szomszédos faluknak.
Mint *ilyen már a 14. század ...* (Egy sor kimarad, folytatás alul-
ról az 5. sorban.)

Kebele 182. oldal, 1. hasáb, 1–2. sor: ... *mostani*
(181–182. oldal) *nevén, 4 kapuval van bejegyezve.* 1568-ban
János Zsigmond adományoz hét ház jobbá-
gyot Kebelén martonfalvi Zekel Jánosnak, melyek özv. Nagy
Tamásnéról szálltak a koronára.⁴¹⁷

A Jedd felől ...

XXVI. MAROSSZÉKNEK MAROS-TÚLI RÉSZE

182. oldal, új fejezet, 2. hasáb, utolsó két sor: ... *ma alig találunk*

Remeteszeg néhány székelyt ott.

(182–183. oldal) Az oláhok odatelepítése újabb korban történt, mert az 1694-i tisztségi jelentés szerint Remeteszeget Lázár Imréné bírta, s csak öt-hat ház volt akkor benne.

Remeteszegnek, hagyományok szerint ...

Egerszeg 183. oldal, 1. hasáb, 31–32. sor: ... *Náznán-*
(183. oldal) *falván zsinagógájuk van.*

Egerszeget erdőszentgyörgyi Megyjes Balázs bírta, ki a Baszaráb vajdával és törökökkel való cimborálásért hűtlenségi bűnbe esvén, Mátyás király 1481. július 23-án minden birtokát, azok közt *E g e r z e g* het is Báthori István vajdának adományozta.⁴¹⁸ 1570. február 20-án János Zsigmond Gyulafehérvárról Safarics Péternek adományozza a Marosszéken levő *E g e r h á z* és *A d ó c s* nevű lakatlan praediumokat.⁴¹⁹ Kérdés, ha vajon Egerszeg nem az itt említett Egerház-e? Mely régi nevének könnyen lehetett variációja vagy elferdítése.⁴²⁰ Egerszeg most is kicsin község, még kisebb volt régen, mert 1694-i tisztségi jelentés szerint akkor csak három ember lakta.

Egerszegen mi nevezetést sem találván ...

Marosszentkirály (182–186. oldal) 183. oldal, 1. hasáb, alulról a 9. sor: ... tekintélyes egyházközség volt. 1453-ban Hunyadi János vingárti Geréb János görgényi várparancsnokot mint delegált bírót küldi a székelyek közé; ő in vig. b. Mathiae ap.⁴²¹ Vásárhelyt Marosszék kapitánya és öregeivel törvényt látván, megjelentek a náznánfalvi és kisfaludi székelyek Semijén és Bolgár László és Zent Királ összes lakói elleni ügyben, de Bolgár László künn lévén Magyarországon, s anyja a kérdéses örökséget kiadni nem akarván, azok Torockai Ilyés, Erdeli Miklós és Vyzaknay Miklós békés birtokában maradónak ítéltettek.⁴²² Ezek voltak tehát Szentkirály régi birtokosai.

János Zsigmond 1570. május 9-én Tordáról Chyánij Ferenc, Miklós és Chetheij Kristófnak ad új adománylevelet szentkirályi (Zent Király) és kövesdi birtokaira.⁴²³ 1584. szeptember 24-én pedig a híres bort termő szentkirályi előfok (promontorium Zent Király) bordézsuját Báthori Zsigmond miskolci Orbai Lászlónak adományozza élte.⁴²⁴ Ím ennyi, mit Szentkirály régi birtokviszonyaira vonatkozólag feljegyezhetek. Vallástörténelme azonban megkívánja az azzal való foglalkozást.

Hogy Szentkirály a régiebb korban ... (Másfél sornyi kimarad, folytatás alulról a 6. sorban.)

183. oldal, 2. hasáb, 14. sor: ... *e szavakkal köszöntött mindenkit.*

Ezidőtájt ajándékoz Toldalagi András Torda megyei Toldalagon négy ház jobbágyot és egy halastavat malommal a szentkirályi pálosoknak (religiosum fratrum Heremitarum Ord. Sti Pauli Heremitaie in Claustro beatae Mariae Virginis in Zent Királ), mit Mátyás király Budán 1472. március 30-án helybenhagyott, s a gyulafehérvári káptalannak meghagyta, hogy felvéve náznánfalvi Thamássij Pétert vagy szentannai Tóth Istvánt vagy nagyernyei Zekel Pált, nevezett szerze-

teseket az adományozott javakba beiktassák, ami Forgács Balázs ellentmondásával meg is történt.⁴²⁵ 1514-ben Gyulai Dénes fehérvári éneklő kanonok ...

183. oldal, 2. hasáb, alulról a 18–17. sor: ... a kolostor templomának kriptájába temettetett el.

Úgy látszik, hogy az áhítatosság mellett a földi javakat sem vetették meg a szentkirályi szerzetesek, mert a toldalagi tekintélyes birtokukon kívül bírták vagy legalább birtokjogot követeltek a Kolozs megyei Ercséhez is, melyhez toldalagi Szathmáry Balázs is jogot követelt, s Petrovics kormányzó ki is rendelte Pókai Ferencet és Zsidó Mátyást a beiktatásra; de amint ezeknek 1556. szeptember 8-án Petrovics-hoz tett jelentésükből kitűnik, amint az akkor lakatlan Pusztatelkén és Ercsén megjelentek volna, Toldalagi András a maga és testvére nevében tiltakozott a beiktatás ellen, mint-hogy azon birtokok a szentkirályi szerzetesek tulajdonát képezték (pertinebant ad heremitas de Zent Király), „s miután kértére donatiót nem tudtunk mutatni, őt tizenöt napra Nagyságod eleibe idéztük.”⁴²⁶ Nem tudhatni, miként dőlt el az ercsei birtok kérdése; de még ha megmaradt volna is a szerzetesek kezén, sokáig azt sem bírták, mert csakhamar lehanyaglott ezen kolostornak ... (Egy szó kimarad, folytatás alulról a 16. sorban.)

184. oldal, 1. hasáb, 11. sor: Nagy Szabó János helyett Nagy Szabó Ferenc

186. oldal, 2. hasáb, 13. sor: ... ezen kötet 130. lapján látható.

Az itt ismertetett régi egyház az unitáriusoké volt régen, mert az egész falu János Zsigmond idejében e hitre tért át a szomszédos falukkal egyetemben, úgyhogy Szentkirály egyike volt a legtekintélyesebb unitárius hitközösségeknek, mely

számos jóltevővel dicsekedett, úgy Pekri Gábor és Borbára, Toldalagi Gábor, Pálfi Pál, Szabó József oly nagylelkű adományok és donatiókkal látták el, hogy alig volt egyház, amely jövedelem és az úrvacsorához való készletek fényében azzal versenyezhetett volna. Szentiványi Zsigmond malma szombatnapi jövedelmét rendelte a szentkirályi unitárius lelkész számára,⁴²⁷ de miután az ódon templomot Keserői Dajka 1618-ban elfoglaltatta, az unitárius eklézsia régi fényében megfogyatkozott, s a csekély számú hívek szerény kis fatemplomban imádkoznak.

De menjünk már ...

Náznánfalva 186. oldal, 2. hasáb, 15–17. sor: ... *nevét*
(186–187. oldal) *kétségtelenül a régi székely felosztásban előjövő*
N á z n á n á g t ó l k a p t a .

1453-ban előfordulnak egy ítéletben a *n á z n á n f a l v i s z é k e l y e k*,⁴²⁸ mi mutatja, hogy akkor szabad székelyek lakták. 1453-ban Geréb János statválja Náznánfalva birtokába, továbbá szentkirályi, újfalvi (Kisfalud) és Semijén-jószág-részekbe Erdélyi Miklósnét, született Torockai Ilonát.⁴²⁹ Mátyás király 1472-i beiktatási rendeletében egyik regiusként náznánfalvi Thamássij Péter jelöltetik ki.⁴³⁰ Az 1567. évi regestrumban *jelenlegi nevén ...*

186. oldal, 2. hasáb, 18. sor: ... *4 kapuval jegyeztetett be.* 1570-ben, május 21-én János Zsigmond náznánfalvi Zelemiri Péternek ad új donatiót csittfalvi birtokára,⁴³¹ Bakó Pál Alárdi Ferenctől cserél itten jószágot. *1583-ban Zelemiri János ...* (Hét sornyi, valamint a hozzátartozó 2) jegyzet kimarad, illetve átírva, folytatása alulról az 5. sorban.)

Maroskisfalud 187. oldal, 2. hasáb, alulról a 4. sor: ... még
(187–188. oldal) *messzebb felható adataink is vannak.*

Hunyadi János 1451-ben, Dominica prox. a. festi Inv. S. Crucis⁴³² a szászsebesi országgyűlésről ítéletet ad ki, mely szerint somkerekai Erdélyi István és kiscaludi (Kysfaludi) Gerew fia Istvánnak Margit nevű leánya közt felmerült perben kimondja, hogy a kérdéses malmok a H o t M a r u s (Holtmaros) melletti rétek, szántók, berkek, szőlők s Kiscaludi Gerew más birtokai Kysfaludon, Szentivánon (Zentiván), Bergenyén, Szabédon és Ernyén felerészben Erdélyi Istvánt és Miklóst, más felerészben Gerew Margitot illetik, kivéven azon kiscaludi (Kysfalud) rétet, melyet Gerew László Finta Jánostól és Magyar Jánostól pénzen vásárolt, s amely Margit asszonyt kizárólag illeti.⁴³³ Ez adat a szomszédos faluk előfordultából ítélve ezen és nem a Vásárhelyre beolvadt Kiscaludra vonatkozik.

Látók fennebb, Szentkirálynál, hogy egy 1453-i másik ítéletben a k i s f a l u d i (K y s f a l u d) s z é k e l y e k fordulnak elő; sokkal érdekesebb egy másik rendelet, melyet Ulászló 1507-ben Budáról Dominica prox. a. festi b. Caeciliae mart. et virg.⁴³⁴ a kolozsmonostori konventhez intéz, és melyben előadja, hogy Zekel Ferenc, Bertalan fia kiscaludi egész birtokát nemesi curiával, mely a székelység közt Székelyvásárhely (Z e k e l W a s a r h e l y) közelében, Maros-zéknek (M a r o z e e k) nevezett kerületben fekszik, malommal, mely K y s f a l u d mellett, a Maros vizén (M a r o s w i j z e) épült, székely örökségével, vagyis három primipilátussal, melyek elseje M e g g i j e s n e m Dwdor ágon, másik szintén a Meggijes nem Kywrth ágon, harmadik pedig H a l o m n e m N á z n a a n ágon bírt, eladta gyergyói vagy szárhegyalji (G y e r g i j o , Z á r h e g h a l l y a , így!) Lázár Andrásnak 1000 aranyforintért, erdélyi vajdánk, Bazini és Szentgyörgyi Péter helybenhagyásával, „mi is azért adjuk e vásárra királyi jóváhagyásunkat, s rendeljük, hogy

embereteket kiküldve Gywlakwthy Mihály vagy náznánfalvi (Náznaanfalva) Thamássy Ferenc vagy Bernád, vagy teremí (Theremij) Sykesd Gáspár jelenlétében beiktassátok, a netaláni ellentmondókat előnkbe utasítva”.⁴³⁵

A kolozsmonostori konvent jelenti, hogy küldöttje, Demeter lelkész, Gergely és ismét Demeter szerzetesek és Gywlakwthy Mihály, király emberének jelenlétében a beiktatást fer. V. prox. p. festi appar. b. Michaelis⁴³⁶ és azt követő napokon végrehajtották a szomszédok, és pedig nagyernyei Zekel Bernád, Marosszék kapitánya, Wass György, Choronka Benedek, Zenthgyergij Györgyné megbízottja, továbbá székellyfalvi (Zekelfalwa) Pollák Albert, Balajj András székellyvásárhelyi (Zekel Wásárhely) bíró, Kovach János, Zerdajj Balázs ugyanoda való esküdt polgárok jelenlétében.⁴³⁷ Ezen jószágot megvevőnek fia, Lázár János *erőhatalommal oltalmazta szentgyörgyi Thoth Mihály támadása ellen ...* (Hét és fél sornyi kimarad, illetve átírva, folytatás a 188. oldalon, az 1. hasáb 5. sorában.)

188. oldal, 1. hasáb, 20–21. sorban: ... *e falut azon időben székelyek lakták.*

Említém fennebb, hogy az 1567-i regestrumban két K w s f a l u d van, egyik után p a u p e r e s , a másik után négy kapu feljegyzéssel. A mi Kwsfaludunk minden valószínűség szerint a négyportás volt, s ily csekély azért volt kapuinak száma, mert a lázongásért jobbágyságra vetettek sokan voltak e községben, amint ezt kétségtelenné teszik János Zsigmond adományozásai, ugyanis 1569. pünkösöd harmadnapján⁴³⁸ csittszentiváni (C h y t Z e n t i v á n y) Pethew Farkasnak adományoz hadi érdemeiért marosszéki Kysfaludon hat ház jobbágyot,⁴³⁹ és ugyanezen év november 23-án (Gyulafehérvárról) Nánássy Gergely udvari emberének, Dusó Ilona férjének, Miklós és András testvéreinek adományoz marosszéki Kysfaludon egy részjószágot, azon hadi érde-

meiért, melyeket több alkalmakkal, de különösen Nagyvárad ostrománál tanúsított, midőn első volt, ki annak falait ezer veszély közt megmászta, s Miksa császár katonáit visszavetette.⁴⁴⁰ Ez időben Kisfaludot székelyek lakták, sőt, egy későbbi ...

188. oldal, 1. hasáb, 23–24. sor: ... *Kisfaludot is székelyek lakták.*

Az 1694-i tisztségi jelentés szerint Kisfaludot csak öt gazda lakta, kik Macskási Boldizsár és Boér Simon jobbágyai voltak. A szolgáltság apasztá el tehát e falu székely lakosságát, és ez szaporítá fel ismét az újabb időben a Mezőségről ide telepített oláh jobbágyok által. Innen magyarázható ki, hogy miért lakja ma Kisfaludot több oláh, mint székely. Vétke ez a hazafias érzelem nélküli földesuraknak, kik a nemzetiségi érdekeket az önhaszonlesésnek nemcsak itt, hanem Marosszéken mindenütt feláldozták.

A Hosszúfaluknak ... (Négy és fél sornyi kimarad, folytatás a 30. sorban.)

Marosszentanna 188. oldal, 1. hasáb, alulról a 5–4. sor: ...
(188–189. oldal) *Ugyanennyivel van bejegyezve Marosszentanna is.* Sőt, még az 1694-i tisztségi jelentés is két külön faluként tünteti fel, Szentannát – úgymond – és Benefalvát Petkij Dávid uram bírja. A kettőben van tíz ember. Azok ma teljesen egy községgé alakultak, s az akkori tíz ember ötszázötvenre szaporodott. A két község régen külön állván, szerény történelmük is különvállik.

Szentannán régen a Zenthannai család volt a földbirtokos, ebből kitűnt Zenthannai Pál, ki 1409-ben mint főkirálybíró elnököl Marosszékeknek Zekel Wásárhelyt ez évben tartott közgyűlésén.⁴⁴¹ Ezen ős család azonban kihalt, s nyomában mások jelennek meg, amint kitűnik Hunyadi

Jánosnak 1451-ben a szászsebesi országgyűlésen hozott ítéletéből, mely szerint medgyesfalvi Alárdi Jakab, kisaludi Gerew István leányai és Ponya Mihály örökösei közti osztályperben azon végítéletet hozza, hogy Gerew Margit és Márta kapják Zenth Annát, a székesi (Zekesfalwa) és udvarfalvi (Oduarfalwa) jószágrészeket.⁴⁴² Később Szentanna Barcsai-kézre került; 1650. február 5-én Rákóczi György az udvarhelyi várból a Barcsai Ákos által bírt maroszséki szentannai jószágot nejének, Báthori Zsófiának adományozta,⁴⁴³ mely nemsokára a Petkiek kezére jutott.

Benefalva régi birtokosai a szentgyörgyi Thothok voltak, kik az eredetileg szabad székelyeket erőszakosan tették jobbágyaikká. Emiatt Thoth Miklós a székely nemzeti gyűlés elibe idéztetett, de mivel nem jelent meg, sőt a vajda szolgálatába állt, a nemzetgyűlés száműzte, javait elkobozta, s dacára hogy Ulászló 1508-ban elrendelte, hogy a benefalviak visszaadattassanak Thoth Miklósnak, Lázár András, székelyek kapitánya a székely gyűlés megbízásából a benefalviakat szabad székelyeknek nyilvánította. Az ügy – miként Vásárhely leírásánál előadtuk – 1519-ben Zápolya János vajda és országbíró rendeletére a vajdai szék ítélete alá vonatott, amely Barlabássi Lénárd alvajda elnöklete alatt, Maroszsék tizenkét ülnökének hozott határozata folytán a benefalviakra – kik régi szabad voltukat kellőleg bizonyítani nem tudták – hátrányosan ütött ki, mert azok Thoth Jánosnak (Miklós fiának) visszaítéltek.⁴⁴⁴ 1597-ben a Polyák-féle szentannai jószágot Báthori Zsigmond titoknokának, Balássy Jánosnak adományozza.⁴⁴⁶

Fentebb Marosvásárhely leírásánál látók ... (Öt sornyi kimarad, folytatás a 2. hasáb 3. sorában.)

Udvarfalva
(189–190. oldal)

189. oldal, 2. hasáb, 6. sor: ... a pápai dézsmák 1332. és 1334. évi rovatában. 1451-ben O d u a r f a l v a néven említetik Hunyadi

János egy ítéletében, mint kisleludi (Kwsfalud) Gerew Margit és Mártát illető birtok.⁴⁴⁶ Az 1567-i regestrumban öt kapuval van bejegyezve, 1569-ben János Zsigmond Gyulafehérvárról, május 26-án losonci Bánffy Pál és utódainak adományozza marosszéki Wdvarfalwát, kivéve az ott lakó főnépek és lovasokat, kik ország törvényei szerint nemesek, és a gyalogokat, kik országunk védelmére rendelvek, s mint ilyenek szabadok, stb. Megrendeli Telegdi Mihály Zekeltámatt (így!) vára parancsnokának, hogy Wdvarfalvát Bánffy birtokába adja.⁴⁴⁷ Udvarfalva és a szomszédos Galambod a Bánffyak kezéről szövérdi Gáspár János kezére ment, ennek magvaszakadtával Bethlen Gábor 1628-ban, március 18-án Fogarásból Borsos Tamás és Toldalagi Mihály volt portai követeknek közösen adományozza úgy, hogy egyik vagy másik magvaszakadtával a másik örökölje.⁴⁴⁸ Kitűnik ebből, hogy akkor Udvarfalva tekintélyes székely primorok, lovasok, gyalogok, s emellett jobbágyok (Bánffynak adott rész) által lakott tekintélyes falu volt; de a hazánkat századokon át dúlt török, s főként német hadak annyira elpusztíták, hogy Marosszék tisztségének 1694-i jelentése szerint Udvarfalva kicsin, nyomorult falu, nyolc-kilenc ember lakja. Ezek száma ma már hatszázra szaporodott; azonban az ezen okmányban szereplő ... (Két sor kimarad, folytatás a 9. sorban.)

Várhegy 190. oldal, 2. hasáb, 6. sor: ... *temploma állott*
(190-191. oldal) *volna.*

Várhegyet régen Pinárdrnak hívták, amint ezt számos régi okmány bizonyítja. Így Mátyás király 1471-ben, június 2-án Kolozsvárról rendeletet ad ki, melyben a kolozsmonostori konventnek meghagyja, hogy Rhédei János erdélyi alvajdát Torda megyei Pijnárba (így!) beiktassa, mint olyan jószágba, amely őt törvényesen illeti, de amelyet Ewsij Jakabffy (így!) bitorol; a beiktatás Gyalakutij György ellentmondásával

végre is hajtattott.⁴⁴⁹ Nemsokára erdőszentgyörgyi Megyjes Balázs birtokába találjuk Pijnárt, ki a törökökkel és Baszaráb vajdával való cimboraságáért hűtlenségi bűnbe esvén, Mátyás király 1481-ben annak koronára szállt számos birtokait eladományozza, azok közt a pijnari, egerszegi, szentmiklósi és sok más jószágait Báthori István erdélyi vajdának adományozza.⁴⁵⁰ Báthori azonban Pijnartot Gyalakutij Balázs és Jánosnak adományozza.⁴⁵¹ 1493-ban Ulászló visszaadja Megyjes Bálintnak.⁴⁵² 1592-ben Kovacsóczy Farkas nyeri el. Később Thoth Mihály főlovászmester bírja, ennek defectusával Bethlen Gábor 1624. március 6-án Kassáról Toldalagi Mihálynak, Marosszék főkirálybírójának adományozza Pinárdot (így!) az ahhoz tartozó Bala és Majossal;⁴⁵³ utóbb a gróf Keresztes család birtokába ment át.

A V á r h e g y elnevezés újabb keletű, az a Galambod patak beömlésénél kiszögelő hegyfokon feküdt vártól származhatik; de ez csak magyar neve, mert az oláhok ma is csak a Pinárd nevet *használják, sőt, a reformátusok ...* (Hét sor és a hozzátartozó 2) jegyzet kimarad, illetve átírva, folytatás a 14. sorban.)

XXVII. MAROSSZÉK MEZŐSÉGI RÉSZE

Marosbárdos 194. oldal, 1. hasáb, 11–13. sor: ... Az 1567. évi regestrumban mostani nevén, 2 kapuval van bejegyezve. 1570. május 21-én ad János Zsigmond Tordáról új adománylevelet Zelemirij Péternek bárdosi és csittfalvi jószágaira.⁴⁵⁴ Birtokos volt Bárdoson Sarmasághi Mihályné (Polyák Klára), ki 1590-ben Orbai Kristófnénak adja cserébe bárdosi birtokát, ennek szentmihálytelki, györgyfalvi és patai jószágaiért.⁴⁵⁵ *Bárdost – mint fennebb említém – 1609-ben Vásárhely városa vette meg, s azért az 1694-i tisztségi jelentésben ez áll: Bárdos Maros Vásárhelyhez való oláh falu. Azonban, habár nagy részét ekkor is bírta a város, mégsem egészen, mert birtokos társ volt a Lázár család is, s Marosvásárhely birtokába teljesen csak 1824-ben került Bárdos, amidőn (április 9-én) gróf Lázár József bárdosi részjószágát 3000 forintért szintén megszerezte Marosvásárhely ...* (Négy és fél sornyi kimarad, illetve átírva, folytatás a 18. sorban.)

Galambod 194. oldal, 1. hasáb, 29–30. sor: ... *mint önálló egyházközség bejegyezve.* Galambodon volt valamely királyi birtok, melyet 1568-ban János Zsigmond egy cserevásár alkalmával felemlít. Sükösd Miklós galambodi jószágát, továbbá szabédi, kölpényi és gyekei jószágait, melyek mind Wesselényi Miklósról szálltak reá, 1615-ben Péchi Simonnak adja el azért, hogy elidegenített teremi, vajdakuti és csergedi jószágait visszavált-

hassa.⁴⁵⁶ És bírt szövérdi Gáspár János, kinek magvaszakadtával Bethlen Gábor 1628-ban galambodi s más jószágait Borsos Tamásnak és Toldalagi Mihálynak közösen, közös örökösödéssel adományozta.⁴⁵⁷

A reformátusok és görög egyesültek templomai ...

Mezőszabad (194. oldal) 194. oldal, 1. hasáb, alulról a 4–3. sor: ... *székelyek laktak, és pedig szabad székelyek, honnan neve is ered,* de a szabad székelyek mellett voltak Szabadon eladományozható jószágrészek is; így például Báthori Zsigmond 1583-ban, június 23-án Mindszenti Ferencnek, Horváth Annának és Jánossy Benedeknek adományoz egy szabadi curiát és ahhoz tartozó birtokot, melyet Jánossij János Lázár Jánosné jobbágyának megölése miatt nótán vesztett.⁴⁵⁸ Birtokosok voltak Szabadon a Mindszentiek már ezt előzőleg is, amint kitetszik Báthori Zsigmond 1582-i rendeletéből, mely szerint szabadi Kornasd Katalin tutorául Mindszenti Benedeket rendeli, s ugyanez évben kelt másik adományleveléből, mely szerint egy korábban Szakolczay János által bírt szabadi primipilláris curiát adományoz Mindszenti Benedek hívének.⁴⁵⁹ Mind e birtokok később Marosvásárhely város tulajdonába mentek át, alkalmasint megvásárlás útján, mert a 17. század elején egész Szabadot e város bírta, amint kitetszik egy 1609-ben kelt cserелеvélből ... (Két és fél sornyi kimarad, folytatás a 2. hasáb első sorában.)

194. oldal, 2. hasáb, 6–7. sor: ... *460 forintot kész pénzben.* Az 1694-i tisztségi jelentésben ez áll: Szabad oláh falu, Kemény János bírja. *A hagyomány a székelyek inneni kipusztulását ...* (Hat sornyi, illetve a hozzátartozó 3) jegyzet kimarad, folytatás a 14. sorban.)

Mezőcsávás 195. oldal, 1. hasáb, 10. sor: ... *mint egészen*
(195. oldal) *székelyek által lakott falut.*
Csáváson Sarmasághiné (Polyák Klára) ad
cserébe jószágot Orbai Kristófnénak 1590-ben.

Ma a lakosok egyharmada ...

Mezőfele 195. oldal, 2. hasáb, alulról a 8. sor: ... *volt*
(195–196. oldal) *a Maros-inneni faluknak.*

1570-ben *Felefalva* néven találjuk
János Zsigmond ez év augusztus 21-én Gyulafehérvárról ki-
adott új adománylevelében, mellyel felefalvi Ábrahám Deme-
tert felefalvi és Fekete Andrászt lórinccfalvi és ilencfalvi szé-
kely örökségeik birtoklásában megerősíti.⁴⁶⁰

Fele lakói szintén híres ácsok ...

Mezőménés 196. oldal, 2. hasáb, 3–5. sor: ... *Az 1567.*
(196. oldal) *évi regestrumban jelen nevén, 2 kapuval van*
bejegyezve. 1566-ban, július 11-én János

Zsigmond Lázár Jánosnak adományoz Ménésen tizennégy
ház jobbágyot a lázongásért jobbágyságra vetettek közül;⁴⁶¹
ebből magyarázható ki Ménés eloláhosodása.

1590-ben Sarmasághiné (Polyák Klára) cseréli el ménesi
jószágát Orbai Kristófnéval.

Régen azonban Ménés *nem a mostani helyén ...* (Fél sor átír-
va, folytatás a 6. sorban.)

Szabéd, Bazéd 197. oldal, 1. hasáb, alulról a 10. sor: ... *az*
(197–198. oldal) *1867-ben nyert országos vásárai.*

Szadédot *Z a b e y d* néven találjuk fel Hu-
nyadi Jánosnak 1451-ben, a szászszebesi országgyűlésen kia-
dott ítéletében.⁴⁶² Az 1567-i regestrumban *Z a b e d h* néven,

nyolc kapuval van bejegyezve. Szabédon és a szomszédos Kölpény és Galambodon bizonyos részjóságok királyi jószág címén szerepeltek, amint kitetszik János Zsigmondnak 1568. július 30-án Gyulafehérvárról kiadott rendeletéből, melyben Szigethy Pál ítélőmesternek rendeli, hogy Békés Gáspárt ik-tassa be Fogaras várába és tartozandóságaiiba, melyeket I. Ferdinánd Zalaházy Tamás veszprémi püspöknek és testvé-reinek adományozott volt, de akiktől ő (János Zsigmond) a 4000 forintban elzálogosított marosszéki szabédi (Z a b e d), kölpényi, galambodi és harcói királyi jószágokért megszer-zett, s részben Majlád Gábortól 20 000 forintért megvásárolt.⁴⁶³ 1590-ben Sarmasághiné cseréli el szabédi bir-tokát Orbai Kristófnéval.⁴⁶⁴ 1615-ben pedig Sükösd Miklós adja el szabédi, kölpényi, galambodi jószágait Péchi Simon-nak, hogy Teremit visszaválthassa.⁴⁶⁵

Szabéd völgyének egy másik ...

197. oldal, 2. hasáb, 19–20. sor: ... *azt lehet következtetni abból, hogy 1655-ben egyezés jött létre Szabéd és Bazéd közt, mely szerint a prédikátor és mester házai építéséhez a szabédi közönséges (községi) erdőkből a bazédiak is szabédiakkal egyformán hordhassanak fát, s pénzzel is egyformán járuljanak; ha a bazédiaknak halottjuk van, aképpen harangozzanak, mint a szabédiaknak.*⁴⁶⁶ Ezen egyezségből azt következtethetjük, hogy azon időben Szabéd és Bazéd egy unitárius hitközösséget alkottak, közösen építvén papi és mesteri lakot, de egyszerűsmind az egy arányban való hozzájárulásból, pénz és anyagban, következtethetjük azt is, hogy Bazéd unitárius, tehát székely lakóinak száma legalábbis oly nagy volt, mint a szabédiaké. De a szabédi közös egyház mellett a bazédi unitáriusoknak volt Bazédon külön egyházuk is; erre lehet következtetni Rákóczi Györgynek 1634. február 12-én az udvarhelyi várból kiadott rendeletéből, mellyel Apafi György elnöklete alatt bizottságot küld ki, hogy marosszéki Bozédon és Nyomá-

ton a külön vallásúak közt támadt villongást úgy enyésztessek el, hogy templomot, parochiális házakat, földeket stb. ország articulusai szerint a több lelket számláló felekezetnek adja.⁴⁶⁷ Bazédon az unitáriusok lévén a túlnyomók, ők kapják a templomot; de később háború és átköltözés miatt megfogyván a bazédi unitáriusok, harangjaikat Szabédra szállították át, hol egészen 1848-ig megvolt ... (Két szó kimarad, illetve átírva.)

198. oldal, 1. hasáb, alulról a 16–15. sor: ... *túloldalon a megfeszített Krisztus.*

Szabéd tekintélyes egyházközsége lévén az unitáriusoknak, gyakran tartottak ottan zsinatok. Így 1692. október 23-án vette kezdetét a szabédi unitárius zsinat, melyen Almássy Mihály püspökké választott. 1733. június 20-án, 1777. július 14-én, 1823. július 5–9-én voltak itten zsinatok. 1684. december 24-én generális vizitáció tartatott Szabédon, melynek végzései közt néhány figyelemreméltó határozat van. Ilyen, hogy prédikáció alatt egy forint büntetés terhe alatt senki künn ne maradjon a templom előtt. „Ha leánnyal vagy fiúval valaki úrvacsoravétel miatt csúfolódnék, szintén egy forint büntetéssel rovatik. A tubákolók megintessenek, ha tubákoló eszközt templomba vinne, s azzal élne, büntetessék meg. Hogy a táborozás miatt a templomot ki nem javították, annak büntetése most elengedtetik: de a jövő Szent György-napig tizenyolc forint büntetés terhe alatt kiigazítása elrendeltetik.” Végre a bazédi atyafiakra nézve végeztetett, hogy isteni tisztelet alatt a szabédi templomban úgy férfi-, mint asszonynépek ülőhelyeket adjanak.⁴⁶⁸

Bazédot együttesen tárgyalván Szabéddal, mint amellyel múltja is egybeforrott, itt kiegészítésül ismertetésemnek megemlítem, hogy egy ott levő birtokot, melyet erdőszentgyörgyi Megyjes Balázs bírt, ennek nótájával 1481-ben Mátyás király Báthori Istvánnak adományozott.⁴⁶⁹ Később mezőbándi Drakula János hagyományozza bazédi birtokát utód

nélküli elhunytá esetében cegei Wass Györgynek.⁴⁷⁰ Az, hogy Bazédon jobbágyok voltak, s Szabéd egészen szabad széke-lyek által lakott község volt, nagyban idézhette elő a szabédiek oda való áttelepülését.

Szabéd felett Földvár nevű helyen ... (Két szó kimarad.)

Kislekence 198. oldal, 2. hasáb, 21. sor: ... ez okból
(198–199. oldal) átruházom.

Lekence az 1567-i regestrumban *V e n e - c h e* néven, egy kapuval⁴⁷¹, külön faluként szerepel.⁴⁷² 1590-ben már csak praediumként említetik, mint Sarmasághi Mihályné (Polyák Klára) birtoka, ki azt ekkor Orbai Kristófnénak adja cserébe.⁴⁷³

A lekencei tó hajdan jóval nagyobb volt ...

198. oldal, 2. hasáb, alulról a 12–11. sor: ... *E tó halászati jövedéke felett már régi időben sokat versengettek, s gyakran voltak a birtokos községek annak békés birtokában háborogtatva, minek következtében Mátyás király 1470-ben, Dominica prox. a. festi b. Barbara virg.*⁴⁷⁴ Budáról rendeletet ad ki, melyben előrebocsátván, hogy marosszéki Mezőmadaras, Kölpény és Sámsond lakói bemutatván a lekencei (*L e c h e n c z e*) tóhoz való törvényes jogukat, Csupor Miklós és dengelegi Pongrácz János vajdáknak komolyan meghagyja, hogy „nevezett faluk lakóit az ország törvényei és a székely szokások értelmében bevezessék azon halastó birtokába, abban bárki ellen megoltalmazza, s ha ellentmondók lennének, királyi curiánkhoz utasítanak.”⁴⁷⁵ Mátyás e rendelete ugyan a tulajdonjogot biztosítja a három községnek, de a haszonélvezet felett a villongás tovább folyt, mígnem Bethlen Gábor fejedelem is beleszólt, s egy adománylevele által nem szabályozta azt ... (Két sornyi kimarad, illetve átírva, folytatás alulról a 9. sorban.)

XXVIII. TOVÁBBUTAZÁS A SZÉKELY MEZŐSÉGEN

Mezősámsond 200. oldal, 1. hasáb, alulról az 5–4. sor: ... *Ez lehet oka e faluk búvárdíjának.*
(200–201. oldal)

Sámsond 1470-ben Mátyás király fennebb közlött rendeletében mint a lekencei tó egyik tulajdonos közséje említettetik. 1569-ben, május 2-án János Zsigmond Chijáky (Csáky) Mihály korlátnokának s általa testvére gyermeke Gábor és Katalinnak adományozza marosszéki egész Sámsondot, kivéve az ott levő szabad székelyeket.⁴⁷⁶ 1585-ben, április 14-én Báthori Zsigmond Gyulafehérvárról ad új adománylevelet Baranyaij Tamásnak marosszéki S a m p s o n d o n (így!) levő nemesi curiája és birtokára.⁴⁷⁷ Mezősámsondi (M e z e o S á m p s o n d) Kutas Ferencet, Déva vára parancsnokát és testvérét, Györgyöt Bethlen Gábor 1616. július 19-én a dévai táborból nemesíti, s azoknak Fehérvárt, a Tövisi utcában levő házát, valamint sámsondi (S a m p s o n d) curiájukat és birtokaikat adómentesíti.⁴⁷⁸ Az 1694-i tisztségi jelentésben ez áll: Sámsondot nagyrészt Keresztúri uramék bírják. Sámsond a gróf Keresztes családra, utóbb a gróf Rhédeyekre szállt, most vásár útján gróf Bethlen István kezére ment.

Sámsond egy jobb parti mellékvölgyben rejtőzködik. ...

200. oldal, 2. hasáb, alulról a 7–6. sor: ... *Sámsondon a reformáció jókor terjedhetett el.* Kezdetben a falu népe unitárius hiten volt. Az unitáriusok itteni templomát az erdőszentgyörgyi zsinat végzései folytán szabad kezet nyert Keserűi Dajka foglalta el, s a híveket az úgynevezett orthodox val-

lásra kényszeríté,⁴⁷⁹ kik a hitbuzgó Bethlen István birtoklása idejében a tért teljesen elfoglalták; de az ev. reformátusoknak is versenytársa támadt a katolikusokban, kik már Apafi uralma alatt elkezdték itt a térítgetést, oda Marosvásárhelyről minorita szerzeteseket küldvén, miért Apafi 1671. október 7-én Gyulafehérvárról a marosvásárhelyi gvárdián Kázmérnak rendeli, hogy amely barátot Sámsondra telepített, hívja vissza, mert ott meg nem tűri.⁴⁸⁰ Ekkor szűnt buzgalmuk, de Mária Terézia uralma alatt a grófi címért katolizált Keresztesek védnöksége alatt újból elkezdek Sámsondon térítgetéseiket, s a jobbágyokat szép móddal és a földesúr hatalmi szavával áttérésre kényszeríték; ennek aztán többek közt azon szomorú következménye lett, hogy az akkor még kizárólag székely lakosságú Sámsondon az oláhok megsaporodtak, mert a katolizált jobbágyok nagy részét a katolikus papok szokásos zsarolásai, mint másutt is, az olcsóbb keleti vallásúak aklába kergették, ami egy értelmű volt nemzetiségük feláldozásával.

Sámsond birtoklási viszonyaira utánpótlólag még megjegyzem, hogy *Bethlen István sámsondi részjóságát ...* (Kilenc szó kimarad, folytatás alulról az 5. sorban.)

Mezőkölpény 202. oldal, 1. hasáb, 23. sor: ... „*Jacobus sacerdos de Kulpen solv. 8 denarios.*”

Feltaláljuk Kölpényt *K e u l p e n* néven 1470-ben mint a lekencei tó egyik birtokos községét.⁴⁸¹ Az *1567. regestrumban mai nevén ...*

202. oldal, 1. hasáb, 23–25. sor: ... *8 kapuval találjuk fel.* Kölpényben volt királyi birtok is, melyet 1568-ban János Zsigmond Zalaházy Tamás és testvéreinek ad cserébe.⁴⁸² 1615-ben Sükösd Miklós a gyekei Wesselényi Miklósról rászállott kölpényi birtokot Péchi Simonnak adja el.⁴⁸³ Kölpényben bírt

szövérdi Gáspár János is. Özvegye kölpényi, harcói (Hoczo), csibafalvi és káposztásszentmiklósi jószágait Bethlen Györgynek hagyományozta 1630. év február 2-án, a fehérvári káptalan által kiállított végrendeletében, mit ez év július 13-án Brandenburgi Katalin is helybenhagyott.⁴⁸⁴ A régen csekély népességű Kölpénynek kedvező fejlődését mutatja fel ... (Két szó kimarad.)

202. oldal, 1. hasáb, alulról a 14. sor: ... Szentmiklósi Turcsák⁴⁸⁵ Mihályt ...

202. oldal, 1. hasáb, alulról a 7. sor: ... onnan áttérte után vásárhelyi református lelkésznek vitetett ...

7. ábra A kölpényi református egyház kelyhei (Orbán Balázs összes fényképe a Székelyföldről, Budapest, 1993, 146.)

Mezőmadaras 204. oldal, 1. hasáb, 18. sor: ... *Marosszék*
(203–205. oldal) *elébe utalja.* 1470-ben mint a lekencei tó
egyik birtokos községe (Mezeo-Madaras)
Mátyás király által beiktatni rendeltetik. Madaras az 1567.
évi regestrumban ...

204. oldal, 1. hasáb, 20. sor: ... *mint nagyon tekintélyes falu*
fordul elő.

Mezőmadarasra vonatkozólag János Zsigmondnak egy igen érdekes adománylevelét bírjuk. Ez Gyulafehérvárról 1569. május 2-ról van keletezve, ebben előadja, hogy főtitstelendő Chijáky (Csáky) Mihály kedves korlátnokának testvére Chijáky István fia, Gábor és Katalin nevű leányának adományozza a marosszéki Mezőmadarason levő királyi jószágot jutalmul azért, hogy nevezett korlátnok a oly hűséggel és ragaszkodással volt hozzá, hogy amidőn György barát (Martinuzzi) álnoksága miatt kénytelen volt idegen országba menekülni, Csáky Mihály elhagyva mindenki előtt kedves hazáját, úri tűzhelyét, családját, rokonait, egyházi és családi birtokait, lengyelországi száműzetésben kísérete, s javainak feláldozásával, törhetlen lelkiülettel szolgálta ott és itthon is mindig, stb.⁴⁸⁷ Ez okmányból a Csáky hűsége mellett az is kitűnik, hogy bár katolikus pap, de mégis nő és apa volt.

1571-ben csernátoni Bernáld Boldizsár ...

Drekulyatelep, 205. oldal, 1. hasáb, alulról a 8. sor: ... *tekin-*
Feketelak, Istentő, *télyes falu létezett.*

Nagyvölgy Egy igen érdekes perokmány birtokában
(205–207. oldal) vagyunk, amelyből kitűnik, hogy a Feketé-
ket a 15. század utófelében és a 16. század
elején Nagy Erdéli Mihály, utána szentannai (Zent Anna) Tot
Ferenc bírta, ennek leányával Bernáld Balázsra szállt, kiről
árvái örökölték, ezektől Csáki Mihály korlátnok foglalta el,

mint a János Zsigmond által neki adományozott királyi részbirtokokhoz tartozót. Emiatt egészen a fejedelemig felható hosszas per keletkezett, melynek folytán egy kb. 1539-ben készült fellebbezés van birtokunkban; ebből röviden a következő, tárgyunkra vonatkozó részleteket említem fel.

A F e k e t e nevű p r a e d i u m (így!) birtokosa volt Bernáld Balázs, ki kézdiszéki, csernátóni (Charnatony) fiú volt, de még I. János király kisebb tisztje, vagyis erdélyi vajdasága idejében szolgálatába állott, s később, királlyá létekor egészen haláláig mind békében, mind hadban hűségesen szolgált. Ez a Bernáld Balázs Madarasra házasodott, elvévén Tot Ferenc leányát. Ez a szentannai Tot Ferenc pedig még a Lajos király idejében az 1507-ben elhalt Nagy Erdéli Mihálynak volt a successora. Ily jusson bírta a Feketét Bernáld Balázs, utána fia, Bernáld Ferenc, utána ennek árvái, míg Csáki Mihály beléjük nem kötött.

A királyi tábla azon praescriptiójára, hogy ha Bernáld azt mint a g h b e l i l ó f e o s s é g e t bírta, azon ág népével bizonyítsa, ellenvettetik, hogy az ág nem az örökségre, hanem a hivatalokra nézve képezett közös csoportot vagy társulatot, s arra vonatkozott, hogy hadnagyság, bíróság miként oszoljék az ugyanazon ághoz tartozó, de néha több községben lakó nemzetség között.

Egy-két bándinak (bándi lakosnak) azon bizonyítása, mintha Bernáld Balázs süveglevére kérte s falutól kapta volna n y í l r é s z b e sem áll, mert igaz, hogy szokásban van, hogy ha lófő vagy főember telepedik a községbe, annak kértére n y í l f ö l d e t k e l l s z a k í t a n i, lófőnek kétannyt, mint közembernek van, főembernek (primornak) ennél is többet; de Bernáld Balázs a Feketét nem így, hanem feleségével nyerte, ő s utána fiai megoltalmazták és használták mindig, a Fekete szélében erdőt is neveltek, mit a bándiak – kik a Feketére mindig vágyakodtak – holtuk után le is vágta, s el is hordtak, stb.⁴⁸⁷

Ebből kitűnik nemcsak a Fekete birtoklása, nemcsak a községek nyílszakítási kötelességének igen fontos szokása, nemcsak a hivatalok ágak szerinti viselése, hanem egyszersmint az is, hogy a Fekete akkortájt lakatlan predium volt; azonban nem sokáig maradt így, merthogy a rác hajdúk ide települte előtt a Feketék már tisztességes népességgel bírtak, arra ismét adatott találunk ... (Egy sor kimarad, folytatás alulról a 7. sorban.)

Száltelek 207. oldal, 1. hasáb, alulról a 4–3. sor: ... az
(207. oldal) *egyszer beolvadott falut újból felelevenítette,*
ezt igazolni látszik az 1694-i tisztségi jelen-
tés, melyben ezen bejegyzést találjuk: Száltelek kicsin falu,
Keresztúri uramék bírják.
Száltelek völgytorkolatában ...

Mezőbánd 208. oldal, 1. hasáb, 27–28. sor: ... *némi*
(207–210. oldal) *városias színezetet öltött fel.*
Jornandes előadja, hogy a hun birodalom
szétomlása és a hunok szétszóródása után 3000 hun harcos
Csaba vezérrel a C z i g l e - m e z e j é r e húzódtak, s az ott
visszamaradt hunokkal egyesülvén, minden valószínűség
szerint a székelyek elődeit alkoták. Már másutt tüzetesebben
foglalkoztam e kérdéssel, s kifejtém, hogy a Balambér alatt
Erdélyt elfoglalt hunok kiűzéséről vagy kiszorításáról és Er-
délynek a gepidák általi elfoglalásáról egyetlen akkori
történész sem emlékeztet meg, több mint valószínű, hogy a
Balambér hunjai megmaradtak Erdély, vagyis az akkori Dácia
könnyen védhető s az akkori nomád népek bírvágyát nem
nagyon ingerlő kopár hegyei közt, s ezek képezék a székelyek
őseit. Csaba 3000 harcosa legfennebb szaporította az ott
levők számát.

Lakatos szerint 22 000 hun harcos vonult a sicambriai csata után Emanz-ur és Urzind-ur vezetése alatt a Kris és Maros közti Czigle-, vagy Czegled-mezőre, s azután Erdély keleti részébe, hol a hátramaradott s harcba nem vitt ötöd-résszel egyesülten alkották a székely nemzetet.⁴⁸⁸

Történészeink habár kutatták e Czigle- vagy Czigla-mezőt, azt felfedezni nem tudták, talán éppen azért, mert azt mezőn keresték, holott a mező nálunk nem mindig térséget, hanem hegyes-völgyes vidéket is jelent, ahol legelők találhatóak. Példa erre az Erdély közepét elfoglaló M e z ő - s é g elnevezése, amely korántsem valami tér, hanem nagyon is hegy-völgyes vidék, s ha ily helyre alkalmazzuk a Czigla-mezőt, akkor igenis feltaláljuk a Kris vagy Körös és Maros közti Mezőségen, mégpedig annak még most is a Székelyföldhöz (Marosszékhez) tartozó déli szélén, közel a Maroshoz, nem is egy, hanem hármaskiadásban, mert Mezőbánd határán van C z i g l a - t e t ő , s az innen nem messze eső Bazéd határán ismét feltaláljuk C z i g l a - h e g y e t , ami ismét ismétlődik Ménesnek egy, a Bocsokkal összefüggő és Mezőbándhoz közel eső másik C z i g l a - h e g y é h e z . Mindez valószínűvé teszi azt, hogy a Jornandesnél említett Czigla-mező, ahol Csaba 3000 és Urzind-ur 22 000 hun harcosa megállapodott, se nem C e g l é d n é l , se nem C s e g e z n é l , hanem itt, Marosszék mezőségi részén, valószínűleg a bándi és ménesi Czigla-tető és Czigla-hegy között feküdt, s így Bánd és vidékének első népessége e hun harcosoktól származhatott.

Bánd régi fennállásának még más bizonyítékát is feltalálhatjuk a *Csíki krónikában*⁴⁸⁹ ...

209. oldal, 2. hasáb, 8–9. sor: ... *sónyomok mutatkoznak a Sószék és Sziksavas nevezetű helyeken is.*

Bándra vonatkozó nagyon régi történeti adatokat ... (Négy sor kimarad, folytatás az 5. sorban.)

209. oldal, 2. hasáb, 15–16. sor: ... *mi kevésre akadtam*, az csak a 16. századig hat fel. Mezőbánd tudtom szerinti legrégebb birtokosa Drakula (Drakulija) László, kinek öröklött birtokát számos hagyományozás szaporította. Így egyik leánya, Borbára (Kornis Mihályné) neki hagyja bándi curiáját és birtokát, mibe Kendi és Dobó vajdák rendeletére 1554-ben a kolozsmonostori konvent be is iktatja⁴⁹⁰ És ismét Barcsai Borbára hagyja neki bándi és csávási jószágait, és a bándi tavat oly feltétellel hagyja Drakula Lászlónak, hogy halálakor visszaszálljon,⁴⁹¹ de nem vissza, hanem Drakula Jánosra szálltak, ki mezőbándi, bozédi jószágait utód nélküli elhalása esetében cegei Wass György, Kolozs vármegye főispánjának hagyományozta, ki abba Báthori Zsigmondnak Nagyenyedről 1586. május 12-én kiadott rendelete folytán a következő, 1587. évben be is iktattatott, Sapharit Péterné (Zalay Dorottya), Bessenyei Borbára (Toldalagi Balázsné), Toldalagi János és György ellentmondásával.⁴⁹² Shaffarijt György nővéreit Bándon adott jószággal elégíti ki, adván Krisztinának húsz, Sárának hat ház jobbágyot, mibe Báthori Zsigmond 1589. április 33-án Tordáról beleegyezését adja.⁴⁹³

Szövérdi Gáspár János maroszáki főkirálybíró 1612-ben Báthori Gábortól nyer június 1-jén Váradról kiadott új adománylevelet addig is bírt mezőbándi jószágára.⁴⁹⁴ És ugyanez év október 1-jén Szebenből adományozza gyalakuti (így!) Gáspár Jánosnak azon mezőbándi és gerebenesi jószágokat, melyeket mezőbándi Géczi István azért vesztett, mert Géczi Andrást és Bethlen Gábort segíté.⁴⁹⁵ Ebből az tűnik ki, hogy a történelmünkben jelentékeny szerepet játszó Gécziek, vagy legalább azok egyik ága mezőbándi volt. 1639-ben Péchi Simon bír Bándon. Ezen, a Péchi nótájával koronára szállt birtok lehetett az, mely *f e j e d e l m i b i r t o k n a k* neveztetett, s melyet Lorántffy Zsuzsanna is bírt, s melyet Rákóczi György 1652. február 20-án Gyulafehérvárról nejének, Báthori Zsófiának adományoz *m e z ő b á n d i f e j e -*

d e l m i b i r t o k (így!) címen, Bándon levő udvarházzal, a gerebenesi romladozott curiával, minden tartozandóságaival mindkét nemre, úgy azonban, hogy ez adományát, ha úgy tetszenék, meg is változtathassa.⁴⁹⁶ Ezen fejedelmi birtoknak most is fennmaradt emléke a falu közelében levő hely nevezésében, melyet ma is F e j e d e l e m p a j t á j á n a k hívnak. Volt Bándon egy másik birtok, mely a radnóti kastélyhoz tartozott ... (Három s fél sor kimarad, folytatás a 19. sorban.)

209. oldal, 2. hasáb, 2) jegyzet vége: ... p. 432. és Guberniumi levéltár, *Regesta Arch.* I. 65.

Székelyurality (210. oldal) 210. oldal, 1. hasáb, alulról a 10. sor: ... *W r a y* néven Marosszéken látjuk sorozva. Sőt odatartozott még a 17. század végén is, amint kitetszik a marosszéki tisztség 1694-i jelentéséből, hogy az akkor még Marosszékhez tartozott Urajra vonatkozólag e bejegyzést találjuk: Urajt Boér Simon uram bírja, nyolc házból áll. *Jelenleg ugyan Torda vármegyéhez van ...*

Mezőbergenye (210–211. oldal) 210. oldal, 2. hasáb, 3–4. sor: ... 1451-ben ismét egy osztálylevélben fordul elő. Jelzett évben Hunyadi János a szászsebesi országgyűlésen ítéletet mond a somkereki Erdélyi István és kiscaludi Gerew Margit közti osztályos perben; eszerint Gerew István kiscaludi, bergenyei, szabédi és ernyei jószágai egyenlően osztandók fel az Erdélyiek és Gerew Margit közt.⁴⁹⁷ *Az 1567. évi regestrumban ...*

210. oldal, 2. hasáb, 5. sor: ... *jelenlegi nevén, 5 kapuval találjuk.*

Bergenyére vonatkozó egy igen érdekes vásárszerződést bírunk, mely szerint malomfalvi Brijni László, udvari lovasok kapitánya Brijni György fivérével, Nováky Zsigmond, Tombolt Mihály, István és György mostohatestvéreivel (frates generationales) megveszik örökösen prodi Rácz Mihály, Ilyés és testvéreiktől bergenyei székelly örökségeiket és Chani lófeoségnek (így!) nevezett, szintén Bergenyén levő örökségüket, továbbá Sospatak praedium egy részét és Paniton egy erdőt; e vásárra Báthori Zsigmond 1584. június 6-án Gyulafehérvárról beleegyezését adja.⁴⁹⁸ *Bergenyé derék, református ...* (A 2) jegyzet kimarad.)

Harcó
(211. oldal) 211. oldal, 2. hasáb, első sor: ... *Hoccho-nak írva.* Hoccho néven találjuk János Zsigmond egy 1568-ban kelt beiktatási rendeletében, melyből azt is tanuljuk, hogy a községben volt bizonyos királyi birtok, melyet a fejedelem több másokkal együtt adott Zalaházy Tamás veszprémi püspöknek és nővéreinek, cserébe Fogaras váráért.⁴⁹⁹ *Rákóczi György lustrájában szintén Hoczo név alatt van bejegyezve ...* (Egy szó kimarad.)

211. oldal, 2. hasáb, 4. sor: ... *6 székelly család lakott.* A maroszéki tisztség 1694-i jelentése szerint Harcón csak hat ház volt mindössze; *ma már tízszerződve van azok száma ...*

Székellykövesd
(211-212. oldal) 211. oldal, 2. hasáb, alulról a 10. sor: ... *e falu neve hogy keletkezhetett, azt alig lehet érteni.*

1451-ben Alárdi Jakab nyer *Keowesden* birtokot Hunyadi Jánostól.⁵⁰⁰ Az 1567-i regestrumban *Keowesd h* néven, hét kapuval van bejegyezve. 1570. máj 9-én János

Zsigmond Tordáról Chyánij Miklós és Chethej Kristófnak kövesdi (K e o w e s d) és szentkirályi birtokaira, a hajdan királyi résznek nevezett jószágrészekre ad új adománylevelet.⁵⁰¹

Székely (Zekel), másként Adorján György a fiául fogadott Tatay Mihálynak, osztopáni Pernyeszi Pál vitéz tisztjének hagyományozza K e o w e s d en levő primipilláris curiáját, amire Báthori Zsigmond 1583. július 3-án Fehérvárról beleegyezését adja.⁵⁰² De úgy látszik, hogy Tatay vagy nem kapta meg, vagy csak rövid ideig bírta, mert Báthori Zsigmond két év múlva utód nélkül elhalt Adorján György kövesdi (K e o w e s d) curiáját (1585. március 5-én, Gyulafehérvárról) Chyány Miklós özvegye Suki Annának s fiai, János és Balázsnak adományozza.⁵⁰³ Az 1694-i tisztségi jelentés szerint Kövesd kicsin falu, tíz-tizenkét házzal. Ez most kilencvenre szaporodott.

A Kövesdtől délnyugatra levő hegyet ...

211. oldal, 2. hasáb, 3) jegyzet, 2. sor: ... *székelyek lakják. Most házszáma 89 ...* (Három sornyi kimarad, folytatás alulról az 5. sorban.)

XXIX. A MAROS VÖLGYE VÁSÁRHELYEN ALUL

Meggyesfalva 213. oldal, 2. hasáb, 6. sor: ... *Kolozsvárt fejt*
(213-214. oldal) *vesztvén, Meggyesfalva* egy része visszakerült
az Alárdiak kezére, más része jóval később
Angyalosi Jánosra szállt. Az 1567. évi *regestrumban* ... (Hat és
fél sor, valamint a hozzátartozó 2) jegyzet kimarad, folytatás
a 13. sorban.)

213. oldal, 2. hasáb, 14-15. sor: ... *Megyesfalwa néven, 6*
kapuval találjuk bejegyezve.

A régi, székelyek által lakott Meggyesfalva tekintélyes, két részből álló község volt, illetőleg két egybeolvadt faluból alakult: a tulajdonképpeni Meggyesfalvából és *V e l e n c é*-ből. Azt, hogy *Adria* királynéjának hangzatos nevét miről és hogyan nyerte, alig tudnám okadatolni, ha csak nem a Maros partján való regényes fekvéséről, mint a hazánkban több helyen feltűnő *Velencék*, mert ily nevű falu van Fogaras vidékén, a Sajó mentén és Háromszéken (Lemhény része), melyek mind folyók partján fekszenek.⁵⁰⁴

Azonban Meggyesfalva részének *Velence* neve ma már elenyészett, emléke is eltűnt, s csak egy régi egyezséglevélben találjuk fel, amely 1590-ben, május 20-án a Kendiek és Alárdiak között kötött, nevezetesen *Kendi Ferenc* és *Alárdi Ferenc* a fejedelem előtt egyezsége lépnek, mely szerint azon egész marosszéki birtok, melynek felerésze *V e l e n c h e*, másik fele *Meggyesfalva*, és részjóságok *B é k á s - B o d o n b a n* (így!), *C s i b á n* (*C h y b a f a l w a*), *K á p o s t á s - s z e n t m i k l ó s o n* (*Kapostás Szent Miklós*) és *L ő r i n c f a l v á n*, mind

Marosszéken, s melyeket Alárdi Ferenc anyja, Bogáthi Anna bírt, de ennek halálával Báthori Zsigmond fejedelem Kendi Ferenc és utódainak adományozott volt, most azonban Kendi Ferenc, tekintve az Alárdiakkal való rokonságot s azok szívélyességét, fenn körülírt jószágokat Alárdi Ferenc fia, Gáspár s ezek utódainak visszabocsátja örökösen mindkét nemre, úgy azonban, hogy ha ők utód nélkül halnának el, nemcsak a most visszabocsátott marosszéki jószágok, hanem Kerelőszentpál kastéllyal, Kerelő, Ugra, valamint a szentmargitai praedium is átmennek Kendi Ferencre s mindkét nemű utódaira. Ezen önkéntes s mindkét fél által elfogadott egyezségről 1590. május 20-án Kovacsóczy Farkas korlátnok okmányt állít ki, melyet Báthori Zsigmond ez év május 28-án helybenhagyott, s azt következő, 1591. év január 28-án másodszer is megerősített.⁵⁰⁵

Az Angyalosi-féle medgyesfalvi birtok a fiág kihalásával 1685-ben Mihálcz Mihályné (Angyalosi Erzsébet) és Bálintith Zsigmondnéra (Angyalosi Krisztinára) szállt.⁵⁰⁶ Később mind-ezen és az Alárdi-féle rész is a Kornisokra, ezekről a Lázárookra szállt.

Itt, e falu mellett vonta meg magát ...

214. oldal, 1. hasáb, alulról a 15. sor: ... *amint azt kiküszöbölte volt az iskolákból ...*

Hagymásbodon 214. oldal, 2. hasáb, alulról a 4. sor: ... *onnan a Kis-Küküllő völgyére.*

Hogymás Hagymatermeléséről H a g y m á s előnevet nyert Bodon régi időben B é k á s előnevet használt, azt a fennebb, Medgyesfalvánál közlött 1590-i egyezséglevélből láttuk. Bodonban 1570-ben kismarjai Bocskai Gergely fiai és leányai nyertek János Zsigmondtól bizonyos részjószágot.⁵⁰⁷ Ezt nyeri el 1580-ban Kovacsóczy korlátnok.

Bodon lakói mind derék református székelyek, hogy régen Bodon *Koronkának volt leányközsége ...*

Maroskeresztúr 215. oldal, 2. hasáb, utolsó sor: ... 9 kapuval
(215–217. oldal) *jegyztetett be.* 1569. július 16-án János Zsigmond Gyulafehérvárról bethlenősi (így!)

Bethlen Farkas kedves udvari emberének adományoz *M a - r o s K e r e s z t h w r o n* és Csókfalván (Chijokafalván) bizonyos részjószágot.⁵⁰⁸ Marosszék tisztségének 1694-i jelentésében ezt találjuk bejegyezve: Maros Keresztur kicsin, Wass György bírja.

Maroskeresztúr, valamint az alább fekvő ...

Nyárádtő 217. oldal, 2. hasáb, 15–16. sor: ... *Keresztúr-*
(217–218. oldal) *ral együttesen tárgyaltuk.* Láttuk ottan, hogy már a 14. században önálló egyházközséget alkotott *N a r a d y n* és *N a r a g n i* néven. Most itten reflektálnunk kell a birtoklási viszonyait felderítő régi okmányokra, melyek igen becses adatokat tartalmaznak múltjára vonatkozólag.

1409-ben Marosszék gyűlést tart Székelyvásárhelyen Zenthannai Pál elnöklete alatt, melyen felmerült Madarasij Imre és fiai, Bernád és Jakabnak szengyeli Mátyás János, Pál és Balázs elleni nyárádtői (Nijaragteo) és lukafalvi részjószágot és malmot érdeklő perük, mely szerint a jelölt birtokok utóbbiak által erőszakkal elfoglaltaknak állítottak; de amelyekre nézve a szengyeliek bebizonyították, hogy azokat mint őket illetőket jogosan bírják. Erről a jelen volt Nádas Mihály székely ispán bizonyítványt ad ki.⁵⁰⁹

1459-ben a szászkézdi táborban, hol Rozgonij Osváld és Losonczy László székely ispánok a nagyobb hadsereg kapitányaival (exercitus maior), Udvarhely- és Marosszék bírái-

val törvényt láttak, megjelent Jakab fia Szél Simon, s előterjeszté nyárádtői (Nijarádtew) malma ügyét, melyhez jogát Lábatlan László székely ispán, horogszegi Szilágyi Mihály, a székelyvásárhelyi bírák és János Geréb, Erdély alkormánybírója (vice gubernator) neki ítélték, s ezt ítéletekkel s más hiteles okmányokkal igazolta, míg az ellenfél, Szél János leányai mi bizonyítékot sem tudván felhozni, Szél Simon a kérdéses malom birtokában megtartatni határozatott, s az ellenfél ügyvéde, Karachijonfalwi Mihályra vonatkozólag szintén határozatba ment, miszerint azért, hogy hosszas igaztalan perével Szél Jakabnak Székelyvásárhelyt 40 aranyforint kárt nem tett, igaz székelyek s evégett kiküldendő törvénybíró előtt egy harangszó alatt huszonötöd magával esküt tegyen le.⁵¹⁰ Ez ítéletet fenn nevezett két alvajda 1460-ban átírta és kiadta.⁵¹¹ Ez okmány nemcsak Nyárádtőre, hanem a tábori törvénykezést érdeklőleg is igen fontos, s mutatja, hogy őseink alkotmányos élete a hadmenetek alatt sem szünetelt, hanem ily alkalmakkal fegyver alatt lévén az ország színe-java, a tábori sátrak alatt törvényhozási (tábori országgyűlések) és igazságszolgáltatási cselekvények is folyamatban voltak, a kard mellett ott volt a törvénykönyv, a hadfiak közt ott voltak a törvénytudó vajdák és papok, bírák, kik kardot és törvénykönyvet derekasan forgattak, sőt ez ítéletben első nyomát találjuk az ügyvédi túlkapasok korlátozásának is. 1526-ban Goston püspök levelében Nijarádthew néven említetik.⁵¹²

Nyárádtőn lakott Pókai Balázs, az erdélyi magyarság sáros zászlajának zászlótartója, ki hosszas pert folytatott Apafi László ellen bizonyos nyárádtői (N i j a r á d t h e w) székely öröksége érdekében, mely per a marosszéki törvénytől az udvarhelyi derékszékhez, s onnan a vajdák ...⁵¹³

(...) először 1553-ban, amidőn kiegészítésre visszaküldett, másodszer 1555-ben, midőn Kendi és Dobó vajdák Apafit a kereset alól felmentették.⁵¹⁴ Pókai Balázs nemcsak perét, hanem rövid időn egész nyárádtői birtokát veszté, amint

kitetszik nevezett vajdáknak Vécs várából ugyanez évben kiadott rendeletéből, melyben előadják, hogy nyárádtői Pókai Balázs, a magyarok sasos zászlajának zászlótartaja feledve urunknak tett hűségesküjét s kitűnő hivatalának követelményeit, a minapában a haza határán vívott harcokban zászlóstól együtt átszökött a törökökhöz (azaz a törvényes királyné Izabellához csatlakozott), mi által a győzelmet katonáink kezéből kiragadván, azok vereségét s a kereszténység szégyenét idézte elő. Miért is az őt bárhol, de különösen Nyárádtőn levő birtokai elvesztésére s a nemesek közüli kiküszöbölésére ítélték.⁵¹⁵ De nem ért e papírvillám semmit, mert a győzelmes Petrovics nemsokára a vajda urakat kergette el, s Pókait birtokaiba visszahelyezte, s megtartá tisztében, hogy még tovább is lobogtassa a sasos zászlót a magyar ügy győzedelméinél.

1570-ben János Zsigmond Valencz László és Zengyel Andrásnak adományoz Nyárádtőn (Nyárádtő) jószágot.⁵¹⁶ 1588. július 23-án Báthori Zsigmond Gyulafehérvárról malomfalvi Brini László, udvari lovasai vitéz kapitányának adományozza azon Nijárádtőn (így!) levő rétet és Csittszentivánon (Chyt Zentivány) levő job-bágytelket, melyet Alárdi Ferenc hűtlenségi bűnön veszített.⁵¹⁷ 1606-ban Bogáthi Menyhért né penzen vett nyárádtői birtokát Suki Pál hű emberének hagyományozza. Rosnyai Dávid 1684. július 25-én Fogaras várában 400 aranyért adja el nyárádtői birtokát Vajda Lászlónak.⁵¹⁸ Az 1694-i tisztségi jelentés szerint Nyárádtő kicsin jobbágyfalu. 1667-ben Melegh Mártont⁵¹⁹ és Maksay Balázst találjuk Nyárádtőn; ez utóbbi nejével, Pán Dorottyával kapja Nyárádtő részét, kire első férje, Borbély Kristófról szállt, ennek fia, Dávid mint Szűz Mária nagy tisztelője, nevét Máriaffyra változtatta.⁵²⁰

E falu történelme homályos és szomorú ...

218. oldal, 1. hasáb, 3–4. sor: ... ezen örvendetes nap emlékéit.

Nyárádtő a Nyárádnak Marosba szakadásánál feküdt ... (Huszonkét sor, valamint vonatkozó 2), 3) és 4) jegyzet kimarad, folytatás a 27. sorban.)

Csittszentiván 218. oldal, 1. hasáb, alulról a 4–3. sor: ... *már*
(218–219. oldal) *a 14. század elején önálló egyházközség.* 1569-
ben János Zsigmond csittszentiváni
(C h y t t Z e n t h i w á n) Peteu (Pető) Farkas és utódainak
Kysfaludon hat ház jobbágyot adományoz.⁵²¹ 1583. december
5-én Báthori Zsigmond Kolozsvárról malomfalvi Brini László
udvari alkapitányának csittszentiváni (Chytt Zentiwán), mal-
omfalvi, hochoi (Harcó), sóspataki és *d e r i s n y e i* (így!)
Marosszéken levő birtokait adómentesekké teszi.⁵²² Az itt
említett Derisnye valamely megsemmisült marosszéki falu,
melynek holfektét kipuhatolnom nem sikerült.

1588. június 14-én ugyan Báthori Zsigmond Fehérvárról
csittszentiváni (Chytt Zentivány) Chijanij Miklósnak Békés-
sel való cimborálásért vesztett jedi (Jedd) székely örökségét
visszaadja fiainak, Balázs és Jánosnak.⁵²³ A besenyői Thetey
Boldizsár defectusával koronára szállt csittszentiváni (Chytt-
zentivány), besenyői, szászvölgyi, panáti jószágokat Bethlen
Gábor 1626. július 7-én Fehérvárról fricsi Fekete Lőrinc, fize-
tett lovasai hadnagyának adományozza, ki fiatal korában Ma-
gyarországon, azután Lengyelországban mint vezénylő tiszt
szolgált, onnan három évvel ezelőtt lengyel csapatokkal a fe-
jedelem szolgálatába lépven, minden hadakozásaiban vitéz-
sége és vezénylő készségével kitüntette magát.⁵²⁴

Csittszentiván nagyon csinos székely falu ...

218. oldal, 2. hasáb, 16. sor: ... *Csittfalvának nevezett falut.*

Megjelenik az 1567-i regestrumban, előfordul e falu 1570-
ben, János Zsigmondnak május 21-én, Tordáról kiadott
adománylevelében, mely szerint nánánfalvi Zelemiri Péter-

nek csittfalvi (C h y t t f a l w a) és bárdosi jószágaira új adományt tesz.⁵²⁵ *Bethlen Gábor 1614-i ...* (Tizenhat szó kimarad, folytatás a 19. sorban.)

218. oldal, 2. hasáb, 21–22. sor: ... *Rákóczi 1635-i lustrájában említve nincsen, miből azt kell következtetnünk ...*

Malomfalva 219. oldal, 1. hasáb, utolsó sor: ... *fájdal-*
(219–220. oldal) *masan kell konstatálnunk.*

1569-ben János Zsigmond június 1-jén Gyulafehérvárról malomfalvi Vas Györgyöt s mostohafiait, Zekel Mihályt és Balázst primipillusoknak nyilvánítja.⁵²⁶ Mint fennebb látók, malomfalvi volt Brini László (alkalmasint Berényi), az udvari lovasok századosa, ki mint Báthori Zsigmond kedvelt embere sok kitüntetést és adományt nyert, így 1583. július 6-án Báthori Gyulafehérvárról némely addig is bírt malomfalvi cigányokat adományoz neki, és ugyanez év december 5-én malomfalvi, sóspataki, hochoi (Harcó), csittszentiváni és derisnyei birtokait teszi adómentesekké, 1584. június 6-án pedig Rác Mihálytól vásárolt bergenyei jószág birtokában erősíti meg.⁵²⁷

Malomfalva borairól, valamint arról is híres ...

Székelysópatak 220. oldal, 2. hasáb, 14–15. sor: ... *tuzsoni*
(220. oldal) *Bogár Miklós nyer nova donatióval jószágot.*

Feltaláljuk 1481-ben mint erdőszentgyörgyi Megyjes Balázs nótájával koronára szállt és Mátyás király által Báthori Istvánnak adományozott falut.⁵²⁸ 1584-ben Brini László nyer soospataki jószágára adómentességet.⁵²⁹ Ugyan ez évben a prodi Rác Mihálytól Brini László és testvérei által megvásárolt javak közt előfordul Soospatak praedium egy része,⁵³⁰ de mivel Báthori ugyanez évi

adómentesítő okmányában Soospatak faluként említetik, azt kell következtetnünk, hogy Sospatak praedium alatt a Torda megyéhez tartozott másik Sospatak értendő.

A Búcsúmás mézes ...

Aranyosszék

Aranyosszék előismertetése

13. oldal, 1. hasáb, 6. sor: ... (Lásd Szentmihályfalva.)
1604-ben Aranyosszék főkapitánya Thurij Ferenc.⁵³¹
1610-ben Aranyosszék főkirálybírája Csegezi János ...

13. oldal, 1. hasáb, 14. sor: ... 1623-ban Aranyosszék főkirálybírája bágyoni Balog Gáspár volt ... (Két szó kimarad, illetve átírva.)

14. oldal, 1. hasáb, 12. sor: ... *nem tudni, hogy ki volt.* Igen valószínű, hogy az akkor megválasztott főkirálybíró Daniel József volt, miután ötet találjuk következő, 1708. évben Aranyosszék főkirálybírájaként aláírva, azon augusztusban kelt feliratban, mellyel az erdélyi rendek Rákóczi Ferenc fejedelmet az Erdélyben való megjelenésre fölkérik.⁵³² *A forradalom legyőzése után ...*

24. oldal, 2. hasáb, 5. sor: ... *Sepsiszentgyörgyre.*

Hogy a határszéli katonaságba bevont aranyosszékiek mily kelleetlenül viselték a fegyvert, s mily örömet cserélték volna fel a cifra nyomorúságot a polgári állás szabadságával, kitetszik a fegyver alá vont öt falu lakóinak 1805-ben a főkormányshoz beadott kérvényéből, melyben előadják, hogy negyven esztendeje vannak fegyver alatt, négy háborúban vettek részt, a legközelebbi háború alkalmával Őfelsége ugyan levette volna a portiót, de vegyék le róluk a fegyvert, s ők szívesen visszaállnak a portióhoz.

A fegyverfeladáskor – írják - ordonánc poszt volt Besztercétől Fehérvárig, de az most másfelé fordulván ők csak tisztjeiket silbakolják (ott állanak őrt). Csak hat falu van fegyver alá vetve, a többi polgári renden van, s így sok egyenetlenség s határaikban „sok viszonyágunk van” (így!).

„Mondják, hogy bizonyos emberek írásban nyilatkoztak volna, hogy mi örömet s jókedvvel maradnánk fegyver alatt, ámde ez hírünk nélkül történt, s mi ahhoz soha hozza nem járultunk és nem járulunk, mert nekünk nyögnünk kell (így!), miután sem személyesen, sem kérvényben Excellentiátok elibe kemény büntetés terhe alatt járulnunk nem szabad, mint a szomszédos falukból véreink tehetik. Mi nyögnünk, mint a galickában levő madár, stb.” Esdve kéri a főkormányshéket, hogy legyen reájuk tekintettel, „vegye kegyes oltalmába, s esedezték felséges urunknál”, hogy a fegyver levétessek róluk, s tétessenek vissza az eleik (elődeik) által viselt portióra, stb.⁵³³

Tiszteik, főleg kezdetben, mind németek voltak ...

VI. SZÉKELYKOCSÁRD KÖRNYÉKE

Székelykocsárd 71. oldal, 1. hasáb, alulról a 3–2. sor: ... *akkortájt a Kocsárdi család tekintélyes volt. Hunyadi János kormányzósága alatt 1446-ban Kocsárdon a három nemzet részleges országgyűlést tartott. A kolozsvári oklevéltár 180. lapján az országgyűlésre vonatkozó oklevélben így fordul elő: „Nobilium, Siculorum et Saxonum generalis congregatio in villa Kochard”. Mátyás uralma alatt*
...

VII. HARASZTOS, NAGYLAK ÉS SZÉKELY- FÖLDVÁR KÖRNYÉKE

Harasztos 81. oldal, 2. hasáb, alulról a 14. sor: ... *innen*
(80–82. oldal) *is származott. Harasztosi Szilágyi Márton*
1635. augusztus utolsó napján Bethlen
Gábor fejedelem Gyulafehérvárról nemesítette, előadván,
hogy bükkösi Kemény János, Fehér megyei főispánja „és fo-
garasi várunk parancsnoka előadta előttünk, hogy harasztosi
Szilágyi Márton atyja jobbágyának udvarában nevedezett fia,
ki később gerendi udvarunk praefectusa volt, s e tisztében
nemcsak hűségesen sáfárkodott, hanem fegyverrel és hősileg
oltalmazta ellenséges támadások ellen, miért már atyja által
felszabadította, s most mint libertinus saját házában lakik Ha-
rasztonon, s lehetségei és már többször kimutatott vitézség-
énél fogva nagyon alkalmas a hadi szolgálatra. Azért mi neve-
zett Szilágyi Mártont és nejét, Mora Magdolnát s tőlük szár-
mazó és származandó utódaikat a valódi nemesek közé iktat-
juk, házaikat, személyeiket, minden javaikat adók, taxák stb.
alól kivesszük, úgy azonban, hogy jól fegyverkezve minden
időben a hadmenetekben részt vegyenek, s hazánkat s annak
szabadságát oltalmazzák.” Nemesi címerrel látja el, stb.⁵³⁴

Ezidőtájt harasztosi Bándi György volt Aranyosszék
királybírája,⁵³⁵ valamint harasztosi volt *Dimien Gáspár ...*

81. oldal, 2. hasáb, alulról a 12. sor: ... *jeles főkirálybírája*
is. Felemlítendő még az is, hogy ... (Egy szó törölve, két szócs-
ka beszúrva.)

IX. FELVINC

Felvinc 90. oldal, 2. hasáb, 22. sor: ... midőn a fej-
(89-104. oldal) len hatalmasok – a sátán darabontjai – for-
radalmat csináltak ...

91. oldal, 1. hasáb, alulról a 9-8. sor: ... abban Vincnek Aranyos (Oronos) előnevét legelőbb találjuk. Felvinc tehát ezen adományozás által el lett szakítva Tordavár területétől, melyhez addig tartozott, a később Aranyosszékké alakított egész területtel egyetemben. A felvinci udvarnokok, kik András adománylevelében említetnek, bizonyosan Torda-vár őrizetéhez tartozott katonák voltak. Felvinc azonban szintén feldúlva a mongolok által, a birtokló esztergomi káptalan annak felépítése és újbóli benépesítéséről nem gondoskodván, az pusztán maradt, s mint ilyen, alkalmasint a kitelepített székelyek által megszállva lett István adománylevele alapján. Amiről az esztergomi káptalan értesülvén, 1276-ban bemutatta László királynak András adománylevelét, s annak kért megerősítését megnyerték azon hozzáadással, hogy levele úgy tekintessék, mint eredeti adománylevelét, s ha valaki háborús idők alatt alattomosan ama területet elfoglalta volna, vagy magának adományozta volna, az érvénytelen legyen.⁵³⁶

István adománylevele – mellyel Aranyosszéket alapítja – még nem került eddig napfényre, s így nem lehet tudni, hogy abban benn foglaltatott-e *W i n c h* területe, valószínű, hogy benne, miután az Aranyos és Maros közti területéről volt abban szó. László király kihagyta, talán éppen az esztergomi káptalan fellépése folytán, III. András azonban 1291-ben be-

foglalta Felvincet is, mint amely régen szintén Torda-vár tartozandóságát képezte, s azt név szerint felemlítette, az aranyosszékieknek adományozott helységek közt. Ily értelemben erősítette meg Róbert Károly is 1313-ban. Nem is tudta az esztergomi káptalan soha érvényesíteni Felvinc iránti jogát, mert habár 1320-ban ismét fellépett,⁵³⁷ Felvinchez való jogát a székelyeknek Róbert Károly után minden uralkodó elismerte, s az nemsokára Aranyosszék főhelyévé nőtte ki magát. András király fennebbi adománylevelét László király is 1276-ban megerősíti ... (Három szónyi átírva.)

XI. ARANYOSSZÉK DÉLNYUGATI SZÖGE

Kercsed 120. oldal, 2. hasáb, alulról a 2. sor: ...
(119–121. oldal) *Toroczky Péternek adta el.* 1622-ben Bethlen
Gergely és Zsófia statuáltak az anyjuk,
Thoroczky Katalintól öröklött keresdi, inakfalvi és mohácsi
részjóságokba. Bethlen Gábor fejedelem rendeletéből ekkor
(1623-ban) bágyoni Balog Gáspár volt Aranyosszék
főkirálybírája, amint a fejedelem rendeletéből kitetszik.⁵³⁸
1694-ben Macskási Boldizsár ...

XVI. ARANYOSSZÉKNEK A KERESZTESMEZŐ FELSŐ RÉSZÉN FEKVŐ FALUI

Bágyon 162. oldal, 1. hasáb, alulról a 6. sor: ... *itt tartatott zsinatokról.*
(162–166. oldal) Bágyon családjai közül felemlítendőeknek tartom a Mártonfi és Fejér családot, ezeknek ősei közül *Mártonfi Mátyást és Fejér Mátyást*, kiket Báthori Gábor 1610-ben Besztercéről kiadott okmányával nemesített, s címerekkel látott el. Bágyonban vagy bárhol másutt Aranyosszéken levő úgynevezett *nyilföldeket, erdőket, beregh és zenarétkeket* (így!) adómentesekké tette, stb.⁵³⁹

Bágyon szintén a székely huszárezredhez tartozott ...

164. oldal, 2. hasáb, 13. sor: ... *Balog Tamásban (1610), Gáspárban (1623) két főkirálybíró adott Aranyosszékeknek ...* (Egy szó kimarad.)

Kövend 167. oldal, 1. hasáb, alulról a 10–9. sor: ...
(167–169. oldal) *Mátyás király korában szerepel.* Mátyás király különösen kegyelte ezen hadi érdemekben tündöklő székelyt, s adományainak egész özönével árasztá el, így 1472-ben (fer. III. prox. a. festi b. Barnabae apost.)⁵⁴⁰ Budáról kövendi Székely Jakab, atyja Balázs és Miklós testvéreinek adományozza Kolozs megyei Szava (Zava), Bogát és Marokházát (Markháza), továbbá Torda megyei Szentjakab községben levő jószágokat, s a kolozsmonostori konventnek elrendeli, hogy nevezetteket Suki István

vagy János, Frátai György vagy Járay Jakab, Szengyeli János vagy Hadrewi Antal jelenlétében beiktassa, az ellentmondókat vajdai szék elébe utasítván.⁵⁴¹

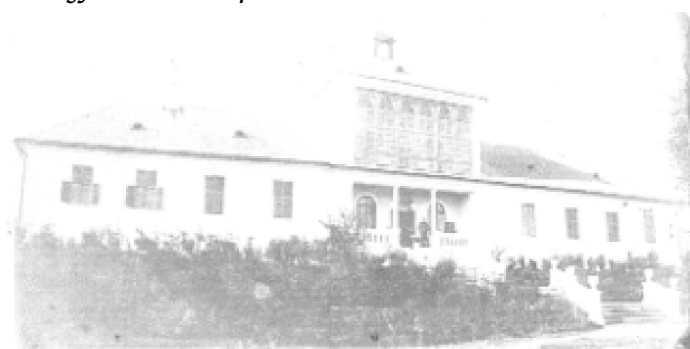
Kövendi Székely Jakabot két év múlva az udvarnál találjuk, mert 1474-ben őt *mint hű komornyikát a Csupor Miklós kihaltával ...* (Két és fél sor átírva, folytatás alulról a 6. sorban.)

167. oldal, 2. hasáb, 3–4. sor: ... *Mátyás király a Nagylaki Márton kihaltával koronára szállt Nagylakot. A kolozsmonostori konventnek a beiktatást elrendeli. A konvent György testvért küldi ki, ki péterfalvi Porkoláb András, király embere jelenlétében a beiktatást végre is hajtotta. Ellentmondott szentmihályfalvi (Zent Mihályfalva) Zekel Tamás, a maga és Nagylaki Márton özvegye, Dorottya és ennek lánya nevében.*⁵⁴² *Az itt testvéreként felemlített M i k l ó s ...*

XVII. ARANYOSSZÉK HAVASALJI RÉSZE

Várfalva 180. oldal, 1. hasáb, 18. sor: ... *Várfalva*,
(174–184. oldal) *Warfalia* néven találjuk bejegyezve. A
kezdetben *Torda-vár* nevet viselt falu e-
szerint nagyon régi idő óta cserélte fel ős nevét Várfalvával,
illetőleg kezdetben mindkét nevet vagylagosan használta, s csak
később szorította a Várfalva név az ős Torda-vár nevet háttérbe.
Több mint valószínű, hogy még Aranyosszék alakulta előtt, ak-
kor, amidőn még Torda-vára éppen fennállott, volt közelében a
vár őrizetének lakhelyül szolgáló falu, mely a közeli várról ne-
veztetett Várfalvának, amely amint a hagyomány tartja, fenn a
magaslaton feküdt Torda- vagy a mostani Fügyer-vár közelé-
ben, de vár és falu a mongolok által feldúlván, a később oda-
telepített székelyek újból épített falujokban csak a régiek
nevét elevenítették fel, elnevezvén azt Tordavár-, másként Vár-
falvának.

A nagyszerű emléképületekkel ...

8. ábra A várfalvi Jósika-kastély (Orbán Balázs összes fényképe a Székelyföldről, Budapest, 1993, 140.)

JEGYZETEK

1. Orbán Balázst megelőzően a Székelyföldről rész tájegységek történetét külön is tárgyaló, mert monografikus igényű leírás a Lakatos Istváné, majd a Benkő Józsefé. Lakatos Székelyföld-leírásának (*Siculia delineata et descripta accuratius quam hactenus*, Kolozsvár, 1702) csak a kézírata maradt fenn, Benkő 1789-re elkészült munkájának (*Transsilvania specialis*) pedig csak az első öt íve jelent meg nyomtatásban, Bécsben, 1790-ben. (Teljes terjedelemben, Szabó György magyar fordításában, végül 1999-ben adták ki, Kolozsváron.) Kettőjük között rövidebb ismertetést Szilacsek Pál *Dacica Siculiája* ad (*Dacica Siculia brevi compendio exhibita*, Kolozsvár, 1731), ezt korábban Kunicz Ferencnek tulajdonították. Benkőt követően Daniel Theophil Scheint tárgyalta átfogóan a Székelyföldet és népét, 1833-ban (*Das Land und Volk der Szekler in Siebenbürgen in physischer, politischer, statistischer und geschichtlicher Hinsicht*, Pest). A latin és német nyelvű munkákat követő első magyar nyelvű vállalkozás torzóban maradt: Benkő Károly 1853-ban közlésezi *Csik-Gyergyó- és Kászonszékek leírását*, 1868–1869-ben *Marosszék ismertetése* is megjelent (kiadták Fekete Sámuel és Simon Elek, Kolozsváron), de Háromszékről már csak egy kézirat született tőle. Az Orbán Balázs megvalósította nagy áttörést követően viszont valóban akadt vállalkozó az Orbán által itt hiányolt munkára is: Vitos Mózes, 1894–1902-ben (*Csik-megyei füzetek. Adatok Csikmegye leírásához és történetéhez* – 2. kiadását I. Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2002–2003). Igaz, Orbán Csík korai történetére tünik utalni, azt illetően pedig Vitos műve ma már meghaladott. (Szerk. megj.)
2. P. Losteiner Leonard (1744–1826) csíksomlyói ferences szerzetes. Szinyeyi József alapvető kézikönyve, *A magyar írók élete és munkái* egyetlen, 1790. évi kéziratát tárgyalja (*Theatrum orbis Christiani hungarico-transilvanicum*), akkor a Magyar Nemzeti Múzeumból, tehát az Országos Széchényi Könyvtárból. Orbán a csíksomlyói kolostor könyvtárában található kézírataira utal (*Chronologica topographico-chorographica... provinciae Transylvanicae et Siculicae* – ennek 3. kötete a *Topographica* –, illetve a *Historia domus seu conventus Csíksomlyoviensis*, vö. Szádeczky Lajos, *Székely Oklevéltár*, V, VIII.). (Szerk. megj.)
3. Közölve *Székely Oklevéltár*, II, 160–161. (Orbán közlése és a hivatkozott közlés csak kisebb eltéréseket mutat, így *Thomás, Johannes, Kovach*

- névalakok jelennek meg a Szabó Károlynál található *thomas, Joannes, Kowach* helyett, de elképzelhető, hogy itt is közvetlenül a forrásból dolgozott. *Szerk. megj.*)
4. A *Csík* helynevet Benkő József próbálta így értelmezni, a magyarázat nagyon erőltetett. Valószínűbb, hogy a megoldás egy török 'határ' jelentésű szó irányában kereshető. *(Szerk. megj.)*
 5. Az érdekes magyar szövegű okmány egész terjedelmében közölve van (*Székely Oklevéltár*, II, 178–180).
 6. A *Székely Oklevéltárban* Bechként szerepel. *(Szerk. megj.)*
 7. Feljegyzem ez undok kis zsarnokok nevét, hadd legyenek bélyegezve.
 8. Ebből látszik, hogy a székely nép nem lázadt fel, hanem csak kérvényezni ment.
 9. Eredetije gyulafehérvári káptalan levéltára, *Centuriae*, B, 54, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 209.
 10. A *Székely Oklevéltár* hivatkozott közlése, a Szabó Károly-féle átírás is közvetett, Imecs Fülöp Jákó másolatáról történt. Itt *Zarhegijben, Karchijfalvaban, Mocharchyban, Chijchoban, Zent Kyralyban* alakok szerepelnek. *(Szerk. megj.)*
 11. Vö. *Székely Oklevéltár*, II, 220–221, de Orbán Balázs nem Szabó Károly itteni átírásában közli. *(Szerk. megj.)*
 12. Eredetiben Kemény József, *Appendix Dipl. Trans. (Diplomatarii Transsilvanici Appendix)*, XIV, 261. (Vö. 111. jegyzet, az ugyanazon nap, ugyanott, de a marosszéki székelyeknek kiállított kiváltságlevélhez. *Szerk. megj.*)
 13. Lásd kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 247. Kivonatilag guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, II, 74–75.
 14. Ugyanott, *Veres prot.*, XII, 245, 342.
 15. Lásd alább, Dánfalvánál.
 16. Kemény József, *Suppl. ad App. Litt.*, II, 2.
 17. Lásd egész terjedelmében *Székely Oklevéltár*, II, 158–159.
 18. Lásd *Székely Oklevéltár*, II, 57. Részletesebben alább, Szentmihály leírásánál. (Az okiratot a közlő Szabó Károly Orbán Balázstól kapta. *Szerk. megj.*)
 19. Lásd gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius G. Rákóczi*, XI, 606.
 20. Lásd *Székely Oklevéltár*, II, 209. és gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius Joh. II. Regis*, II, 37–38.
 21. A Piricskét *T o l v a j o k m é s z á r s z é k é n e k* is nevezik arról, hogy a tolvajok régen ott szokták volt a lopott marhákat levágni.
 22. Lásd *Székely Oklevéltár*, II, 298–299.
 23. *Erdélyország Történeti Tára* (szerk. gróf Kemény József és nagyajtai Kovács István, Kolozsvár, I–II, 1837–1845), I, 179–182.
 24. 1324. június 17. *(Szerk. megj.)*

25. Eredetije: a gyulafehérvári káptalan levéltára, X, 6, közölve *Székely Oklevéltár*, I, 42, hol Szabó Károly kiigazítja Apor Péter tévedését, ki Dok Kázunnak olvasta Lok-Kázunt. (Szabó a kiigazítást épp azért teszi, mert Orbán a *Csikszék* kötetben kászoni helységnek feltételezte „Dok Kászont” Apor közlése alapján. Szerk. megj.)
26. Lásd Szentmártonnál.
27. Lásd Dánfalvánál. (Szádeczkynél *Fena Márton*, I. *Székely Oklevéltár*, V, 151. Szerk. megj.)
28. Kemény József, *Dipl. Trans. (Diplomatarium Transsilvanicum)*, VII, 335.
29. Lásd *Székely Oklevéltár*, II, 209.
30. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 205. Másolata guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, III, 61.
31. Lásd Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, XII, 140.
32. Lásd alább, Szentsimonnál.
33. Lásd alább, Kászonnál.
34. Budai kamarai levéltár, másolatilag Kemény József, *Dipl. Trans.*, VI, 303–304. (Vö. a Pesty Frigyes másolata alapján, a budai kamarai levéltárból közölt okmány, I. *Székely Oklevéltár*, IV, 149–150. Szerk. megj.)
35. *Liber Regius S. Báthori*, I, 355.
36. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, III, 76.
37. A fejedelem és Jakab János titoknok által aláírt okmány. (L. 34. jegyzet. Szerk. megj.)
38. Lásd *Székely Oklevéltár*, II, 101–102. (Szabó Károly olvasatában itt *Endes*, és nem *Erdés*, Márton Gergely pedig szentimrei. Szerk. megj.)
39. Lásd *uo.*, II, 253–254, 287–290, stb. (Orbán átírása itt sem mindenben egyezik Szabó közlésével. A *Taploczia* névalak valószínűleg csak az írnök elírása, mert a beiktatást elrendelő okiratban már *Taplocza*. Szerk. megj.)
40. *Uo.*, II, 259–260. (Szabó Károly közlésében a falunevék több változatban is megjelennek, Andrassy Péter pedig Csík és Gyergyó királybírája. Szerk. megj.)
41. *Uo.*, II, 261–262.
42. *Uo.*, II, 263–264.
43. *Liber Regius S. Báthori*, I, 157.
44. *Uo.*, I, 198.
45. Lásd guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, II, 76.
46. *Liber Regius S. Báthori*, I, 433.
47. Ugyanez évben a vashámorok praefectusaként találjuk Rácz Imrét, tehát két praefectus volt.
48. Lásd kolozsmonostori konvent levéltára, *Veres prot.*, I, 263–267. és guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, I, 268–269.

49. Lásd Kozmásnál, fennebb. (Vö. 34. jegyzet. Szerk. megj.)
50. Lásd másolatban Kemény József, *Dipl. Trans.*, XIII, 39–45. Eredetije guberniumi levéltár, *Cista Diplomatica*.
51. Lásd *Liber Regius S. Báthori*, I, 287. Ez okmányban az eladományozott jobbágyságok név szerint is meg levén nevezve azt látjuk, hogy azok mind magyarok voltak, azon székely gyalogok közül, kik az 1562-i forrongásban való részvétért vettek jobbágyságra. De mert nálunk Erdélyben a szolgaságnak külön nemzetisége, és ez az oláh volt, ezen tősgyökeres székely eredetű jobbágyságok oláhokká változtak át, nemcsak itt, hanem mindenütt a Székelyföldön. Oláhul ugyan nem beszélnek sem itt, sem másutt, származásilag, nyelvileg magyarok, de keleti vallásúak levén, oláhnak tartják magukat, és oláhosan is öltözködnek. Egy magyar keleti püspökség szervezése lenne az egyedüli mód arra, hogy ezeket visszaadjuk a hazának.
52. Lásd alább, Dánfalvánál. (Szádeczkynél Páll, I. *Székely Oklevéltár*, V, 151. Szerk. megj.)
53. Lásd Fejér György, *Codex Diplomaticus (Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis; 1829–44-ben megjelent 43 kötet. Szerk. megj.)*, IX. II, 688.
54. Lásd eredetijét: budai kamarai levéltár, másolatban közli Kemény József, *Dipl. Trans.*, VIII, 401.
55. Lásd *Székely Oklevéltár*, II, 59.
56. Uo., II, 209.
57. Lásd *Liber Regius S. Báthori*, I, 218.
58. Uo., I, 331.
59. Szabó Károly 1877-ben teszi közzé gróf Teleki Domokos vonatkozó kéziratát (*A székely határőrség története*, Bp.), de Szádeczky Lajos munkája majd csak 1908-ban jelenik meg (*A székely határőrség szervezése 1762–1764-ben, oklevéltárral (1761–1790)*, MTA, Budapest). (Szerk. megj.)
60. Guberniumi levéltár, 363–1763.
61. Mert mikor szükségét látták, tudtak csak az urak magyarul is írni.
62. Ez 50 példányban kinyomtatva szétosztott.
63. Guberniumi levéltár, 902–1763.
64. Guberniumi levéltár, 909–1763.
65. Uo., 1416–1763.
66. Uo., 2255–1763.
67. Guberniumi levéltár, 108–1764.
68. A nagyon hosszú latin szövegű jelentésnek lényegét kivonva adom magyarul.
69. Ez utasítás egymagában elégséges, hogy az ember elborzadjon ezen vért szomjhúzó vadállatoktól.

70. Iszonyatos, még csak nem is ápoltatták katonai orvosaikkal, hanem kidobták, hogy pusztuljanak – ilyet még vadak sem tesznek.
71. Ó, a szívtelenek, még szívről beszélnek.
72. Kiadatott Szebenben, 1764. március 1-jén, aláírva: *Halmágyi István secretar*. Másolat Kovács István, *Acta de Siculis*, 1760–1800.
73. A bukovinai magyarokra ekkortájt terelődött a figyelem. Az onnan származó László Mihály már 1869-ben cikket írt róluk, 1875-ben pedig kormány megbízottként tehetett jelentést helyzetükről. 1880-ban Szádeczky Lajos tért vissza a kérdésre, és 1883-ban mintegy 2000 embert hazatelepítettek az akkori Magyarországra, Pancsova mellé. (Szerk. megj.)
74. Lásd kolozsmonostori konvent levéltára, *Neoregistrata*, B, 1. Kivonatilag Kemény József, *Regesta Arch. (Regesta archivorum tam publicorum, quam privatorum cum indice familiarum et possessionum ac rerum)*, I, 269.
75. Lásd fennebb, Madéfalvánál.
76. Lásd alább, Dánfalvánál. (Szádeczkynél Fodor István, I. *Székely Oklevéltár*, V, 151. Szerk. megj.)
77. Benkő József, *Milkovia (Milkovia, sive antiqui episcopatus Milkoviensis per terram Transsilvanicam stb., Bécs, 1781)*, II, 136.
78. Lásd alább, Dánfalvánál.
79. Lásd *Székely Oklevéltár*, II, 209.
80. Lásd Dánfalvánál .
81. Ide kerül át az előző mondat végéről a 2) jegyzetutalás. (Szerk. megj.)
82. Lásd részletesebben *Székely Oklevéltár*, II, 56–58. (Az okiratot Orbán ajándékozta az Erdélyi Múzeumnak. Szabónál a latin eredeti betűhív közlésében is Barlaffi, illetve átírva Barlafi. Szerk. megj.)
83. Kemény József, *Dipl. Trans.*, VI, 135–140.
84. Lásd *Liber Regius G. Rákóczi*, X, 64. Ez okmányban hibásan Gyergyószentmihálynak íratik, de ez csak Csíkszentmihály lehet.
85. Lásd Szárhegynél.
86. Lásd Madéfalvánál.
87. *Liber Regius G. Rákóczi*, XI, 606.
88. Benkő József, *De Comitibus (De comitibus Transsilvanicis, Szeben és Kolozsvár, 1791)*, 66.
89. Lásd Kemény József, *Cartophilacium Transilvanicum*, III, Erdélyi Múzeum levéltára.
90. Lásd Kemény József, *Trans. Possess. (Transilvania possessionaria), Terra sicularum*, *Szépvíz* rovatot.
91. Lásd Kemény József, *Regesta Arch.*, I, 83.
92. Lásd guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, I, 266–267.
93. A fejedelem és Kovacsóczy Farkas által aláírt fontos okmányt lásd egész terjedelmében Kemény József, *Dipl. Trans.*, VI, 135–140. (Szádeczky Lajos

- a Csk megyei levéltár anyagából közli, I. Székely Oklevéltár, V, 151. Itt Kovács Balázs helyett K. Gyula, Moréh helyett Móré, Kamuthi helyett Kamuthy, Csáki helyett Csáky, Fodor Péter helyett F. István, Finna helyett Fena, Páll helyett Pál, Vizij helyett Vízzy jelenik meg. Szerk. megj.)
94. Lásd Hídvégi Mikó Ferenc históriája, Magyar Történelmi Emlékek, II. osztály, Írók, VII, 181.
 95. Lásd másolatban Kemény József, *Princ. Trans.*, V, ab. 1681–1684.
 96. Lásd guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, VIII, 303.
 97. Lásd Székely Oklevéltár, II, 209.
 98. Itt az 1. hasáb 4) jegyzete kimarad.
 99. Lásd *Liber Regius G. Rákóczi*, XI, 611.
 100. Lásd kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis. Másolatilag guberniumi levéltár, Trans. Conv.*, III, 74–75.
 101. Kemény József, *Dipl. Trans.*, V, 321.
 102. Guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, I, 323.
 103. Orbán Balázs kéri két fejezet (Szentmiklóstól Ditróig, Ditrótól Borszékig) összevonását, a Csíkszék kötet 164. oldalán (*Lényegesebb sajtóhibák a II. kötetben*) (Szerk. megj.)
 104. Lásd Székely Oklevéltár, II, 209.
 105. Benkő József, *Milkovia*, I, 62. (A hivatkozott helyen *Andreas Lázár de Gyergyó Szárhegy-alja*. Kisfaludnál más olvasatot ad meg, vö. 435. jegyzet. Szerk. megj.)
 106. Lásd *Liber Regius G. Rákóczi*, XI, 611.
 107. A 2. hasáb 1) jegyzete kimarad.
 108. Lásd Kemény József, *Dipl. Trans.*, 269–274. és Kállay Ferenc, *A Székely nemzet eredetéről* (*Históriai értekezés a nemes székely nemzet eredetéről stb.*, Nagyenyed, 1829), 146.
 109. Benkő József, *De Comitibus*, 66.
 110. Eredetije Vajna Tamás udvari tanácsosnál, Bécsben, abból kiírta és közli Kemény József, *Supplem. Dipl. Trans. (Diplomatarii Transsilvanici Supplementum)*, X, 227–239.
 111. Az érdekes okmányt egész terjedelmében lásd Kemény József, *Dipl. Trans.*, XIII, 19–23. (Vö. Szádeczky Lajos 1896-os közlését, *Székely Oklevéltár*, V, 168–171. Szerk. megj.)
 112. Lásd alább, Koronka leírásánál. (Valószínűleg rossz olvasat: nem egy Szovátának értelmezhető Sóváros, hanem a Marosvásárhely melletti Sásvári. Illetve elírás: nem Báthori Zsigmond, hanem B. Kristóf vajda adományozza. L. 410. jegyzet. Szerk. megj.)
 113. *Liber Regius S. Báthori*, I, 402.
 114. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Protocolla*, IV, 121. Másolata Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, XIII, 90.
 115. Kemény József, *uo.*, VII, 457.

116. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Cista Maramaros*, II, 29. (Az okmányt I. Székely Oklevéltár, IV, 336–338. Ez a Szabó–Szádeczky-féle közlés és átírás több eltérést mutat a jelentést a *Kiegészítésekben* bőven felhasználó Orbánéhoz képest, mindenekelőtt: *Fintaháza egy részét* Haller István és *Fodor Sámuelné* bírja; Szentlászlón Sárossy helyett Sárosi névalak; *Vece* 5–6 házból álló falu, jobbágyok; *Székelybőn*él nincs adat, az *Orbán Böv*-adatai *Székelybős*-adatok; *Süketfalvát* 5 nemes lakja; *Jobbágyfalvát* *Tótt Mihály* és *Boronyki Gergely* bírja; *Tótfalu* helyett *Tófalva* névalak; *Kisfaludon* 5 ház van; *Marosszentanna–Benefalvánál* *Petkij* helyett *Pettki* névalakkal jelenik meg a tulajdonos. Vö. a továbbiakban, az egyes településekre vonatkozó 1694-es jelentésadatoknál. Szerk. megj.)
117. Lásd Koronkánál. (Szabó–Szádeczky közlésében *Sowaraggia*. Vö. 410. jegyzet. Szerk. megj.)
118. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius G. Rákóczi*, XI, 396.
119. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, I, 403.
120. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, VIII, 44.
121. Kemény József, *Dipl. Trans.*, VI, 355.
122. Lásd Erdőszentgyörgynél, alább.
123. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 149.
124. Guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, III, 248–252.
125. Kemény József, *Dipl. Trans.*, VII, 457.
126. *Székely Oklevéltár*, II, 265.
127. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 106.
128. *Székely Oklevéltár*, II, 268.
129. Uo., II, 251–252.
130. Kemény József, *Dipl. Trans.*, VI, 457.
131. Ezen tatár fogság viszonyaira világot vető érdekes levél közölve van a *Nemzeti Társalkodó*, 1836. évf., 95.
132. Kénosi T. János, *Historia Unitariorum*, V, 307. (Jakab Elek példányában, melyre ezután mindig hivatkozom). (*Unitario-Ecclesiasticae Historiae Transylvanicae*, I–VI; Kénosi Tőzsér János valójában csak I. kötetét írta, a II. kötet és a III. első nyolc fejezete Uzoni Fosztó István munkája, a többi Kozma Mihályé és Jánosé, illetve Gergelyé. Vö. még Orbán Balázs, *A Székelyföld leírása*, V, 65, 6. jegyzet. A *Historia Unitariorum* első két kötetét latinul 2002-ben, Káldos János adta ki, Márkos Albert magyar fordítását pedig, egyelőre az I. kötetét Balázs Mihály, Molnár B. Lehel és Kovács Sándor, 2005-ben. Szerk. megj.)
133. Lásd Kemény József, *Dipl. Trans.*, III, 427.
134. Eredetiben Mike Sándor-gyűjtemény, *Erdélyi helységeket illetők*, E betű. (Mike Sándor, *Erdély helységeinek ismertetésére tartozó, A–Z betűk alatti 23 kéziratos kötet*. Szerk. megj.)

135. Székely Oklevéltár, II, 127.
136. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis és Székely Oklevéltár*, II, 267.
137. Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, XIV, 227, 294, 296.
138. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius G. Rákóczi*, XI, 393.
139. Lásd ezt részletesen Kénosi T. János, *i. m.*, II, 486.
140. Eredetije a gyulafehérvári káptalan levéltára, *Cista Maramaros*, II, 50, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 263.
141. Kemény József, *Dipl. Trans.*, VII, 457.
142. *Liber Regius S. Báthori*, I, 162.
143. Lócsei (Lötsey Spielenberg Lászó), *A nemes székely nemzetnek jussai stb.*, Marosvásárhely, 1857, 5.
144. Lásd Kállay Ferenc, *i. m.*, 250.
145. Eredetije gyulafehérvári káptalan levéltára, *Centuriae*, B, 46, 54, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 208–210.
146. Kemény József, *Dipl. Trans.*, VII, 453–457.
147. Eredetije Kornis-levéltár, másolat Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, XIV, 277.
148. Lásd fennebb, Erdőszentgyörgynél.
149. Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, XIX, 96.
150. Ez adománylevél eredetiben gróf Lázár Miklósnál, Kolozsvárt.
151. Kemény József, *Dipl. Trans.*, IX, 79–80.
152. Uo., 221–223.
153. Uo., XI, 7–8.
154. Uo., IX, 217–218, 221–223.
155. Lásd a hivatkozást fennebb, Atosfalvánál.
156. Eredetije Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, III, 43.
157. Kelt Bécsben Lipót, Kálnoky Sámuel, Szentkereszty András aláírásaival. Lásd Kemény József, *Dipl. Trans.*, XI, 119, 221.
158. Most házszáma 55. Határterjedelme 1012 hold, ebből 384 hold 415 öl szántó, 358 hold 375 öl erdő, 24 hold 667 öl szőlő, a többi kaszáló, legelő és terméketlen.
159. Lásd *Székely Oklevéltár*, II, 310.
160. Eredetije gyulafehérvári káptalan levéltára, *Cista Maramaros*, II, 5. Közölve *Székely Oklevéltár*, II, 215–216. (A szöveg jó lehetőség Szabó Károly és Orbán Balázs átírásának egybevetésére – ezúttal is nyilvánvalóan egymástól függetlenül dolgoztak, és Orbán szakmai tisztességből adja meg Szabó közlésének a helyét. Szerk. megj.)
161. Lásd alább Koronkánál.
162. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Veres prot.*, 222.
163. Lásd kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, II, 288.

164. Székely Oklevéltár, II, 266.
165. Lásd Koronkánál.
166. Lásd Erdőszentgyörgynél.
167. Lásd alább, Szentmiklósnál.
168. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius Joh. II. Regis*, I, 288. (Az Orbán által Gergelynek olvasott Bocskai a kézikönyvekbeli Györgynek felel meg, István pedig Bocskai István fejedelem. Szerk. megj.)
169. Lásd Koronkánál.
170. *Liber Regius Joh. II. Regis*, I, 288.
171. Lásd Koronkánál.
172. Lásd alább, Marosvásárhelynél.
173. Most házszáma 90, határterjedelme 656 hold 382 négyszögöl, ebből 359 hold 642 négyszögöl szántó, 9 hold 1407 öl szőlő, a többi kaszáló és legelő, mert erdeje nincs.
174. Az etimológia nyilván erőltetett. Átal, Átalvég helynevet pl. Sepsikőrőspatakról írtak le. (Szerk. megj.)
175. Lásd Fejér György, *Codex Diplomaticus*, X, IV, 795, részletesebben Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, IV, 222.
176. *Liber Regius Joh. II. Regis*, I, 288.
177. Kemény József gyűjteménye, *Trans. Poss., Comit. Küküllő, Teremi* rovat.
178. Eredetije kolozsmonostori konvent levéltára. Közli Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, V, 202. (Antal apát valóban tett már 1427-ben – sikertelen – kísérletet a két Teremi visszaszerzésére, vö. Jakó Zsigmond előszava, in: *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei*, Budapest, 1990, de az okmány nem szerepel a Jakó által közöltek között. Lépes Loránd valójában alvajda volt. Szerk. megj.)
179. Pázmány Péter, *Acta et Decreta Synodi*, App. II.
180. 1319. szeptember 16. (Szerk. megj.)
181. *Fiscalis levéltár*, Libri I, Cot. Alb., 1, B. Másolat Kemény József, *Dipl. Trans.*, I, 179–180.
182. Eredetije Bethlen–Apafi-perhez mellékelve, honnan közli Kemény József, *Dipl. Trans.*, II, 203–205. (Nagy Iván *Apa unokája Gergelyt* sokkal korábban, 1305-ből említi. Szerk. megj.)
183. Eredetije Mike Sándor gyűjteménye, *i. h.*, T betű.
184. Ezt Nagy Iván hibásan az első ismeretes Sükösdnek mondja.
185. *Siebenbürgische Quartalschrift*, I (1790), 360.
186. Kemény József gyűjteménye, *Prod.*, 151.
187. *Erdélyország Történeti Tára*, II, 209.
188. Eredetije Kornis-levéltár, közli Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, XVI, 232.

189. *Erdélyi Történelmi Adatok*, IV (szerk. Szabó Károly), Kolozsvár, 1862, 57.
190. Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, XVIII, 131.
191. A fejedelem és Mikes Mihály korlátnok aláírása alatt kelt okmányt lásd gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius G. Rákóczi*, XI, 581.
192. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Centuriae*, B, 46–54, közölve *Székelváltár*, II, 208.
193. Lásd Koronkánál.
194. Guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, I, 276–280. (Bogáthy Anna valójában Alárdi Miklósné, Alárdi Ferencnek pedig anyja. Szerk. megj.)
195. Kovács István, *Acta de Siculis*, 1601–1700
196. Eredetije gyulafehérvári káptalan levéltára, *Cista Maramaros*, II, 23. Lásd részletesebben alább, Kisfaludnál.
197. Lásd Erdőszentgyörgynél.
198. Lásd Nyárászentimrénél.
199. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Centuriae*, B, 46. és 54, közölve *Székelváltár*, II, 209.
200. Lásd Lőrincfalvánál.
201. Lásd Koronkánál. (Szabó–Szádeczky közlésében *Karachonfalwa és Folifalwa*. Vö. 410. jegyzet. Szerk. megj.)
202. Kovács István, *Acta de Siculis*, 1601–1700.
203. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 137, közölve *Székelváltár*, II, 268.
204. Lásd Koronkánál.
205. Lásd Kénosi T. János, *i. m.*, IV, 436.
206. Lásd Kénosi T. János, *i. m.*, III, 610, 643, 700; IV, 378; V, 90.
207. Eredetije gyulafehérvári káptalan levéltára, *Cista Maramaros*, II, 26.
208. Lásd másolatát Kemény József, *Dipl. Trans.*, III.
209. Guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, II, 20–21, közölve *Székelváltár*, II, 266. (Vö. a vonatkozó vizsgálat okmánya, *Székelváltár*, III, 104–105, teljesebb névalakokkal, pl. *Waczmany Szabónál* a latin eredetiben *de Waczmany*, tehát *Vácmányi*, ill. a 211. és 235. jegyzet. Szerk. megj.)
210. Lásd alább, Sásvárinál.
211. Lásd fennebb, Madarasnál. (Szabó közlésében majd B. *Gergely, Gregorius de Balijntfalwa*, vö. *Székelváltár*, III, 104–105. Szerk. megj.)
212. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 103–104, közölve *Székelváltár*, II, 266.
213. *Székelváltár*, II, 307. (Szabó jegyzékében *Czövek*. Szerk. megj.)
214. Lásd Koronkánál.
215. Lásd Kénosi T. János, *i. m.*, IV, 503, 758; VI, 383.
216. Lásd Szentlászlónál.

217. A székely magyar szövegű okmányt lásd Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, XVII, 57. (Vö. *Székely Oklevéltár*, VI, 127–128. Itt Szádeczky ugyancsak Kemény József után közli – a megadott hivatkozás K. J., *Erd. tört. er. lev. (Dipl. Trans.)*, II–, de *Monyard* névalakkal. Szerk. megj.)
218. Kemény József, *Dipl. Trans.*, IV, 1493–1554.
219. *Székely Oklevéltár*, II, 267.
220. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 147.
221. Guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, I, 377.
222. Kénosi T. János, *i. m.*, IV, 739–740.
223. Lásd Csókfalvánál, fennebb.
224. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 93–94, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 266.
225. Lásd részletesebben Nyárádszeredánál.
226. Lásd Koronkánál, alább.
227. *Székely Oklevéltár*, II, 291–292.
228. Uo., 310.
229. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Centuriae*, B, 46, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 208–210.
230. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, I, 423.
231. Lásd alább, Agárdnál.
232. Lásd gyulafehérvári káptalan levéltára, *Centuriae*, B, 46, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 208–210.
233. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 223. Közölve *Székely Oklevéltár*, II, 308. (Utóbbi közlésben, Szabó Károly olvasatában Szengyel László, Bálint és András. Szerk. megj.)
234. Uo., 274, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 310.
235. Keresztnev olvashatatlan. Az okmányt lásd alább, Marosvásárhely leírásánál. (Lukács Szabó Károlynál, illetve a nevek átírása nem egyezik a Szabóéval. Vö. 209. jegyzet. Szerk. megj.)
236. Nagyajtai Henter Mihálynál levő eredetiből lemásolta Benkő József, közli Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, XI, 153.
237. Lásd Kénosi T. János, *i. m.*, IV, 486.
238. *Székely Oklevéltár*, II, 286.
239. Lásd gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, közli Kemény József, *Cod. art. diet. Codex articulorum diaetalium Transilvaniae.*, IX, 13–14. lap.
240. A hagyomány azt tartja, hogy a demeterfalviakból néhányan a hadból hazaszökvén jobbágyságra vettek, s úgy lettek Szeredának adományozva Bocskai által.
241. *Székely Oklevéltár*, II, 295–296.
242. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 247.

243. E conscriptio másolata Kovács István gyűjteménye, *Acta de Siculis*, 1601–1700.
244. Lásd Kénosi T. János, *i. m.*, IV, 486.
245. Eredetije kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 87, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 245–246.
246. *Székely Oklevéltár*, II, 32–37.
247. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, VIII, 36.
248. Uo., II, 273.
249. Lásd alább, Kendónél.
250. *Székely Oklevéltár*, II, 308.
251. Lásd Magyarosnál.
252. Kénosi T. János, *i. m.*, IV, 486.
253. Lásd kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 83.
254. Lásd Magyarosnál.
255. *Székely Oklevéltár*, II, 309.
256. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 283.
257. *Székely Oklevéltár*, II, 310.
258. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 283.
259. Lásd alább, Székesnél.
260. Lásd fennebb, Süketfalvánál.
261. Eredetije gyulafehérvári káptalan levéltára, *Centuriae*, B, 46, 54, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 208–210.
262. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Veres prot.*, 222.
263. Lásd részletesen leírva a sóváradai matrikulában.
264. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 258.
265. Lásd alább, Koronkánál.
266. Lásd Kénosi T. János, *i. m.*, IV, 486.
267. Lásd *Székely Oklevéltár*, II, 310.
268. Az erre vonatkozó igen érdekes okmányok eredetiben megvannak a gyulafehérvári káptalan levéltárában, közli Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, XIII, 6. és 32.
269. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Centuriae*, B, 46.
270. Guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, II, 106.
271. Lásd alább, Csíkfalvánál.
272. Lásd gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius G. Rákóczi*, XI, 80.
273. Lásd uo., *Centuriae*, B, 46, 54, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 209.
274. Lásd uo., *Liber Regius S. Báthori*, I, 267.
275. Lásd Kénosi T. János, *i. m.*, IV, 517; V, 268.
276. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius G. Báthori*, IV, 49.

277. Eredetije gyulafehérvári káptalan levéltára, *Cista Maramaros*, II, 36. (1895-ben kerül közlésre, l. *Székely Oklevéltár*, IV, 68–70. Ott március 24-e van keltezve. Szerk. megj.)
278. Lásd alább, Koronkánál.
279. Az itt kivonatozott igen érdekes okmányt közli egész terjedelmében Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, XIII, 325.
280. Eredetije gyulafehérvári káptalan levéltára, kiírta Szabó Károly. (Csak 1895-ben került közlésre, l. *Székely Oklevéltár*, IV, 112–114. Itt a latin eredetiben *Thomas Keopezij, Stephanus literatus de Vasarhelij, Mattheus Bala de Ehed, Joannes et Georgius Ferencij, Andrea Dijenessij de Demienhaza, Nicolaus Gál de Remethe* alakok szerepelnek. Szerk. megj.)
281. Lásd eredetije ugyanott, *Cista Maramaros*, II, 24. (L. *Székely Oklevéltár*, IV, 114–116. Szerk. megj.)
282. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Veres prot.*, 134.
283. Uo., *Neoregestrata*, B, 1.
284. Lásd *Erdélyország Történeti Tára*, II, 120.
285. Lásd gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius G. Báthori*, IV, 116.
286. Uo., *Liber Regius G. Rákóczi*, X, 112.
287. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 247.
288. Lásd Benkő József, *Milkovia*, II, 498. nota a. (Az okmányt l. *Székely Oklevéltár*, IV, 289–290. Szerk. megj.)
289. Lásd egész terjedelmében Kénosi T. János, *i. m.*, V, 186.
290. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori*.
291. Lásd Madarasnál.
292. *Székely Oklevéltár*, II, 265.
293. Lásd Koronkánál.
294. Lásd gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, I, 267.
295. Kénosi T. János, *i. m.*, IV, 879; V, 195.
296. Lásd eredetije gyulafehérvári káptalan levéltára, *Centuriae*, B, 46, 54, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 209.
297. Lásd Koronkánál.
298. Lásd alább, Kisfaludnál.
299. Lásd alább, Szentkirálynál
300. Lásd Kisfaludnál.
301. Lásd *Székely Oklevéltár*, II, 266.
302. Uo., 310
303. Lásd alább, Koronkánál.
304. Lásd gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, II, 136.
305. Kénosi T. János, *i. m.*, III, 486; IV, 737.

306. Lásd a fejedelem confirmationalisát gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, I, 224.
307. Fejedelmi confirmationalis. Lásd *uo.*, II, 20
308. *Uo.*, *Liber Regius S. Rákóczi*, III, 468.
309. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Centuriae*, B, 54, közölve *Székelv Oklevéltár*, II, 209. lap.
310. Fejér György, *Codex Diplomaticus*, V. III, 280. (Tkp. *Sabbato ante octavas Pentecostes*, vagyis 1285. május 19., *Zekes* pedig esetleg a Külső-Szolnok vagy a Fehér megyei Székes lehetne, nem pedig a székelyföldi, de az okmány amúgy is problematikus. Fejér Wagner Károly és Katona István után közli, az újabb forrásgyűjtemények nem is veszik fel. *Szerk. megj.*)
311. *Uo.*, VI. I, 168. Ez a Kolnok a Kálnokyak őse lehetett. (Orbán téved, ez a comes valójában egy *Kelneki*, az említett települések pedig Szászsebes és Kelnek térségében találhatóak. Jó alkalom megfigyelni, hogy Orbán ezúttal is közvetlenül a káptalani levéltárból vehette az adatait, a hivatkozás pedig csak közléshivatkozás, mert Fejérnél *Ryho, Kut, Zekes, de Kelnok* a nevek átírása. Persze van, amiben Fejér a pontosabb: az Orbánnál magyaros formájúvá alakult *Warday Tamás* Fejérnél *Thomas de Warda* – Orbán ezúttal is szelektíven alkalmazott betűhívnek szánt, illetve átírásos névközlést. *Szerk. megj.*)
312. Lásd alább, Kisfaludnál.
313. Lásd Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 9, közölve *Székelv Oklevéltár*, II, 266.
314. Lásd *Cornides, Ms.*, VII, 418 és Fejér György, *Codex Diplomaticus*, IX. I, 263. (Fejérnél *in loco fori Siculorum*. *Szerk. megj.*)
315. 1409. november 13. (*Szerk. megj.*)
316. Lásd Nyárádtónél.
317. 1453. június 22. (*Szerk. megj.*)
318. Kovács István gyűjteménye, *Acta de Siculis*, 1400–1500.
319. Lásd Kisfaludnál.
320. A beiktatott articulusok megvannak Kemény József gyűjteményében.
321. Eredetiben Marosvásárhely levéltárában.
322. *Uo.*
323. *Uo.*
324. *Uo.*
325. Ezt Ulászló 1498-ban átírja és helybenhagyja. Megvan eredetiben Marosvásárhely levéltárában, kivonatolva *Eder in Felmer* (Felmer, Martinus, *Historia Transsilvaniae cum observationibus Iosephi Caroli Eder*, Szeben és Kolozsvár, 1803), 222–223.
326. 1488. április 16. (*Szerk. megj.*)

327. Eredetije besztercei városi levéltár. Közli Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, V, 149.
328. Eredetije Marosvásárhelyi levéltár.
329. Székelyvásárhelyt erősíti meg e napon Mátyás király azon 1471- és 1477-ben kiadott kiváltságleveleit, melyekkel Kolozsagnát Kolozsvártól segregálta. Lásd ezeket Kemény József, *Supplem. Dipl. Trans.*, VI, 192. (A 'múltat' értelme itt: időt tölt. Szerk. megj.)
330. Uo., közölve *Székely Oklevéltár*, II, 43–44.
331. *Székely Oklevéltár*, II, 55.
332. Marosvásárhelyi levéltár.
333. 1560. november 21. (Szerk. megj.)
334. Eredetije Marosvásárhely levéltárában, másolatai Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, X, 207.
335. Lásd *Székely Oklevéltár*, II, 311–314.
336. Olvashatatlan sor, és ezt már Imreh Barna megjegyzi (a kézírásban a lap alja letöredezett). (Szerk. megj.)
337. Lásd Kemény József, *Supplem. Dipl. Trans.*, IX, 63–66.
338. Lásd Gál László, *Az erdélyi diéták végzéseinek nyomdokai*, Kolozsvár, 1837, 58.
339. Lásd Kovács István gyűjteménye.
340. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Veres prot.*, 72–73.
341. Lásd Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, V, 145.
342. Lásd gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, I, 154.
343. Kemény József, *Ind. Trans.*, III, 66–70.
344. Balogh György vásárhelyi polgár 1650. március 2-án kelt végrendeletében (Református Egyházi Levéltár, I, 43) is előjő a falucska neve, így: „4. Vagjon az Székelyfalui határon egy szalagos földem...” (Imreh Barna 1956. szeptember 27-i jegyzete a kézirat átírásán.)
345. Lásd alább, Szentkirálynál.
346. Eredetije Marosvásárhelyi városi levéltárban.
347. 1519. szeptember 5. (Szerk. megj.)
348. Lásd Kemény József, *Supplem. Dipl. Trans.*, VI, 213–216.
349. A vásárszerződés eredetiben a Marosvásárhelyi városi levéltárban, úgyszintén a fejedelem confirmationalis is.
350. 1367. Szent János napján Zekel Vásárhelyről ad ki Haranglábi Mihálynak Deesfalvára vonatkozó adománylevelet, mit az 1371-i tordai országgyűlésen előmutattak. Lásd Fejér György, *Codex Diplomaticus*, IX, I, 594.
- 350a. Szádeczky közlésében (*Székely Oklevéltár*, V, 28–30.) Vagoth Berek, ezt Orbán, mint élő helynevet, átírja. (Szerk. megj.)
351. Mindezek Kovács István, *Acta de Siculis*, 1600–1700. E levél másolata Kemény József, *App. epist.*, VII, 139.

352. Imreh Barna szöveggé oldotta. Orbánnál táblázat, fejlécében: *Kinek uralma alatt, évszám, hónap és nap, megjegyzés. (Szerk. megj.)*
353. Lásd e munka (*A Székelyföld leírása*), IV, 111, 117. lapjain.
354. 1486. január 6. (Szerk. megj.)
355. *Mag.-Z. Gesch. Kronst.* (1846), I, B, 4, H, 429.
356. 1515. május 30. (Szerk. megj.)
357. Eder kéziratgyűjteménye. Közli Kemény József, *Supplem. Dipl. Trans.*, VI, 14.
358. *Eder ad Felmer*. Közli Kemény József, *Supplem. Dipl. Trans.*, V, 101.
359. Lásd Ráth Károly, *A magyar királyok utazásai, 1854* (Új Magyar Múzeum, IV), 298.
360. *Eder ad Felmer, Not. Simig.* (Simigianus, Ambrosius, *Historia Rerum Ungaricarum et Transsilvanicarum ab anno 1490 usque 1606*, I, Szeben, 1800; jegyzetei) 140, 180.
361. Kővári László, *Erdély Történelme* (I–VI, Kolozsvár, 1859–66), III, 63.
362. Szebeni szász nemzeti levéltár, 2121; Kósa Zsigmond, *De publica partium Transilvanarum administratione etc.* (Bécs, 1816), 103.
363. Guberniumi levéltár, 7978-1798.
364. Gál László ezt hibásan 1541-re teszi. *Arch. Superint. Trans.*, II; Mike Sándor, *Articuli dietales* (Az erdélyi országgyűléseken hozott törvénycikkek, 1540–1744, I–IV, kézirat), I, 19; guberniumi levéltár, 3878-1716.
365. Benkő József, *De Comitibus*, 119; szász püspöki levéltár és Mike Sándor, *i. m.*, I, 41.
366. Mike Sándor, *i. m.*, I, 63; Gál László, *i. m.*, 3.
367. Kemény József, *Cod. art. diet.* (*Codex articulorum diaetalium Transilvaniae*), I, 99; Mike Sándor, *i. m.*, I, 71, Gál László, *i. m.*, 3.
368. Katona István, *Historia critica* (*Historia critica priorum Hungariae ducum, ex fide domesticorum et exterorum scriptorum concinnata*, Pest, 1778–1780), XXI, 1090.
369. Bethlen Farkas, *Historia* (*Historia de rebus Transylvanicis*, 2. kiadás, Nagyszeben, 1782), I, 523–524.
370. Kővári László, *i. m.*, III, 137.
371. Szász püspöki levéltár; Mike Sándor, *i. m.*, I, 143.
372. Kemény József, *Cod. art. diet.*, I, 175; Mike Sándor, *i. m.*, I, 153.
373. Kemény József, *Cod. art. diet.*, I, 187; Gál László, *i. m.*, 4.
374. Mike Sándor, *i. m.*, I, 191.
375. Mike Sándor, *i. m.*, *Index*, 9.
376. Mike Sándor, *i. m.*, I, 491, a törvények magyar nyelven hozattak.
377. Eredetije beszercei levéltár. Közli Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, X, 154.
378. Ráth Károly, *i. m.*, 381. és Mike Sándor, *i. m.*, I, 155.
379. Mike Sándor, *i. m.*, II, 131.

380. Végzései publikálva a következő évi beszercei országgyűlésen. Lásd Mike Sándor, *i. m.*, III, 1777.
381. Mike Sándor, *i. m.*, III, 239. és *Magyar Történelmi Tár*, VIII, 130.
382. Huszti András, *Ó és új Dácia*, (Diénes Sámuel kiadása, Bécs, 1791), 269.
383. Bethlen János, *Historia (Historia rerum Transylvanicarum ab a. 1662. ad a. 1673. producta et concinnata*, Bécs, 1782–83; Horányi Elek kiadásában, vagy a kolozsvári, 1789-es kiadás? Szerk. megj.), 249; Cron. Fuchs (Fuchs, Marcus, *Notatio historica rerum gestarum in Hungaria et Transsilvania* stb.; Trausch, Josef kiadásában: *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum* stb. Brassó, 1847, I, 80–217. és 227–293), II, 118.
384. Mike Sándor, *i. m.*, III, 389.
385. Mike Sándor, *i. m.*, III, 345.
386. Szilágyi Sándor, *Vértanúk a Magyar Történetből* (Pest, 1867), 190.
387. Mike Sándor, *i. m.*, *Index 1*, meghívót lásd gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius pro Seculo*, 67.
388. Bethlen Miklós *önéletrésa (Élete...*, I–II, Pest, 1858–60; Szalay László kiadásában, I. *Magyar Történelmi Emlékek*, II. és III.), II, 138; Mike Sándor, *i. m.*, IV, 135.
389. Cserei Mihály (*Nagyajtai Cserei Mihály Historiája*, Kazinczy Gábor kiadásában, Pest, 1852), *Új Magyar Nemzeti Könyvtár*, I, 233; Mike Sándor, *i. m.*, 54.
390. Mike Sándor, *i. m.*, IV, 155; Gál László, *i. m.*, 166–168.
391. Kővári László, *i. m.*, V, 43.
392. Mike Sándor, *i. m.*, IV, 315.
393. Ceruzás jegyzet a kéziratban, nem az Orbán Balázsé. (Szerk. megj.)
394. Ugyanaz a kéz ceruzával: „? 1540-et ír Nemes!” (Szerk. megj.)
395. Ugyanaz a ceruzás kéz húzza ki a kéziratban. (Szerk. megj.)
396. Másolat Kemény József, *Dipl. Trans.*, V. Eredetije a kolozsvári református kollégium levéltárában.
397. *Székely Oklevéltár*, II, 181. (Orbán átírása különbözik a Szabó Károlyétól. Szerk. megj.)
398. *Székely Oklevéltár*, II, 206–207.
399. Rummy Károly József, *Monumenta Hungariae* (I–III, Pest, 1815–1817), II, 315.
400. Piros ceruzás megjegyzés (Biás Istváné?), melyet Imreh Barna nem vesz át: „1557-től 1602-ig a várban volt! Ezután építették a Szent Miklós utcai Décsi-ház helyére.” (Szerk. megj.)
401. Hasonló bejegyzés, piros ceruzával aláhúzva és melléírva: „Nem fia! Mostohatestvére volt!” (Szerk. megj.)
402. Hasonló bejegyzés, piros ceruzával aláhúzva és melléírva: „Egyházközségi levéltár, 204-1722.” (Szerk. megj.)

403. Hasonló bejegyzés, piros ceruzával aláhúzva és mellírva: „Egyházközségi levéltár, 204-1722, 17a.” (Szerk. megj.)
404. Mellírva kék tintával, aláírva Imreh Barna által: „Ezek nem papok voltak, hanem ispotálybéli szegények.” (Szerk. megj.)
405. Kiegészítés vékonyan író fekete tintaceruzával. (Imreh Barnaé?) (Szerk. megj.)
406. Lásd Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, IX, 150.
407. Uo., X, 184.
408. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Centuriae*, B, 46, 54, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 209.
409. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 137, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 309.
410. A beiktatásnak csaknem mindenütt ellentmondtak Melith Márta, Mihályi Tamás, és Kleben Kata, Mihályfi János özvegye, számos rokon és székely birtokos. Lásd Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, XII, 83. (Az adománylevél majd csak 1895-ben került közlésre, l. *Székely Oklevéltár*, IV, 68–70. Ez a Szabó–Szádeczky-féle közlés eléggé eltér az Orbánétól, és pl. az adományozó jegyzékbeli feltüntetésében bizonyosan pontatlanabb, mert Báthori Istvánt *vajdaként* szerepelteti jegyzékében. Az okmány eredetije a gyulafehérvári káptalan levéltárában volt – a *Székely Oklevéltár* szerint *Diversorum Comitatum*, Cista I, V, 32. –, a jegyzékbe itt is becsúszott egy elírás: gyulafehérvári konvent van feltüntetve az utalásban. A települések felsorolásában, túl a betűhűségbeli különbségeken, lényeges eltérés, hogy az Orbán által Szovátának értelmezett Sóváros helyett *Sasvárít* találjuk benne, *Sámsond* helyett *Somosdot*, hiányzik belőle *Kebele*, de megjelenik *Lőrincfalva*. Szerk. megj.)
411. Lásd Koronkánál.
412. Kemény József, *Dipl. Trans.*, III, 447.
413. Lásd Koronkánál.
414. Lásd Ipolyi Arnold Magyar *mythológiáját* (Pest, 1854).
415. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, I, 7.
416. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 252.
417. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 57.
418. Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, VIII, 79.
419. *Székely Oklevéltár*, II, 306.
420. A jegyzetben jelzett forrásban előfordul Egerház és Adócs nem más, mint Mezőbánd határában két elpusztult település, melyeknek emléke Egerháza és Adós helynevekben ma is él. Az adományt kapó Safarics Péter bándi birtokos is volt, s az ottani református templomban temették el. (Imreh Barna megj.)
421. 1453. február 24. (Szerk. megj.)
422. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Cista Maramaros*, II, 43.

423. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 251. és guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, III, 78.
424. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, I, 370.
425. Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, VI, 250.
426. *Székely Oklevéltár*, II, 133–134.
427. Lásd Kénosi T. János, *i. m.*, V, 509.
428. Lásd Szentkirálynál.
429. Benkő Károly, *Marosszék ismertetése* (I. 1. jegyzet), 319. (Benkőnél Demijén helyett Semijén. Szerk. megj.)
430. Lásd Szentkirálynál.
431. Guberniumi levéltár, *Trans. conv.*, III, 81.
432. 1451. május 3-nak felel meg, de 1451-ben ezt a napot egyszerűbb lett volna húsvéthoz, a *Quasimodo* vasárnaphoz viszonyítani. (Szerk. megj.)
433. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Cista Maramaros*, II, 31.
434. 1507. november 21. (Szerk. megj.)
435. Eredetije kolozsmonostori konvent levéltára, I, *Sed. Marus*, L, 1. (Vö. *Székely Oklevéltár*, I, 320, de ott Szabó Károly, Eder alapján, csak egy részét közli, és 1508. éviként. Teljes szövege majd csak 1890-ben jelenik meg, már az országos levéltárba került eredeti alapján – *Székely Oklevéltár*, III, 166–168. Orbán átírásával ez sem egyezik teljesen. Szerk. megj.)
436. 1507. május 13-nak felelne meg, de azt 1507-ben *Ascensio Domini* ünnepeként datálták volna. (Szerk. megj.)
437. Eredetije kolozsmonostori konvent levéltára, I, *Sed. Marus*, L, 2–3.
438. 1569. május 31. (Szerk. megj.)
439. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 151, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 267.
440. Lásd kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 137, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 267. (Itt, Szabó Károlynál Nánágy György és testvérei, András és György (!?) szerepel. Szerk. megj.)
441. Lásd Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, IV, 222.
442. Lásd gyulafehérvári káptalan levéltára, *Cista Maramaros*, II, 23.
443. Uo., *Liber Regius G. Rákóczi*, XI, 200.
444. Lásd tüzetesebben Marosvásárhely leírásánál, a Marosvásárhelyhez applicált faluk ismertetésénél és gr. Lázár Miklós, *A gróf Lázár család* (Kolozsvár, 1858), 31–38, 31–32.
445. Lásd Ilencfalvánál.
446. Lásd fennebb, Szentannánál.
447. Eredetije gyulafehérvári káptalan levéltára, *Cista Maramaros*, II, 32. A szép magyar szövegű okmány közölve van a *Székely Oklevéltár*, II, 245. (Csak a végrehajtás elrendelése van közölve az idézett helyen. Szerk. megj.)

448. Lásd fennebb, Lőrincfalvánál.
449. Lásd Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, VI, 264.
450. Uo., VII, 79.
451. Uo., 85.
452. Lásd Nyárádszentimre leírásánál.
453. Guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, VIII, 25.
454. Guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, III, 81.
455. Kemény József, *Ind. Trans.*, III, 66–70.
456. Lásd kolozsmonostori konvent levéltára, *Neoregistrata*, O, 8.
457. Lásd Lőrincfalvánál.
458. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, I, 186.
459. Benkő Károly, *i. m.*, 351. (Benkőnél: 1583. évi és Szakoczi. Szerk. megj.)
460. Lásd kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 289. és 292.
461. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Cista Maramaros, Centuriae*, B, 46, 54, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 209.
462. Lásd fennebb, Kisfalud leírásánál.
463. Lásd *Székely Oklevéltár*, II, 228–232.
464. Kemény József, *Ind. Trans.*, III, 65–70.
465. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Neoregistrata*, O, 8.
466. Kénosi T. János, *i. m.*, III, 501; IV, 212.
467. Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, XVII, 57. (Vö. 217. jegyzet. Szerk. megj.)
468. Kénosi T. János, *i. m.*, III, 501–503; IV, 212.
469. Lásd Erdőszentgyörgynél.
470. Lásd Mezőbádnál.
471. Szabó Károlynál két kapu (*Székely Oklevéltár*, II, 218). (Szerk. megj.)
472. A 2. hasáb 2) jegyzetutalása ide kerül át.
473. Lásd Kisfaludnál.
474. 1470. december 2. (Szerk. megj.)
475. Eredetije Huszti András kéziratgyűjteménye, honnan kiírta és közli Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, VI, 231.
476. *Székely Oklevéltár*, II, 266.
477. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, II, 345.
478. Uo., *Liber Regius G. Bethlen*, I, 759, közli Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, XVI, 188.
479. Kénosi T. János, *i. m.*, III, 486.
480. Lásd uo., V, 186. és e kötetben (A *Székelyföld leírása*, IV. Szerk. megj.) Mikházánál bővebben.
481. Lásd fennebb, Lekencénél.

482. Lásd fennebb, Szabédnál.
483. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Neoregistrata*, I, 8.
484. Lásd Kemény József, *Dipl. Trans.*, VIII.
485. A „tintaceruzás kéz” (Imreh Barna?) beszúrása. (Szerk. megj.)
486. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 101, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 248–249.
487. Az igen érdekes magyar szövegű okmányokat egész terjedelmükben lásd *Székely Oklevéltár*, II, 277–286.
488. Lakatos Istvánról lásd 1. jegyzet. Orbán említett nézeteit lásd kifejtve *A Székelyföld leírása*, I (*Udvarhelyszék*), 4, illetve hosszan tárgyalva ennek ugyancsak kiadás alatt álló *Kiegészítéseiben*. (Szerk. megj.)
489. Jordanisnál (gót változata: *Jornandes*) *Emnedzur* és *Ultzindur* (Bonfininél *Uzind*) Atilla törvénytelen fiai. A hun birodalom összeomlása után menekülő hun csoportok nagyságát illetően Kézai Simon még Csaba 15 000 harcosáról, illetve 3000, a Czigla-mezőre húzódó székelyről ír. Az említett, sok vitát kiváltott *Csíki Székely Krónika* hírhedt hamisítvány, amelynek azonban nemcsak Orbán Balázs, de pl. Szabó Károly is hitelt adott. Bár első, megsemmisítő bírálatát Nagy Géza a Székely Nemzeti Múzeum tudós őreként már 1886-ban közzétette, egyes kérdéseket Szádeczky Lajos csak Orbán halála után tisztázott, a székelyföldi okleveles anyagnak már behatóbb ismeretében. (Szerk. megj.)
490. Lásd *Székely Oklevéltár*, II, 118.
491. Kemény József, *Regesta Arch.*, I, 72.
492. Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, XIII, 58.
493. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, II, 359.
494. Guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, VIII, 280.
495. Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, XVI, 120.
496. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius G. Rákóczi*, XI, 463, közli Kemény József, *Dipl. Trans.*, VIII, 421–422.
497. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Cista Maramaros*, II, 31, említi Benkő Károly, *i. m.*, 315. (Benkőnél Erdélyi Miklós István az egyik fél, a *Gerew* nevet pedig *Gyerőnek* oldja fel. (Szerk. megj.)
498. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, I, 377.
499. Lásd Szabédnál.
500. Lásd Medgyesfalvánál.
501. Guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, II, 78, közölve *Székely Oklevéltár*, II, 308. (Szabó Károly *Csécseinek* írja át a *Chetheij* nevet. Szerk. megj.)
502. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, I, 188.
503. Uo., I, 428.
504. A marosvásárhelyi református egyházközség levéltárában (I, 2) van II. János királynak egy rendelete, melyben 1567-ben Medgyesről inti a meggyesfalvi, sásvári és v e n e n c z e i birtokosokat, hogy a plébános

bérét fizessék. Ez utóbbi helység a Maros partján volt, és neve a *venice* régi magyar szóból ered (e helyet ma is Venicének nevezik), ami 'komlót' jelent. (Lásd *Magyar Nyelvtörténeti Szótár: Venice.*) (Imreh Barna jegyzete.)

505. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Liber Regius S. Báthori.*, másolatban guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, I, 276–280.
506. Eredeti osztálylevél Náznánfalván, Szánthó Jánosnál, közli Benkő Károly, *i. m.*, 265.
507. Guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, II, 106.
508. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 103–104, közölve *Székelly Oklevéltár*, II, 266.
509. Lásd Kemény József, *Dipl. Trans.*, IV, 222. és Fejér György, *Codex diplomaticus*, X. IV, 795.
510. Eredetije Huszti András kéziratgyűjteménye, közli Kemény József, *Appendix Dipl. Trans.*, VI, 100.
511. Uo.
512. Szeredai Antal, *Ser. app. (Series antiquorum, et recentiorum episcoporum Transilvania, Gyulafehérvár, 1790; ?)*, 186.
513. A kéziratban egy sor olvashatatlan, mert ott ragasztottak két betoldott lapot egymás alá. (Szerk. megj.)
514. *Székelly Oklevéltár*, II, 106, 128–129.
515. Uo., 131–132.
516. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 283.
517. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori.*, II, 47.
518. Kemény József, *Dipl. Trans.*, IX, 279–280.
519. Benkő Károly, *i. m.*, 268.
520. Ez a Dávid kormányzó titoknok, 1736-ban Kolozs megye főispánja; fia, László 1777–1783-ban Zaránd megye főispánja; fia, Antal Doboka megye főispánhelyettese, később királyi táblai ülnök; fiai, Albert, Lajos honvéd tisztek az 1848–49-i szabadságharcban.
521. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, II, 151. (Ugyanerre Orbán Maroskisfaludnál *Chyt Zentivány* és *Pethew Farkas* olvasatot ad, Szabó Károly pedig a vonatkozó közlésében, vö. 439. jegyzet, csak jegyzéket ad, átírt nevekkal. Szerk. megj.)
522. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, I, 270.
523. Uo., I, 7.
524. Uo., *Liber Regius G. Bethlen*, 217–219. (Orbánnál *Ficz. Szerk. megj.*)
525. Kolozsmonostori konvent levéltára, *Prot. Joh. II. Regis*, 253, kivonatban guberniumi levéltár, *Trans. conv.*, II, 81.
526. Gyulafehérvári káptalan levéltára, *Liber Regius S. Báthori*, I, 205.
527. Lásd fennebb, Bergenyénél.
528. Lásd Erdőszentgyörgynél.

529. Lásd Malomfalvánál.
530. Lásd Bergenyénél.
531. Lásd Kővári László, *i. m.*, IV, 169. (Kővári valójában átírja: a hivatkozott helyen *Thúri. Szerk. megj.*)
532. Kiírta Thaly Kálmán a Rákóczi-Aspremont-féle gyűjteményben levő eredetiből, a Veresváron levő levő Erdődi-levéltárból.
533. Lásd guberniumi levéltár, 1978-805.
534. Kihirdettetett 1636. június 14-én Aranyosszék Kövenden tartott közgyűlésén. Szentmihályfalvi Novák Farkas kapitány, harasztosi Bándi György királybíró, Csegezi Mihály, nemesek hadnagya, a szék nemesei és gyalogjai jelenlétében aláírva szentmihályfalvi Literati Nagy András, szék jegyzője által. *Trans. Conv.*, III, 75–89.
535. Lásd előző jegyzetet.
536. Lásd Fejér György, *Codex diplomaticus*, V. II, 334–337.
537. Uo., VIII. II, 275–276. és *Urkundenbuch* (Teutsch, Georg Daniel és Firnhaber, Friedrich, *Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens*, I, Bécs, 1857; *Fontes Rerum Austriacarum*, II, Abt. 15), 147, 167.
538. Lásd Kemény József, *Dipl. Trans.*, VII.
539. Kihirdettetett 1615. december 20-án Kövenden tartott gyűlésében Aranyosszéknek, midőn kapitány volt Novák Farkas, királybíró Csegezi János, jegyző Balogh Gáspár. Lásd kolozsmonostori konvent levéltára, *Trans.*, III, 216–223.
540. 1472. június 9. (*Szerk. megj.*)
541. Guberniumi levéltár, *Trans. Conv.*, V, 234–238.
542. Uo., X, 671–672.

NÉVMUTATÓ A KIEGÉSZÍTÉSEKHEZ ÉS JEGYZETEIHEZ

- Abásfalva* (Aldea, Hargita m.) 77
Abod l. Székelyabod
Abosfalva (Abuş, Maros m.) 74
Ábrahám Demeter (felefalvi) 186
Acton császári ezredes, a Rákóczi-szabságharc idején 37
Adócs (Adós; egykori praedium Mezőbánd határában, Maros m.) 174, 236
Adorján (Zekel, Székely) György 200
Adria (tenger) 201
Agárd l. Marosagárd
Ágostonfalva (Augustin, Brassó m.) 97
Agyagfalva (Lutița, Hargita m.) 86
Ákosfalva (Acățari, Maros m.) 104–105, 170
Ákosfalvi család 105
Alárdi Ferenc, Bogáthi Anna fia 101, 177, 201–202, 205
Alárdi Ferencné (tkp. A. Miklósné, Bogáthi Anna) 101, 202, 228
Alárdi Gáspár, A. Ferenc fia 101, 103, 202
Alárd[i] Jakab (medgyesfalvi) 93, 102, 181, 199
Alárdiak, Alárdi (-birtok) 101, 103, 201, 202
(I.) Albert (Habsburg) magyar király 162
Alcsík (tájegység, Hargita m.) 22, 25, 30, 32, 35, 43, 51–52
Al-Duna itt: a Duna legalsó, tengerközeli és torkolati szakasza 76
Alfalu l. Gyergyóalfalu
Ali bég kenyérmezői (1479) vesztes török vezér 82
Ali pasa (szerdár), Nagyvárad meghódítója 164
Alia Mária l. Kemény Simonné
Almássy Mihály unitárius püspök 188
Alsócsernáton (ma Csernáton része, l. ott)
Alsórákos (Racoș, Brassó m.) 97
Alsó- vagy Felsőszentmihály (ma Mihai Viteazu; Kolozs m.) 209, 217, 241
Alybey vajda l. Ali bég
Amadefalva l. Madéfalva
Ambrus János gyergyói királybíró 67
András fia Miklós l. Miklós, András fia
András honti esperes 97
András király l. Endre

András mester székely, brassói és besztercei ispán 149
 András udvari katona fia György I. György mester
 András vajai plebanus 90, 107
Andrásfalva I. Nyáradandrásfalva
 Andrassy Márton (szentkirályi), A. Péter apja 12, 20, 24, 35–36, 56
 Andrassy Péter (szentkirályi és krasznahorkai) 12, 25–26, 35–36, 221
 Andrassyak (szentkirályi) 36
 Angyalosi (-birtok) 202
 Angyalosi Erzsébet I. Mihálcz Mihályné
 Angyalosi János ítélőmester 97, 201
 Angyalosi Krisztina I. Bálintith Zsigmondné
 Antal kolozsmonostori apát 96, 227
 Antal János (dánfalvi) 60
 Antal Pál (amadefalvi) 44, 54, 57
 Antal Péter 11
 Antalfi Mátyás (Antalfij, Matthias) (udvarhelyi) 10
 Apa (bethleni) 96, 227
 Apafi (Apafi–Bethlen-per) 227
 Apafi Gergely (bethleni), Apa (János) unokája 96
 Apafi György, A. Mihály fejedelem apja 75, 80–81, 85–86, 109
 Apafi László, A. Lénárd fia 204
 Apafi Lénárd maroszekei követ 109
 (I.) Apafi Mihály erdélyi fejedelem 61, 87–88, 92, 139, 162, 164, 187, 191
 Apor István, báró (később gróf), kincstárnok 164
 Apor Péter, báró, író, A. István unokaöccse 221
Aranyos folyó 213
Aranyosgerend (Gerend; Luncai, Kolozs m.) 212
Aranyosmohács (Mohács; Mähäceni, Fehér m.) 215
Aranyosszék 7, 70, 209, 213–216, 218, 241
Árkos (Arcuș, Kovászna m.) 106
 Aspremont család (Aspremont-Reckheim, F. G., gróf, II. Rákóczi Ferenc sógora) 241
Asszonyfalva I. Havasasszonyfalva
Atosfalva (ma Hármásfalva része) 80–81, 83, 86, 125, 226
 Atilla hun nagyfejedelem 239
Ausztria (Osztrák Birodalom) 241

Backamadaras (Päsăreni, Maros m.) 90, 107, 170, 228, 231
 Backamadarasi (Bachkamadarasi) Pál 107, 156
Bágyon (Bădeni, Kolozs m.) 209, 215–216
 Bakó Benedek 134
 Bakó Pál 177
Bala (Balán, Boly, Băla, Maros m.) 156, 169, 183
 Bala Máté (ehedi; Bala, Mattheus, de Ehed) 134, 231

Baládffy János (ózdí) 17, 20
Balai (Balaj) András székelyvásárhelyi bíró 150, 179
Balambér hun fejedelem, Atilla nagyapja 195
Balán I. Bala
Balásffy János gyulafehérvári káptalani requisitor 74
Balaskó Ferenc 12, 62
Balassa Menyhárt, itt épp erdélyi fővezér (főkapitány) 163
Balássy (Balázsij) János fejedelmi titkár 94, 157, 181
Balavásár (Bălașeri, Maros m.) 87
Balázs Antal (amadéfalvi) 35
Balázs Antal (ditrói) 65
Balázs Gergely 65
Balázs Ilyés 65
Balázs Mihály 225
Balázs Pál (csivárdotfalvi) 17–18, 63
Balázsfalva (Blaj, Fehér m.) 97, 100
Balázi Ferenc (Rigmányban) 85
Balázi (Balázsy) Ferenc (Andrásfalván) 119, 226
Balázi Ferenc (véckei) főlovászmester 87
Balázi István 81, 225
Balázsiak (andrásfalvi?) 120
Balázsy (Mészáros) Gergely 65
Balázsy (Mészáros) Péter 65
Bálint, Sándor fia, csíki székely (a Sándor család elődje) 28
Bálintfalvi (Bálijnthfalvy) család 107
Bálintfalvi (Bálijnthfalvy) György (Gergely) 107, 228
Bálintith Zsigmondné (Angyalosi Krisztina) 202
Bálintithok 147
Balling János 97
Balog, jobbággyá lett székely (Andrásfalván) 119
Balog Gáspár (bágyoni) Aranyosszék jegyzője, majd főkirálybírája 209, 215–216, 241
Balog Mátyás (andrásfalvi) 119, 121, 137
Balog Tamás (bágyoni) aranyosszéki főkirálybíró 216
Balogh Ferenc udvari ember 80, 142
Balogh György vásárhelyi polgár 233
Balogh Péter (vásárhelyi) 160
Balykó György 65
Balykó Márton 65
Balykó Mihály, id. 65
Bándi György (harasztosi) aranyosszéki királybíró 212, 241
Bándi-tó 197
Bánffy (-birtok; Bánffy György grófi ága) 87
Bánffy Boldizsár tanácsos, tordai főispán 112, 117–118

Bánffy Boldizsárné (Patócsi Erzsébet) 117–118
Bánffy Dénes, báró, I. Apafi Mihály fejedelem sógora 164
Bánffy György, gróf, B. Dénes fia, erdélyi kormányzó 164
Bánffy Margit I. Bogáthi Menyhértné
Bánffy Pál (losonci), B. Boldizsár apja 59, 182
Bánffyak (Bánffy Boldizsár ága) 182
Bánkfalva I. Csíkbánkfalva
Bányabükk (Vâlcele, Kolozs m.) 17
Barabás Tamás (gyergyókilyénfalvi) 60
Barabásy Farkas (nyárádtói) 101, 113
Baranyai (Baranyaij) Tamás 190
Barcsai Ákos erdélyi fejedelem 17, 114, 163–164, 181
Barcsai Borbára 197
Barcsai Pál, B. Ákos unokaöccse 130
Barcsaiak (kismarjai), Barcsai (-birtok) 82, 181
Bárdos I. Marosbárdos
Barlabási (Barlabásij) Ferenc (ehedi) 131
Barlabási Lénárd erdélyi alvajda 158, 181
Barlasi (Barlaffij, Barlafi?) Demeter 56
Barlasi (Barlaffij, Barlafi?) Demeterné (Czakó Margit) 56, 223
Barlasi (Barlaffij, Barlafi?) Kristóf, B. Demeter fia 56
Barlasi (Barlaffij, Barlafi?) Margit, B. Demeter lánya 66
Barót (Baraolt, Kovászna m.) 76, 104
Basa Mihály (csittfalvi) 156
Basarab (B. cel Tânăr, Țepeluș) havaselvi vajda, kenyérmezői (1479) török szövetséges 82, 102, 174, 182
Basta, Giorgio császári hadvezér, Erdélyt igazgató katonai főparancsnok 83, 87
Baszaráb vajda I. Basarab
Báthori Boldizsár, B. Zsigmond fejedelem fia 74–75
Báthori Gábor erdélyi fejedelem, B. Zsigmond unokája 39–40, 61, 131, 137, 157, 160–161, 197, 216, 231
Báthori István (ecsedí) országbíró és erdélyi vajda 82, 97, 102, 150–151, 162, 183, 188, 207
Báthori István (somlyói) lengyel király, erdélyi fejedelem, B. Zsigmond nagybátyja 33, 36, 39–40, 59, 73, 122–123, 127, 139, 148, 155, 163, 174, 207, 236
Báthori István (Szaniszlófi) erdélyi alvajda 152
Báthori Kristóf erdélyi fejedelem, B. Zsigmond apja 78, 91, 93, 122–123, 131–132, 224
Báthori Zsigmond (Báthori, S.) erdélyi fejedelem 15–17, 27, 29, 33–34, 36–38, 40–41, 44, 54–57, 59–61, 63, 70, 72, 74, 78, 85, 91, 94, 101, 103, 107, 110, 112, 114, 117–118, 121, 124, 130, 132, 134, 139, 142, 144, 146, 155–157,

167, 170, 172, 175, 181, 185, 190, 197, 199–200, 202, 205–207, 221–222, 224–226, 229–231, 233, 236, 238–240

Báthori Zsófia, B. Zsigmond dédunokája, II. Rákóczi György fejedelem felesége 181, 197

Bazéd (Bozed, Maros m.) 82, 109, 186–189, 196–197

Bazin (Pezinok, Szlovákia) 158, 178

Bazini Péter erdélyi vajda 158, 178

Becz család, Beczek 34, 38, 41

Becz (Bech) Imre (szentmártoni) Csík, Gyergyó és Kászon székek főkirálybírája, csíki hámorok praefectusa 33, 36, 38, 40–41, 44

Becz (Bech) Pál (szentmártoni, kozmási) 11, 20, 33, 220

Becz Tamás (kozmasi) 29, 33–34

Becz Tamásné (Bethlen Sára) 29

Becze András 97

Bécs (Wien, Ausztria Köztársaság) 40, 46, 219, 223–224, 226, 234–235, 241

Becskerek (Bechkerek) János udvari ember 104

Bede (Bedeni, Maros m.) 81, 110–111, 170

Bede János 110

Bedecs (ma Csíkszentimre része) 12

Bedő István udvarhelyszéki kapitány 83

Békásbodon l. Hagymásbodon

Beke Gál monyasdi molnár 29–30

Bekecsalja (tájegység) 77, 128

Békés Gáspár erdélyi trónkövetelő 36, 172, 187, 206

Béldi Kelemen háromszéki, majd székely főkapitány, B. Pál apja 97

Béldi Pál főasztalnok, háromszéki főkirálybíró 164

Belus [Sükösd?] (teremi) l. [Sükösd?] Belus

Bene, Igrus fia, csíki székely 28

Benedek köszvényesi plebanus 107, 140

Benefalva (ma Marosszentanna része) 156, 158–159, 180–181, 225

Benkő József történész, botanikus stb. 55, 57, 66, 78, 219–220, 223–224, 229, 231, 234, 240

Benkő Károly történész, író 219, 237–240

Benukk tylegdi (udvarhelyi) esperes és püspöki vicarius 96

Bercsényi (Bertsenij) Imre udvari ember 123

Bercsényiek (székesi) 148

Bere l. Székelybere

Bereczky család 110

Berekeresztúr (Keresztúr; Bâra, Maros m.) 79, 91, 107, 116, 121, 123–124, 126

Berényi l. Brini

Béres Balázs (göröcsfalvi) 55, 60

Béres Tamás (borzsovai) 60

Bernád Ferenc (felsőfalvi) 40

Bernáld Balázs, Tot Ferenc veje 193–194

Bernáld Boldizsár (csernátoni) 193
 Bernáld Ferenc, B. Balázs fia 194
 Besenyő I. valószínűleg Búzásbesenyő
 Bessenyei Borbára I. Toldalagi Balázsné
 Beszterce (Bistrița, Beszterce-Naszód m.) 123, 148, 152, 155, 210, 216, 232, 234
 Bethlen (Beclean, Beszterce-Naszód m.) 96, 117
 Bethlen család (itt: B. János történetíró ága) 98, 100
 Bethlen (-per) I. Apafi-B. (-per)
 Bethlen Farkas (bethleni) kancellár, történetíró 88, 234
 Bethlen Farkas (bethlenősi, iktári) főkapitány, B. Gábor fejedelem apja 92, 203
 Bethlen Gábor csíki főkapitány, majd erdélyi fejedelem 39–40, 61, 87, 97–98, 101, 104–105, 135, 155, 161, 167, 182–183, 185, 189–190, 197, 206–207, 212, 215, 237, 240
 [Bethlen] Gergely (bethleni), Apa unokája 227
 Bethlen Gergely (bethleni) tanácsos, György, Gergely és Zsófia nagyapja, a történetíró B. János dédapja 163
 Bethlen Gergely, Thoroczkay Katalin fia 215
 Bethlen György, Thoroczkay Katalin fia 86, 103, 192
 Bethlen István (iktári), B. Gábor fejedelem testvére 191
 Bethlen István, gróf, B. István miniszterelnök apja 190
 Bethlen János (bethleni) kancellár, történetíró 235
 Bethlen Jánosné (Sükösd Anna), a történetíró B. János nagyanyja 97
 Bethlen Miklós (bethleni), gróf, kancellár, emlékiró, a történetíró B. János fia 46, 48, 235
 Bethlen Sára (a történetíró János nagynénje) I. Becz Tamásné (2. felesége)
 Bethlen Zsófia (Thoroczkay Katalin lánya) I. Gáspár Jánosné
 Bethlenős (?) 92, 203
 Biás István levéltáros, történész 5, 235
 Bicsak (Bichak) maroszei főkapitány 149
 Bíró, jobbágyá lett székely (Andrásfalván) 119
 Bíró János (delnei) 44
 Bíró Sámuel (homoródszentmártoni) fiscalis director 89
 Blasy Jakab 65
 Bő I. Székelybő
 Bocskai Anna (B. István testvére) 93
 Bocskai család (remetei) 141
 Bocskai Erzsébet (B. István testvére, Báthori Zsigmond fejedelem felesége) 93
 Bocskai Gábor (B. István testvére) 93
 Bocskai Gergely (tkp. B. György, kismarjai) 92–93, 202, 227
 Bocskai György (kismarjai), Bocskai István fejedelem apja I. Orbánnál B. Gergely

Bocskai Ilona (B. István testvére) 93
 Bocskai István erdélyi fejedelem 93, 118, 135, 140–141, 167, 227, 229
 Bocskai Jeremiás (B. István testvére) 93
 Bocskai Judit (B. István testvére) 93
 Bocskai Krisztina (B. István testvére) 93
 Bocskai Miklós szatmári főispán, szatmári kapitány 134, 140–141
 Bocskai Sára (B. István testvére, Báthori Gábor fejedelem anyósa) 93
 Bocskai Simon (B. István testvére) 93
Bodon l. Mezőbodon
 Bodoni Balázs görgényi, majd udvarhelyi várparancsnok 44, 127
 Bodoni Gergely (botházi) 146
Bodza (Bodzai-szoros, Tatárhavas-hágó) 42
Bodza folyó (Buzău) 42
 Boér Simon 180, 198
Bogács (Băgaciu, Maros m.) 89
 Bogár Miklós (tuzsoni) 207
Bogát (Bogata de Sus, Kolozs m.) 216
 Bogáthi Anna l. Alárdi Ferencné (tkp. A. Miklósné)
 Bogáthi Boldizsár marosszéki főkirálybíró, székely alkapitány 144, 155
 Bogáthi Druzsina (Markó vajda özvegye, B. Menyhért húga) l. Vas Ferencné
 Bogáthi Menyhért 79, 115
 Bogáthi Menyhértné (Bánffy Margit) 115, 205
 Bolgár László 158, 175, 177
Boly l. Bala
 Bonfini, Antonio humanista történétíró 239
 Borbély János (csíkfalvi), másként Szakmáry J. fejedelmi írnok, később a fejedelmi tábla ülnöke és fiscalis director 129
 Borbély Kristóf 205
 Borbély Kristófné (Pán Dorottya) 205
 Bornemisza család 114
 Bornemisza Pál gyulafehérvári püspök 97
 Bornemisza Pál, báró, csíki főkirálybíró 51
 Boronkai (Boronyki, Boronyai?) Gergely 129, 225
 Boronyai Margit 156
 Boronyki l. Boronkai
Borosjenő (Ineu, Arad m.) 43, 56
 Bors András 26
 Bors család, Bors-fiak 26
 Bors György 26
 Bors György (Bors, Georgius, vicejudex regii, alkapitány) 31
 Bors János krónikairó 27
 Bors Lukács 26
 Borsos Tamás portai követ, marosvásárhelyi táblai ülnök, főbíró 102, 165, 182, 185

Borszék (Borsec, Hargita m.) 24–25, 64, 67, 224
Borzand egykori praedium Csókfalva határában 82–83
Borzsova l. Csíkborzsova
Bós l. Székelybós
Boszkut praedium Mócs környékén 96
Boszniai ferences rendtartomány 138
Bot Ferenc (szárhegyi) ülnök 67
Botháza (Boteni, Kolozs m.) 146
Bothos család 113
Bothos Kálmán 113
Bozéd l. Bazéd
Bozna-Argentina l. Srebenica
Bögöz (Mugeni, Hargita m.) 82
Bözödújfalú (1989-ben lerombolt falu, ?Újfalú; Bezidu Nou, Maros m.) 75, 86, 192
Brandenburgi Katalin, Bethlen Gábor második felesége, erdélyi fejedelem 75, 86, 192
Brassó (Kronstadt; Braşov, Brassó m.) 42, 148, 155, 162, 233, 235
Brini (Brijni) György, B. László fivére 199
Brini (Brijni; Berényi?) László (malomfalvi) udvari alkapitány, udvari lovasok kapitánya 199, 205–207
Buda (ma Budapest része) 42, 82, 143, 151–152, 158, 160, 169, 175, 178, 189, 216
Budapest 18, 41, 66, 98, 114, 167, 192, 218, 222, 227
Bukovina Habsburg-tartomány 1775–1919-ben (ma Románia és Ukrajna része) 52
Burján Mihály (szentlászlói) 108
Buruh, Márkus fia, csíki székely 28
Buzaháza (Grâuşorul, Maros m.) 91, 119, 121–122, 124, 137
Búzásbesenyő (Besenyő; Valea Izvoarelor, Maros m.) 206
Büdös 26
Büdösfürdő (Sântimbru-Băi, Hargita m.) vö. Büdös
Bükkös l. Magyarbükkös

Carat[t]o, Emanuel alezredes, később az I. székely határőr gyalogezred parancsnoka 49
Castaldo, Giovanni Battista, I. Ferdinánd király katonai helytartója Erdélyben 163
Cege (Ţaga, Kolozs m.) 189, 197
Cegléd (Magyar Köztársaság, Pest m.) 196
Cerina (Cherina; Horvátország) 146
Chani l. Csáni
Chethej l. Csecsei
Cherina l. Cerina

Chijáky (Chyaky) I. Csáky
Chijani J. Csányi
Chijkó I. Czikó
Chionth I. Csont
Chumburd fia Jakab I. Jakab, Chumburd fia
Chyanij (Chyánij, Chyány) I. Csányi
Chykmanthel I. Cikmántor
Cibinium I. Nagyszeben
Cikmántor (Tigmandru, Maros m.) 88
Cornides Dániel tudós egyetemi tanár, könyvtáros 232
Czakó Benedek (zsögödi; Czako de Sijked, Benedictus) 22, 56
Czakó Erzsébet I. Kendi Jánosné
Czakó Margit (Cz. Benedek lánya) I. Barlasi Demeterné
Czikó (Chijkó) György (szentgyörgyi) 35
Czövek I. Csövek

Csaba, Atilla fia a székely eredetmondában 195–196, 239
Csáki (Chyaky) Ferenc (dánfalvi) 62
Csáki (Chyaky) János (dánfalvi) 62
Csáki (Chyaky) Lőrinc (dánfalvi) 62
Csáki (Chyaky) Péter (dánfalvi) 62
Csáki (Csáky) Antal (vacsárcsi) csíki vashámorok szakértője, bányásza 55, 60, 224
Csáky (Chijáky) Gábor, Cs. István fia 190, 193
Csáky (Chijáky) István, Cs. Mihály testvére 193
Csáky (Chijáky) Katalin, Cs. István lánya 190, 193
Csáky (Chijáky) Mihály korlátnok 190, 193–194
Csán I. Mezőcsán
Csáni (Chani, Csányi?; -féle lófőség, birtok?) 199
Csányi (Chany) István 130
Csányi (Chijani J, Chyánij, Chyány) Miklós (csittszentiváni, kövesdi) 172, 175, 200, 206
Csányi (Chijani J, Chyánij, Chyány) Balázs, Cs. Miklós és Suki Anna fia 172, 200, 206
Csányi (Chijani J, Chyánij, Chyány) János, Cs. Miklós és Suki Anna fia 172, 200, 206
Csányi (Chyánij) Ferenc 175
Csányi Miklósné (Suki Anna) 200
Csató (-birtok) 37
Csató János 37
Csató Jánosné (Cs. Brigitta) 37
Csatószeg (Cetățuia, Hargita m.) 13
Csávás I. Mezőcsávás
Csécsei (Chetheij) Kristóf 175, 200, 239

Csegez (Pietroasa, Kolozs m.) 196
Csegezi János aranyosszéki királybíró 209, 241
Csegezi Mihály, aranyosszéki nemesek hadnagya 241
Cseh Péter székely ispán 162
Csejd (Cotuș, Maros m.) 146–147
Cseke (Chyeke) Mátyás 34
Cserefalva (Stejeriș, Maros m.) 104–105, 170
Cserey Mihály emlékiró 54, 235
Cserey Sámuel (nagyajtai) nagyernyei lelkész 144
Csereyek (csíkrákosi ág) 54
Cserved l. Nagycserged
Csernáton (itt: Alsócsernáton; Cernat, Kovászna m.) 193–194
Csiba (Csibafalva, ma Nyárádkarácson része) 86, 101, 103, 170, 192, 201
Csibi (Csybi) Balázs 65
Csibi (Csybi) István 65
Csibi (Csybi) János, id. 65
Csibi (Csybi) János, ifj. 65
Csibi (Csybi) Mihály, id. 65
Csicsó l. Csíkcicsó
Csík (tájegység, ill. székely szék) 9–10, 12, 15–16, 17, 23, 26, 28–29, 31, 34, 36, 38, 41, 44–45, 47, 54–63, 66, 68, 72, 124, 138, 196, 220–221, 239
Csík vármegye 219, 223
Csíkbánkfalva (Bánkfalva; Bancu, Hargita m.) 13, 29
Csíkborszova (Borzsova; Bârzava, Hargita m.) 13, 43–44, 57, 60
Csíkcekefalva (Csekefalva; Ciucani, Hargita m.) 12–13, 33–34
Csíkcicsó (Csicsó; Ciceu, Hargita m.) 12, 14, 35–36, 43–44, 56, 220
Csíkcsmortán (Csmortán; ^aoimeni, Hargita m.)
Csíkdánfalva (Dánfalva; Dănești, Hargita m.) 13, 59–62, 220–223
Csíkdelne (Delne; Delnița, Hargita m.) 13, 17–18, 43–44, 57, 63
Csíkfalva (Vărgata, Maros m.) 129, 230
Csíkjenőfalva (Jenőfalva; Ineu, Hargita m.) 12, 13, 62
Csíkmadaras (Madaras; Mădăraș, Hargita m.) 13, 59, 61–62
Csíkménaság (Menaság; Armășeni, Hargita m.) 13, 29, 34, 58
Csíkmindszent (Mindszent; Misentea, Hargita m.) 13, 21
Csíkpálfalva (Pálfalva; Păuleni-Ciuc, Hargita m.) 13
Csíkrákos (Rákos, Rákosfalva; Racu, Hargita m.) 13, 44, 48, 54–55, 57, 60
Csíksomlyó (Somlyó – Várdotfalva és Csobotfalva; ma Csíkszereda része) 17–18, 25, 60, 219
Csíkszék 7, 9, 12, 15, 33–36, 39, 44, 54, 59–60, 219, 221, 224
Csíkszentdomokos (Szentdomokos; Sândominic, Hargita m.) 14, 58, 63
Csíkszentgyörgy (Szentgyörgy; Ciucsângeorgiu, Hargita m.) 13, 23, 28–35
Csíkszentimre (Szentimre; Sântimbru, Hargita m.) 13, 25–26, 34–37, 221
Csíkszentkirály (Szentkirály; Sâncrăieni, Hargita m.) 12–13, 20, 24–26, 36, 56, 220

Csíkszentlélek (Szentlélek; Leliceni, Hargita m.) 13, 17, 20
 Csíkszentmárton (Szentmárton; Sânmartin, Hargita m.) 13, 29, 33–34, 36, 221
 Csíkszentmihály (Szentmihály; Mihăileni, Hargita m.) 13, 55–56, 60, 220, 223
 Csíkszentmiklós (Szentmiklós; Nicolești, Hargita m.) 13, 43, 56–57
 Csíkszentsimon (Szentsimon; Sânsimion, Hargita m.) 13, 33–34, 35–37, 221
 Csíkszenttamás (Szenttamás; Tomești, Hargita m.) 13
 Csíkszereda (Miercurea-Ciuc, Hargita m.) 14, 19, 20, 52, 219
 Csíktaploca (Taploca; ma Csíkszereda része) 12, 17, 35, 43, 221
 Csíkvárdotfalva (Várdotfalva; régen Csíksomlyó, ma Csíkszereda része) 17, 63
 Csíkverebes (Verebes; Vrabia, Hargita m) 34
 Csinádi (Csinád) *praedium* (egykori „, Erdőcsinád mellett) 142–143
 Csipkés *praedium* (egykori „, Udvarhelyszéken) 82
 Csittfalva (egykori település Csittszentiván és Nyárádtó között) 156, 177, 184, 206–207
 Csittszentiván (Szentiván; Sântioana de Mureș, Maros m.) 178–179, 205, 206–207, 240
 Csobotfalva (régen Csíksomlyó, ma Csíkszereda része) 12, 17, 63
 Csókafalva l. Csókfalva
 Csókafalva l. Székelycsóka
 Csókás l. Székelycsóka
 Csókfalva (ma Hármásfalva része) 81, 83, 86, 203, 229
 Csomafalva l. Gyergyócsomafalva
 Csomortán l. Csíkcsomortán
 Csomortányi Tamás háromszéki főkirálybíró 29, 33–34, 38, 41
 Csongrádi Ferenc marosszéki kapitány 83
 Csont (Chionth) Antal 123
 Csont (Chionth) család 123
 Csont (Chionth) Lőrinc 123
 Csont (Chionth) Máté 123
 Csögfalva l. Csókfalva
 Csövek (Czövek) Mihály (monyáti) 108–109, 228
 Csupor Miklós erdélyi vajda 189, 217
 Csybi l. Csibi

 Dácia (humanista földrajzi fogalom, tkp. Erdély), 234
 Dácia római tartomány, ill. ennek népvándorláskori területe 76, 195, 234
 Dacz András 144
 Daczó János 188
 Daczók 102
 Dánfalva l. Csíkdánfalva
 Daniel József aranyosszéki főkirálybíró 209
 Dátos l. Marosdátos
 Deák Pál 65

Décsi (-ház) 235
Décsi János 168
Delne l. Csíkdelne
Deményháza (Demjénháza; Dămieni, Maros m.) 122, 134–135, 170, 231
Demeter (cikmántori), Kendi Mózes fia 88
Demeter János (delnei) 44
Demeter lelkész, a kolozsmonostori konvent küldöttje 179
Demeter szerzetes 179
Demeterfalva (Dumitreștii, Maros m.) 84, 116–118, 229
Dénes vajda l. Lackfi Dénes
Dénesi (?) András (deményházi) (Dijnesi; Dijenessij, Andrea) 134, 231
Dengelegi Pongrácz János erdélyi vajda 189
Derisnye azonosítatlan egykori település 206–207
Désfalva (Deesfalva; Deaj, Maros m.) 233
Déva (Deva, Hunyad m.) 15, 28, 70, 83, 190
Dézs (Dej, Kolozs m.) 99, 146, 165
Dézsakna (Ocna Dejului, Kolozs m.) 77
Diénes Sámuel, Huszti András Ó és új Dáciájának kiadója 234
Dijenessij, Andrea (de Demienhaza) l. Dénesi András
Dimén (Dimien) Gáspár (harasztosi) 212
Ditró (Ditrău, Kovászna m.) 14, 64–65, 224
Dobó István erdélyi vajda 153, 163, 169, 197, 204
Doboka vármegye 240
Domokos Bálint 134
Domokos Gábor, D. Tamás fia 19
Domokos Gergely 134
Domokos Tamás 19
Dósa András 74
Drágffy Bertalan erdélyi vajda 82
Drakula (Drakulija) Borbára l. Kornis Mihályné
Drakula (Drakulija) László 197
Drakula János (mezőbándi) 188, 197
Drakula László 197
Drekulyatelep (Drăculea Bandului, Maros m.) 193
Duna 12, 76
Dusó Ilona l. Nánássy Gergelyné (N. Györgyné?)

Éder József Károly (Eder, J. K.) erdélyi történettudós 232, 234, 237
Egerbegy (Agârbiciu, Kolozs m.) 17
Egeres (Aghireș, Kolozs m.) 73
Egerháza (Egerház; egykori praedium Mezőbánd mellett) 174, 236
Egerszeg (ma Marosszentkirály része) 174, 183
Egrestő (Agrișteu, Maros m.) 82, 84
Egyed, Opor fia 28

Ehed (Ihod, Maros m.) 129, 130–132, 134–135, 231
Éltes család 28
[Éltes] István, Eltus Belus fia 28
Emanz-ur (Emnedzur), Atilla fia 196, 239
Ember János (Ember, Joannes/Johannes; csíki) 10
Endes (?) Balázs l. Erdes Balázs
Endes Miklós 61
Endes Miklós történeti szakíró
(II.) Endre (András) magyar király 213, 214
(III.) Endre (András) magyar király 213
Énlaka (Enlaka; Inlăceni, Hargita m.) 73, 76
Enyed l. Nagyenyed
Eperjes (Prešov, Szlovákia) 161
Ercse l. Nagycercse
Erdély (Erdélyország, Siebenbürgen, Transsilvania) 10, 15, 43, 56, 76–78, 96, 122, 137–138, 148, 150, 152–153, 162, 164, 166, 178, 194–196, 204, 209, 219–241
Erdélyi (Erdeli) Miklósné (Torockai Ilona) 175, 177
Erdélyi (Erdeli, Erdelij) Miklós maroszéki főkirálybíró 149, 178
Erdélyi Ferenc (sompereki) 169
Erdélyi (Miklós) István (sompereki) 178, 198, 239
Erdélyi István (Sükösd Mihály lányainak gondnoka) 97
Erdélyiek (sompereki) 198
Erdes (szentsimoni) (Erdős v. szentimrei Endes) Balázs 35, 221
Erdőcsinád (Pădureni, Maros m.) 142
Erdődy család (Rákóczi-Aspremont leányági leszármazott)
Erdős (?) l. Erdes
Erdősi (Erdőssij; erdőszentgyörgyi) 82
Erdősiek 82
Erdőszentgyörgy (Szentgyörgy; Sîngeorgiu de Pădure, Maros m.) 78, 80–81, 82–85, 87, 102, 106, 126, 174, 183, 188, 190, 207, 225–228, 238, 240
Erne [András udvari katona fia, György mester testvére] 149
Esztergom (Magyar Köztársaság, Komárom m.) 213–214
Etéd (Atid, Hargita m.) 119
Ethed l. Ehed
Európa 137
Eustachius káli lelkész 142
Ewsij l. Ősi

Faluvégi család 110
Farkas András (szentmártoni) 33
Farkas Ferenc (jobbágytelki) 134
Farkas György, F. Ferenc fia, 134
Farkas Imre, F. Ferenc fia, 134

Farkas Mátyás, F. Ferenc fia, 134
 Farkas Péter, F. Ferenc fia, 134
 Fehér vármegye 43, 212, 232
 Fehérvár l. Gyulafehérvár
 Fejér l. Fejér
 Fejér család (Bágyonban) 216
 Fejér (Fejér) György (Vacsáracsiból) 12, 55
 Fejér György történettudós 222, 227, 232, 240–241
 Fejér Mátyás (Bágyonból) 216
 Fekete András (lőrincfalvi) 94, 186
 Fekete egykori falu, majd praedium Mezőbánd mellett 194–195
 Fekete Lőrinc (fricsi) fizetett lovasok hadnagya 206
 Fekete Sámuel (nagykedei) éremtani szakíró 219
 Feketék (a mai Feketelak, Istentó, Nagyvölgy, Drekulyatelep stb. tanyavidéke Mezőbánd, Mezőmadaras és Mezősámsond határában) 193
 Feketelak (Negrenii de Câmpie, Maros m.) 193, 195
 Feketeügy folyó 76
 Felcsík (tájegység) 25, 43, 59
 Fele (Felefalva) l. Mezőfele
 Felmer, Johann Michael erdélyi szász történettudós 232, 234
 Felsőfalva l. Kászonfeltíz
 Felső-Fehér vármegye, 1775–1786 között önálló vármegye Fehér megyének a Szászföldbe és Székelyföldbe ékelődő szigeteiből 34
 Felsőköhér (Chiheru de Sus; Maros m.) 128
 Felsőszentgyörgy (Csíkszentgyörgy része) 30
 Feltíz l. Kászonfeltíz
 Feltóti András királyi írnok 36
 Felvidék (Nyárad-felvidék; tájegység) 130
 Felvinc (Vinc, Aranyosfelvinc; Unirea, Fehér m.) 213–214
 Fena l. Finna?
 (I.) Ferdinánd (Habsburg) magyar király 163, 187
 Ferenc, György ispán fia 149
 Ferencij, Georgius l. Ferenczy György
 Ferencij, Joannes l. Ferenczy János
 Ferenczi Gábor udvari korlátnokság jegyzője és a gyergyai lovasok hadnagya 56, 63–64
 Ferenczy György (Ferencij, Georgius) 231
 Ferenczy János (Ferencij, Joannes) 134, 231
 Ficsor (Fichior) Mátyás (magyarosi) 80, 125
 Finna (Fena?) Márton (csíkszentgyörgyi) 29, 60, 221, 224
 Finta János 178
 Fintaháza (Cinta, Maros m.) 92–93, 102, 170, 225
 Firenze (Fiorentina, Olaszország) 7
 Firnhaber, Friedrich, a szász *Urkundenbuch* kiadója 241

Firtosmartonos (Martonos; Firtănuș, Hargita m.) 73, 76
 Fodor (?) Sámuelné I. Sándor (?) Sámuelné
 Fodor Gergely (szentimrei) 26
 Fodor Péter (István?; rákosi, rákosfalvi) a csíki hámorok munkása 54, 60, 223–224
Fogaras (Făgăraș, Brassó m.) 43, 56, 65, 76, 87, 97, 101, 152–153, 161–162, 182, 187, 199, 201, 205, 212
Földvár (Feldioara, Brassó m.) 151
Folyfalva (ma Nyárádkarácson része) 103–104, 170, 228
 Forgács Balázs 176
 Forika István (tekerőpataki) 63–64
 Forika János (tekerőpataki) 63–64
 Forró György, F. János fia 109
 Forró Hedvig, F. János lánya 109
 Forró János 109
 Forró Katalin, F. János lánya 109
Forum Siculorum I. Marosvásárhely
Franciaország 146
 Frátai György 217
 Frátai (Frátha) Mátyás ügyvéd 158
 Fráter György (György barát, Martinuzzi, tkp. Utiešenovia, G.) királyi helytartó 153, 163, 193
Frics (Fričovce, Szlovákia) 206, 240
 Fuchs, Marcus erdélyi szász humanista 235
Fületelke (Filitelnic, Maros m.) 82, 170

 Gál László (hilibi) jogtörténeti szakíró 233–235
 Gál Mihály (?; Gál, Nicolaus) (remetei) 134, 231
 Gál Sándor 1848–49-es honvéd ezredes 30
 Gál, Nicolaus (de Remethe) I. Gál Mihály
Galambod (Porumbeni, Maros m.) 101, 157, 182–183, 184–185, 187
Gálfalva I. Nyárádgálfalva
 Gáspár (-birtok, Gáspárok; szövérdi) 80–81, 87
 Gáspár István (impéri) 40
 Gáspár János (szövérdi, gyalakuti) maroszei főkirálybíró 80–81, 85–87, 90, 101, 103, 182, 185, 192, 197
 Gáspár Jánosné (Bethlen Zsófia) 75, 80–81, 85–87, 90, 103, 215
 Gáspár Mihály (szövérdi) 75, 86–87
 Gávay István 97
 Gávay Péter 97
 Géczai András 197
 Géczai István (mezőbándi) 197
 Gécziek 197
Geges (Ghinești, Maros m.) 78, 83, 85

Gegesi, jobbággyá lett székely (Andrásfalván) 119
 Gegő Boldizsár (delnei) 44
 Gegő Péter (delnei) 44
 Gerdey János özvegye 103
 Geréb János 12, 62
 Geréb János (vingárti) görgényi várparancsnok, majd erdélyi vicegu-
 bernátor 175, 177, 204
 Gerebenes I. Mezőgerebenes
 Gerend I. Aranyosgerend
 Gerew I. Gerő
 Gergely deák (süketfalvi) 110
 Gergely Mihály 65
 Gergely szerzetes 179
 Gerő (Gerew; Gyerő?) (kisfaludi) 178, 239
 Gerő (Gerew v. Gerew fia; Gyerő?) István 102, 148, 178, 181, 198
 Gerő (Gerew; Gyerő?) László 178
 Gerő (Gerew; Gyerő?) Margit, G. István leánya 148, 178, 181–182, 198
 Gerő (Gerew; Gyerő?) Márta, G. István lánya 148, 181–182
 Ghiczzy (Ghijczij) János 81, 111
 Ghiczzy I. Ghiczzy
 Gidó Antal 38
 Gidó Gergely 38
 Gógán (Gogány; Gogan, Maros m.) 77
 Gordásfalva (Marosvásárhelybe olvadt egykori település) 157
 Goston püspök 204
 Göcs (Găiești, Maros m.) 84, 86, 90, 106
 Göcsi Mátyás református szuperintendens 90
 Görgény vára (Görgényszentimre melletti egykori királyi vár) 35, 122, 127,
 131–136, 139, 141, 151, 175
 Göröcsfalva (Satu Nou, Hargita m.) 13, 54–55, 60

Gyalakuta I. Gyulakuta
 Gyulakuti (Gyalakutij) Balázs 183
 Gyulakuti (Gyalakutij) János 183
 Gyulakuti (Gyalakutij) György 182–183
 Gyulakuti (Gywlawkthy) Mihály király embere, alkalmasint Gy. Péter fia
 86, 179
 Gyulakuti család 86
 Gyulakuti Miklós 86
 Gyulakuti Péter, Miklós fia, Marosszék viceszékbírája, majd főkirálybírája
 86
 Gyeke (Geaca, Kolozs m.) 184, 191
 Gyergyó (tájegység, székely szék) 16, 36, 45, 48, 56, 62, 64–66, 67–69, 138,
 178, 221

Gyergyóremete (Remete; Remetea, Hargita m.) 14, 65
Gyergyóalfalu (Alfalu; Joseni, Hargita m.) 14
Gyergyócsomafalva (Csomafalva; Ciumani, Hargita m.) 14
Gyergyóújfalu (Újfalu; Suseni, Hargita m.) 14
Gyergyókilyénfalva l. Kilyénfalva
Gyergyószék 15, 33, 36, 59, 219
Gyergyószentmihály (Csíkszentmihály, tévesen) 223
Gyergyószentmiklós (Szentmiklós, Miklósfalva; Gheorgheni, Hargita m.) 14, 17, 63–64, 224
Gyergyótoplica l. Maroshévíz
Gyergyótölgyes (Tölgyes; Tulgheş, Hargita m.) 66
Gyerő l. Gerő
Gyimes (tájegység) 57
Gyimesi-szoros 31, 58, 66
György barát l. Fráter György
György ispán (comes), Orbos székely fia 149
György ispán fia Ferenc l. Ferenc, György ispán fia
György mester, András udvari katona fia 149
György testvér, a kolozsmonostori konvent embere 217
Györgyfalva (Gheorghieni, Kolozs m.) 157, 184
Gyulafehérvár (Alba Julia; Alba Iulia, Fehér m.) 5, 12, 17, 26, 29, 36–37, 39–40, 58, 60–61, 63, 74, 80–81, 83, 85–86, 91–92, 94, 96–97, 99, 104, 108, 110, 116–117, 119, 122, 125, 129, 131–132, 134, 138–139, 142–144, 150, 156, 161, 166, 170, 172, 174–176, 179, 182, 186–187, 190–193, 197, 199–200, 203, 205–207, 210, 212, 220–221, 224–233, 235–240
Gyulaffy László 88, 120
Gyulaffyak 88, 120
Gyulai család 85
Gyulai Dénes fehérvári éneklő kanonok 176
Gyulai Pál főudvarmester 74
Gyulakuta (Fântânele, Maros m.) 85–87, 90, 197
Gywlakwthy l. Gyalakuti

Hadrévi (Hadrewi) Antal 217
Hagymásbodon (Békásbodon; Buidiu Mic, Maros m.) 201, 202–203
Hainburg (Ausztria Köztársaság) 150
Haller Gábor, H. István fia, emlékiró 105
Haller István kükküllői főispán 86, 90, 93, 225
Hallerek 115
Halmágyi István (szilágysomlyói) secretarius (guberniumi titkár) 223
Haranglábi Mihály 233
Harasztkerék (Roteni, Maros m.) 84, 106
Harasztos (Călăraşi, Kolozs m.) 212, 241
Harcó (Hărţău, Maros m.) 86, 157, 187, 192, 199, 206–207

Hargita-hegység 23–24
Hármasfalu (Trei Sate, Maros m.) l. Atosfalva, Csókfalva, Székelyszentistván
Háromszék (tájegység, székely szék) 7, 46–50, 124, 165, 201, 219
Hatosfalva l. Atosfalva
Havad (Neaua, Maros m.) 83, 85
Havadtó (Viforoasa, Maros m.) 84, 86
Havasasszonyfalva (Asszonyfalva; Säcel, Kolozs m.) 169
Henter (-birtok, Henterek Kelementalukén) 88
Henter Mihály (nagyajtai) 229
Hévíz l. Olthévíz
Hídvég (Hăghig, Kovászna m.) 224
Hídvégi András 37
Hocho l. Harcó
Hodos l. Székelyhodos
Homonnai Drugeth Bálint erdélyi trónkövetelő 160, 163
Homoród mente (tájegység) 76–77
Homoródszentmárton (Szentmárton; Mărtiniș, Hargita m.) 76–77, 89
Homoródszentpál (Szentpál; Sânpaul, Hargita m.) 56, 77–78
Homoródujfalu (Újfalu; Satu Nou, Hargita m.) 119?
Honti katolikus főesperesség (mai Szlovákia, ill. Magyar Köztársaság, Nógrád m.) 97
Horányi Elek piarista történetíró, irodalomszervező 235
Horgasföld (egykori praedium Udvarhelyszéken) 82
Horogszeg l. Szentborbála
Horváth Anna 185
Horváth Gáspár l. Suszalits Horváth G.
Horváth György l. Suszalits Horváth Gy.
Horváth János l. Suszalits Horváth J.
Hosszúaszó (Hosszaszó; Hosasău, Hargita m.) 20–21
Hosszúaszó (Valea Lungă, Fehér m.) 156
Hosszúfaluk (Egerszeg, Marosszentkirály, Názánfalva, Kisfalud) 180
Hungaria l. Magyarország
Hunyadi János magyar kormányzó 93, 102, 121, 143, 148–149, 160, 175,
Husztai András történeti szakíró 234, 238, 240

Ialomifa (Jalomica) folyó 42
Igrus fia Bene l. Bene, Igrus fia
Ikland (Icland, Maros m.) 143, 169–170
Iklódi Balázs 65
Iklódi János 65
Iklódi Péter 65
Ilencafalu (ma Lukailencafalu része) 170, 186
Illye l. Marosillye
Illyés Elemér szociográfus, Orbán Balázs főművének újrakiadója 7

Illyés Mihály (csicsói) 44
 Ilona l. [Sükösd?] Mihály özvegye
Ilonka (-patak?, Ialomița?) 42
 Ilyés András (Illyes, Andrea) megyétlen püspök 31
 Imecs Fülöp Jákó csíksomlyói iskolaigazgató, szakíró 220
 Imre János (szépvízi) csíki alkirálybíró 22, 57
 Imreh Barna református lelkész, szakíró 233, 235–236, 238–239
 Imreh Franciska l. Semsey Tamásné
Inakfalva (Inoc, Fehér m.) 215
 Ipolyi Arnold tudós katolikus püspök 236
Istentó (IŃtan-tău, Maros m.) 193
 István (cikmántori), Kendi Mózes fia 88
 István lengyel király l. Báthori István erdélyi fejedelem
 (V.) István magyar király 213
 István, Phelend fia, csíki székely 28
Ittkétfalva (ma Bánkfalva része) 13, 29
 Ivachon István (remetei) 65
 Izabella magyar királynő, I. (Szapolyai) János özvegye 97, 153, 162–163, 166, 205

 Jakab Ádám (székelyfalvi) 156
 Jakab András (szentmártoni) 29
 Jakab Elek történész 106, 225
 Jakab fia Pál l. Pál, Jakab fia
 Jakab fia Péter l. Péter, Jakab fia
 Jakab János titoknok 221
 Jakab, Chumburd fia, csíki székely 28
 Jakab mezőkölpényi pap (Jacobus, sacerdos de Kulpen) 191
Jakabfalva l. Kászonzakabfalva
 Jakó Zsigmond történész 227
Jalomica l. Ialomița
 (I.) János (Zápolya, Szapolyai) magyar király, korábban erdélyi vajda, országbíró 152, 158, 162, 169, 181, 194
 (II.) János magyar király (Johannes II. Rex), I. (Szapolyai) János és Izabella fia 10, 12, 17–18, 20, 23–24, 26, 29, 34–36, 39, 44, 54–55, 57, 62–64, 41–42, 78–82, 85–87, 90–94, 101–102, 104, 107–118, 122–125, 127, 129–131, 137, 142–144, 147–148, 150, 153–154, 159, 163, 167, 169–170, 172–177, 179, 182, 184, 186–187, 190–191, 193–4, 199, 202–203, 205–207, 220–221, 224–232, 235–240
 János Dorottya (szentmártoni) l. Kovács Bertalanné
 János Dorottya, J. Mihály lánya l. Kovács Bertalanné
 János Mihály (szentmártoni) 33
 János Zsigmond l. II. János király
 Jánosi (Jánossij) János 185

Jánosi (Jánossy) Benedek 185
 Járay Jakab 217
 Jedd (Livezeni, Maros m.) 76, 156, 170, 172–173
 Jenőfalva (ma Csíkszentgyörgy része) 13, 29, 60
 Jenőfalva l. Csíkjenőfalva
 Jobbágyfalva (Valea, Maros m.) 129–130, 225
 Jobbágytelke (Sâmbriaș, Maros m.) 131–132, 134–136, 140–141, 170
 Johannes II. Rex l. II. János király
 Jordanis (Jornandes), 6. századi történétíró 195–196, 239
 Jósika család (-kastély, Várfalván) 218
 Jövedics (Idiciu, Maros m.) 96

Kabalás Balázs (marosvásárhelyi) 152
 Kacai (Kaczaj) János 82
 Kackán (Kachkán) Mártonné (Székel Anna) 130, 143
 Kackán (Kachkán, Kaczkán) Márton 130, 142
 Kacsó család 127
 Kádár István, Torda vármegye képviselőjében 67–68
 Kájoni János ferences tartományfőnök, egyházi szerző 139
 Kakasd l. Székelykakasd
 Kál l. Székelykál
 Káldos János, a *Historia Unitariorum* kiadója 225
 Kálfalva l. Székelykál
 Kállay Ferenc történeti stb. szakíró 224, 226
 Kálnoky-hadnagy l. Nagy [?] hadnagy
 Kálnoky Sámuel kancellár 226
 Kálnokyak 232
 Kálvin (Calvin, Jean) egyházalapító 166
 Kályán (a két .) l. Magyarkályán és Kiskályán
 Kamuthi (Kamuthy) Balázs (dánfalvi) 60, 224
 Kapi András erdélyi követ 161
 Káposztásszentmárton l. Pusztaszentmárton
 Káposztásszentmiklós (ma Nyárádkarácson része) 6, 75, 93, 101, 102–103, 192, 201, 227
 Kapus l. Mezőkapus
 Karácsonfalvi (Karachijonfalwi) Mihály ügyvéd 204
 Karcfalva (Cârța, Hargita m.) 12–13, 62, 220
 Károly király (Károly Róbert, Anjou) 28, 214
 Kassa (Košice, Szlovákia) 183
 Kászon (tájegység, székely szék) 16, 25, 28–29, 31, 36, 41, 45–46, 49, 51–52, 58, 221
 Kászonfelsőfalva l. Kászonfeltíz
 Kászonfeltíz (Feltíz, Felsőfalva, Felsőfalva; Plăieșii de Sus, Hargita m.) 14, 34, 40–41, 60

Kászonimpér (Impérfalva; Imper, Hargita m.) 14, 34, 40–41
Kászonjakabfalva (Jakabfalva; Iacobení, Hargita m.) 14, 33–34, 40–41
Kászonjakabfalvi fürdő 41
Kászonszék 14–15, 33–34, 36, 38–41, 59, 219
Kászonújfalú (Újfalú, Újfalva; Caşinu Nou, Hargita m.) 38, 41, 59–60
Kátai (Kataij) György udvari ember 110
Kátai (Káthai) család 120
Katona István felvilágosodás kori jezsuita történettudós 232, 234
Katona Tamás történész, politikus 8
Kazinczy Gábor író, politikus, irodalomtörténész 235
Kázmér, marosvásárhelyi minoriták guardiánja 139, 191
Kebele (Sânişor, Maros m.) 109, 170, 172–173, 236
Kebeleszentivány (Szentivány; Ivăneşti, Maros m.) 86, 113, 170, 172
Kelemen Lajos levéltáros, történész 5
Kelemetelke (Călimăneşti, Maros m.) 84–86, 87–89
Kelet (a római kori .) összes tartományai 77
Kelleo I. Köllő
Kelnek (Călnic, Fehér m.) 232
Kelneki (de Kelnuk) 232
Kemény Ferencné (Márton Sára), K. János fejedelem dédanyja 90–91
Kemény János (gyerőmonostori) 185
Kemény János (gyerőmonostori, bükkösi), gróf, Fehér vármegyei főispán és fogarasi várparancsnok, később erdélyi fejedelem 212
Kemény József (gyerőmonostori), gróf, történettudós, K. Simon szépunkája 96, 115, 220–241
Kemény Simon, Kemény János fejedelem fia 68
Kemény Simonné Alia Mária 68
Keménytelke (Chimitelnic, Maros m.) 82
Kend (Chendu, Maros m.) 123
Kendei család 123
Kendei György 123
Kendi Ferenc erdélyi vajda 152, 163, 169, 197, 204
Kendi Ferenc, K. Ferenc erdélyi vajda unokája 101, 103, 201–202
Kendi János (nagykendi) 43, 88
Kendi Jánosné (Czakó Erzsébet) 43
Kendi Mózes 88
Kendi Tamás 89
Kendiek, itt Kendi Ferenc családja 201
Kendő (Căndu, Maros m.) 120–121, 122–123, 125, 230
Kénosi Tőzsér János unitárius lelkész, egyháztörténész 110, 225–226, 228–231, 237–238
Keopeczi I. Köpecsi
Kercsed (Stejeriş, Kolozs m.) 215
Kerelő (Chirileu, Maros m.) 202

Kerelő[i] Pál 160
 Kerelőspatak (Sóspatak; *ăușa de Câmpie, Maros m.) 82?, 169?, 199, 206–208
 Kerelőszentpál (Sânpaul, Maros m.) 101, 202
 Keresd (Criș, Maros m.) 215
 Kerestély Dorottya (K. László lánya) l. Kovács Lászlóné
 Kerestély László (majai) 121
 Keresztes család, Keresztesek, gróf 183, 190–191
 Keresztesmező (tájegység; vö. câmpia Turzii) 216
 Keresztúri [?] 75, 190, 195
 Keresztúri család 124
 Keresztyénfalva (Cristian, Brassó m.) 35
 Keserői Dajka János erdélyi református püspök 84, 87, 93, 106, 117, 120–121, 126, 177, 190
 Kétházi (Keetházij) Mihály l. Szemere M.
 Kézai Simon középkori krónikaszerző 239
 Kézdiszék 43, 46, 194
 Kézdiszentlélek (Szentlélek; Sânzieni, Kovászna m.) 43
 Kézdivásárhely (Târgu Secuiesc, Kovászna m.) 76
 Kibéd (Chibed, Maros m.) 74, 76, 78–79, 83
 Kilencfalva l. Ilencfalva
 Kilyénfalva (Gyergyókilyénfalva, Chilieni, Hargita m.) 60
 Királyfalvi János korlátnoksági írnok 34
 Kis Ambrus (szabadkai) 112
 Kis Borbára, K. Ambrus lánya 112
 Kis Zsuzsánna, K. Ambrus lánya 112
 Kisadorján (Adrianu Mic, Maros m.) 112
 Kisernye (egykori falu, majd praedium Székelybós mellett) 142, 170–171
 Kisfalud l. Maroskiszfalud
 Kisfalud (Kisfalud; Marosvásárhelybe olvadt egykori település) 156, 158–159, 168, 179
 Kisfaludi (Kysfaludi) István, l. Gerő István
 Kisfaludi G[y]erő (Kysfaludi Gerew) l. Gerő (kisfaludi)
 Kiszörgény (Gruișor, Maros m.) 92–93, 170
 Kiskályán (Căianu Mic, Kolozs m.) 169
 Kis-Küküllő (Küküllő) folyó 76, 88, 89, 106, 202
 Kis-Nyárad folyó 119
 Kislekenca (Lekence; Lechincioara, Maros m.) 189, 238
 Kismarja (Magyar Köztársaság, Hajdú-Bihar m.) 92–93, 203
 Kiszentlőrinc (Szentlőrinc; Lăureni, Maros m.) 113
 Kisszöllős l. Szászsöllős
 Kisteremi (Tirimioara, Maros m.) 96, 227
 Kistölgyesi-szoros 31, 42
 Kleben Kata l. Mihályffy Jánosné

Kocsárdi család 211
 Kolnuk Dániel ispán (de Kolnuk, comes) 148, 232
 Kolozs (Kolozsakna; Cojocna, Kolozs m.) 77, 232
 Kolozs vármegye 169, 176, 197, 216
 Kolozsi esperesség 166
 Kolozsmonostor (ma Kolozsvár része) 82, 96–97, 109, 144, 150, 178–179, 182, 197, 216–217, 220–233, 235–241
 Kolozspata (Pata, Kolozs m.) 157, 184
 Kolozsvár (Cluj, Kolozs m.) 5, 29, 40, 82–83, 130, 135, 142, 146, 154, 156, 160, 166, 182, 201, 206, 211, 219–220, 223, 226–227, 232–235, 237
 Kolozsvári Bálint korlátnoksági írnok 34
 Komáromy (-birtok) 105
 Komáromy István 104–105
 Komolló (ma Réty része) 76
 Konca (Zekes; Cunța, Fehér m.) 148, 232
 Koncz Benedek 56, 60
 Kornasd Katalin (szabadi) 185
 Kornis Boldizsár (ruszkai) 83, 87
 Kornis Ferenc (szentpáli) 78, 83
 Kornis Mihály ([homoród]szentpáli) 74, 78–82
 Kornis Mihályné (Drakula Borbára) 197
 Kornis Miklós (szentpáli) 56, 226
 Kornisok (ruszkai) 83
 Kornisok (szentpáli, székely) 73, 82–84, 87, 202, 227
 Korntelke (valószínűleg Egerszeg) 156
 Kóród (Coroi, Maros m.) 170
 Kóródszentmárton (Szentmárton; Coroisânmartin, Maros m.) 170
 Koronk[a] (Choronk[a]) Benedek, Szentgyörgyi Györgyné megbízottja 169, 179
 Koronk[a] (Choronk[a]) család 169
 Koronka (Corunca, Maros m.) 94, 169–171, 203, 224–231, 236
 Kósa Zsigmond (berekeresztúri) táblabíró, szakíró 234
 Kotormány (Cotormani, Hargita m.) 13, 29–30, 34
 Kovach I. Kovács
 Kovachij I. Kovácsi
 Kovács, jobbágyá lett székely (Andrásfalván) 119
 Kovács (Kovach) János székelyvásárhelyi esküdt polgár 150, 179
 Kovács Ambrus (szentmihályi) 56, 60
 Kovács Antal (szentrontási) 110
 Kovács Balázs (?; K. Gyula) (dánfalvi) 60, 224
 Kovács Bálint (dánfalvi) 60
 Kovács Bertalan 33
 Kovács Bertalanné (János Dorottyá, szentmártoni) 33
 Kovács Ferenc (rigmányi) 82, 85

Kovács György (sepsi) (Kovach/Kowach, Georgius, Schepsij) 10, 219–220
 Kovács Gyula l. K. Balázs
 Kovács István (dánfalvi) 60
 Kovács István (nagyajtai) történész 220, 223, 228–229, 232–233
 Kovács László (majai) 121
 Kovács Lászlóné (Kerestély Dorottya) 121
 Kovács Mihály (szentgyörgyi) 35
 Kovács Pál (jenőfalvi) 29, 60
 Kovács Péter (gyergyószentmiklósi) 63
 Kovács Sándor, a *Historia Unitariorum* kiadója 225
 Kovácsi (Kovachij) Antal (kászonújfalvi) 38, 60
 Kovacsóczy Farkas korlátnok 73, 78, 91–94, 101, 103–104, 106, 108, 112–113, 126–128, 131–132, 134, 139, 142–144, 170–172, 183, 202, 223
 Kovácsy Zsófia l. Zichy Jánosné
 Kovátsné l. Nagy Balázs Kovátsné
 Kozma Gergely unitárius lelkész, egyháztörténész, K. Mihály fia 225
 Kozma János unitárius lelkész, egyháztörténész, K. Mihály fia 225
 Kozma Mihály unitárius lelkész, egyháztörténész 225
 Kozma (Cozmeni, Hargita m.) 13, 20, 29, 34, 51–52, 222
 Köllő (Kelleo) János 65
 Kölpény l. Mezőkölpény
 Köpeczi (Keopeczi) István (?; Keopeczij, Thomas) (székelyvásárhelyi) 134, 231
 Köpeczi (Keopeczi) János (székelyvásárhelyi) 107, 156
 Kőrivényfalva (Kőrisményfalva; ma Csíkbánkfalva része) 13, 29
 Körös folyó (Kris) 196
 Körös l. Küküllőkörös
 Kőszvényesremete l. Nyáradremete
 Kővári László (nagyteremi) 99
 Kővári László történész, szakíró 234–25, 240
 Kövend (Plăiești, Kolozs m.) 216–217, 241
 Kövendi Mihály unitárius püspök 108
 Kövesd l. Székelykövesd
 Krím félsziget, ill. tatár kánság 81
 Kris l. Körös
 Kun (-birtok, család) 113–114
 Kun Benedek (káli) 143, 156
 Kun Gáspár (káli) 74
 Kun Lászlóné 113–114
 Kunics Ferenc jezsuita tanár, író 219
 Kut l. Kútfalva
 Kutas Ferenc (mezősámsondi), Déva vára parancsnoka 190
 Kutas György (mezősámsondi), K. Ferenc testvére 190
 Kútfalva (Cut, Fehér m.) 148, 232

Küküllő folyó l. Kis-Küküllő
Küküllő vármegye 43, 86, 99, 107, 109, 156, 170, 227
Küküllőkőrös (Kőrös; Curciu, Szeben m.) 89

Lábatlan[i] László székely ispán 204
Lackfi Dénes erdélyi vajda 89
(I.) Lajos (Anjou, Nagy) magyar király 42, 149, 160
(II.) Lajos (Jagelló) magyar király 159, 162, 194
Lakatos István kozmási plébános, történetíró 196, 219, 238
(I.) László (Szent), magyar király 57
(IV.) László (Kun) magyar király 147, 213–214
László Mihály tanár, író, politikus, csángóügyi kormány megbízott 223
László vezér, csíki kapitány (maior exercitus) 28
Laxenburg (Ausztria Köztársaság) 46
Lázár András ([gyergyó]szárhegyalji, gyergyói; Lázár, Andreas, de Gyergyó Szárhegy-alja), székelyek kapitánya 64, 158, 169, 178, 181, 224
Lázár András, szárhegyi L. István fia, csíki főkirálybíró 41
Lázár Andrásné (?) (Sükösd Erzsébet) 97, 174
Lázár Balázs (Jenőfalván) 12, 62
Lázár család (Bárdoson) 1694 184
Lázár család, gróf 19, 237
Lázár Farkas (Jenőfalván) 12, 62
Lázár Ferenc, szárhegyalji L. András unokája, maroszséki (fő)királybíró 122–123, 148
Lázár Imre (csicsói), szárhegyi L. András unokaöccse 56
Lázár Imre (gyalakuti) maroszséki főkirálybíró, L. Ferenc testvére 86, 119
Lázár Imréné (gyalakuti L. Imre ükunokájának felesége) 1694 75, 87
Lázár István (szárhegyi), szárhegyalji L. András unokája 41
Lázár István csíki főkirálybíró, szárhegyi L. István unokája
Lázár János (csicsói), L. Imre fia 35–36, 44
Lázár János (Mezőménesen) 186
Lázár János (sámsondi) 159
Lázár János, gróf, L. Imréné unokája 46, 48
Lázár János, szárhegyalji L. András fia 179
Lázár Jánosné (Szabadon) 185
Lázár József, gróf 87, 184
Lázár Katalin l. Sükösd Jánosné
Lázár Lőrinc (sárdi) 74, 111
Lázár Mihály (sárdi) 114
Lázár Miklós, gróf 226, 237
Lázárfalva (Lăzărești, Hargita m.) 13, 23, 34
Lázári Lázár udvari ember 122
Lázárok 87, 120, 202
Lécfalva (Leț, Kovászna m.; vö. Várhegy)

Lekencei tó 189-191, 193
Lemhény (Lemnia, Kovászna m.) 43, 201
Lengyelország 35, 206
Lépes Lóránd erdélyi [al]vajda 96, 156, 227
 (I.) *Lipót* (Habsburg) magyar király 40, 89, 164, 226
Lippa (Lipova, Arad m.) 161
Literati Ambrus János (csíkszentmiklósi) (al)királybíró 56, 64
Literati András (hévízi) 97
Literati Antal, Küküllő vármegyei főjegyző 156
Literati Gábor (kolozsvári) dézsi kamaraispán, majd fejedelmi titoknok 146-147
Literati István (vásárhelyi; Stephanus literatus de Vasarhelij) 231
Literati Istvánné (vajdaszentiványi; Polyák Anna, szentannai) 157
Literati Nagy András (szentmihályfalvi), Aranyosszék jegyzője 241
Lok (tájegység) 28
Lok-Kászton 28, 221
Lorántffy Zsuzsanna, I. Rákóczy György erdélyi fejedelem felesége 197
Losonc (Luèenec, Szlovákia) 182
Losonczy László székely ispán 203
Losteiner Leonard, P., ferences szerzetes, történetíró 9, 51, 219
Lőcsei (Lötsey) *Spielenberg László* könyvkötő, kiadó 226
Lőrinc (maros)vásárhelyi plebanus 107, 116, 171
Lőrincfalva (Leordeni, Maros m.) 94, 99, 101-102, 228, 236-238
Lőrincfi I. *Vári Lőrincfi*
Lőrincz Ferenc (dánfalvi) 60
Lukafalva (Lukácsfalva; ma Lukailencfalva része) 92, 93-95, 99, 186, 201
Lukailencfalva (Ilieni, Maros m.) 93-95, 237
Lupinus I. *Wolfgang*, Christian

Macskási Boldizsár 180, 215
Macskási [György] 163
Macskásiak 102
Madaras János (kibédi) 73-74, 79
Madaras I. *Csíkmadaras*
Madaras I. *Mezőmadaras*
Madarasi (Madarasij) *Bernád*, M. Imre fia 94, 203
Madarasi (Madarasij) *Imre* 94, 203
Madarasi (Madarasij) *Jakab*, M. Imre fia 94, 203
Madarasi Miklós 116, 140, 171
Madarasi Miklósné 90, 107
Madéfalva (Amadéfalva; Siculeni, Hargita m.) 14, 35, 44, 47-49, 51-52, 54, 57, 223
Magyarbükös (Bükkös; Bichiş, Maros m.) 212
Magyarhon I. Magyarország

Magyari János 178
Magyarkályán (Căianu, Kolozs m.) 169
Magyarország (Magyarhon, Hungaria; az Erdély nélküli Magyar Királyság) 97, 130, 132, 153, 175, 206, 222–223, 234–235
Magyarós (Magyaros) I. Nyárádmagyarós
Magyarózd (Ózd; Maros m.) 20
Magyarvista (Vista; Viștea, Kolozs m.) 169
Mája (Maia, Maros m.) 121
Majlád (Majláth) István erdélyi vajda, székely ispán 43, 56, 121, 152, 162
Majlád Gábor 187
Majlát, jobbággyá lett székely (Andrásfalván) 119
Majos I. Mezőmajos
Makfalva (Ghindari, Maros m.) 80, 83, 86, 155
Maksay (Maxai; -birtok, család) 102
Maksay Balázs 205
Maksay Balázsné (Pán Dorottya) 205
Maksay Dávid I. Máriaffy Dávid
Malomfalva (Moreni, Maros m.) 199, 205–207, 240
Máramaros (Maramaros) vármegye 225–226, 228, 230–231, 236–239
Mária Krisztierna (M. Krisztina, Habsburg), Báthori Zsigmond fejedelem felesége, megbízott erdélyi helytartó 154
Mária Terézia (Habsburg) magyar királynő 46, 191
Máriaffy (Maksay) Dávid kormányszéki titkoknok, majd Kolozs vármegye főispánja, Maksay Balázs fia 205, 240
Máriaffy Albert 1848–49-es honvédtiszt, M. Antal fia 240
Máriaffy Antal Doboka vármegyei főispánhelyettes, később királyi táblai ülnök, M. László fia 240
Máriaffy család 102
Máriaffy Lajos 1848–49-es honvédtiszt, M. Antal fia 240
Máriaffy László Zaránd vármegyei főispán, M. Dávid fia 240
Markó vajda (Bethlen Gábor diplomatája) 115
Markó vajda özvegye I. Vas Ferencné
Márkod (Markodfalva; Mărculeni, Maros m.) 74, 84, 119, 121–123, 125
Márkodi Balázs 149
Márkos Albert 225
Márkus fia Buruh I. Buruh, Márkus fia
Marokháza (Tăușeni, Kolozs m.) 216
Maros folyó 67–68, 76–77, 142, 148, 174, 178, 186, 196, 201, 206, 213, 239
Marosagárd (Agárd; Poienița, Maros m.) 107, 114–115, 172, 229
Marosandrásfalva I. Nyárádandrásfalva
Marosbárdos (Bárdos; Bărdești, Maros m.) 157, 184, 207
Marosdátos (Dátos; Dăteșeni, Maros m.) 162
Maroshévíz (Gyergyótoplica, Toplica; Toplița, Hargita m.) 47, 67–69
Marosillye (Illye; Ilia, Hunyad m.) 163

Maroskeresztúr (Keresztúr; Cristești, Maros m.) 77, 92, 203
Maroskisfalud (Kisfalud; ma Názánfalva része) 64, 86, 144, 150, 158?–159, 169, 175?, 177?, 178–182, 198, 206?, 224–225, 228, 231–232, 238, 240
Marosszék (Marus) 5, 7, 64, 70–72, 74, 78, 80–83, 86–88, 90, 92–94, 99, 102, 17–110, 112–113, 115, 117, 119, 122–125, 129–133, 135–136, 142, 144, 146–149, 151–152, 154, 156, 158, 169–170, 174–175, 178–184, 187, 189–190, 193, 196–198, 202–204, 206, 219–220, 237
Marosszentanna (Szentanna; Sântana de Mureș, Maros m.) 94, 148, 157, 175, 180–181, 193–194, 225, 237
Marosszentjakab (Szentjakab; Sâniacob, Maros m.) 216
Marosszentgyörgy (Szentgyörgy; Sângeorgiu de Mureș, Maros m.) 152, 158, 179, 181
Marosszentkirály (Szentkirály; Sâncraiu de Mureș, Maros m.) 143, 158, 172, 175–178, 200, 231, 233, 237
Marosszereda l. Nyárádszereda
Marostelek (Pusztatelke?; Teleac, Maros m.) 176
Maros-tér (Maros lapálya) 77
Marosugra (Ugra; Ogra, Maros m.) 101, 202
Marosújvár (Ocna Mureș, Fehér m.) 77
Marosvásárhely (Vásárhely, Székelyvásárhely, Forum Siculorum; Târgu Mureș, Maros m.) 20, 67, 76–77, 86, 88, 102, 107, 113, 116, 121, 125, 134, 139, 149–163, 165–167, 171, 175–181, 184–185, 191–192, 201, 203–204, 224, 224, 226–227, 229, 231–233, 237, 239
Marosvécs (Vécs; Brâncovenești, Maros m.) 77, 205
Martinovics Ignác magyar jakobinus vezető 143
Martinuzzi l. Fráter György
Márton Gergely (szentsimoni/szentimrei?) 35, 221
Márton János (somlyai) 17, 60
Márton Mihály (csíkszentsimoni) 36
Márton Péter 11
Márton Sára l. (Vári Lőrincfi Péter deák özvegye), l. Kemény Ferencné
Martonfalva (ma Csíkszereda része) 12, 22, 173?
Mártonfi család 216
Mártonfi Mátyás 216
Martonos l. Firtosmartonos
Másfél András (szentlőrinci) 113
Másfél Márton (szentlőrinci) 113
Máté Péter (vacsárcsi), csíki vashámorok szakértője és bányásza 55, 60
Máté, Bánk fia, csíki székely 28
(I.) Mátyás (Hunyadi) magyar király 39, 82, 102, 143, 150, 152, 160, 162, 174–175, 177, 182–183, 188–190, 193, 207, 211, 216–217, 232
Mátyás Balázs (szengyeli) 203
Mátyás János (szengyeli) 203
Mátyás Pál (szengyeli) 203

Mátyások (szengyeli; vö. M. János, Pál és Balázs) 94
 Maxai I. Maksay
 Maximilián I. Miksa
 Mecskei (Mehchey) László ítélmester 153
 Medgyes (Mediaş, Szeben m.) 151
 Medgyes (Megyes, Megyjes) Bálint 102, 183
 Medgyes (Megyjes) Balázs (erdőszentgyörgyi) 82, 102, 174, 183, 188, 207
 Medgyes család 82
 Medgyesszék 89
 Medgyes Zsófia (Medjes), M. Balázs lánya
 Medgyesfalva I. Meggyesfalva
 Medjes I. Medgyes
 Meggyesfalva (Medgyesfalva; Mureşeni, Maros m.) 102, 181, 201, 203, 239
 Megyjes I. Medgyes
 Mehchey I. Mecskei
 Méhes I. Mezőméhes
 Melegh Márton 205
 Melith (Melijth) Márta I. Mihályffy Tamásné
 Menaság I. Csíkménaság
 Ménaságújfalú (Menaságújfalú; Armăşenii Noi, Hargita m.) 31, 46
 Ménes I. Mezőménes
 Mészáros I. Balázs
 Mezei Márton (szépvízfalvi) 54
 Mezei Mihály (szépvízfalvi) 54
 Mezei Péter (szépvízfalvi) 54, 57
 Mezőbánd (Bánd; Band, Maros m.) 188, 194, 195–198, 236, 238
 Mezőbergenye (Bergenyé; Berghia, Maros m.) 157, 178, 198–199, 207, 240
 Mezőbodon (Bodon; Papiu Ilarian, Maros m.) 92–93, 169–170
 Mezőcsán (Csán; Ceanu Mare, Maros m.) 199?
 Mezőcsávás (Csávás; Ceuaşu de Câmpie, Maros m.) 157, 186, 197
 Mezőfele (Fele, Felefalva; Câmpeniţa, Maros m.) 86, 157, 186
 Mezőgerebenes (Gerebenes; Grebenişu de Câmpie, Maros m.) 82, 156, 197, 198
 Mezőkapus (Kapus; Căpuşu de Câmpie, Maros m.) 82, 169
 Mezőkölpény (Kölpény; Culpiu, Maros m.) 86, 184, 187, 189, 191–192
 Mezőmadaras (Madaras; Mădăraş, Maros m.) 189, 193–194
 Mezőmajos (Majos; Moişa, Maros m.) 183
 Mezőméhes (Méhes; Miheşu de Câmpie, Maros m.) 169
 Mezőménes (Ménes; Herghelia, Maros m.) 157, 186, 196
 Mezőpanit (Panit; Pănet, Maros m.) 86, 199, 206
 Mezőpete (Petea, Maros m.) 82, 156
 Mezősályi (Salij; ʹăulia, Maros m.) 169
 Mezősámsond (Sámsond; ʹincai, Maros m.) 84, 139, 159, 170, 189–190, 236
 Mezőség (tájegység) 147, 180, 184, 196

Mezőszabad (Szabad; Voiniceni, Maros m.) 157, 185
Mezőszava (Szava; Sava, Kolozs m.) 216
Mezőszengyel (Szengyel; Sânger, Maros m.) 94, 203
Mezőuraly (Uraj; ma Székelyuraly része) 169?, 82?
Mezővelkér (Velkér; Răzoare, Maros m.) 169
 Mihálcz Mihályné (Angyalosi Erzsébet) 202
 Mihály deák (gogányi) 87, 88
 Mihály vajda (Vitéz Mihály havaselvi vajda) 155
 Mihályffy (koronkai) család, -birtok l. Mihályffyak
 Mihályffy (Mihályffi) Mihály 121
 Mihályffy (Mihályffij) Tamás 103, 109–110, 113, 125, 132, 169, 171, 236
 Mihályffy Borbára, M. Mihály lánya l. Vajai Jánosné
 Mihályffy János, M. Tamás fia 103, 125, 132, 169–170, 236
 Mihályffy Jánosné (Kleben Kata) 236
 Mihályffy Péter (koronkai) 169
 Mihályffy Tamásné (Melith Márta) 110, 169–170, 236
 Mihályffyak (koronkai) (M. család; M.-birtok) 73, 78, 91–94, 101, 103–104, 106, 108, 112–113, 124, 132, 142–144, 169–170, 172
 Mike nádor 137
 Mike Sándor tudós levéltáros 225, 227, 234–235
Mikeháza l. Mikháza
 Mikes Antal, gróf, háromszéki főkirálybíró 50
 Mikes Mihály korlátnok 228
Mikháza (Mikeháza; Călugăreni, Maros m.) 73, 76–77, 123, 130–132, 135, 137–140, 143, 145, 238
 Miklós Lukács (dánfalvi) 60
 Miklós, András fia, csíki székely 28
Miklósfalva l. Gyergyószentmiklós
 Mikó Antal csíki főkirálybíró 22
 Mikó Ferenc (hídvégi) 224
 Mikó Ferenc (oroszfáji?) 157
 (I.) Miksa (Habsburg, Maximilián) magyar király (II. Miksa német-római császár) 81, 111, 180
Milkovia (Milkói) középkori püspökség a Kárpát-kanyarban 223–224, 231
Mindszent l. Csíkmindszent
 Mindszenti Benedek udvarhelyi várparancsnok, Kornasd Katalin tutora 38, 60, 185
 Mindszenti Ferenc 185
 Mindszentiek 185
Miskolc (Magyar Köztársaság, Borsod-Abaúj-Zemplén m.) 175
 Mócs (Mociu, Kolozs m.)
Mohács l. Aranyosmohács
Moldova (Moldva) román fejedelemség 39, 52
 Molnár B. Lehel, a *Historia Unitariorum* kiadója 225

Monasd I. Nyomát
Monyád (Monyat) I. Nyomát
Monyasd (egykori praedium Csíkszentgyörgy mellett) 13, 29
Mora Magdolna I. Szilágyi Mártonné
Móré (More) László 85
Móré (Moréh) Demeter, Syger János szakácsa 44
Móré (Moréh) Péter (dánfalvi) 60, 224
Moson I. Székelymoson
München (Német Szövetségi Köztársaság) 7

Nádas Mihály székely ispán 203
Nádasszentmihály (Mihăiești, Kolozs m.) 157, 184
Nagy Balázs Kovátsné 165
Nagy, jobbágygá lett székely (Andrásfalván) 119
Nagy család (Szentháromságon) 110
Nagy Erdéli Mihály 193–194
Nagy Ferenc (abodi) 124–125
Nagy Géza (gárdonyi) muzeológus, őstörténész 239
Nagy [?] hadnagy a Kálnoky-huszároknál 48–49, 50–51
Nagy István (agárdi) 115–172
Nagy Iván geneológus, történeti szakíró 227
Nagy János (makfalvi) 80
Nagy Miklós (majai) 121
Nagy (Nagh) [Lukács] (süketfalvi) 107, 116, 229
Nagy Pál (bálintfalvi) 107
Nagy Pál (keresztúri) 107, 116, 124
Nagy Péter (agárdi) 115
Nagy Szabó Ferenc 176
Nagy Szabó János 176
Nagy Tamás (demeterfalvi) 116
Nagy Tamásné, özv. (Kebelén) 173
Nagyadorján (Adorján; Adrianu Mare, Maros m.) 112, 117–118, 170
Nagyajta (Aita Mare, Kovászna m.) 220, 229, 235
Nagybánya (Baia Mare, Máramaros m.) 80
Nagyboldogasszonyfalva I. még Nyomát 109, 170
Nagycserged (Cserged; Cerghid, Maros m.) 110, 184
Nagyenyed (Enyed; Aiud, Fehér m.) 129, 146, 197, 224
Nagyercse (Ercse; Ercea, Maros m.) 82, 176
Nagyernye (Ernye; Ernei, Maros m.) 143–144, 146, 170, 175, 178–179, 198
Nagykászón (Kászónaltíz, Kászónfeltíz, Kászónimpér és Kászónjakabfalva) 34, 40
Nagykend (ma Kend része) 43, 86
Nagylak (Nădlac, Arad m., illetve „, Magyar Köztársaság, Csongrád m.) 212, 217

Nagylaki Márton 217
Nagylaki Mártonné (N. Dorottya) 217
Nagy-medgyes I. Tagadómedgyes
Nagy-Nyárad folyó 128–131, 136
Nagyok (agárdi) 172
Nagyszeben (Szeben; Sibiu, Szeben m.) 9–10, 40, 47, 97, 153, 197, 223, 232, 234
Nagyszombat (Trnava, Szlovákia) 97
Nagyteremi (Teremi; Tirimia, Maros m.) 96, 98–100, 106, 179, 184, 187, 227
Nagyvárad (Várad; Oradea, Bihar m.) 97, 163, 180, 197
Nagyvölgy (Valea Mare, Maros m.) 193
Nánássy András, N. Gergely (György?) testvére 179, 237
Nánássy Gergely (Nánássy György?) udvari ember 179, 237
Nánássy Gergelyné (N. Györgyné?; Dusó Ilona) 179
Nánássy Miklós, N. Gergely (György?) testvére 179
Nápoly (Napoli, Olaszország) 30
Náznánfalva (Nazna, Maros m.) 84, 158, 174–175, 177, 179, 206, 240
Nemes Gábor marosvásárhelyi református lelkész 165, 235
Németalföld (a mai Hollandia és Belgium) 146
Németország, történeti 146
Novák Farkas (szentmihályfalvi) aranyosszéki kapitány 241
Nováky Zsigmond, Brini László mostohatestvére 199

Nyárad folyó 73, 76–77, 92–93, 96, 98, 101, 105–106, 112, 124, 126, 128, 142, 206
Nyárad tere (tájegység) 76, 106
Nyáradandrásfalva (Andrásfalva, Marosandrásfalva; Sântandrei, Maros m.) 84, 119, 120–121, 137
Nyáradbálintfalva (Bálintfalva; Bolintineni, Maros m.) 107
Nyáradgálfalva (Gălești, Maros m.) 109, 112
Nyáradkarácson (Karácsonfalva; Crăciunești, Maros m.) 103, 170, 228
Nyáradköszvényes (Köszvényes; Mătrici, Maros m.) 107, 125, 127–128, 131–132, 135, 140
Nyáradmagyaros (Magyaros; Măgherani, Maros m.) 74, 80, 84, 121, 123, 125–126, 170, 230
Nyáradremete (Remete; Eremitu, Maros m.) 127–128, 131–132, 134–135, 141, 231
Nyárádselye (Selye; *ilea Nirajului, Maros m.) 127
Nyárádszentanna (ma Nyárádszereda része) 116–117
Nyárádszentbenedek (Szentbenedek; Murgești, Maros m.) 104–105
Nyárádszentimre (Eremieni, Maros m.) 125, 228, 238
Nyárádszentlászló (Szentlászló; ma Nyáradgálfalva része) 108, 112, 170, 225, 228
Nyárádszentmárton (Szentmárton; Mitrești, Maros m.) 130, 137, 143

Nyárádszereda (Szereda, Marosszereda; Miercurea Nirajului, Maros m.) 112, 117–118, 229
Nyárádtő (Ungheni, Maros m.) 84, 94, 102, 113, 116, 170, 203, 205–206, 232
 Nyerges Sebestyén székelyvásárhelyi bíró 150
Nyires (Nijres; egykori csíki település?) 56
Nyomat (Monyád, Monyasd, Nagyboldogasszonyfalva; Maiad, Maros m.) 108–109, 113, 170, 187–188, 229
Nyugati-Kárpátok 77
 Nyujtódi Pál 124

Ojtozi-szoros 76
Ojtoz-torkolat (az Ojtozi-szoros felsőháromszéki előtere) 76
Oláhmező (egykori praedium Udvarhelyszéken) 82
Oláhország (itt: Órománia, a fiatal Román Királyság) 31
Olaszország 146
Olt folyó 22–25, 37, 59, 61–62, 67, 76
 Oltard, Joannes szász lutheránus lelkész, krónikaszerző 235
Oltfalva (Csíkdánfalva része) 59, 61–62
Olthévíz (Hévíz; Hoghíz, Brassó m.) 76, 97
 Opor fia Egyed l. Egyed, Opor fia
 Opor fia Sándor l. Sándor, Opor fia
 Orbai Kristófné (vingárti) (Polyák Klára, székelyfalvi) 157, 184, 186–187, 189
 Orbai László (miskolci) 175
 (VII.) Orbán pápa 138
 Orbán Balázs 5, 7–8, 18, 41, 66, 98, 114, 167, 192, 218–221, 223–227, 232–233, 235–238, 240
 Orbán József 168
 Orbos székely fia György l. György ispán
Osztopán (Magyar Köztársaság, Somogy m.) 200
 Ózd l. Magyarózd

Ödönffy László görgényi várparancsnok, székelyek ispánja 35
 Ősi (Ewsij) Jakabffy 182

Pál Ferenc (Ditrón) 65
 Pál, az erdélyi (gyulafehérvári) káptalan embere 28
 Pál, Jakab fia, csíki székely 28
 Pál[l] János (kászonszfalvi) 41, 60, 222, 224
 Pálfi Pál 177
 Pálmay József családtörténész 225–226
 Pán Dorottya l. Borbély Kristófné, ill. Maksay Balázsné
Panát l. Panit
Pancsova (Panèevo; Vajdaság, Szerbia) 223

Panit I. Mezőpanit
Parajd (Praid, Hargita m.) 48
Pata I. Kolozspata
Pataki Imre udvari ember 81, 148
Pataki János 146
Patócsi Erzsébet I. Bánffy Boldizsárné
Pázmány Péter bíboros 96, 227
Péchi Simon kancellár 97–98, 184, 187, 191, 197
Pekri Borbára 177
Pekri Gábor 177
Péntek, jobbaggyá lett székely (Andrásfalván) 119
Perényi Imre nádor 158
Pernyeszi Pál (osztopáni) 200
Persina [?] dragonyos kapitány 48
Pest (ma Budapest része) 219, 234–235
Pesty Frigyes, gazdasági szakíró, történettudós 221
Péter, bazini és szentgyörgyi, erdélyi vajda I. Bazini Péter
Pete I. Mezőpete
Péter János (agárdi?) 172
Péter oláh vajda I. Petru (Rareș) moldvai fejedelem
Péter, Jakab fia, csíki székely 28
Petki (Petkij, Pettki) Dávid, gróf, kolozsi főispán, P. István unokája 180, 225
Péterfalva (?) 217
Petki Farkas 38
Petki István csíki főkapitány, fejedelmi helytartó, P. János unokaöccse 19, 61–62, 164
Petki Istvánné (Sükösd Borbára) 97
Petki János kancellár 61
Petkiek 181
Pető (Peteu, Pethew) Farkas (csittszentiváni) 179, 206, 240
Pető (Pethew, teremi) fia Péter I. [Sükösd?] Péter, Pető fia
Petrovics Péter magyar kormányzó 176, 205
Petru (Rareș) moldvai fejedelem (Péter oláh vajda) 153
Phelend fia István I. István, Phelend fia
Pinárd I. Várhegy
Pókai Balázs, az erdélyi magyarság sasos zászlajának zászlótartója 204–205
Pókai Ferenc 176
Poklonfalva (ma Csíkszentkirály része) 13
Polock (Fehéroroszország) 74
Poloczi vár vö. Polock
Polyák (Pollák) Albert (székelyfalvi) 179
Polyák Anna (szentannai), P. János nővére I. vajdaszentiványi Literati Istvánné

Polyák (-birtok) 181
 Polyák Ferenc (szentannai), P. János apja 157
 Polyák János (szentannai) 94, 157
 Polyák Klára (székelyfalvi), P. Miklós lánya l. Orbai Kristófné
 Polyák Klára (szentannai), Polyák János nővére l. Sarmasághi Mihályné
 Polyák Miklós (szentannai) 157
 Ponte Vetere római castrum (Olthévízen) 76
 Ponya Mihály 102, 181
 Porkoláb András (péterfalvi), király embere 217
 Posgai György 122
 Potyó család 33
 Potyó Tamás 33
 Prahova folyó 42
 Prod (Szeben m.) 199, 207
 Pusztaszentmárton (Káposztásszentmárton; Mărtinești, Kolozs m.) 17
 Pusztatelke l. Marostelek (?)
 Pusztatopa (Topa Mică, Kolozs m.) 157

Rácz György 67
 Rácz Ilyés (prodi) 199
 Rácz Imre kászonfelsőfalusi csíki hámososok igazgatója 60, 221
 Rácz Mihály (prodi) 199, 207
 Radnót (Iernut, Maros m.) 88, 99, 198
 Radvánszky Márton (abosfalvi) ítélőmester 74
 Rakamaz (Magyar Köztársaság, Szabolcs m.) 56
 Rákóczi család 241
 (II.) Rákóczi Ferenc fejedelem 79, 164, 209
 (I.) Rákóczi György erdélyi fejedelem 56, 61, 65, 109, 161, 187, 199, 207, 223
 (II.) Rákóczi György erdélyi fejedelem 22, 56–58, 63–64, 78, 83, 85, 98–99, 129, 136–139, 164, 181, 197, 220, 223–226, 230–231, 237, 239
 Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem 146, 155, 163
 Rákóczi Zsigmond, II. Rákóczi György fia 136
 Rákos (Rákosfalva) l. Csíkrákos
 Rakusdi Péter 96
 Ramocsa Lőrinc görgényi várparancsnok 151
 Ramocsa Mihály görgényi várparancsnok 151
 Ráth Károly levéltáros, történész
 Rehó (Răhău, Fehér m.) 148, 232
 Remete l. Gyergyóremete
 Remete l. Nyárádrömete
 Remeteszeg (Remetea, Maros m.) 174
 Réty (Reci, Kovászna m.) vö. Komolló
 Rhédei [János vagy László], gróf 83

Rhédei János erdélyi alvajda 182
 Rhédei János udvarhelyszéki főkirálybíró 78, 83
 Rhédeiek, gróf 83–84, 190
 Rigmány (Rigmani, Maros m.) 82, 85
 Rijho I. Rehó
 Róma (Roma, Olaszország) 77–78, 138
 Rosnyai Dávid 205
 Rozgonyi (Rozgonij) Osváld székely ispán 203
 (I.) Rudolf (Habsburg) magyar király (II. Rudolf német-római császár) 83
 Rummy Károly József táblabíró, tanár, szakíró 235

Safarics Péter 174, 236
 Safarics (Sapharit) Péterné (Zalay Dorottya) 197
 Safarics (Shaffarijt) György 197
 Safarics (Shaffarijt) Krisztina, S. György testvére 197
 Safarics (Shaffarijt) Sára, S. György testvére 197
 Sájó mezőségi folyó 77, 201, 239
 Salamon Péter (taplocai) 35
 Salamon Tamás (taplocai) 35
 Sályi (Salij) I. Mezősályi
 Sampsond I. Mezősámsond
 Sámsond I. Mezősámsond
 Sándor család 28
 Sándor fia Bálint I. Bálint, Sándor fia
 Sándor Mihály 56
 Sándor Sámuelné (?; Fodor Sámuelné?) 93, 225
 Sándor, Opor fia 28
 Sánta Miklós (székelyfalvi), benefalviak ügyvédje 156, 158
 Sánta Pál 152
 Santos I. Xántus
 Sárd I. Székelysárd
 Sarmasághi Elek, S. Mihályné (Polyák Klára) fia 157
 Sarmasághi Gábor, S. Mihályné (Polyák Klára) fia 157
 Sarmasághi György, S. Mihályné (Polyák Klára) fia 157
 Sarmasághi Mihályné (Polyák Klára, szentannai) 157, 184, 186–187, 189
 Sárosi (Sárossy) János 108, 225
 Sárpataki Márton fiscalis director 87
 Sásvári (Marosvásárhelybe olvadt egykori település) 73, 156, 224, 228, 236, 239
 Scheint, Daniel Teophil erdélyi szász orvos, szakíró 219
 Sebessy Miklós, fejedelmi javak praefectura 99
 Segesvár (Sighișoara, Maros m.) 16, 71, 88, 91, 101–102, 114, 121, 129
 Selye I. Nyárásdelye
 Selyei Domokos 127

Semjén (Semijén) [Mihály?] 158, 175
 Semjén (-birtokrészek) 177
 Semsey Tamásné (Imreh Franciska) 168
 Sennyei Pongrác 61
 Seprőd (Drojdii, Maros m.) 120-121
 Seprőd család 120
 Sepsikőrőspatak (Valea Crișului, Kovászna m.) 227
 Sepsiszentgyörgy (Sf. Gheorghe, Kovászna m.) 209
 Sicambria, Atilla legendai székhelye (Óbuda, ma Budapest területére képzelve)
 Sicilia l. Székelyföld
 Siebenbürgen l. Erdély
 Sigér (Sigor, Syger) család, -birtok 108
 Sigér (Syger) János kincstárnok 44, 107, 110
 Sigor l. Sigér
 Sijdó l. Zsidó
 Siketfalva l. Süketfalva
 Siklód (#iclod, Hargita m.) 76
 Sikó Pál (ernyei) 144
 Simai Anna, Szentandrás György anyja 43
 Simének 88
 Simigianus, Ambrus vármegyei jegyző, történeti szakíró 234
 Simon család (Csíkszentkirályban) 26
 Simon Elek, Benkő Károly-könyv kiadója 219
 Simon János 67
 Siskovics (Siskowicz) József (ontopai), báró, altábornagy 46, 48
 Sófalvi András (remetei) 134
 Sombory László fejedelmi tanácsos, az erdélyi tizedek haszonbérelője 17, 20, 74
 Somlyai Gergely fiscalis director 127-128
 Somlyó l. Csíksomlyó
 Somkerék (#intereag, Beszterce-Naszód m.) 169, 178, 198
 Somogyon[i] Jánosné 160
 Somosd (Cornești, Maros m.) 84, 92-93, 106, 119, 236
 Sós-patak (#eușa, Maros m.) 169?
 Sós-patak praedium l. valószínűleg Kerelőszós-patak
 Sősszentmárton (Gligorești, Kolozs m.) 77
 Sóvárád (Sóváradsja, Várad; Sărățeni, Maros m.) 73, 76-79, 83, 113, 124-125, 170, 225, 230, 236
 Sóváros (?) l. Szováta/Sásvári
 Spanyolország 146
 Srebrenica (Bozna-Argentina, Bosznia-Hercegovina) 138
 Stephanus literatus (de Vasarhelij) l. Literati István (vásárhelyi)
 Suki Anna l. Csányi Miklósné

Suki István 216
Suki János 217
Suki Pál 205
Sulyok Imre korlátnok 123
Suszalts Horváth Gáspár, S. H. János testvére 122
Suszalts Horváth György, S. H. János testvére 122
Suszalts Horváth János udvari ember 122
Süketfalva (Siketfalva, Sykesdfalva; ma Demeterfalva része) 107, 110, 116, 172, 225, 230
Sükösd (Sükesd) György mezei kapitány 96–97, 100
Sükösd (Sükesd) János, S. György testvére 97
Sükösd (Sükesd) Jánosné (Lázár Katalin) 97
Sükösd (Sükesd, Sykesd) család 96, 98–99
Sükösd (Sykesd) Gáspár (teremi) 97, 179
Sükösd (Sykesd) János 97
Sükösd (Sykesd) Mihály 96, 97
Sükösd (Sykesd) Miklós 97, 184
Sükösd Anna l. Bethlen Jánosné
Sükösd Benedek, Izabella követe 97
Sükösd Borbára l. Petki Istvánné
Sükösd Erzsébet l. Lázár Andrásné
Sükösd Gáspár, S. Benedek apja 97, 179, 227
Sükösd Gáspár, S. György apja (?) 97
Sükösd Mihály, S. György testvére 97–98
Sükösd Miklós 97, 187, 191
Sükösd Miklós, S. György apja (?) 97
[Sükösd?] Belus (teremi) 96
[Sükösd?] Mihály (teremi) özvegye, Ilona 96
[Sükösd?] Mihály (teremi), Belus testvére 96
[Sükösd?] Péter (teremi), Pető fia 96–97
[Sükösd?] Pető (Pethew, teremi) 96
Sütő, jobbágyá lett székely (Andrásfalván) 119
Svécia (Svédország) 146
Syger l. Sígér
Sykesdfalva l. *Süketfalva*

Szabad l. *Mezőszabad*

Szabadka (Subotica, Szerbia – vagy Kisszabadka; Mala Subotica, Horvátország) 112

Szabéd (Säbed, Maros m.) 157, 178, 184, 186–189, 198, 238–239

Szabó György klasszika-filológus, műfordító 219

Szabó István (Marosvásárhelyen) 161

Szabó József (Marosszentkirályon) 177

Szabó Károly történész 220–223, 225–226, 228–229, 231, 235–236, 239

Szádeczky Lajos történész 219, 221–225, 228–229, 233, 236–239
Szakolczay (Szakoczi) János 185, 238
Szalay László történész 235
Száltelek (Țiptelnic, Maros m.) 195
Szamos folyó 77, 147–148
Szamosújvár (Újvár; Gherla, Kolozs m.) 122, 125
Szaniszló Albertné (Szűcs Anna) 88
Szánthó János 240
Szapolyai I. I. János magyar király
Szárhegy (Szárhegyalja; Lázarea, Hargita m.) 12, 14, 19, 41, 56, 63–64, 67, 178, 220, 223–224
Szász Imre 144
Szászkézd (Saschiz, Maros m.) 203
Szászlekence (Lechința; Beszterce-Naszód m.) 239
Szászsebes (Sebeș, Fehér m.) 93, 102, 148, 178, 181, 186, 198, 232
Szászszőlős (Kisszőlős; Seleuș, Maros m.) 107, 156, 170
Szászvölgye (Valea Sasului, Maros m.) 206
Szathmáry Balázs (toldalagi) 176
Szatmár vármegye 135
Szatmárnémeti (Szatmár; Satu Mare, Szatmár m.) 135, 147
Szava I. Mezőszava
Szeben I. Nagyszeben
Széchényi Ferenc, az Országos Széchényi Könyvtár (a Magyar Nemzeti Múzeum) alapítója 219
Szedzerjes (Nagy- vagy Kisszedzerjes; Mura Mare és Mura Mică, Maros m.) 143
Székely Antal (kibédi) 79
Székely Balázs, Sz. Jakab apja 216
Székely Jakab (kövendi), Mátyás király komornyikja 216–217
Székely Mezőség (tájegység) 190
Székely Miklós (kövendi), Sz. Jakab testvére 216–217
Székely (Székel) János (Csíkban) 11
Székely (Zekel) Anna I. Kachkán Mártonné
Székely (Zekel) Balázs, malomfalvi Vas György mostohafia 207
Székely (Zekel) Bernád (nagyernyei) marosszéki kapitány 144, 179
Székely (Zekel) Bertalan, Sz. Ferenc (1507) apja 178
Székely (Zekel) Ferenc (1567) 147
Székely (Zekel) Ferenc (1507) 144, 150, 178
Székely (Zekel) György I. Adorján György
Székely (Zekel) János (martonfalvi) 173
Székely (Zekel) János (véckei) 56
Székely (Zekel) Mihály, malomfalvi Vas György mostohafia 207
Székely (Zekel) Miklós (szentmihályfalvi), Sz. Tamás testvére 217
Székely (Zekel) Pál (nagyernyei) 143, 175

Székely (Zekel) Pál fogarasi várnagy 162
 Székely (Zekel) rész, praedium Tófalva mellett 146, 147
 Székely (Zekel) Tamás (szentmihályfalvi) 217
 Székely (Zekely) János (Nyárádszentmártonban) 130
 Székely Zsigmondné (tordai; Szűcs Anna) 88
 Székelyabod (Abod; Abud, Maros m.) 79, 124–125
 Székelybere (Bere; Bereni, Maros m.) 91, 110, 120, 124
 Székelybő (Bő; Beu, Maros m.) 115–116, 172, 225
 Székelybős (Bós; Bozeni, Maros m.) 169–170, 225
 Székelycsóka (Csókás, Csókafalva; Corbești, Maros m.) 92
 Székelyfalva (Marosvásárhelybe olvadt egykori település) 94, 156–158, 179
 Székelyföld (Siculia, Terra Siculorum) 5, 7–9, 18, 41, 71–72, 98, 114, 136, 147, 158, 165, 167, 192, 196, 218–219, 222–223, 225, 232–233, 238–239
 Székelyföldvár (Războieni-Cetate, Fehér m.) 212
 Székelyhodos (Hodos; Hodoșa, Maros m.) 131–132, 134–135, 141, 170
 Székelykakasd (Kakasd; Vălureni, Maros m.) 86
 Székelykál (Kál; Călușeri, Maros m.) 74, 142–143, 156, 170
 Székelykocsárd (Kocsárd; Lunca Mureșului, Fehér m.) 211
 Székelykövesd (Kövesd; Cuieșd, Maros m.) 93, 102, 175, 199
 Székelymoson (Moson; Moșuni, Maros m.) 114–115, 170
 Székelysárd (Sárd; *ardu Nirajului, Maros m.) 74, 84, 113–115
 Székelysópatak (*ăușa, Maros m.) 82?, 169?, 207–208
 Székelyszenterzsébet (Szenterzsébet; Eliseni, Hargita m.) 88, 97
 Székelyszentistván (Szentistván; ma Hármásfalu része) 80, 83
 Székelyszentmihály (Szentmihály; Mihăileni, Hargita m.) 76, 106
 Székelytompá (Tompá; Tâmpa, Maros m.) 113–114, 170
 Székelyudvarhely (Udvarhely; Odorheiu Secuiesc, Hargita m.) 36, 38, 44, 59–60, 71, 73, 76–77, 91, 109, 113, 181, 187, 204
 Székelyuraly (Uraj; Oroiu, Maros m.) 82?, 198
 Székelyvajja (Vajja; Vălenii, Maros m.) 72, 90–91, 106–107, 124, 169, 170
 Székelyvásárhely l. Marosvásárhely
 Székelyvécke (Vécke; Vețca, Maros m.) 56, 87
 Székes (Székesfalva; Săcăreni, Maros m.) 123, 147–148, 181, 230
 Székes l. Konca
 Széki Sándor dézsi provisor 99
 Szél (Zél) Jakab 204
 Szél Benedek (nagyernyei) 144
 Szél János 204
 Szél Simon, Sz. Jakab fia 204
 Szelyei család 127
 Szemere (Zemere, Keetházij) Mihály (csíkszentkirályi) csíki főkirálybíró 36, 38, 44, 60–61
 Szénaverős (Senereuș, Maros m.) 121
 Szengyel l. Mezőszengyel

Szengyel (?) László l. még Valencz László 229
Szengyel (Zengyel) András 116, 205, 229
Szengyel (Zengyel) Bálint 116, 229
Szengyeli János 217
Szentágota (Agnita, Szeben m.) 152
Szentandrás (Szentandrásij) György (borosjenői) 43
Szentanna l. Marosszentanna
Szentanna l. Nyárádszentanna
Szentannai (Zenthannai) család 180
Szentannai (Zenthannai) Pál főkirálybíró 94, 149, 180, 203
Szentbenedek l. Nyárádszentbenedek
Szentborbála (Soltur, Szerbia) 204
Szentdomokos l. Csíkszentdomokos
Szenterzsébet l. Székelyszenterzsébet
Szentföld (tájegység) 71, 137
Szentgerice (Gäläteni, Maros m.) 106, 170
Szentgyörgy l. Csíkszentgyörgy
Szentgyörgy l. Marosszentgyörgy
Szentgyörgy (Jur pri Bratislave, Szlovákia) 178
Szentgyörgyi (Zenthgyergij) Györgyné 179
Szentgyörgyi Péter l. Bazini Péter
Szentháromság (Troiča, Maros m.) 109–110
Szentimre l. Csíkszentimre
Szentimre l. Nyárádszentimre
Szentistván l. Székelyszentistván
Szentiván l. Csittszentiván
Szentivány l. Kebeleszentivány
Szentiványi Mihály politikus, szakíró 112
Szentiványi Zsigmond 177
Szentjakab l. Marosszentjakab
Szentkereszty András, báró, kancelláriai titkár, később ítélmester, kormányzékai tanácsos 226
Szentkirály l. Csíkszentkirály
Szentkirály l. Marosszentkirály
Szentlászló l. Nyárádszentlászló
Szentlélek l. Kézdiszentlélek
Szentlőrinc l. Kisszentlőrinc
Szentmargitai praedium (Szentmargita? — Sânmarghita, Kolozs m.) 101, 202
Szentmárton l. Csíkszentmárton
Szentmárton l. Homoródszentmárton
Szentmárton l. Kóródszentmárton
Szentmárton l. Nyárádszentmárton
Szentmihály l. Csíkszentmihály
Szentmihály l. Székelyszentmihály

Szentmihályfalva l. Alsó- vagy Felsőszentmihály
Szentmihálytelke l. Nádasszentmihály
Szentmiklós (?) 183, 191
Szentmiklós l. Csíkszentmiklós
Szentmiklós l. Gyergyószentmiklós
Szentmiklós l. Káposztásszentmiklós
Szentmiklós l. Nyárádszentmiklós
Szentmiklósi (Turcsák) Mihály szombatos lelkész 192
Szentpéter l. Uzdiszentpéter
Szentsimon l. Csíkszentsimon
Szenttrinitás (Szentrontás) l. Szentháromság
Szépvíz (Szépvízfalva; Frumoasa, Hargita m.) 13, 22, 48, 54–55, 57–58, 223
Szerdai (Zerday) Balázs székelyvásárhelyi esküdt polgár 150, 179
Szereda l. Nyárádszereda
Szeredai Antal (szentrontási) jezsuita, az erdélyi királyi tábla elnöke, egyháztörténeti szerző 240
Szeret folyó (Siret) 42
Szigethy Pál ítélőmester 187
Sziksza (Ziksay) Mihály 65
Szilacsek Pál jezsuita 219
Szilágyi Márton (harasztosi) 212
Szilágyi Mártonné (Mora Magdolna) 213
Szilágyi Mihály (horogszegi) 204
Szilágyi Sándor történész 235
Szinnyei József bibliográfus 219
Szováta (Sovata, Maros m.) 73–75, 77–78, 86, 119, 170, 224, 236
Szőke (Zőke) Antal (magyarosi) 125
Szőke (Zőke) család 123
Szőke (Zőke) Gergely (magyarosi) 121, 125
Szőke (Zőke) György (magyarosi) 121, 125
Szőke (Zőke) János (magyarosi) 121, 123, 123
Szőke (Zőke) Péter (magyarosi)
Szövérd (Suveica, Maros m.) 75, 80–81, 85–87, 90, 101, 103, 182, 185, 192
Szűcs Anna l. Szaniszló Albertné, ill. Székely Zsigmondné
Szűcs Mihály (udvarhelyi) 44

Tagadómedgyes (Nagymedgyes; Tăgădău, Arad m.) 88
Taploca l. Csíktaploca
Tatay Mihály, Adorján György fogadott fia 200
Tatros folyó 57
Tekerőpatak (Valea Strâmbă, Hargita m.) 14, 63–64
Telegdi (udvarhelyi) *esperesség* 96
Telegdi Mihály fejedelmi tisztartó, a hat szék kapitánya, udvarhelyi várpapancsnok (praefectus) 71, 80, 85, 91, 113, 182

Teleki Domokos, gróf, politikus, történeti szakíró 222
Temti l. Teremi?
Teremi l. Nagyteremi és Kisteremi
Teutsch, Georg Daniel, az *Urkundenbuch* kiadója 241
Thaly Kálmán történész 241
Thamássy (Thamássij) l. Tamási
Thamássy (Thamássij) Péter (náznánfalvi) 175, 177
Thamássy Bernád (náznánfalvi) 179
Thamássy Borbára 169
Thamássy Ferenc (náznánfalvi) 179
Thamássy Lajos 169
Thamássy László 169
Thetey Boldizsár (besenyői) 206
Thomás waijda l. Vajda Tamás
Thoroczkay l. Torockai
Thot l. Tóth
Thoth l. Tót
Thúri (Thurij) l. Túri
Timon, Samuel jezsuita történetíró 65
Tófalva (Tótfalva; Tofaläu, Maros m.) 146–147, 225
Tokai György 11
Tokaj (Magyar Köztársaság, Borsod-Abaúj-Zemplén m.) 161
Toldalag (Toldal, Maros m.) 175–176
Toldalagi András 143, 175–176
Toldalagi Balázs görgényvári provisor, T. Mihály apja 122
Toldalagi Balázsné (Bessenyei Borbára) 197
Toldalagi család 105, 171
Toldalagi Eszter 157
Toldalagi Gábor 177
Toldalagi György 197
Toldalagi János 197
Toldalagi Mihály (ercsei), portai követ, marosszéki főkirálybíró, 102, 104–105, 182–183, 185
Toldalagiak 170
Toldy István, Mária Krisztierna küldötte 155
Tombolt György, Brini László mostohatestvére 199
Tombolt István, Brini László mostohatestvére 199
Tombolt Mihály, Brini László mostohatestvére 199
Tompa l. Székelytompa
Topa l. Pusztatopa
Toplica l. Maroshévíz
Toplicai-szoros 67
Torboszló (Torba; Maros m.) 74, 123–124

Torda (Turda, Kolozs m.) 25, 34–36, 77, 88, 96, 106, 110, 132, 148, 163, 166–167, 172, 175, 184, 197, 200, 206, 233
Torda vármegye 67–68, 132, 135, 143, 156, 169, 175, 182, 198, 208, 216
Torda-vár (Várfalva mellett) 213–214, 218
Torockai (Thoroczkay) Katalin 215
Torockai (Toroczkay) Péter 215
Torockai Ilona l. Erdélyi (Erdeli) Miklósné
Torockai Ilyés [Illés] 175
Tótfalu l. Tófalva
Tóth (Thoth) János (szentgyörgyi) 158–159, 181
Tóth (Thoth) Mihály (szentgyörgyi) 152, 179
Tóth (Thoth) Mihály főlovászmester 183
Tóth (Thoth) Miklós (szentgyörgyi), T. János apja 158, 181
Tóth (Thoth?) István (szentannai) 149, 175
Tóth (Tot) Ferenc (szentannai) 193–194
Tóth (Tott, Tótt) Mihály 129, 225
Tóth Balázs (Jobbágyfalván) 129
Tóth család (Jobbágyfalván) 129
Tóth család, nemzetség (sóvárad) 124–125
Tóth Ferenc (Jobbágyfalván) 129
Tóth István (sóvárad) 124–125
Tóth István (szentannai) 175
Tóthok (Thoth) (szentgyörgyi) 159, 181
Tótkés Antal (magyaros) 74
Tókések (magyaros és torboszlói) 74
Tölgyes l. Gyergyótölgyes
Tölgyesi-szoros 66
Tömös (szoros) 42
Töröcsvár (Bran, Brassó m.) 162
Török Pál (szentmihályi) 56
Törökország (Oszmán-birodalom) 138
Tövis (Teiuş, Fehér m.) 71
Tövis l. Tüsed
Traján (Traianus Marcus Ulpius római császár) 78
Trausch, Franz Josef szász történelmi szakíró, bibliográfus 235
Transsilvania l. Erdély
Turcsák l. Szentmiklósi
Túri (Thurij; Thúri) Ferenc aranyosszéki főkapitány 209, 240
Tusnád (Tuşnad, Hargita m.) 13, 34
Tusnádi-szoros 23
Tuson (Tuzson; Tuşinu, Maros m.) 82, 169, 207
Tüsed (Tövis?) egykori település Székelykál mellett 142–143

Váradó l. *Sóvárad*
Várdai Tamás (Warday Tamás; Thomas de Warda) 148, 232
Várdotfalva (Vardotfalva) l. *Csíkvárdotfalva*
Várfalva (Moldovenești, Kolozs m.) 77, 218
Várhegy (ma *Lécfalva* része) 71
Várhegy (Pinárd; Chinari, Maros m.) 182–183
Vári Lőrincfi (Váry Lőrinczffij) András, V. L. Péter deák fia 90
Vári Lőrincfi (Váry Lőrinczffij) Péter deák 90–91
Vári Lőrincfi (Váry Lőrinczffij) Péter, V. L. Péter deák fia 90
Váry Lőrinczffij l. *Vári Lőrincfi*
Vas György (malomfalvi) 207
Vásárhely l. *Marosvásárhely*
Vasvörösvár (Rotenturm an der Pinka, Ausztria Köztársaság) 241
Vataháza l. *Vadad*
Vece (Veža, Maros m.) 114–115, 172, 225
Vecei (Wechey) Mihály (bőí) 116
Vécs l. *Marosvécs*
Vécke l. *Székelyvécke*
Venence (Venence; ma *Meggyesfalva* része) 201, 239
Velencék (Venicék, ill. a *Lemhénybe* olvadt *Venecé*) 201
Velkér l. *Mezővelkér*
Venicék (Felső- és Alsóvenice; *Veneția de Sus*, V. de Jos, Brassó m.) vö.
Velencék
Verebes l. *Csíkverebes*
Verestoronyi-szoros l. *Vöröstoronyi-szoros*
Veresvár l. *Vasvörösvár*
Veszprém (Magyar Köztársaság, *Veszprém* m.) 187, 199
Vinc l. *Felvinc*
Vingárd (Vingárt; Vingard, Fehér m.) 157, 175
Vista l. *Magyarvista*
Vitos (Vitus) család 26
Vitos Mózes tanár, szakíró 219
Vizaknai (Vyzaknay) Miklós 175
Vizi (Vizij) Miklós (jenőfalvi) 29, 60, 224
Vöröstoronyi-szoros 76
Vuketievich János (cherinai) udvari ember 146

Waczmany, Michael de l. *Vácmány[i]* Mihály
Wagner Károly felvilágosodás kori jezsuita történettudós 232
Warday Tamás l. *Várdai Tamás*
Wassok 115
Wass Benedek (bögözi) 82
Wass Ferenc fejedelmi asztalnok 115
Wass Ferencné (Bogáthi Druzsina) 115

Wass György (cegei) kolozsi főispán, W. Ferenc apja 189, 197
Wass György, Marosszék alkapitánya 144, 179
Wass György, W. Ferenc unokája 115, 203
Watzmany I. Vácmány[i] Mihály
Wechey I. Vecei
Wesselényi Boldizsár dobokai főispán, W. Miklós apja 97
Wesselényi Miklós (gyekei) ítélőmester 184, 191
Wolfgang, Christian (Lupinus) szász lutheránus lelkész, krónikaszerző 235

Xántus (Santos) János 20
Xántus (Santos) Pál 20
Xántus család 21
Xántus Keresztes csíki királybíró 20–21

Zágor (Zagăr, Maros m.) 43, 88
Zalaházy Tamás veszprémi püspök 187, 191, 199
Zalay Dorottya I. Safarics Péterné
Zaránd vármegye 240
Zekel I. Székely
Zekely I. Székely
Zekes (?) 147, 232
Zelemiri (Zelemirij) Péter (náznánfalvi) 177, 184, 206
Zelemiri János 177
Zemere I. Szemere
Zenthannai I. Szentannai
Zerdaj I. Szerdai
Zichy Anna, Z. János lánya 139
Zichy Erzsébet, Z. János lánya 139
Zichy János (mikházi) 139
Zichy Jánosné (Kováczy Zsófia) 139
Zichy Margit, Z. János lánya 139
Ziksay I. Szikszai
Zoltán Lőrinc székely ispán 162
Zőke I. Szőke

Zsidó (Sijdó) Pál (agárdi) 107
Zsidó Mátyás 176
Zsigmond (Luxemburgi) magyar király, német-római császár 39, 107
Zsögöd (Zsögödfalva; ma Csíkszereda része) 12, 20, 22, 24, 56–57
Zsögödi-szoros 24, 26
Zsuk (Alsó- és Felsőzsuk; Jucu de Sus, Kolozs m.) 169

SZÓMAGYARÁZAT

- ad hámor - itt: a hábornál
ad majorem dei gloriam - Isten nagyobb dicsőségére
ág - a középkori székely nemzetségi szervezet egyik fő kategóriája
alaun - itt: timsó
alispán - itt középkori értelmében (vicecomes): a vármegyei közigazgatás második embere
alkirálybíró - az alispánnak megfelelő (polgári) közigazgatási tisztség a székely székekben
alodiális - nemesi (birtok, örökség)
amnesztia - közkegyelem
anomália - rendellenesség
applicál - alkalmaz
arany - itt: pénznem
aranyforint - pénznem
arbitrativum forum - döntőbírótság
articulus - törvénycikk
aulikus - uralkodópárti (főleg 1711–1848 között)
auspicium - előjel
- barát - szerzetes
beholypadott - behorpadt
beiktatás - birtokba helyezés
brevé (brevet) - itt: pecsételetlen pápai oklevél
bulla - itt: függőpecsétetes pápai oklevél
- castrum - (római) katonai tábor; középkori vár, erődítmény
census - itt: adó
centralizáció - központosítás
cinóber - higanyásványból nyert vörös festék
colonia - itt: római település
comissarius - biztos
commissio - bizottság
communio - egyezés
conferál - itt: átad
confirmationalis - itt: megerősítő irat

conscriptio - összeírás
consistoriális - egyháztanács
curia - nemesi telek, udvarház (l. még fejedelmi curia)

csúcsív - a gótikára jellemző építészeti elem

dák - ókori nép Erdélyben
darabont - itt: székely gyalogpuskás (közszekely társadalmi csoport Báthori István haderőreformját követően)
decretálás - (országgyűlési) határozathozatal
defectus - magszakadás, a család (vagy egy ágának) kihalása
deficiál - kihál, magvaszakad
degradál - lefokoz
delegált - meghatalmazott, kiküldött
denár - pénznem
derékszék - másodfokú bíróság
dézsmá - tized (adó)
directio - irányítás, igazgatás
director - igazgató
díszművezet - mérnök (kőcsipkézet, kőrácsozat)
donatio - (királyi, fejedelmi) adomány
donationalis - (királyi, fejedelmi) adományként kapott
drákói szigor - hajthatatlan szigor (vö. Drakón ókori athéni törvényhozó „vérrel írott” törvényei)
duo - kettő

effectuáltatik - végrehajtatik
egyetlen nemes - gazdasági szempontból vett társadalmi kategória
eminens (jogú) - jus eminens alapú, tehát végszükség esetén gyakorolt fejedelmi jogú
eor - (határ)őr
eorállo - őrálló
erdélyi (fő)kormányzék l. gubernium
eruptio - kitörés
est exempta - ki van véve
eszélyesen - okosan
ev. református hitvallás - református (kálvinista, orthodox)
excellentiás - méltóságos
exequál - végrehajt (itt: foglalás értelemben)
exempta - kivétel (mentesített)
eximináltatnak - kivétnak, felmentetnek
expedíció - itt: hadi vállalkozás, hadjárat

fazékos - fazakas

fehér barátok - ciszterciek (Orbán Balázs itt bencéseket ért alatta)
fejedelmi curia - fejedelmi tábla (legfelsőbb ítélőszék)
ferences - ferences szerzetes
ferences rend - Assisi Szent Ferenc alapította szerzetesrend
filia - leányegyház, leányközség
fiscalis - kincstári, a kincstár fennhatósága alá tartozó
fiscalis director - kincstári főügyész, az erdélyi fejedelmi táblán a kincstár érdekeinek képviselője
fiscalitás - kincstári tulajdon
fiscus - kincstár
főkirálybíró - a székely székek (polgári) közigazgatásának a vezetője
fráter - szerzetes testvér

generális - itt: erdélyi katonai főparancsnok
generális vizitáció - püspöki egyházellenőrző látogatás
gepidák - népvándorláskori germán népcsoport, több mint egy évszázadig állammal a Kárpát-medencében
görög egyesült vallás - görög-katolikus (unitus)
guardián - ferences rendházfőnök
gubernium - főkormányshé, a Habsburg-Erdélyt igazgató legfelsőbb (polgári) közigazgatási testület
gúla - piramis

gyalmászat - halászat kerítőhálóval
gyalog székely - székely társadalmi kategória, státusára szabadrendű, gyengébb vagyoni helyzetéből adódóan gyalog tartozott katonáskodni, a család minden férfitagja
gyalogos (megkülönböztetve a darabonttól) - a darabontok után szabad-ságát visszanyerő közszekely (nem puskás gyalog)

hajdúk - a török hódoltság határán kialakult, zsoldért-zsákmányért harcoló fegyveres katonaréteg, Bocskai István fejedelem telepíti és kollektív szabadsággal ruházza fel őket
hajdú (a passusokon) - itt: 1700 körüli, a határállomásokon szolgáló katona
halomhányás - határ kijelölése határhalom-emeléssel
harmadfű - harmadik éves
harmadfélszáz - kétszázötven
határjárás - határkijelölés
hatod - a termény adóba beszedett hatodrésze
havasbírótság - a havashasználatot felügyelő testület
helvét hitű - (ev.) református (kálvinista)
hold - területegység (itt: a mintegy fél hektárnyi osztrák kataszteri hold)
(homo) regius (királyi ember) - egyedi esetre szóló megbízatással, jog-ügyletekben, hiteleshelyi megbízott jelenlétében eljáró (hatósági) személy

honorárium - díj
hun birodalom - itt: Atilla birodalma
hunok - ázsiai nép, az 5. században a Kárpát-medencebeli hatalmi központtal építenek ki birodalmat

imola - imádkozóhely, kápolna
imperátor - császár
incorporátatnak - bekebelezetnek (bevéttetnek)
inquillinus - itt: jobbágy
inquisitio - itt: vallatóbizottság
inscribál - itt: nevére ír
interregnum - két uralom közti átmeneti állapot
introducál - itt: beiktat
ispotály - kórház

jelentőtlen - jelentéktelen
jezsuiták - szerzetesrend
jobbágy - itt: úrbéres (főldesurától megművelésre telekkel rendelkező, társadalmi kategória)
jurisdictio - joghatóság
jus regium donatio - uralkodói jogon való adományozás, mely a Székelyföldön nem volt törvényes

kamara - itt: kincstár
kancellária - itt: az uralkodó mellett működő, a legfontosabb államügyeket intéző hivatal
káptalan - kanonokokból álló püspöki tanács; hiteleshelyi szerepkört is elláthatott, mint pl. Erdélyben az erdélyi (gyulafehérvári) káptalan
király (fejedelem) embere (királyi ember) l. homo regius
katolikus kor - a 16. századi reformáció előtt
katolizál - protestáns egyházból a római katolikus egyházba áll át
keleti vallás - ortodox (görögkeleti)
kéneső - higany
késő gót - a reneszánszt megelőző, illetve már azzal párhuzamos stílusirányzat
kijárni (birtokot) l. határjárás
kilenced - az egyházi tized mintájára második tizedként beszedett adó
királybíró - itt: székely szék (polgári) közigazgatási vezetője
kiváltságlevél - rendi társadalomra jellemző, közösségi szabadságról kiállított irat
klastrom - kolostor (rendház)
konfiskáció - elkobzás
konfiskál - elkoboz
kónikus alak - kúpalak

konvent - itt: saját vagyonnal és jogi személyiséggel rendelkező egyházi testület; hiteleshelyi szerepkört is elláthatott, mint pl. Erdélyben a kolozsmonostori konvent
kopja - lándzsaféle
koraltnok - kancellár, a legfontosabb államügyeket intéző hivatal vezetője
kormányleirat - itt: az ország tudomására hozó kormányzati irat
koronára száll - a nemesi birtok magvaszakadás vagy hűtlenség kimondása esetén visszaszállt az uralkodó megszemélyesítette államra
kreatúra - teremtmény

lánca - lándzsa
lapicida - kőfaragó
légió - római katonai egység
liber baronatus - vármegyei (azzal egyenlő, annak alá nem vetett) jogú nemesi birtok
libertinus - szabados, itt: a szabad székelyek egyik erdélyi fejedelemségkori rétege
lófő - primipillus, székely társadalmi kategória, státusára szabadrendű, jobb vagyoni helyzetéből adódóan lovon tartozott katonáskodni (de éppen ezért csak a család egyik férfitagja)
lovások - itt: székely lófők
lustra - itt: katonai összeírás
lustrális könyv - az egyes lustrák iratanyaga
lutheránus - ágostai evangélikus vallás

magva szakad - kihál
magyar keleti püspökség - magyar nyelvű ortodox egyház
militia - katonaság
Milcovia - Milkó(via)i püspökség; a mongoldulásban elpusztult ún. kun püspökség újjászervezésével létrejött római katolikus püspökség a Kárpát-kanyar térségében, a 15. század végéig (közvetlenül az esztergomi érsekség alá tartozott)
minoriták - az egyik ferences áramlat
muzska - orosz (eredetileg moszkovita, tehát a Moszkvai Nagyfejedelemségből)

natio (klastromi) - a szerzetesrenden belül, nemzetiségi alapon elkülönülő csoport
nem - a középkori székely nemzetségi szervezet egyik fő kategóriája
nemtelen állapot - nem nemesi jogú
nemzeti fejedelemség - az önálló (a Habsburg-uralom előtti) erdélyi fejedelemség
népies l. plebeusi
népies szolgálmány - a közrendűek beszolgáltatta adónemek

nóta (nota) - főbenjáró, hűtlenségi, hazaárulási per; a nótaperekben hozott ítélet rendszerint a fő- és jószágvesztés volt, a vármegyei területen a meg-nótázott személy birtokai fölött az uralkodó rendelkezett
nova donatio - új adomány (adománytípus)

nyílföld - közföldből sorsolással évente kiosztott földterület
nyílszakítás - nyílföld kiosztása

oppidum - mezőváros
ordonánc - katonai küldönc
orthodox - itt: magyarországi-erdélyi ev. református (kálvinista)

öl - hossz mérték, nálunk 1,89 m

pálosok - az egyetlen magyarországi alapítású (13. század) szerzetesrend
parochiális - papi (szolgálati lakás, telek)
parókia - papilak, egyházközségi hivatal
partialis synodus - részleges zsinat, esperességi zsinat
particulare - kisebb református iskola
passus - határátkelő (szoros, hágó)
páterek - szerzetes atyák
pauperes - szegények
pedites - gyalogkatonák
persuasio - meggyőzés
pilátusi mosakodás - (közmondásos) felelősségelhárítás
plájás - Erdély-széli határőrkatona a Habsburg-határőrség megszervezése előtt
plebeusi - közrendű
Polocia vára és városa - Polock latinus névalakja (Fehéroroszország északi határán), Báthori István 1580-81-es oroszországi hadjáratának helyszíne
porta - kapu (családi gazdaság, adóösszeírási alapegység)
porta - a török szultáni udvar (titulusa: „a fényes porta”)
portio - a valakire kivetett adórész
poszt - őrálló hely, őrállás
praedium - major, a kora középkori feudális berendezkedés gazdasági alapegysége
praefectus - előljáró, tiszttartó
primipilláris - lófői
primipillátusság - lófői birtok
primorok - székely főemberek (a vármegyei főnemességnek megfelelő-tető társadalmi kategória a Székelyföldön)
processió - itt: körmenet
promontorium - hegyfok
proper combustionem - tűzeset miatt

proper inopiam - szegénység miatt
protestáns - a római katolikus egyházból kivált nyugati keresztény egyházak (magyar) gyűjtőneve
provisor - gondnok, számtartó, jószágigazgató
publicatio - közlemény

rác - szerb

rakamazi csata - I. Rákóczi György 1630-ban itt veri meg a nádor seregét

reformáció - egyházújítás a nyugati keresztény egyházban

református - ev. református, kálvinista, a második helvét hitvallás követője

regestrum - jegyzék, lajstrom, összeírás

regius - l. homo regius

relaxata - könnyítve

renegát - közösségét megtagadó, az ellen fordul

requisitor - levélkereső (levéltári feladatkör)

restituál - visszaad

reverzális - kötelezvény, hitlevél

rohamkérvény - fegyveres gyűlés által beterjesztett követelések

róvás, rovatal - itt: (kirótt) adóforma, illeték

rövidlet - kivonat

sáfárkodás - valamilyen felelősséggel való gazdálkodás

sarc - legyőzöttre kivetett pénzbeli vagy egyéb szolgáltatás

schola - iskola

secretar - titkár

segregál - különválaszt

serio - valóban, valósággal

silbakol - őrt áll

sklopetarios - gyalogpuskás katona

sóakna - sóbánya

sótömzs - diapír, medenceperem szélén magasba nyomuló kőszótömeg

souverain - itt: más jogtól nem korlátozott

statuáltat - itt: behelyeztet, beiktattat (birtokba)

superintendens - az erdélyi protestáns egyházak püspöke (egyházfő)

szabad királyi város - vármegyei és földesúri alárendeltségbe nem tartozó

kiemelt, kollektív szabadságú város

szabadalom - kiváltság (rendi társadalombeli közösségi szabadság)

szabadalomlevél - szabadalmat igazoló irat

szatócs - kiskereskedő

szék - székely és szász területi közigazgatási egység 1876-ig

szekeresség - ún. hosszú fuvar kötelezettsége

szélbeli katonaság - határőr-katonaság

szolgálmányok (népies, jobbágyi és paraszt-) - úrbéri kötelezettségek

szombatosok - a vasárnap helyett a szombatot ünneplő és más zsidó vallási törvényeket is megtartó keresztény szekta tagjai; itt: az erdélyi (székely) szombatosok, akiknek maradékai 1868-ban csatlakoztak a magyarországi izraelita felekezethez

talár - itt: papi palást

tarack - mozsárágyú

tatár kán - itt: a krími tatár uralkodó

taxa - itt: különleges (pl. hadi-) adó, illeték

tilalmas vetések stb. - tiltott (védett) területek

tisztválasztás - elöljárók (vezetőség) választása

tized (egyházi) - adónem: a termés adóba beszedett tizede

tracta (eperjesi) - az 1633-as eperjesi béke tárgyalásai

Traján-emlék - Traianus oszlopa Rómában

transferál - továbbad

trigonometrikus oszlop - topográfiai alappont megjelölése

tubák - dohány

tutor - gyám

új donatio l. nova donatio

una - egy

unió - itt: az erdélyi vármegyei nemesség, a szászok és a székelyek 1437-es szövetsége (kápolnai unió; Unio Trium Nationum)

unitárius - szentháromságtagadó protestáns felekezet

usualis - használatos

védlevél - itt: szabadalomlevél

vérdíj - itt: gyilkosságért, erőszakért engesztelésképpen fizetett díj

vesszőmű - mérműtípus, l. ott

viceszék - székely szék alszéke

zelozítás - túlbuzgóság

zsinat - protestáns egyházak esetében a törvénykezési és önkormányzati szerv; itt: annak gyűlései

zsoldos - fizetségért szolgáló

A KIADÁS ÉS GONDOZÁS SZEMPONTJAI

A *Kiegészítések* sajátos jellegéből adódóan számos nehézséggel szembesültünk. Tartalmiakkal és szerkesztésbeliekkel egyaránt. Röviden itt is elősoroljuk azokat, amelyekkel már a Háromszékre vonatkozó kötet gondozásakor szembetaláltuk magunkat, illetve kitérünk néhány azóta felmerült kérdésre is.

*

Az Orbán Balázs egybegyűjtötte adatok értékelését nem tekintettük feladatunknak. Ezt nem a *Kiegészítéseken*, hanem az eredeti hat köteten kellene kezdeni. A jegyzetekben csak olyan kérdésekhez fűztünk értékelő-tájékoztató megjegyzést, ahol a mai olvasó esetleg elbizonytalanodhatna, ha tájékozatlanabb a legnagyobb székely korának gondolkodását vagy az akkori tudományos nézeteket illetően.

A *Kiegészítések* elsősorban levéltári adatokkal próbálja gazdagítani az egyes helységekre vonatkozó ismereteket, és ez esetenként bizony problematikus lehet. Összeállítása idején a magyar történeti forráskiadás még mindig az ifjúkorát éli. Ha például Fejér György monumentális munkájából (*Codex Diplomaticus*) idéz középkori oklevelet egy Orbán-kortárs, ajánlatos ellenőrizni, hogy azt ma is hitelesnek tekinti-e a forráskutatás. A magyarországi-erdélyi régi hamis oklevelek kérdését csak a századforduló közeledtével kezdi érdemben tárgyalni Tagányi Károly, Karácsonyi János.

A legtöbb gondot a Kemény József hatalmas oklevélgyűjteményéből vett adatok jelentik. Orbán is bőven merít belőle, és azóta kiderült, hogy Kemény a 19. század

első felének nagy oklevél-hamisítója is volt. Tudományos hiúságból vagy egyszerűen gyerekes, gyerekkori szenvedélyből maga is „előállított” okleveleket, illetve olyan gyűjteményekre utalva jelentetett meg sorozatosan „dokumentum-másolatokat”, ahol azok eredetijét hiába is keresnénk. Mit tehetünk? Ejtsük, ellenőrizetlenül, valamennyi Kemény-adatot? Csakhogy az Erdélyi Múzeumot alapozó tudós gróf egyben korának vitathatatlan szaktekintélye is, levéltári és kéziratgyűjtés pedigréjének pedig, mindezek ellenére, értékes anyagok kincsestára ugyanakkor.

Annyit azért érdemes megjegyezni, hogy pl. az Orbán által a *Kiegészítésekben* összegyűjtött családtörténeti adatok nagy részét sem a korábbi, sem a későbbi geneológiai kézikönyvek (Nagy Iván, Pálmay József, Kempelen Béla) nem hasznosították.

*

Akinek Orbán forrásutalásai jobban felkeltik az érdeklődését, bizonyára visszamegy majd az eredeti forrásanyagra. Itt térnénk ki éppen ezért röviden ezek későbbi sorsára.

A Kemény József-gyűjtemények ma is Kolozsváron, az Akadémiai Könyvtár (Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca) kéziratgyűjtésében található. Ugyanitt őrzik Nagyajtai Kovács István *Acta de Siculis* gyűjteményét, amely a kolozsvári Unitárius Kollégium könyvtárával, annak kéziratgyűjtésére részeként került ide kezelésbe. A Kornis-család levéltára a Magyar Országos Levéltárban volt letétként, de Veress Endre még az I. világháború előtt kiköltözött onnan Kolozsvárra, kutatni, így az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárában maradt, s annak részeként ma a Kolozsvári Országos Levéltárban (Arhivele Naționale Cluj) kutatható. A Magyar Országos Levéltár Mike-anyagain kívül Mike-gyűjtemény ugyancsak található Kolozsváron is. (W. Kovács András szíves közlései, aki a rövidítések feloldását is megadta).

A *Historia Unitariorum*ból több kéziratos példány ismert. Az Orbán használta, Jakab Elek-féle kézirat az ún. székelykeresztúri példány, amely 1949-ben az őt magyarra fordító Márkos Albert tanúsága szerint csonka volt. Valószínűleg ezzel magyarázható az is, hogy Orbán Balázs miért hagyja ki-pontozva a megemlített 1800-as évekbeli szengericei zsinat évszámát. (Az első két kötetet latin eredetiben kiadó Káldos János szíves tájékoztatása, az Országos Széchényi Könyvtárból.)

A *Szász Nemzeti Levéltár* alatt *Nagyszében város levéltára* értendő (a Szász Universitas napi ügyeit a város intézte két összehívás között). Az *Arch. Superint. Trans.* valószínűleg a régi Szász Püspöki Levéltár (*Superintendential Archiv*) rövidítése. Előbbi a Nagyszébeni Országos Levéltár (Arhivele Naționale Sibiu) gyűjteménye, utóbbit a szász lutheránus egyház már visszakapta, épületestül (Teutsch-Haus, Arhiva Centrală a bisericii Luterane, partea ne-statală). (Thomas "indilariu levéltáros szíves közlése, a brassói Honterus-gyülekezet levéltárából.)

A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyveinek közvételét már 1990-ben megkezdte Jakó Zsigmond, de az Orbán használta részen és az erdélyi királyi könyvek kiadásán jelenleg is dolgoznak a kincses városban. (Jakó Zsigmond a konventi anyagot 1556-ig tette közzé. Ekkor az apátságot szekularizálták. 1575-ig, a konvent végleges újjászervezéséig átmenetileg Kolozsvár elöljárósága felügyelte a hiteleshelyi levéltárat, és már csak átiratokat adtak ki, új bevallásokat nem vettek fel. A kolozsmonostori konvent és a gyulafehérvári káptalan levéltára egyébként már 1882-ben, Orbán Balázs kutatásai idején Budapestre, a Magyar Országos Levéltárba került, akárcsak az erdélyi guberniumi levéltár. Ismertetésüket lásd Trócsányi Zsolt, *Erdélyi kormányhatósági levéltárak*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973.)

*

Orbán nemegyszer téved, vagy lehet, hogy tévedett. De nem ez a jellemző. A gondozás nehézsége is onnan adódik inkább, hogy már a hat kötetben is kimutatható a következetlenség a források betűhív vagy átírt idézését illetően, a kiegészítések pedig ráadásul befejezetlenek, szerzőjük le sem tisztázhatta őket. Bár szándéka gyakran a hely- és személynevek történeti alakjának a pontos ismertetése volt, a *Kiegészítéseket* – már összeállítása idejéből, körülményeiből egyértelmű – maga sem tekintette szakszerű forrásközlésnek. Annál inkább figyelemfelkeltésnek.

Kötetünkben megpróbáltuk Orbán szerzői szándékát követni: ott, ahol addig már nyomtatásban is közzétett oklevel-es forrásokat idéz, igyekeztünk a már közölt alaknak megfelelően helyesbíteni az elírásokat. Csakhogy ezúttal azzal szembesültünk, hogy Orbán, akkor is, amikor *közölt forrásra* hivatkozik, a legtöbb esetben az *eredeti forrásra* visszamenve, *onnan* idéz.

A *Kiegészítések* forrásanyaga, olykor korábbi közléseket követően, részben már a *Székely Oklevéltár* 1872. évi, I. kötetében is megjelent. Figyelemmel követték egymás munkáját: Szabó Károly, az *Oklevéltár* tudós közlétevéje már itt többször idézi A *Székelyföld leírása* első három kötetét. Sőt a *Székely Oklevéltár* későbbi köteteiben is többször visszatérő utalás, hogy a közölt okirat Orbán adománya volt. A legnagyobb székely szakmai tisztességen túlmenő szerénységére akkor döbbenünk rá, mikor a közölt névalakokból egyértelműen az derül ki, hogy Orbán-féle olvasatuk független a Szabóétól. A hivatkozás eszerint nem forráshely-értékű (idézésé) ilyenkor, hanem csak figyelmeztetés egy másik közlési helyre.

Ennek jelentőségét abból érthetjük meg igazán, hogy Szabó Károly *Székely Oklevéltára* viszont – és nem feltétlenül csak regesztázás (kivonatos közzététel) esetén – gyakran átírt névalakokkal közli a dokumentumokat. Orbán a

műkedvelő történész kíváncsiságától, a rácsodálkozás gyógyörűségétől hajtva későbbi forrásközlés-kánonnak ment elébe, amikor betűhív formák idézéséhez ragaszkodott.

Az előbbiek okán ott, ahol egyértelmű, hogy Orbán közvetlenül a levéltári anyagból dolgozik, az ő olvasatát adtuk vissza akkor is, ha azt korábban vagy időközben mások is közölték. Viszont – tekintetbe véve, hogy célja ugyan levéltári névalakok pontos közzététele volt, de ebben nem következetes – ezt a helységnevek esetében csak zárójelben tüntettük fel, az átírt forma után, pl.: *szentimrei* (*Zenth Imre*). Amennyiben több helység bemutatásánál visszatér rá, akkor ezt is csak az illető helység bővebb tárgyalásánál tettük meg.

A családneveket lehetőség szerint a jelenlegi szakmai elvárások szerint írtuk át. Ha mégis levéltári alakban hagytuk, olyankor a feloldás lett az, amely zárójelben a betűhív, lejegyzett alakot követi, tiszteletben tartva Orbánnak az ilyen esetekre többször alkalmazott módszerét. (Sajátos esetként, a latin eredetit csak magyar fordításában visszaadó szövegben pl. a „de *Zenth Imre*” név *Szentimrei* (*Zenth Imre*) formában került visszaadásra. Ez szakközlésben inkább *Szentimre-i* formát kérne, de az esetünkben fölöslegesen terhelné a szöveget.)

Ugyanazon helyről többször, de következtelenül idézett név esetében a bonyolultabb alakot részesítettük előnyben, azt valószínűsítve betűhívebb olvasatnak. (A kéziratban helyenként nem egyértelmű, hogy csak kifakult, vagy eredetileg sem volt ékezet.) Az *ÿ* betűt *ij* alakba írtuk át, a *Székely Oklevéltár* új sorozatának gyakorlatát követve.

*

Kiadásunk elsősorban a *Kiegészítések* széles körű hozzáférhetőségét kívánta biztosítani. Ennek megfelelően a Katona Tamás szerkesztette 1982-es válogatás gondozási-szerkesztési szempontjait tekintettük irányadónak. A *Kiegészítések* azonban, bár helyét önmagában is megálló

olvasmány, elsősorban A Székelyföld leírásával együtt olvasandó szöveg, így természetesen egyedi megoldásokat kért.

A Székelyföld leírása köteteit sajtóhibák, helyreigazítások jegyzéke egészíti ki. Az ötödik, Aranyosszék kötet viszont Toldalékot is tartalmaz. Imreh Barna, és az ő kéziratát követve Illyés Elemér, az Orbán Balázs által ott használt szerkesztői eljárást veszi át (pl. „a 13. lap első hasábjának felülről számított 6. sora után ez illesztendő be: ...”). A változtatások első kiadásbeli helyét ehhez hasonlóan, de egységesebben és rövidebben próbáltuk megadni, hogy az utalások, magyarázatok minél semlegesebbek maradjanak, és ne zavarják a törzsszöveget.

A toldások, húzások helyére A Székelyföld leírása szövegének végszavazásával, pontosabban a megfelelő szövegrészek idézésével utaltunk (az idézetek dőlt betűsek). A szöveg egységes jellegének érdekében azonban az idézeteket is gondozott formában adtuk meg, illetve, ha jegyzetutalást tartalmaztak, azt – hogy zavart ne keltsen – nem tüntettük fel. A kihagyásokat az eredeti szövegbe visszairányító, hasonlóképpen idézett szövegrész után jeleztük: „... sornyi kimarad, folytatás a ... sorban”. Rövid beszúrások esetén a dőlt betűs idézetben kurzíválatlanul jelennek meg az új szavak, behelyettesítéskor viszont „dőlt betűs eredeti kifejezés helyett dőlt betűs új kifejezés” megoldást használtunk. Amennyiben Orbán nem egyszerűen kihagyott, hanem átirtmódosított egy szövegrészt, utána ezt is jelezzük.

A Kiegészítések összeolvasása az eredeti szöveggel csak oldalanként történhet, és az eredeti jegyzetek lapaljiak. Így a Kiegészítésekben sem tettünk különbséget az eredeti alapszöveg, illetve az eredeti jegyzetek kiegészítése között. Kötetünkben végjegyzetnek a Kiegészítések saját jegyzetanyagát vittük hátra, az irodalmi és forráshivatkozásokat (ahol csak lehetett), valamint a szerkesztői megjegyzéseket. (Az 1982-es válogatás teljesen elhagyja a szöveget terhelő hivat-

kozásokat, kiadásunk másik fő célja azonban éppen az volt, hogy a kiegészítések teljes szövegét hozzáférhetővé tegyük.) Orbán kétféle jegyzetutalását megkülönböztetendő, a *Kiegészítések* jegyzetére történő utalás „2. jegyzet” alakú, A *Székelyföld leírása* eredeti jegyzeteire történő pedig „2) jegyzet” típusú. Saját jegyzeteinket a *Szerk. megj.* rövidítéssel különböztettük meg. (Gyakran ezek is Orbán szándékának megvalósítását célozzák, így például többször is helyet hagy ki az oklevelek datálásának feloldására, tehát ki szándékozta keresni a napot.)

A kötetben való eligazodást megkönnyítendő, a szöveget A *Székelyföld leírása* köteteinek fejezetcímeivel tagoltuk, feltüntetve a tárgyalt helységek nevét és a megfelelő kötetbeli oldalszámukat. A kötet *Szómagyarázat* előtti részét személynév-, valamint település- és egyház-, illetve közigazgatási földrajzi helynévmutatóval láttuk el. A gyakoribb családneveket és az azonos nevű személyeket lehetőség szerint megkülönböztettük, de a zárójelben feltüntetett „hidvégi” pl. egyaránt jelenthet nemesi előnevet vagy csupán a lakóhelyre való utalást. A településneveknek megadtuk a mai hivatalos nevét, de az erdélyi településnevek esetében nem tüntettük fel csak kivételesen az országot. A történeti névváltozatokat a mutató szintjén is megkülönböztettük, a levéltári névalakokat viszont, mert nem az elsődleges forrásanyagon dolgoztunk.

Tekintettel arra, hogy a kiadványt szélesebb közönségnek szántuk, a Kiadó kérésére a szöveg között helyet adtunk egy korlátozott ábraanyagának, amely egyben a *Kiegészítések* korba ágyazottságát, elvarratlanságát és elvarrhatatlanságát is érzékeltetheti. Az ábrák, beleértve a borítót is, az *Orbán Balázs összes fényképe a Székelyföldről* (Budapest, 1993) kötetből származnak.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A *Marosszék* kötet kiegészítéseinek első átírását Imreh Barna református lelkész, helynévkutató, honismereti szakíró végezte, 1955 és 1962 között. Kéziratára, amely jelentősen segítette a mostani átírást-gondozást, Tiboldi Zoltán, a Székely Nemzeti Múzeum könyvtáros-muzeológusa hívta fel a figyelmünket. Az, hogy a *Csíkszék* és *Aranyosszék* kötetek hollétéről tudomást szerezhettünk, Katona Tamás, Bíró Ferenc, Kiss János Tamás és Janovits Enikő érdeme. A *Marosszék* kiegészítéseinek az eredeti kézirattal való egybevetése a Domus Hungarica Scientiarum et Artium támogatásának köszönhetően történhetett meg, és ugyancsak a Domus Hungarica Scientiarum et Artium támogatása tette lehetővé a *Csíkszék* és *Aranyosszék* kötetek kiegészítéseinek átírását. Ajánlásával támogatott Cserey Zoltán és Kónya Ádám. Adatok tisztázásában, megszerzésében nagy segítséget nyújtott Brassóból Thomas ^aindilariu (Honterus-gyülekezet Levéltára és Könyvtára), Budapestről Káldos János (Országos Széchényi Könyvtár), Kolozsvárról Dr. W. Kovács András (Erdélyi Múzeum Egyesület), Marosvásárhelyről Bányai Réka (Teleki-Bolyai Könyvtár), Sepsiszentgyörgyről Albert Ernő, Bordi Zsigmond Loránd (Székely Nemzeti Múzeum), Csáki Árpád és Demeter Lajos (Délkeleti Intézet, Megyei Könyvtár) önzetlen hozzájárulása. Segítségüket ezúton is köszönjük.

Hálás köszönettel tartozunk az Országos Széchényi Könyvtár munkatársainak, mindenekelőtt Dr. Monok István főigazgatónak, Somogyi Pálné fősztályvezetőnek, hasonlóképpen Cselényi Imrének, Dr. Dörnyei Sándornak, György

Bélának, Kégli Ferencnek, Dr. Nemeskéri Erikának, Szávuly Máriának, akiknek támogató segítségét élveztük.

Külön köszönjük Dr. Karsay Orsolyának, a Kézirattár vezetőjének támogatását, aki nélkül a *Csíkszék és Aranyosszék* kötetek átírása nem valósulhatott volna meg.

A *Csíkszék és Aranyosszék* kötetek kiegészítéseinek feldolgozását az Ortutay Gyula tanítványaként átírásukat is elsőként megkezdő Orbán Réka bizalma és segítőkészsége tette lehetővé.

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alapprogram Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Szakkollégiumának támogatása, illetve Budapest Főváros Levéltára pénzügyi lebonyolítása teszi lehetővé. Külön köszönjük Dr. Á. Varga László levéltári főigazgató, valamint munkatársai, Orbán Piroska, Polonkai Éva, Süveges Margit és Pál Mónika bizalmát, fáradságát és kedvességét.

TARTALOM

AZ OLVASÓHOZ	7
KIEGÉSZÍTÉSEK A JAVÍTOTT ÉS BŐVÍTETT KIADÁSHOZ II.	
CSÍKSZÉK	9
MAROSSZÉK	70
ARANYOSSZÉK	209
JEGYZETEK	219
NÉVMUTATÓ A KIEGÉSZÍTÉSEKHEZ ÉS JEGYZETEIHEZ	242
SZÓMAGYARÁZAT	290
A KIADÁS ÉS GONDOZÁS SZEMPONTJAI	298
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	305

Felelős kiadó Kisgyörgy Tamás
a Charta Kiadó igazgatója
Formátum: A5
Nyomdai ívek száma: 19,25
Papír: 70 g-os famentes
Példányszám: 400, amiből 200 keménykötés
Megjelenés ideje: 2006. június
Készült a Charta Kiadó nyomdájában
Sepsiszentgyörgy, Gábor Áron utca 14. szám
Tel./Fax: 00-40-67-315279
E-mail: charta@planet.ro
www.charta.ro

Biástól megtudtam, hogy a megyei levéltárból – a kolozsvári és gyulafehérvári példáktól félve – sikerült az 1635-ös marosszéki lustrakönyvet s a kevés nemesi és lófőségi oklevelet kihozva biztosabb helyre segíteni. Az utóbbiakból kettő még nála van, s láttam, ott van Orbán Balázs A Székelyföld leírásának, Orbán külön bekötött lapokra teleírt, jegyzetes példányának egybekötött 3. és 4. kötete is. Nagybecsű kötet. Bár lemásolása volna lehetséges a jegyzeteknek...

KELEMEN LAJOS
(1923. augusztus 20.)

